KİVAMİNİ TUTTURAMADUK

Recep Memişoğlu

AYRINTI
Yakın Tarih

RECEP MEMİŞOĞLU

1958 yılında Rize'nin Pazar ilçesinde doğmuştur. İlkokulu Aktepe köyünde, ortaokul ve liseyi ise Pazar'da (lise son sınıfı 1976-77 döneminde İstanbul-Sarıyer'de) okumuştur. 1978'in ortalarında tekrar Pazar'a dönüp halkevi yönetimine girmiştir. Dev-Genç, Devrimci Yol siyasi hareketiyle kurduğu ilişki bu yıllarda militan düzeydedir. Ocak 1980'de devam eden kaçaklık durumu, 1981 yılının Ocak ayında Çamlıhemşin Kale köyünde 10 yoldaşıyla operasyon sonucu yakalanıncaya kadar sürmüştür. Sonrası hapislik ve işkence dolu sorgu zamanlarıdır. TCK'nın 146/1 maddesine göre idamla yargılanmış, sonra 168/1 maddesine göre örgüt üyeliğinden 15 yıl ceza almıştır. Erzincan Cezaevinden Ocak 1987'de tahliye olduktan sonra askere götürülmüş ve normal hayatına ancak 1988'den sonra dönmüştür. 1990 yılında evlenmiştir. Özgüç adında bir oğlu vardır. 1994 yılında İETT'de işe girmiş, dernek başkanlığı yapmış ve 2004'de emekli olmuştur. Emeklilikten sonra tekrar Pazar'a dönmüş ve hâlâ orada yaşamaktadır. Çay Üreticileri Sendikası (Çay-Sen) Kurucu Genel Başkanlığı ile ÖDP Rize İl Başkanlığı da yapmış olan Recep Memişoğlu, siyasete aktif olarak devam etmektedir.

Ayrıntı: *1271*·
Yakın Tarih Dizisi: *35*

Kivamini Tutturamaduk
Recep Memişoğlu

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Derya Şahin

© Recep Memişoğlu, 2018

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Şevki Kobal'ın Cenazesi

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 33160

Birinci Basım: *Ocak 2019*
Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-347-5
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Kivamini Tutturamaduk

Recep Memişoğlu

YAKIN TARİH DİZİSİ

Fırtınalı Denizin Kıyısında
Şansal Dikmen Kitabı
Söyleşi: Derviş Aydın Akkoç

Devrimciler Ölmez
10'lardan Biri:
Sinan Kâzım Özüdoğru Kitabı
Derleyen: Füsun Özbilgen

Bizi Güneşe Çıkardılar
Aysel Sağır

Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri
Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun

Bir Zamanlar Mülkiye
1964-1970
Savaş Dizdar

Sinançа
Şirin Cemgil Sinan Cemgil'i Anlatıyor
Şirin Cemgil

Cepheden Anılar
Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları
Söyleşi: İlbay Kahraman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü
1968-1975
Yaşayanlar Anlatıyor
Oktay Duman

Keşiş'in Torunları
Dersimli Ermeniler
Kâzım Gündoğan

Tek Yola Sığmayan Devrim
Bir TKP/ML Sanığının Günlükleri
İbrahim Çelik

Görülememiştir
Ali Türker Ertunca

Üç Devrimci Tiyatro Bir Meddah
Anılar
Erdoğan Akduman

Muzaffer Oruçoğlu Anlatıyor
Zavot'dan Vartinik'e
Söyleşi: İbrahim Ekinci

Yolculuk Sürer...
Nuri Salman

Bizum Cihan
Cihan Alptekin Kitabı
Nuran Alptekin Kepenek

Merhaba Kör Kadı
Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları
Faik Muzaffer Amaç

Çizmelerimi Çıkarayım mı?
Soma... 13 Mayıs 2014
Onur Yıldırım & Uğur Şahin Umman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü 2
1976 – 1985
Oktay Duman

Sabo
Sabahattin Kurt Kitabı
Murat Bjeduğ

Işid ve Türkiye
"Katili Tanıyoruz"
Erk Acarer

Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum?
Mustafa Korkmaz

10'lardan Biri
Devrimci Subay Saffet Alp Kitabı
Murat Bjeduğ

Porsuk Durgun Akardı
Mustafa Çalıkuşu Anısına
Ersin Toker

Adsız Kahramanlar
Gülay Ünüvar (Özdeş) Kitabı
Ahmet Tuncer Sümer

"Bizi gömmeye çalıştılar
oysaki tohum olduğumuzu bilmiyorlardı."

Meksika Atasözü

Ahmet Uzun, Pazarlı direnişçiler ve
onlara destek olan halkımızın anısına...

İçindekiler

Kivamini Tutturamaduk 13
Devrimci Olma Sürecimin Paradigmaları 15
Pazar'daki Devrimci Mücadeleyi Anlamak 19
Hayatın Baharında, Halkına "Köle" Olmuş Eşkıyalardık 24
Kırsal Yaşamın Ön Hazırlıkları 27
İlk Dönemler ve İki Önemli Anı 28
Köy Toplantıları ve Karaborsa ile Mücadele 30
Dağda Dolaşan Kalabalık 35
Kırda Barınıp Yaşama Koşullarını Oluşturma Süreci 36
İlk Toprak Altı Barınma Deneyimi 37
'80 Öncesi ve Sonrası Kırda Yaşam 39
Okan'dan Aşçı Olursa 44
Pazar'ı Devrimciler Basmış 46
Bir 12 Eylül Gecesi Hikâyesi 48
Kurbanda Et Toplama Hikâyesi 50
Operasyonları Uzaktan Seyretmek 51
Dağda Köylülerle Karşılaşmalar 53
Bir Nöbet Anısı Domuzlarla Yaşamak 54
Kır Koşulları ve Birkaç Unutulmaz İsim 56
Gece Göründüğü Söylenen İnsanüstü Yaratıklar 62
Babamla 12 Eylül Sonrası Görüşme 63
Analar ve Anam 66
Babaannem 66
Osman'ım Hikâyesi 67
Nurettin 70
Hunar Tepesinden Sulet Dağına Yürüyüş 71
Bir Mektup Yazamama Hikâyesi 74
Pazar'dan Rize'ye Hat Oluşturma 74
Yaylaya Çıkış ve Uzun Yürüyüş 77
Yakalanma Anı 82

Rize'ye Gidiş 86
Bizi Yakalayınca Rehineleri Bıraktılar 88
İşkencenin başlaması, Ahmet'in Öldürülmesi 90
Sorgu Süreci Başlangıcı ve Birkaç Anı 91
Rize'de Diğer Grup, Yakalanma ve Ölümler 95
Sorgudan Sonra Koğuşa İniş 96
Trabzon Bahçecik Cezaevi 97
Erzincan Cezaevi Hikâyesi Başlıyor 100
3 Kasım Saldırısı: Cezaevinde Bir Dönemeç 105
Direniş Sonrası Sürgün 111
Ahmet'in İşkence Davası 112
Bir Babanın İkinci Kez Ölümü 116
Mustafa Gökalp'in Sivil Cezaevi Macerası 121
İçeriden Mektup Kime, Nasıl ve Neden Yazılır? 122
Açlık Grevleri 126
İşkence ve Sürgünle Rehabilitasyon 129
Bir Faşistin Yediği İki Tokat 131
Mahkemeye Çıkmak Ayrı Bir Maceraydı 132
Talimatla Alınan İfade ve Hâkimle Yaşanan Diyalog 135
Soba ve Balık 136
Cezaevi Komutanı Albay 139
Cezaevi Komutanı Üsteğmen Zafer 141
Erzincan Depremi ve Yaşadıklarımız 142
Tonyalı Arkadaş İçin Tank, İshal ve İsyan 142
Bayram Seyran 144
Bizden İnsanlığımızı İstiyorlardı 145
Bir Fenomen: İrfan Astsubay ve Mamak Ayısı 148
İdamla Yargılanırken... 150
Çıktıktan Sonra 151
Kuşak Farkı ve İki Farklı Gençlik 153
Her Şeye Rağmen Hayat Devam Ediyor 155
Yeni Yaşama İlk Adımlar 156
Geçmiş Peşimizi Bırakmıyor, Bırakmasın Zaten 159
Dostluk ve Yoldaşlığın Adı: Efe 161
Ahmet'in Kardeşiyle Yıllar Sonra Buluşma 162
Ben Ahmet Uzun 164
Elimizden Bu Kadar Geldi 165

Sonsöz 169

Fotoğraflar 171

Önsöz

(Ahmet Uzun Anısına)

Bizi doğuran ve yoğuran toprakta söylendi ilk sözümüz. Sözün önü olur mu bilmem ama eğer olursa o bizim ilk gençliğimizdir, kesin. Bir çağrıya uyan yeniyetmelerdik. Kavgası verilmeyen her çağrı boşta kalırdı, bunu öğrendiği oranda devrimcileşen bir kuşaktık biz. Bu kitapta, dünyayı değiştirme kavgasına Rize'den katılıp türlü bedeller ödeyen, ölen arkadaşlarımız var. Yazarın bizzat kendisi onlardan biridir. Bir kez yola girildi mi, düşe kalka da olsa öğreniyor insan. Kimi yol yakınken geri dönmeyi öğreniyor, kimi kontrollü gitmeyi... Kimi de geçmişine çarpı çekmeden, yani kendini inkâr etmeden yürümeyi öğreniyor. Fakat ne dersek diyelim, yükün ağır kısmı bazen dengesiz dağılıyor. O yıllardan söz edince duygusallaşıyor insan. Çünkü sadece anlatana değil, bir toprağa da aittir bu anılar. Başka türlü anlatmak hiç kolay değildir. Her satır arasında sesler, izler ve size bakan gözler vardır. O satırlar arasında ömrünüzün en atılgan, en diri, en temiz, en içten, pazarlıksız ve en güzel günleri durmaktadır. Okurken bile donacakmış gibi çarpıyor kalbimiz, çarpmasın mı? Aynı duygusallıkta buluşuyor, buluşmasın mı? Ateş hattında kalanlar kadar değil ama o günlere tanık olmuşuzdur, belki ondandır. Recep arkadaşımdan dosyayı alıp okuduğumda önce şunu gördüm; bu sayfalarda çok yoğun bir samimiyet vardı. '80 öncesi ve sonrası hangi saflıkta yaşandıysa, yazarken de o saflıkta anlatılmıştı. Zaten başka türlüsü olamazdı. Devrimciler yalnızca koruma içgüdüsüyle davranmazlar. Devrimciler basit bir taraf tutma mantığıyla

hareket etmezler. Pazar ilçesinde yaşanan 1 Eylül olaylarından sonra, köyümüzde düzenli olarak nöbet tutup gece devriyesine çıkıyorduk çünkü bir jandarma baskını bekliyorduk. Darbe sabahını köyde karşıladık. Ahmet Uzun ve Recep'le beraber başka bir arkadaş daha (yanılmıyorsam İsmail) vardı, çay alım yeri önüne gelmişlerdi. Uzunca bir sohbetimiz olmuştu. "Darbe oldu, şimdi nasıl bir yol izlemeli, ne yapmalı?" diye bir soru sormuş ve kırda tutunmanın öneminden söz etmişti Ahmet. Ben üniversiteyi kazanmıştım, aranma durumum da yoktu. "Sen okuluna git ve kaydını yaptır, üniversitelerde de olmamız lazım" dedi Ahmet (Biz Ahmet'i İsmet olarak tanıyorduk). Kayıt için İstanbul'a gittiğim günün gecesi, köy basılmış ve belli yaş aralığındaki herkesi cemselere doldurup götürmüşler. Ne köyde telefon vardı ne de İstanbul'da beni arayacakları bir numara. Bütün olan biteni ve benim de aranmakta olduğumu on gün sonra Rize'ye döndüğümde öğrendim. Babam öğle yemeği için eve gelmişti, kapıyı açtıklarında beni görünce apışıp kalmışlardı Rize'ye nasıl gelebildim diye. Çünkü günün belli saatlerinde sokak hoparlörlerinden yaklaşık yüz kişiyle birlikte benim de adım okunuyormuş. Kırk sekiz saat içinde teslim olmalıymışız, olmazsak fena olurmuş. Kıyamet gibi bir yağmur ve fırtına vardı Trabzon'la Rize arasında. Her şehrin giriş ve çıkışında otobüsleri durdurup listelere göre arama yapan askerler, fırtına nedeniyle Rize girişinde "dostlar alışverişte görsün" kafasındaydılar, bana yaramış meğer. Bütün arkadaşların Rize Kapalı Spor Salonunda tutulmakta olduklarını öğrenmiştim evdekilerden. Dışarı çıkmamamı, eğer hava alacaksam akşam karanlığında şöyle bir dolaşıp uzaklaşmadan eve dönmemi tembihlemişti babam. Komutanlarla iş icabı sıklıkla görüştüğü için, beni ve henüz aranıp da bulunamayan köydeki diğer arkadaşları listeden çıkarmaya uğraşacağını da söylemişti. Memur olarak çalıştığı maliye binası, İl Jandarma Komutanlığı ile aynı sokakta birbirine bakıyordu. O günlerde, dağdaki arkadaşlar henüz yakalanmamışlardı. Akşamı beklemeden dışarı çıktım ve "biraz daha" diye diye, arkadaşların tutuldukları kapalı spor salonu önüne geldim. Kalabalık vardı. Rize Eğitim Enstitüsü'ne henüz kimseyi göndermemişlerdi. Hazırlanıyormuş demek. Askerler, spor salonunun küçük penceresine tırmanıp dışarıya

seslenenlere içerideki uygulama ile ilgili laf duydukları anda müdahale ediyorlardı ama biz yine de içeride ne olup bittiğini öğreniyorduk. Çünkü pencereye tırmanan kişi dışarıdaki tanıdığına araya Lazca serpiştirilmiş bir iki cümle söylediğinde askerin beyni karışıyordu. Sonra uyandılar işe ve ertesi gün camlara kimseyi çıkarmadılar. Haberleşmeler pusula yazarak sağlandı. Dışarıdan yazıyorsunuz ve bir asker toplayıp içeriye dağıtıyor, sonra içerideki arkadaş da pusulanın arkasına cevap yazıp yolluyor. Nasılsın, bir şeye ihtiyacın var mı, süt, sigara, şu, bu. İki gün sonra herkesi Eğitim Enstitüsü spor salonuna götürdüler ve işkenceli günler başladı. Biz yine ziyaretlere gidip pusula ile haberleşiyorduk. O pusulalardan bazıları hâlâ bendedir, saklıyorum. Bu arada öyle kişiler için ihbar mektupları gitmiş ki, askerler "bu işin cılkı çıktı" deyip bütün listeleri yırtıp atmışlar, ben de okul için bir otobüse atlayıp İstanbul'a gidebilmiştim. Bir kenara not etmeye başladığım haberler, bilgiler ve memleketten gelen hikâyeleri, dağdaki arkadaşların 1981 Ocak ayında yakalanmalarından sonra uzun bir şiire dönüştürdüm. "Dağda Gezen Türkü", "Ardından" ve "Ne Çıkar" adlı üç şiir, elinizde tutmakta olduğunuz *Kivamini Tutturamaduk* kitabındaki serüvenden doğmuştur. O şiirlerin bulunduğu dosya, 1985 yılında Akademi Kitapevi Şiir Başarı Ödülü kazandı. Hayatın şiirini yazmak için adanmış bir ömür yaşayan arkadaşlar, hamuruma bir maya çalmışlardı. Bir kitaba önsöz yazmak nedir ki... Bu arkadaşlarım, onu bana o günlerde yazdırmışlardı zaten.

Deniz her vuruşunda dalgalarını duvara
Aldı haykırışların bir parçasını da
Aldı götürdü
Yaydı Karadeniz'e

İşte o gün bu gündür
Çığlıkla uyanır balıklar
Çığlıkla çiftleşirler
Ve çığlıkla vururlar ağlarına balıkçıların
Çeker ağlarını balıkçılar
Ve çığlık atarlar

Birçok yerini bildiğim ama ayrıntılarını şimdi öğrenip yeniden duygulandığım bu güzel kitabı yazan sevgili arkadaşım Recep Memişoğlu ve aynı serüveni birlikte yaşayıp başka bir kitap yaratan diğer arkadaşım Mustafa Korkmaz'ı yürekten kutluyor ve teşekkür ediyorum.

İbrahim Karaca

Kivamini Tutturamaduk

Hayat bazen öyle anılar bırakır ki önünüze, onlara bakıp "bunları ben mi yaşadım?" dersiniz. Oysa orada duran anılar değil, baştan aşağı sizsinizdir.

Hayat bazen tesadüf bazen tercihlerimizle yol alır.

Tesadüfler elbette hayatımızın bir parçasıdır ama asıl önemli olan, hayata tercihlerimizle devam ederek, ne kadarına yön verebildiğimiz ve yönümüze çevirebildiğimizdir.

Tesadüf ve tercihlerle dolu bir hikâyedir benimki de... Hayat çizgim orada belirlenmiştir. Bu aslında çoğu insan için böyledir.

Çocukluktan beri yaşadığımız aile, arkadaş ve yetiştiğimiz genel çevrede karılır hamurumuz. Hamuru güçlü insan kendine güvenir, gelecekle ilgili kararlar alırken kendi beyni ve birikimini devre dışı bırakmaz. Yani, yaşamsal dönemeçlerde son belirleyici kendisidir ve bu doğuştan kazanılan bir olgu değildir. Özgüven, herkeste olması gereken önemli bir özelliktir. İnsanı hayatta muhkem ve diri tutar. Hayatımızı kökten etkileyecek süreci kendi bilinçli tercihlerimizle belirlerken ihtiyaç duyarız ona. Özgüven, kendine inanmakla da ilgilidir. "Siz kendinize inanın, başkaları da size inanacaktır" derler ya, biz kendimize gerçekten inanmıştık. Ayrıca özgüven sadece devrimcilere özgü bir karakter de değildir. Bu her insanda olabilecek, yetişme koşulları, çevre ve imkânlar gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan karakteristik bir özelliktir. Bazıları bu özelliğini bireysel çıkarlar için kullanır, bazıları ise toplumsal düşünür. Hiçbir hayat düz bir zeminde ilerlemez, inişleri ve çıkışları vardır. Bazen zirvededir, bazen rutindir, bazen alçak uçar, bazen sürünür, bazen de tümünü içinde barındırır... Ama sonuçta hepsi bizim yaşadıklarımızdır, gerçeğimizdir, yani artı ve eksileriyle bize

aittir. İyileri kendi hanesine yazma, kötüyü başkalarına yükleme gibi bir zaafı vardır çoğu insanın. Oysa bir gün dönüp geçen yıllara baktığımızda, "keşke yaşanmasaydı, olmasaydı" demenin bir yararı yoktur. Böyle bir ruh hâli hem kendimizi hem de can dostlarımızı üzer, zora sokar.

Hiçbir şey tarif edildiği gibi olmuyor. Geçirdiğimiz onca yıl ve hayatı kavrama kapasitemiz, yaşadıklarımızı var olan realite olarak önümüze koyuyor. Bir gün geri dönüp baktığımızda, doğrularımızla birlikte eksik ve hatalarımızı da bütün yalınlığı ile bir şekilde mutlaka görüyoruz. Onlara yanma, acıma ve "keşke olmasaydı" duygusuyla mı yaklaşıyoruz, yoksa "yanlış ve doğrularıyla bu benim hayatımdır" mı diyoruz, önemli olan budur. "Keşke olmasaydı, bunları yaşamasaydım, gençliğimi harcadım, tüm yaşadıklarım bana artı ne kazandırdı" gibi bir söylem ve dil tutturanlardan kimileri bugün kim bilir hangi sulardalar ama artık fikren ve fiilen olmaları gereken yerde değiller. Bu insanlar fizik ve ruh olarak da bir çöküntü içindeler. Farklı uğraşılar bulmuşlardır elbette... Belki avunmak, belki geçmişi unutmak veya bir biçimde hayata tutunmak için. Bu ruh hâlinden erken kurtulanlar, sonraki hayatlarında "başarılı" da olmuşlardır muhtemelen. Fakat çamurlu yolda patinaj çeken bir araba gibi debelenip duranlar az değil. Böylelerine toplum da iyi gözle bakmıyor aslında, yüzlerine karşı ifade etmese bile, "zayıf karakterli ve dönek" olarak kodluyor. Bu kişiler hakkında, "korku ve menfaati icabı nasıl değişti, yaşadıkları gözünü korkuttu, şimdi ise kuzu oldu, para, mevki ve koltuk bak ne hâle getirdi" gibi söylemler, toplum içinde sürekli duyduklarımızdır. Bunları söyleyenler bize hiçbir zaman yandaş ya da destek olmadılar ama bir anlamda bizleri gözetleyen ve denetleyen hâllerini hissettirdiler.

Sürecin bütün günahını bu insanlara yüklemek haksızlık olur elbette çünkü geçmişte hayatımızı organize eden, sorgulayan, sorumlulukları olan ve paylaşan canlı bir organizma vardı. Oysa bir dönem geldi ve tüm bunlar kısa zamanda ya sönükleşti ya da yok oldu. Yakın geçmiş saydığımız bir süreçte altüst olan hayatlar genç bir kuşağı kendisiyle yüz yüze bıraktı. Bu genç kuşak, yalın gerçeği hapishanede veya dışarıya çıkıp bir başına kaldığında gördü. Aslında bunlar yaşanması hesapta olan, beklenen şeylerdi. Belki de öyle değil, sürecin devam edeceği, mücadelenin bırakıldığı yerden sürdürüleceği inancı vardı. Bu

süreçte kişilik ve inanç (yani dönemsel yenilgiler alınsa bile gelecek güzel günlere olan umutlu bağlılık) bakımından güçlü olanlar ayakta kalmayı başardılar.

Örgütlü gücün varlığını kararlı bir şekilde hissettirip hayatın gerçeği gibi gösterdikten sonra, şartlar değişince tüm bunları sanki yaşanmamış veya hiç yaşanmaması gerekirmiş gibi orta yerde bırakmak garip değil mi? Bir olumsuz durum yaşandığında ona yol açan sebep ve ortam sorgulanmayacak mı? Sorgulanacak elbette fakat somut koşul unutulmadan, büyük bir hakkaniyet içerisinde.

Her insanın kaldırabileceği bir yük kapasitesi vardır. Otuz kilo taşıyabilecek bir insana elli kilo yüklerseniz menzilini kısaltıp mecalini azaltmış olursunuz. Tüm bunları elbette o günlere ait koşullar ve ruh hâli içinde değerlendirmek gerekir. Çünkü bazen bütün mecalinizi tüketip menzile varmadan düşmek pahasına o yükü sırtlanmak zorundasınızdır... Belki siz o yükü kaldırdınız diye çok sayıda yoldaşınız mecalsiz ve menzilsiz kalmamıştır. Dünya devrim tarihi bunu birçok yerde gösterdi bize.

Devrimci Olma Sürecimin Paradigmaları

Ortaokul sürecimiz daha çok, köyden ilçeye iniş ve oradaki hayata kısmen de olsa adapte oluş sürecimizdi. Yani çocukluktan çıkma, hayatı tanıma, anlama ve kavrama sürecidir. Lise yılları ise, artık bizi siyasete yavaş da olsa ısındıran, yakınlaştıran ve içine çeken dönemdi. Ben bu süreci kişisel sürecim açısından iki kategoride değerlendirebilirim. Birincisi, daha çok CHP ve Ecevit'in o dönem kendi kişisel duruşu üzerinden "Karaoğlan lakabı ve tüm emperyalist engellemelere karşın Kıbrıs harekâtı atmosferi" (Ecevit antiemperyalist karakterden öte ulusal refleksleriyle hareket etmiştir), "ne yoksulluk ne baskı, insanca hakça bir düzen" sloganları ve "kalkınma köylüden başlayacak, köy-kent projeleriyle" sol söylemleri etkili olmuştur. "Toprak işleyenin su kullananın" içerikli bir dil tutturulduğunda halkın ilgisi çekiliyor, döneme adeta damga vuruluyordu. Yani rüzgâr emekten ve emekçiden yana esiyordu, böyle bir atmosfer oluşmuştu. ABD'nin tüm dayatma ve baskılarına, ambargosuna rağmen haşhaş ekimi sürdürülmüş, bir anlamda emperyalizme kafa tutulmuştu. Gerçi CHP'nin böyle bir söylem tutturmasının

da nedenleri vardı. Bir önceki dönemde TİP büyük bir atılım yaparak parlamentoya girmiş, ezilenlerin bakışını etkilemiş, sol adına çıtayı yükseltmişti. CHP'nin de o çıta altında kalması düşünülemezdi, yelkenlerini o rüzgârla şişirmek istemesi çok doğaldı. Çünkü o rüzgârın dolacağı en yakın yelken Sosyal Demokrat yelkeniydi. Bunun dışındaki sol ise, daha emekleme dönemi görüntüsü veriyordu.

Pazar'ın ekonomik yapısını anlama açısından geçmişte kalan tütün konusuna değinmeyi önemsiyorum. Pazar'da puro tütünü üretilirdi ve "Pazar Purosu" diye satılırdı, şimdiki kuşak bunu duymamıştır bile. Hatta bu tütün Pazar'ın her yerinde değil, bazı yerleşim yerlerinde üretilirdi. Biz ailecek bu tütünü üretir ve satardık. '74-75 yıllarında tek başıma tüm aşamalarını yaptığımı hatırlarım ki, tütün öyle sezonluk değil, neredeyse satma aşamasına kadar bütün yıl emek isteyen bir üründür. Ülkede yabancı sigara tekellerinin isteğine uyarak hayata geçirilen politikalar gereği, yıllar öncesinden Pazar'da puro tütünü üretimi yasaklanmıştı. O dönemler, tütün, çay, ticaret ve babamın memurluğu derken yaşamsal olarak kısmi bir rahatlama sağladığımız yıllardı. Dört kız ve iki erkek çocuklu ailemizle yoğun bir çalışma içerisindeydik.

Ben lise son sınıfı '76-77 yıllarında İstanbul'da okumuştum. Bu yıllar, siyasal düzlemin hız ve boyut kazandığı yıllardı. İlk halkevi ile burada Sarıyer'de tanışmıştım. Çok iyi hatırlıyorum... Halkevi, Sarıyer-Büyükdere'deydi ve biz derneğe gidiyor, abilerimizle siyaset konuşuyor, okulumuzun özgün sorunlarına yönelik çözüm önerilerini tartışıyorduk. 1977 yılında okul olarak bir boykot gerçekleştirmiş, ben de aktif olarak görev almıştım. Okul ve öğrenimle ilgili özgün sorunlarımızı kaleme alan bildirileri halka dağıtmıştık. Okul öğrencileri olarak kapı dışında bekleşiyorduk, tüm İstanbul basını da oradaydı. Derslere girmeyip kapıları tutuyorduk. Anlaşılan biz de ilkleri yaşıyorduk. Polis ise bizi okulun kapılarını açıp içeriye girmeye zorluyordu. Bu zorlamanın dozu gittikçe attı ve saldırıya dönüştü. Bize öylesine sert ve saldırganca davrandılar ki, adeta çil yavrusu gibi dağıttılar. Bu saldırı ve boykot olayını hatırlıyorum, merkez basının ilk sayfalarında büyük yer bulmuştu.

1977 1 Mayıs Taksim mitingine katıldım. Benim de içerisinde bulunduğun grup, Aksaray Saraçhane'de tıkanıp kalmıştı.

Akşama kadar burada bekletildik, yerimizden kıpırdayamadık. Daha sonra nasıl olduysa, beraber mitinge katıldığımız arkadaşla sıkıldık, bu işin akşama uzayacağını düşünerek oradan ayrıldık ve evlerimize döndük. Radyodan Taksim'de olayların olduğunu, onlarca ölümün gerçekleştiğini duyduk. Bu olay beni çok derinden etkilemişti. Meydanda katledilen arkadaşlarımızın yerinde ve oradaki saldırıya karşı direnenlerden biri olamamak üzücü bir şeydi. Bunun verdiği eziklik ve üzüntüden dolayı ağladığımı hatırlıyorum. Dev-Genç dergi ve dernek çevresiyle tam olarak organik bir ilişkim olmasa da yeni başlayan bir süreç yaşamaktaydım. Toplantılarına ve gecelerine katılıyordum. Üniversiteden tanıdık arkadaşlar faaliyetlerden beni de haberdar ediyorlardı. Yayınlarını okuyor, siyasal sohbetler yapıyorduk.

'77-78 yıllarında yaklaşık bir yıl, lüks bir restoranda hem çalıştım hem de Beşiktaş'ta üniversite hazırlık kursuna gittim. Diğer yandan da dershane parasını babamdan almıyor, kendim kazanıyordum. Bu arada '78 1 Mayıs'ı gelmiş çatmıştı. Ablamda kalıyordum ve ablam '77'de yaşananları bildiğinden benim Taksim'deki 1 Mayıs'a katılmamı istemiyordu. Ablamı da üzecektim ama bir şekilde gitmeliydim ve nitekim öyle oldu. Ben artık '78 1 Mayıs'ında Dev-Genç bayrağı ve pankartlarını miting alanına taşıyanlardan biriydim. Neredeyse ön saflardaydım. Anlaşılan o ki, İstanbul'da geçirdiğim süreç bana sonraki yaşantımda yönümü ve safımı belirleyecek deneyimler yaşatmıştı. '78 yılı sonbaharına doğu işten çıktım ve memlekete geri döndüm. Artık bundan sonraki yaşantımı belirleyecek ve çizecek paradigmayı memleketimde yaşayacaktım. Ailem köyde kalıyordu ve ben de haftanın birçok günü kasabaya iniyor, siyasal faaliyetlerime burada devam ediyordum. Aslında bahse konu yıllar, köylerinde yaşamsal faaliyetler açısından faal olduğu yıllardı. Bu, gerek tarımsal faaliyetler gerek barınma koşullarının zorunluluğu açısından insanların bir yığın hâlinde yaşadıkları yerlerdi. Köyler ise, siyasal mücadelenin ve faaliyetlerinin sürdürüldüğü mekânlardı.

Pazar'a döndüğümde, siyasal faaliyetleri yürütmem ve katılmam için adeta hazır bir ortam vardı. Türkiye'nin konjonktürüne uygun olarak, burada da dernekler ve siyasal oluşumlar yerlerini almışlardı. Bu anlamda dönüşümde ortama adapte olmakta zorluk çekmedim. Sadece, kısa bir süre arkadaşlara

ısınma ve alışma evresi yaşadım. Siyasette, hele ki sol, sosyalist ve devrimci mücadelede, yoldaşlık ilişkilerinde güven esastır. Öyle derneğe üye olup, üç-beş kere gitmekle bu güven tesisi gerçekleşmez. Aslında bunun bir süresi de yoktur. "Kervan yolda düzülür" misali, "güven" de birlikte iş yaparak, yol kat ederek tesis edilirdi. Nitekim öyle oldu.

Köyde arkadaşlar gece yazılamaya çıkıyorlar, beni çağırmıyorlardı. Birkaç kez ısrarla beni de çağırmalarını söylememe rağmen yine çağırmadılar. Bu sefer kızmaya başlamıştım, daha sonraları baktım bensiz çıkmamaya başladılar. Bizim içimizde duvar yazılamalarını çok mükemmel yapan arkadaşlar vardı ki, "Halkın Kurtuluşu" siyasetindeki arkadaşlardan bu durumu kıskanırcasına "Nasıl bu kadar güzel yazabiliyorsunuz" söylediklerini hatırlıyorum. Yazılarımızın mükemmelliğini ve güzelliğini övünerek söyleyebilirim. O yıllarda duvarlara yazdıklarımızı, şimdi bile soluk dahi olsa hâlâ okumamız mümkündür.

Yıllarca içeride yattık, çıktık, evlendik, çoluk çocuğa karıştık, çocuklarımız okula gitmeye başladı. Tam da bu olayın gerek duygusal yanını izah etmek gerekse o günlerin çocuklarımıza aktarılmasına vesile olmak açısından, Metin arkadaşımızın kızıyla aralarında geçen şu diyalogu anlatmadan geçemeyeceğim.

"Baba, bu yazıları duvarlara kim ve neden yazdı?"

"Biz yazdık kızım..."

"Neden duvarlara yazdınız, kâğıt kaleminiz yok muydu?"

"Vardı ama düşüncelerimizi halka bu şekilde duyurmak daha kolaydı."

"Neden baba... Radyo, televizyon, internet, kâğıt-kalem bir sürü yol varken..."

"Bizim zamanımızda bunların hiçbiri yoktu. Kendimizi anlatmanın en iyi yolu duvarlara yazılar yazmaktı kızım."

"Neyse baba, anlamadım ama sen diyorsan doğrudur."

Buradaki anekdot, gerçek bir diyalogdan alınmıştır. Siyaset yapma edimlerinin dünden bugüne ne aşama kaydettiğinin bir nişanesidir aslında. '70'li yılların sonları, siyasal mücadelenin sıcaklaştığı ve boyutlandığı yıllardı. En son Halkevi yönetim kurulunda görev de almıştım. Artık derneğin yönetiminde bir sorumluluğum vardı. Dernekte siyasal sohbetler düzenliyor, seminerler veriyorduk. Arkadaşlar içimizde görev dağılımı

yaparak konular belirliyor, seminerlere hazırlanıyorduk. Konu başlıklarımız devlet, emperyalizm, faşizm, sosyalizm vb gibi şeylerdi. Bu siyasal sohbetlere bazen üniversitede okuyan ve yazın memlekete gelen arkadaşlar da katılıyorlardı. Onlardan ciddi şekilde yararlanıyorduk. Çünkü onların üniversitede yaşadıkları siyasal deneyimler bizim için önemliydi. Sonuçta biz taşradaydık. Artık bizim de sokakta tüm siyasal faaliyetleri denetleyen ve yürüten bir ekibimiz vardı. İçimizde siyasal donanımı daha üst düzeyde arkadaşlarımızla, diğer siyasi rakiplerimizle (fraksiyon da diyebiliriz) ciddi ve derin siyasal tartışmalar yaşıyorduk. Bu tartışmalar ve diyaloglar bizlere bilgi anlamında çok şey kazandırmıştır.

Biz bir anlamda, daha siyasal donanım olarak yetkinleşemeden, eksiklerimizi tamamlayamadan kendimizi sıcak mücadelenin içinde bulmuştuk. Yani işin teorisini öğrenemeden pratiğini yaşamaya başlamıştık. Bunun içindir ki Sovyetler'in revizyonistliği, Çin'in ve Arnavutluk'un oportünistliği gibi tartışmalar bizi ilgilendirmiyordu. Evet, solda bu tartışmalar çokça yapılmaktaydı ama bize bu tartışmalar gereksiz ve zaman kaybı gibi geliyordu. Solun diğer renkleri derneklerinde bu tür muhabbetler yaparlarken, biz sokağı örgütlüyor ve sokağın dili oluyorduk. Daha çok Che Guevara ve Vietnam'daki Ho Chi Minh'in (*Vietnam Kazanacak* kitabını birkaç kez okumuşluğum vardır) mücadele örnekleri ilgimizi çekiyor, okumalarımızı bu yönde yoğunlaştırıyorduk.

'78-80 yılları Türkiye'de yokluk ve kuyrukların yaşandığı yıllardı. Bu konuda ciddi mücadele verdik, örnek teşkil edecek davranışlar sergiledik ki zaten ilerideki sayfalarda bunu okuyacaksınız.

Pazar'daki Devrimci Mücadeleyi Anlamak

Pazar'da sol ve sosyalist mücadele birkaç derneksel faaliyetle başladı (Pag-der). Bu dernekler daha çok kültürel ve siyasal tartışmalar yapıyor, tiyatrolar getirtiyor, taraf oluyor, özellikle gençlerin ve çay üreticisi köylülerin de taraf olmasına çalışıyordu. Yaşam yoğun olarak köylerde devam ettiğinden, kırsal kesimin kendine özgü yol, su, elektrik, okul, sağlık vb gibi sorunları vardı.

1971-72 devrimci örgütlenmesi ve yenilgisinin bu bölgede fazla bir etkisi olmamıştı çünkü o dönemde bölgede örgütlü bir muhalefet hareketi yoktu, olan da yeterli ölçüde kavrayamamış veya mevcudun ayırdına varamamıştı. 1973 seçimlerinden sonra ise bir sosyal uyanış yaşanmış, neredeyse bir aydınlanma çağına girilmişti. Bu hem okuyup tartışma hem de toplumsal yaşamda vücut bulma anlamında kendini hissettiriyordu.

Pazar'da devrimci mücadelenin ivme kazanmasında üç olay etkili olmuştur. O dönemde yurt genelindeki bazı saldırılar nedeniyle deşifre olan Ülkü Ocakları'nın başkanı durumundaki Yaşar Okuyan'ın ilçeye gelmesi ve toplantı (MHP İlçe Kongresi) yapmasına fırsat verilmeden kovalanmasıdır (1977). İkincisi ise, Pazar Kız Sanat Okulu'ndaki öğrencilerin, bir kısım rütbeli asker, esnaf ve bürokrat taraf ından taciz, tecavüz veya cinsel istismara uğramalarıdır. Devrimciler bu olaya karışanların isimlerini tek tek tespit etmiş ve hesabını sokak ortasında sormuşlardı. Olaya karışanların genel siyasi duruşunun milliyetçi (ülkücü) ve muhafazakâr olması, devrimcilerin ise bu olayın peşine düşüp hesabını soran taraf olması sempatiyi artırdı ve örgütlenmedeki ivmeye boyut kattı. Pazar'da sokağa çıkma cesareti bulamayan bu sapıklar, sonraki günlerde ilçeyi terk etmek zorunda kaldılar. Üçüncüsü ise, karaborsa ve var olmasına rağmen halktan saklanan stoklara karşı mücadeledir.

Sonraki yıllarda Dev-Genç (Devrimci Gençlik) ve Halkevi ile YDGF (Yurtsever Devrimci Gençlik Federasyonu) gibi örgütlenmelerin gençlik üzerinde geniş bir sempati ve örgütlenmesi oldu. Öyle ki insanların diline Pazar ilçesi, gülmeceyle karışık olarak neredeyse "yaşlılar ve dev-gençler" olarak yerleşti. Politik bilinci olmayan gençler bile kendilerine "Dev-Genç" demeye başladı. Gençlik, devrimcilerin çalışmalarını görüyor, takip ediyor, sempati duyuyordu. Çay-Kur'a işçi alınacağı bir zamanda Adalet Partisi binalarında hazırlanan listelerin devrimcilerin yaptığı çalışmalar sonunda delinmesi ve kura sisteminin kabul ettirilmesi, bu amaçla fabrika basmalar... Karaborsaya karşı hem etkin hem de hızlı ve iradeli bir şekilde halktan yana tavır alınması... Bölgenin tek geçim kaynağı olan çaya sahip çıkılıp "Çayda Sömürüye Son" mitingi yapılması... Rize Eğitim Enstitüsü'ne kayıtlı öğrencilerin sırf nüfus kâğıdında Pazar, Artvin veya "solcu" diye bilinen ilçelerden biri yazdığı için sokulmadıkları

günlerde bu faşist işgalin devrimciler önderliğinde kırılması... Bütün bunlar devrimcilerin Rize ve ilçelerinde etkin duruma geçmesini sağladı. Devrimci Yol hareketi, Türkiye genelinde faşizme karşı "Direniş Komitelerini" hayata geçirmeye çalışıyordu, biz de Pazar'da bunun gayreti içindeydik. Sokak denetimleri bakımından oldukça etkindik, üçlü ekipler hâlinde dolaşıyor ve tespit ettiğimiz sivil faşistleri cezalandırıyorduk. Pazar'daki eski maliyenin hemen duvar dibinde, otantik döşenmiş tek katlı bir bina vardı ve orayı çay ocağı olarak Nihat abi işletiyordu. Nihat Abi, devrimcileri çok severdi. Çayımızı burada içerdik. Burası devrimcilerin hem uğrak hem de buluşma yeriydi.

Bazen paramız olmadığında uğrayıp doyduğumuz bir de bakkal vardı, "Gangaster" lakaplı Yaşar arkadaşımızın babasınındı. Kendisine niye böyle bir lakap takıldığını tam olarak hatırlamıyorum ama Yaşar, oldukça cömert ve gözüpek bir arkadaşımızdı. Sivri ve ökçeli ayakkabı giymeyi severdi, karanlıkta ayak seslerinden onun geldiği anlaşılırdı. Sanırım Haçapit köyündeki arkadaşlarımız bundan dolayı gangaster diyordu kendisine. Gözü pek ve cesurluğunu da unutmamak lazım. Dükkânda pek durmazdı, ya babası ya da kardeşi olurdu çoğunlukla. Yaşar yanımızdaysa alıp bakkala götürür ve peynir, zeytin, kavurna, helva ne varsa karnımızı doyururduk. Babası Servet amca, kilolarca yayla peyniri getirip satardı. Servet amca oturup bir hesap yapsa da kasa durumuna bakıp işin içinden çıkamazdı çünkü biten malzeme kasaya yansımazdı. Kabak Yaşar'ın başına patlardı çünkü babası peynir paralarını onun cebe indirdiğini sanırdı.

Servet amca Yaşar'ı birçok kez uyarmış, son çare olarak da ona bakkala girmeyi yasaklamıştı. Servet amca, gerçeği küçük oğlu Hasan'dan öğrenmişti. Peynirler, Yaşar'ın devrimci arkadaşlarına ekmek arası yapılmıştı. Anlattıklarına göre, Servet amca hem gülmüş hem sitem etmişti ama Yaşar'ı da bakkala sokmamaya devam etmişti. Bakkal dükkânı sadece bizim yüzümüzden olmasa bile, birkaç ay sonra kapandı. Meğer köylüler de sürekli olarak veresiye defterine yazdırıyorlarmış. Servet amca insanları zorlayamamış ve çareyi kepenkleri kapatmakta bulmuştu.

Rize genel olarak eskiden beri sağ ve muhafazakâr davranışlarıyla bilinen bir yerdir. Şehir merkezinde Kurtuluş siyaseti etkindi ve diğerlerine göre daha kitleseldi. Bu arkadaşlar genel

olarak yerli halkın çocuklarıydılar bu yüzden daha rahat ve geniş bir örgütlenme şansı yakalamışlardı. Devrimci Yol'un ise genel olarak militan bir yapılanması vardı. Ardeşen ilçesinde ise, Halkın Devrimci Öncüleri (Acilciler) siyaseti daha çok etkindi. Bu siyasete mensup arkadaşımız Erkan Eskiçırak sokakta faşistler tarafından öldürüldüğünde, bölgede faşist saldırıların artacağı anlaşılmıştı. Faşist hareket polis destekli çalışıyordu. Rize'de Kurtuluş siyasetinin önde gelen militanlarından Bayram Ali Tatoğlu da yine sokakta pusuya düşürülerek öldürüldü. Bu olay, Rize'deki mücadelenin daha da militanlaşmasına yol açtı. Bu iki devrimcinin hedef seçilmesi çok hesaplı ve planlıydı. İki yoldaş da yaşadıkları yerde öldürüldüler, ikisi de bölgenin ve yerelin en çok sevilip sayılan evlatlarındandılar. Faşistler özellikle bu hedefleri saptayarak, yerli halk üzerinde bir korku, endişe ve sindirmeyi amaçladılar. Fakat bu hesapları tutmadı. Onlar dışarıdan destekle şehirde tutunmaya çalışıyor, yuvalanmaya çalıştıkları mekânlara polis desteği ve kordonuyla gidip geliyorlardı. Halkın sorunlarıyla ilgilendikleri yoktu. Aksine, Çayeli gibi örgütlü oldukları yerlerde esnaflardan adeta rüşvet ve haraç topluyorlardı. Emek ve toplumsal sorunlar yerine milliyetçilik ve din üzerinden örgütleniyorlar ve kendilerini "devletin güvenlik güçlerine yardım eden Türk milliyetçileri" olarak lanse ediyorlardı, halkın sosyal yaşamına ilişkin söyledikleri hiçbir şey yoktu.

1980'den itibaren Rize ve ilçelerinde devletin resmi güçleri devrimcileri yasallığın (ve çoğu zaman meşruluğun) dışına özellikle itmek istiyordu. Bize yasal çalışma, hayat hakkı ve faaliyet imkânı tanımıyorlardı. Sosyalist gazeteler, dergiler ve yayınların dağıtımı yasaklanıyordu. Biz bu yayınları adeta kolluk güçleriyle köşe kapmaca el altından dağıtabiliyorduk. Miting ve açıklamalarımıza izin verilmiyordu. Dernek binalarımız ya sürekli ve gerekçesiz olarak basılıyor ya da kapatılıyordu. Kemal, Hüseyin ve ben 1980 Ocak ayından itibaren farklı olaylardan aranıyorduk. Bölge eylül başı itibariyle siyaseten oldukça ısınmış, bir hareketlilik başlamıştı. Devrimci Yol hareketi bölgede yaygın ve etkin olarak "Çayda Sömürüye Son" mitingleri yapma kararı almıştı ve birkaç ilçede de gerçekleştirmişti. Bu faaliyetler karşısında kendisinin etkisizleştiğini ve giderek sönükleştiğini hisseden bir başka sol grup Halkın Kurtuluşu hareketi ise, bölgede siyaseten var olabilmek için bir dizi etkinlik yapma kararı

almıştı. 1980 yılının 1 Eylül günü Pazar'da, halkın katılımını sağlayarak çay fabrikasına yürüme eylemi gerçekleştirmeye çalıştılar. Pazar şehir içinde başlayan eylem, hem esnafa kepenk kapattırmaya hem de halkın katılımını sağlamaya dönüktü. Bunun için sokaklarda dolaşarak bir etkinliği (yürüyüşü) üç veya dört günden beri organize etmeye çalışıyorlardı. Bunun için bazı köylere de gidip konuşmalar yaptıklarını dinlemiştik. Herkesin bildiğini polis de biliyordu ve yürüyüş sabahı Rize'den de bir polis ekibi gelmişti. Bu "korsan" yürüyüş başlar başlamaz, polis de müdahale edip ateş açmıştı. Eylem ve sonrasındaki çatışmayla bizim hiçbir ilgimiz yoktu ama tüm arkadaşlarımız aranmaya başlandı, kaçak duruma düştüler. Çünkü devlet güçleri kimin yaptığına bakmıyor, bölgede var olan tüm devrimcileri sorumlu tutuyordu. Bu devletin toptancı mantığının da bir göstergesiydi.

Pazar'da yaşanan 1 Eylül olayları o kadar büyük ses getirmişti ki 12 Eylül sonrası MGK'nın bildirgesine bile yansımıştı. Bir grup devrimci genç öncülüğünde çay fabrikasına doğru yürüyüşe geçen halkın üzerine polis ateş açmış ve KTÜ öğrencisi olan Mustafa Şevik adındaki bir devrimci arkadaş ağır yaralanıp hastaneye gidene kadar işkence görmüş (beş gün sonra da ölmüştü), devrimciler karşılık verince de 5-6 polis silahla yaralanmıştı. Bu tarihten sonra devrimcilerin sokağa çıkması neredeyse imkânsız hâle gelmiş, zaten 10 gün sonra da darbe gerçekleşmişti. Pazar'daki 1 Eylül olayından bizim haberimiz yoktu, nasıl olduğunu da halkın anlatımlarından öğrenmiştik. Fakat durum öyle bir hâl almıştı ki örgütsel olarak bizleri de sınırlamış, şehre inemez ve dolaşamaz olmuştuk. Aşırı bir baskı ve kontrol vardı. Diğer yandan, halkın ümüğünü sıkarcasına 24 Ocak Kararları'nı hayata geçirmeye hâkim kılmaya çalışıyorlardı. Halka ve devrimcilere yaşama hakkı tanımıyorlardı. Biz tüm bunlara dur demek için ya kanımız ve canımız pahasına mücadelemizi verecektik ya da eyvallah diyecektik. Teslim olmak, mücadele etmeden geri çekilmek devrimcilere yakışmazdı. Sonunda yenilgi de olsa, dövüşmeye karar vermiştik. Türkiye'nin neresinde ne kadar varsak ne kadar örgütlüysek mücadele ettik, direndik, öldük, yaralandık, tutuklandık, mahpus olduk. Genç bedenlerimizi ve geleceğimizi ortaya koyduk. Bize yakışan da buydu.

Hayatın Baharında, Halkına "Köle" Olmuş Eşkıyalardık

Birçoğumuz ya lisedeydik ya liseyi yeni bitirmiştik. İlkokulu köylerimizde okumuştuk, ortaokul ve lise döneminde ilçede tuttuğumuz öğrenci evleri veya odalarında barınmış, okul kapanınca da köylerimize dönmüştük. Solculuk yapıp devrimcilikle tanıştığımızda, geceleri yaptığımız yazılama ve afişlemelerin arkasından bu odalarda kalan öğrenci arkadaşların evlerinde oturuyorduk.

Kendimizi dünün ya da bugünün üniversite öğrencileriyle kıyaslamamız mümkün değildir. Üniversite öğrencisi; ailesinden uzakta, ona bağımlı ama görece de olsa bağımsız bir hayata sahiptir. Oysa biz ailemizin günlük harçlıklarıyla geçinen, her an denetlenen bir hayat yaşıyorduk. Bir gün eve gelmesek ya da geç gelsek problem oluyordu. Biz bunları da aşarak, ailemize karşı ve ailemize rağmen "bağımsızlaştık", onları da alıştırdık, kanıksattık.

Bir gün, eline üç kuruş harçlık, beline tabanca verilip öne sürülen kullanışlı faşistlerden biri liseye baskın yapmıştı. Havaya birkaç el ateş edince dışarı çıkmış ve toplanıp liseye doğru yönelmiştik. Biz o tarafa doğru yürürken, o da ilçeye dönmekteydi, yolda karşılaştık. Silahını açıktan elinde tutuyordu. Ona doğru hamle yapınca kendini savunmak için elini sağa sola savurdu ve Kadir arkadaşımızın kafasını tabancanın kabzası ile yaraladı.

Arkadaşı hastaneye götürmek için hususi taksilerin olduğu durağa gittik. Taksi sahipleri arkadaşımızı araca almayınca, korkutmak için bazı laflar ettik ve bu arada ben aracın birine yumruk attım, kaporta biraz çöktü ama araç sahibi de arkadaşımızı alıp hastaneye götürmek zorunda kaldı. Yaralama ciddi bir şey değildi fakat sonuçta arkadaşımızın kafasından akan kan yüzünü kaplamıştı.

Akşam eve geldiğimde babamın olayı duymuş olduğunu öğrendim. Kendisine nasıl anlatılmış bilmiyorum, bana önce "bugün çarşıda kiminle kavga ettin, neden sizden yaralı vardı" diye çıkıştı. Ben nasıl bir cevap vereyim diye düşünürken tekrar konuştu ve "bundan sonra silahsız dolaşmak yok, al şu silahı, bununla gezeceksin, kendini koruyacaksın" dedi.

Ben babamdan fena bir azar beklerken, babam bana kendi silahını veriyor ve onunla dolaşmamı söylüyordu. Buna çok

şaşırmıştım. Aile olarak böyle kavga, dayak veya yaralanma olaylarına alışık değildik. Ola ki böyle bir olayla karşılaşsam, ailem feodal olarak onun intikamını almada bir beis görmezdi. Çünkü bu türden bir geleneğin yetiştirdiği insanlardık. Bu anlamıyla kasabalar, büyük şehirlerle kıyaslanmayacak ölçüde artı tehlikeleri de içinde barındırıyordu. Bu tür kavgalara ve karşılaşmalara ailelerin teşne olması her an muhtemeldi. Ailesinin gözünde dayak yiyen delikanlı yüz karasıdır, ayrıca karşılaşmış olduğu olayın hesabının feodal duyguları rahatlatmak adına da sorulması gerekmektedir. Yani akraba ve yakınların işe karışması her an beklenen bir durumdur. Zamanla şunu fark etmeye başlamıştık: "Bir işin içinde devrimciler varsa, o işe başkalarının bulaşması veya taraf olması korkulan bir durumdu." Çünkü devrimcilerin hemen her yerde ve her akrabadan olma ihtimali yüksekti. "Devrimcilere bulaşmak" demek, başına iş almak demekti. Devrimciler olarak bu tür feodal kavgalara sebep olacak davranışlardan ve karşılaşmalardan mümkün olduğunca uzak durduk, fırsat vermedik.

Bölgemizin sosyolojik dizini bakımından, Hemşin-Laz ayrımına kısaca değinmek, onu anlatmak bölgenin realitesi açısından yararlı olacaktır. Aslında bu sorun, Pazar'dan Hopa-Kemalpaşa'ya kadar uzanmaktadır. Vardır derken, ciddi bir ayrışma ve çatışma kültürü, sosyolojik zıt potansiyel olduğu imajı yaratmak değildir. Durumu daha trajikleştirmeden bir olayı anlatarak mevcudu izah etmiş olacağımı düşünüyorum. Bir gün, Mehmet Yıldız'la Ahmet Uzun (İsmet) arasında şöyle bir diyalog geçer. Ahmet, Mehmet'e bir görev verir, daha doğrusu bir iş yapmasını söyler. Mehmet'in bunun karşısında şöyle dediğini hatırlıyorum, "Ama biz Hemşinliyiz, bizi dinlemezler, başarılı olamam." Ahmet de kızarak, "Ne demek Hemşinli-Laz ayrımı, hepimiz kardeşiz ve sen kendini bir kere yetişmiş insan, bu ülkenin eşit ferdi olarak göreceksin, buna önce kendin inanacaksın ki başkalarını da inandırabilelim. Bu ayrımı önce devrimciler kafasından atacak hatta buna öncülük edecek. Bir daha senden böyle şeyler duymak istemiyorum" der. Mehmet'te ise ses yok, yaptığı hatanın, kırdığı yumurtanın farkındadır.

İşte biz böylesi bir ortam ve koşulda büyüdük; solcu, devrimci, "ihtilalci eşkıya" veya isyankâr olduk ama hiçbir zaman asalak olmadık. Ne mi yaptık?

Devlet eliyle teşvik edilen karaborsaya karşı mücadele ettik. Her türlü emtianın kıt bulunmasını istismar edip halka fahiş fiyat uygulayan tüccar ve esnafı izledik, uyardık, yasal olmasa bile "meşru" yaptırım uyguladık. İlçe halkımız un bulamayınca un temin ettik, şeker bulamadı şeker temin ettik, demir vermeyen esnafa dükkânı açtırıp karaborsasız olarak aldık. Hiçbir zaman zorla gasp etmedik, edene de karşı çıktık. Düşene yardımcı olduk, köylerdeki yol, su, inşaat gibi toplumsal işlerde imece usulü yardım ettik, halkımız çağırdı, biz koşarak gittik. Genç kızlarımıza yapılan taciz ve tecavüz olaylarının karşısında olduk ve yapanları cezalandırdık. Her türlü uyuşturucuya karşı mücadele ettik. Çay alım evlerine yükleriyle gelenlerin çaylarını sırtlarından aldık, tarttırdık ve serdik. Yardıma muhtaç ailelerin çaylarını topladık, sattık. Kışlık odunlarını yaptık. Biz bu anlamda yörede görüşülmesi, danışılıp yardım alınması önemsenen bir konum edinmiştik. Bazı anlaşmazlıkları adliyeye yansımadan önce tarafları bir araya getirerek rıza üzerinden çözdük. Onların gönül tahtında bir yerimiz vardı. Hayatının baharında, halkına "köle" olmuş eşkıyalardık ve mutluyduk. Bir atasözünde denildiği gibi davranabilirdik belki, yani balık verirken bir yandan da balık tutmayı öğretebilirdik. Yarı köylü yarı işçi bir halkın çocuklarıydık, beraber balık tutmaya doğru evirilmeyi öğreniyorduk. Dünyanın efendileri, muktedirler, işbirlikçiler, kendilerini alaşağı edecek bu gelişmeyi ve ışığı gördüler ki tüm kudretleriyle önümüzü kesmeye çalıştılar. 12 Eylül işte bu nedenle yapıldı.

Faşistler ise, kendi kontrol alanlarında baskı uygulayıp halktan haraç topluyorlardı. Kendilerinden olmayanları mahalleden, sokaktan ve apartmanlardan kovuyorlardı. Kontrol sağlayamadıkları yerlerde ise polis önde, faşistler arkada sokak kontrolleri ve aramalar yapıyorlardı. Ülke zaten 1975 yılından beri "Milliyetçi Cephe" dedikleri bir koalisyon tarafından yönetiliyordu. Devlet yurtları, okullar, kurumlar bunların işgalindeydi. Faşizmde akıl yerine refleksler vardı ve sonu "Der" ile biten her dernek veya kurumun karşısına "Bir" ile biten oluşumlar çıkarılıp desteklenyordu. Toplumsal mücadelenin aldığı boyut, polis teşkilatını da etkilemişti. Emniyet mensuplarının da sorunları vardı ve örgütlenmek istiyorlardı. Kurdukları "Pol-Der" adlı derneğin karşısına kısa zamanda "Pol-Bir" dedikleri bir dernek çıkarmışlardı. Amacı hak aramak veya korumak değil, emniyet mensupları içerisinde

yükselen emek eksenli demokratik talepleri bastırmaktı. Tamda bu ayrışmaya örnek olsun diye şu anekdotu anlatmalıyım:

23 Temmuz 1979 günü Rize'den Şavşat'a bir mitinge gitmiştik. Miting sırasında jandarma saldırmış, beş kişi ölmüş ve otuz kişi yaralanmıştı. Biz toparlanıp dönüş yoluna girdiğimizde önümüz kesildi, topluca Artvin emniyetine götürüldük. Orada bir süre bekletildikten sonra yine topluca araçlarımızla gözaltı olarak Rize emniyetine getirildik. Sabah olmak üzereydi. Muhtemelen nöbettekiler Pol-Der'li polislerdi. Bizi önce nezarete attılar, sonra kapıları açarak içeride kısmen serbest bıraktılar, çay ve yemek verdiler, iyi davrandılar. Saat sekize gelirken tekrar nezarete kapatıldık. Bize, "Nöbet değişti, biz bırakıyoruz diğerleri gelecek, sizi böyle görmesinler" dediler. Durumu anlamıştık. Pol-Bir mensubu polislerin gösterdiği sertlik ve saldırı, anladığımız şeyi tam da doğruluyordu. Orada vurulan, katledilen bizdik. Suçumuz ise, mitinge katılmak ve bazılarımızın kimliksiz olmasıydı. Sonunda ifadelerimiz alındı ve bırakıldık.

Kırsal Yaşamın Ön Hazırlıkları

Tüm Türkiye'de olduğu gibi bölgemizde de ortam hayli gergindi. Devrimcilerin sokağa çıkması, faaliyetleri ve varlığı, iktidar güçlerinin sopası olarak emniyeti aşırı rahatsız ediyordu. Sürekli aramalar, baskılar, gözaltılar, tutuklamalar yaşanıyordu.

Kışın ortası, 1980 Ocak ayıydı. Bir arkadaşımızı sebepsiz yere gözaltına aldılar. Karakolda bekletiyorlardı. Bu durumu içimize sindiremiyorduk. Yapacağımız bir hareketle mevcudun tersyüz edilmesi gerektiğini düşünerek, abluka altına aldığımız karakoldan ilk çıkacak polisin dövülmesi kararını aldık. Onlar da durumu fark etmiş olacaklar ki uzun zaman kimse dışarı çıkmadı, çıkamadı. Sonra evrakçı olarak tabir ettiğimiz bir memur (Hasan) dışarı çıktı ve sokakta yürümeye başladı. Üç kişi önünü keserek kendisine hatırı sayılır bir dayak attık (ben, Kemal, İmdat). Öyle ki bir kısmı yoğun bakımda olmak üzere toplamda on beş gün hastanede yattı.

Biz bu olaydan sonra kaçağa düştük, ardından da köylere yani kıra çekildik. Zaten kır-köy ilişkilerini oluşturma ve geliştirme konusunda görevliydik. Aslında biz, "kervan yolda

düzülür" misali kıra çıkıp ayakları üzerinde durmaya çalışan gençlerdik. Bu çıkışımızın 12 Eylül sonrasında tarifsiz yararlarını gördük.

Bize karşı zaman zaman operasyonlar, ailemize de baskılar yapılıyordu. Bunları yakinen takip ediyorduk. Kendi evimizde olduğumuz zaman bile asker gelirken "kuşlar" bize haber uçuruyordu, operasyondan kurtuluyorduk. Burada şunu belirtmeliyiz ki o "kuşlar" bizi çok seviyordu, dost olmuştuk.

O günlerde çok küçük olan yeğenim, sonraki yıllarda bu olayı, "Askerler geliyordu, siz nasıl oluyorsa hemen pencerelerden çıkıp kayboluyordunuz. Askerlerin çekildiğini nasıl anlıyorsanız, hemen tekrar geri geliyordunuz ve ben buna hiç anlam veremiyordum" diye anlatmıştı.

Kırda geçirdiğimiz süre içerisinde sadece yol ve araziyi tanımak değildi amacımız. Halkımıza birçok konuda yardımcı olduk. Çaylarını topladık, odunlarını yaptık, taşıdık, yol-su-ev yapımında çalıştık. İmece ve dayanışmaya yeni bir anlam katmıştık. Biz kırda dolaşırken, halkımız bağ-bahçe ve ormanında gönül rahatlığıyla işlerini güçleri yaptı, bizi oralarda göremese bile varlığımızı biliyordu ve hiçbir rahatsızlık duymadı. Bu durum 12 Eylül'den sonra da devam etti.

Ahmet Uzun'un bizim ekibe katılmasından sonra yaptığımız köy çalışmaları neticesinde o da köylünün gönlünde taht kurmuştu. Anlatım ustalığı, kıvraklığı ve duruşuyla köylünün bir süre görmezse arayıp sorduğu kişi olmuştu. Kırda dolaşmasına rağmen giyim kuşam ve temizliğinden ödün vermeyen bir arkadaşımızdı. Birkaç kez köy kahvehanelerinde farklı siyasi anlayışların da bulunduğu sohbetlerimiz olmuştu. Konulara hâkimiyeti, halka yakın dili ve üslubu ile dinleyenlerin dikkatini hemen çekiyordu.

İlk Dönemler ve İki Önemli Anı

Kemal ve Hüseyin'e burada ayrı bir parantez açmam lazım. Bu iki arkadaşla kader birliğimiz vardı. Hayat bizi aynı yerde ve aynı yaşamda birleştirmişti. Kemal ile birlikte aranır durumdaydık, aranma nedenimiz de aynıydı. Kırsaldayken daha sonraları, bahara doğru Hüseyin de bize katılmıştı. Her yere birlikte gidip her işi birlikte yapıyorduk.

Çok sık gittiğimiz evin alt kısmı ahırdı ve bir tavşan yaşıyordu. Arazinin ortasındaki evin sahibi, "Canınız ne zaman ziyafet isterse aha tavşan orada" demişti. Bir gün o amaçla eve gelip kapıdan içeri girerken bir silah sesi duyduk. İlk aklımıza gelen, içimizden birinin tavşana ateş etmiş olabileceğiydi. Kim attı diye birbirimize baktık, biz atmamıştık. Önümüzde patlayan silah neyin nesiydi peki? Kemal sol ayağını tam kapının eşiğinden içeri atarken tabanca kendiliğinden manevra yapmış ve patlamış meğer. Gülmeye başlamıştık.

Başka bir gün üçümüz, ormanlık alandaki araç yolunun hemen üstünde oturmuş hem sohbet ediyor hem etrafı gözlüyorduk. Sohbet esnasında Kemal elindeki silahı istem dışı olarak hafif hafif sallıyor, diğer elini de ön tarafta tutuyordu. Bunda bir gariplik yoktu. Çünkü biz, silahımızın ağzında hep bir mermi, emniyeti çoğu zaman açık şekilde gezer, bazen de parçalayıp temizlerdik. Aniden bir el silah sesi geldi. Yine kimden ve nereden atıldığı konusunda önce endişe ve daha sonra paniğe varan bir hareketlilik yaşadık. Hüseyin'le silahlarımız belimizde dururken, Kemal'in silahı elindeydi ama o da ben attım demiyordu. Ne yaptığının farkında değildi çünkü. Bir süre sonra elinde hissettiği yanma ve acıyla silahın Kemal'in elinde patladığını anlamış olduk. Tabanca patlayınca mermi ön tarafta duran elinin iki parmağı arasından sıyrılıp geçmiş, küçük bir yanık dışında zarar vermemişti. Bu seferki gülmelerimiz biraz uzun sürmüştü.

Kemal, devrimci mücadeleye katıldığı dönemlerde Murgul'da sevdiği kızla (Emine) sözlüydü. Kaçak ve aranır olması onların görüşmeleri ve buluşmalarına engel değildi. Emine'nin Pazar kökenli olması nedeniyle, gizli de olsa birkaç kez görüşebilmişlerdi. Esas problem, yakalanıp cezaevine düştükten sonra yaşanmıştı. İdamla yargılanıyorduk ve ne zaman çıkacağımız belli değildi. Bu kızcağız hiç umudunu yitirmeden Kemal'i beklemişti. Kemal, birkaç kez sözlüsüne, "Kendi başının çaresine bak, bizim çıkabilmemiz mucize" demesine rağmen o, bekledi. Kavuştular ve üç çocukları oldu. Fakat ne yazık ki Kemal kardeşim sağlık sorunları nedeniyle bu dünyadan çok erken göçüp gitti. Hüseyin yoldaşım da öyle... Sağlık sorunları nedeniyle, yakalandığı amansız hastalığa yenik düştü. İkisi de yıldızlardan bizi seyretmeye devam ediyorlar, biliyoruz.

Köy Toplantıları ve Karaborsa ile Mücadele

Köylerde halkla beraber sorunlarımızı paylaştığımız ve konuştuğumuz toplantılar yapıyorduk. Darbe öncesinde bu toplantılar halkın tümüne açıktı. Toplantı duyurularımız ise ya cami hoparlörlerinden ya da köylerin merkezi yerlerinde bizzat oluyordu. Her köyde ilişki kuracağımız birçok yerel inisiyatif vardı. Daha çok çayımızın sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymak için yapardık bu tür toplantıları.

Bu sorunların üstesinden nasıl geleceğimize ilişkin halkımızın çözüm önerilerini almak önemliydi. Çünkü insanlar bir eylemlilik içerisine gireceklerse kendileri de o karar alma sürecinde olmalıydılar.

Devrimciler sadece onlara akıl veren, yol gösteren bir tavır içerisinde değildiler. Nerede bir çay alım yeri inşaatı var, nerede bir yol ve su getirme işi var, nerede bir vatandaşın çay biçme, odun yapma ve taşıma işi var, nerede ev yapma işi var, cenazesi ve düğünü var, devrimciler oradaydı. Bir sorunları olduğunda başvurulan, danışılan insanlardı. Bunun en güzel örneği, 1978 yılları karaborsa ve kuyrukların bolca olduğu zor yıllardır. Vatandaş her bir işini kuyrukla ya da piyasa üstünde para ödeyerek karaborsadan almak durumundaydı. Akaryakıt, yağ, şeker, un, demir, buzdolabı, televizyon, tüp gaz ve aklınıza ne gelirse, her şeyin karaborsası oluşmuştu. Halkın, "yok" denildiğinde "var da neden yok diyorsunuz" deme durumu yoktu. Bu sorunları birebir biz de yaşıyorduk. İliklerimize kadar yapılan adaletsizliği ve haksızlığı görüyorduk. Evimize gittiğimizde tüm bu olumsuzlukların konuşulması, genel bir rahatsızlık olarak anlatılması bizleri de derinden sarsıyordu.

Yaşananların bir kader olmadığını herkes biliyordu. Bir yerlerden düğmeye basılmış gibi esnaf da bu oyuna girmiş halka kan kusturuyordu. Halkımız ise bireysel olarak öne çıkmama, esnafı karşısına almama gibi durumları ileri sürerek kayıtsız kalıyordu. Kişisel tepkiler ise bir sonuç getirmiyordu.

Tüm bunlar yaşanırken emniyet güçleri ve kanuni sorumlular kıllarını bile kıpırdatmıyorlar, yapılan şikâyetleri de kayda geçmiyorlardı. Halk, "dükkânda almak istediğim ürün var ama esnaf bu ürün karşısında almak istemediğim bir ürünü de bana satmak istiyor hatta fahiş fiyatla" diyordu. Sanki emniyet güçleri

de bu oyuna ortak olmuşlardı. O zaman, devrimcilerin bir çare düşünmesi veya çözüm ortaya koyması gerekiyordu. Halkın da bizden böyle bir beklentisi ve isteği vardı.

Gelen talepleri değerlendirerek, yine şikâyetçi vatandaşla esnafın karşısına çıkarak sorunu bire bir çözüyorduk. Örneğin, vatandaşın bir çuval una ihtiyacı var, esnaf ise bir çuval da başka şey almazsan unu vermem diyordu. Biz vatandaşın zaruri ihtiyacını uygun fiyattan alarak ve parasını ödeyerek dükkândan çıkıyorduk. Buzdolabı dükkânda olmasına rağmen satmıyordu ya da aşırı bir fiyat dayatıyordu esnaf. Yani tam bir fırsatçılık ortamı yaratılmıştı. Biz vatandaşla dükkâna gidip dolabı o günkü normal değerinden alıyor ve halkımızın işini görüyorduk. Mesela, bir defasında, tanınmış esnafın biri, dükkânında demir olmasına rağmen demir olmadığını ve dükkânı da açmayacağını söylemişti. Halktan bazı kişiler bize geldi, ev yaptığını ve kendisine acil demir lazım olduğunu, esnafın ise satmak istemediğini söyledi. Benim o zaman 200 doodge kamyonetim vardı. Kamyonetle dükkânın önüne yanaştık, zabıtaları da çağırarak kapıyı açtırdık, gerektiği kadar demiri tartarak araca yükledik. Karaborsa değil o günkü fiyatı üzerinden de esnafa parasını ödedik, problemini de bu şekilde çözmüş olduk. Devrimcilerin bu yaptıkları tabii ki şehirde ve köylerde dilden dile anlatıldı. Yapılanın doğru ve meşru bir davranış olduğu üzerinde kanaatler kesindi. Yapmış olduğumuz hareketi halkımızın zorunlu yaşamsal isteği ve gereği üzerine oturtmuştuk. Halkımızın rahatsızlığı, sorunu ve problemi aynı zamanda bizim de meselemizdi. Biz onların çocuklarıydık, yaşananlar sadece sol ve devrimcilik adına değil, insani olarak da rahatsızlık veriyordu. Düşünün, zorunlu bir ihtiyacınızı parasını ödeyerek alamıyorsunuz ve alırken zor kullanırsanız suçlu oluyorsunuz. Biz 1978-79 yılından bahsediyoruz. Devrimciler bu günlerden yarınlara evrilirken tabii ki hazır ve olmayan ilişkiler üzerine oturmadılar. Tüm bu karşılıksız ve cansiperane yaptıkları çalışmaların semeresini halkımızın sahiplenme duyguları ile karşılık buldular. Yani devrimciler genç, dinamik, düzgün ve doğru duruşları yanında akıllı, sezgili, halkın çıkarlarını ön planda tutan, onlarla özdeşleşen bir karakter çiziyorlardı. Sadece siyasi çıkar ve beklenti değildi amaçları. Sanki eski imece hareketinden esinlenmişlerdi. Eskiden bir komşunun işi olduğunda tüm konu-komşu, haber-

li-habersiz herkes gider o iş tamamlanırdı. "Bugün bana yarın sana" örneği bir davranış sergilenirdi ama yardımlar kesinlikle karşılık beklenmeksizin yapılırdı. Devrimciler de bir karşılık uğruna yapmamışlardı bunları ama yaptıklarının bir gün kendilerine sevgi, destek, kucak açma ve hareketimizin haklılığını onaylama olarak döneceğini biliyorlardı.

Haçapit köyünde cami cemaati ile yaptığımız toplantı kayda değerdir. Bu toplantıyı diğerlerinden farklı kılan taraf, Ahmet Uzun'un cami hocasını biraz hedef tahtasına oturtmasıydı. Konuşacağı şeylerden bize söz etmemişti. Kafasında kurgulamış ya da doğaçlama konuşmuştu. Meseleye alışılmadık bir yerden dokunmuştu.

Konu, o tarihte çay mitingleri nedeniyle çayımızın sorunları ve buna karşı neler yapmamız gerektiği üzerineydi.

Çay üreticileri olarak nasıl haksızlığa uğradığımızı, emeğimizin karşılığını alamadığımızı ve nasıl sömürüldüğümüzü uzun uzun anlatmıştı.

Cuma olduğundan cami önünde bir kısım cemaat vardı. Çaylıktan eve dönenler ve köyün gençleriyle birlikte bizi orada görenler de merak edip toplanınca, cami cemaatinin neredeyse üç katı bir kalabalık oluşmuştu.

Köylünün bu konuda düşünceleri alındı, iktidarın sorumluluklarından söz edildi. Çayımızın işlenmeden, araçlarla doğrudan deniz kenarına dökülmesinin yanlışlığı ve politikasızlığı üzerine konuşuldu. Devletin, üreticinin ürününü işlemek ve onu mamul mal hâline getirmekle yükümlüğü olduğu gerçeği vurgulandı. Bu şekilde giderse çayımızın geleceğinin olmayacağı söylendi ve tüm bu sorunlar karşısında halk olarak sesimizi çıkarmamız, örgütlenmemiz ve "bu iş böyle gitmez" dememiz gerektiği anlatıldı. Bunun yanında köyün yol, su, elektrik gibi sorunlarından da söz edildi. Böylelikle Pazar'da bütün üreticilerin katılacağı bir bölge mitingi yapacaktık.

Ahmet baktı ki cami hocası yok, onu sordu, hocanın bu tür toplantılara katılması gerektiğinden hatta zorunluluğundan söz etti. O zaman köylülerden bazıları içeri girdiler ve hocayı davet ettiler. Hoca da davet üzerine daha fazla kaçamadı. Hoca gelir gelmez Ahmet ona dönüp, "Sen camide namaz kıldırmak ve ezan okumak dışında ne iş yapıyorsun, kalan zamanını nasıl değerlendiriyorsun, bu köyün yol, su, elektrik, barınma, çay sat-

ma gibi bir dünya problemleri varken sen sadece ahret sorunları ile mi uğraşıyorsun... O da lazım fakat bu dünyayı ve yaşamakta olduklarımızı ne yapacağız" diye sordu ve devam etti:

"Sorunlarımızı yaşarken nasıl çözeceğiz ya da çözmekle hükümlü değil miyiz? Çözmeliyiz diye düşünüyorum, senin de böyle düşündüğünü sanıyorum. O zaman, senin buradaki yerin ve rolün ne olmalı bunu konuşalım."

Ahmet bunları anlatırken sadece köylü değil biz bile merakta kalmıştık. Birincisi, lafı nereye getirmeye çalıştığıydı. İkincisi de, devrimcilerin cami önüne gelip hocanın da içinde olduğu cemaate özellikle hocayı sorgulayan konuşma yapması pek görülen bir durum değildi. Köylüler bizleri de tanıyorlardı. Kendilerinden saydıkları içindir ki konuşmamızda rahattık.

Ahmet konuşmaya devam edip, "Köylüler seni kendilerinden biri olarak kabul edip maddi ve manevi desteklerini veriyorlar, oysa sen camide oturmak ve bu binada ezan okuyup cuma günleri birkaç dakika namaz kıldırmak dışında bir şey yapmıyorsun. Örneğin, yol yapılırken, su getirilirken, vatandaş evini yaparken, alım evinde çayını satarken yapabileceklerin var diye düşünüyoruz. Bu bir insani davranış ve vatandaşlık görevidir. Uhrevi görevlerimiz, dünyevi görevlerimizin unutulmasını gerektirmiyor. Senin de böyle düşündüğünü sanıyorum. O zaman buradaki görevinin dışında kalan zamanını köylüler ve köylülerin sorunlarına yardımcı olmakla geçirmelisin. Bu toplantıya biz çağırmasak katılmayacaktın. Oysa benzeri toplantıları senin düzenlemen, bu işlere kafa yorman gerekirdi. Sen ise yan gelip yatıyorsun. Hiçbir şey yapamazsan çay zamanı alım evine gitsen ve çay getiren üç kişinin çayını sırtından indirsen ve kantara koysan büyük iyilik olur. İnsanlık, insani davranış bunu gerektirir. Dini inancı herkesin kendine, Allah ile kul arasındaki bir şey. Akıl, fikir, bilgi, beceri, düşünce bizi diğer canlılardan ayıran en büyük özelliklerdir" dedi. Hocanın ağzından çıkan cümle ise şöyleydi: "İbadet en büyük çalışmaktır."

Ahmet'in söyleyecekleri henüz bitmemişti: "O öyle değil, tam tersidir... 'Çalışmak en büyük ibadettir' diyecektin sanırım. Peki, camide akşama kadar zaman geçirmek insanlığa, vicdana ve inanca sığar mı? Herkesin üzerine düşen görevler vardır, hiç kimse bunlardan kaçamaz. Babalık, analık, insanlık, komşuluk,

büyüklük gibi görevlerimiz vardır. İşte senin de bir hoca olarak, bir de insan olarak bu köyde ikili görevin vardır".

Tüm bu konuşmalar karşısında hoca "Haklısın, doğru diyorsun" demekten başka bir cümle kuramadı. Zaten Ahmet o kadar seri ve kesintisiz konuşmuştu ki sanki önceden hazırlıklıydı. Hoca ise toplantıdan sonra el sıkmak için hoşça kal demeye bile fırsat bırakmadan uzaklaştı. Sonraki günlerde herkes, Ahmet'in bu konuşmasından övgüyle söz etti. Köylerde her kesimle ilişkimiz vardı. Hele ki okulların köylerde olması nedeniyle, köy öğretmenleriyle ilişkilerimiz mükemmel denecek düzeydeydi. İşçisinden memuruna, görevlisinden görevsizine kadar ilişkide olup da muhtarlarla olmamamız mümkün değildi. Yörenin çocukları olarak arandığımız bilinmesine rağmen rahattık ve tanıdık, tanımadık her kesimle ilişkimiz vardı. Merhaba dediğimiz insanların evlerine misafir olur, yemeğe bile davet edilirdik. İşleri olursa da elimizden gelen yardımda bulunurduk.

Yine böyle bir ortamda sıklıkla gittiğimiz muhtarın evinde, bir yaz akşamı rutin oturmalarımızdan birini yapıyorduk. Hani muhtarın evi basılmaz, aranmaz diye bir kanı vardır ya ona güvenerek rahat oturuyoruz. Yemek, sohbet derken akşamın bir saatinde aniden jandarma kapıya dayandı. Nasıl olduğunu hiç anlayamadık. Zaten yolun hemen bitişiğinde bir evdi, araçlar sürekli inip çıkıyor, bu yüzden araçların gelmesi geçmesi bizi hiç şüphelendirmemişti. Evden çıkma, kaçma fırsatımız bile olmadı. Ev halkı jandarmanın eve gelmesine alışık olduğundan onlar da fazla panik yapmadılar. Kısa zamanda durumu toparladık, evin üst katına çıktık ve sessizce oturduk. Jandarmalar aşağıda saatlerce oturdu, biz de sabırla gitmelerini bekledik. Ev halkı evin aranmayacağına güvendiği için biz de rahattık. Oysa biz kaçakların muhtarın evinde yakalanması kendileri açısından büyük bir problem oluşturacaktı. Bu yüzdendir ki, evin üst katına çıkmamızı isterlerken sakin ve sessizce durmamızı da talep etmişlerdi. Evde konuşulanları bir bir dinledik. Jandarma komutanı astsubay bizleri soruyor, buralara uğrayıp uğramadığımızı öğrenmeye çalışıyor, ayrıca köyle ilgili bazı konuları konuşuyorlardı. Bu bilgi alışverişinden sonra gittiler, biz de tekrar aşağıya inip oturmaya devam ettik. Hatta o gece orada konakladık, misafirleri olduk.

Muhtar tabii ki bugün yaşamıyor ama ev halkıyla eskiye dayanan dostluğumuz devam etti hep. Aile bu yaşanan olayı yıllar sonra babalarını anarken gülerek anlatıyorlardı.

Dağda Dolaşan Kalabalık

Kısa bir zaman sonra 12 Eylül faşist askeri darbesini yaşadık. Serüven bizim açımızdan dağlarda devam etti. Darbe olduğunda neredeyse hepimiz köylerde ve kırlardaydık zaten. Üzerimizde sürekli bir operasyon baskısı vardı. Aslında devletin, içinde bulunduğu yaygın siyasi sıkışıklık, katliam, operasyon, direnişler, önlenemeyen ve sürekli yükselen ekonomik kriz karşısında sorunları çözmede militarist seçenekten başka çaresi kalmamıştı. Askeri seçeneği sürekli olarak MHP dile getiriyor, darbeden söz ediyordu. Darbe bizim açımızdan çok da sürpriz bir sonuç sayılmazdı. Siyaseti icra edenler olarak bizler, hasımlarımızın bu krizin çözümüne yönelik militarist yaklaşımı her zaman bir seçenek olarak kullanacaklarını biliyorduk. Ülkenin yarısı zaten sıkıyönetimle yönetiliyordu, yarı askeri yarı sivil bir yönetim vardı. Askerin yönetimi devralması beklenebilirdi. Kaldığımız evde sabaha karşı, "Ya çocuklar, radyodan sürekli askeri marşlar çalıyor, ne oluyor bakalım" diye uyandırıldık. Darbe olmuştu, tamam ama şimdi ne yapmamız gerekiyordu?

Her birimiz ayrı yerlerdeydik. Bir araya gelerek ciddi bir durum değerlendirmesi yapmalıydık. Bu hem gerekli hem de önemliydi. Kafamızda deli sorular dolanıyordu.

Bu sorulara açıklık getirmek ve neyi nasıl yapacağımıza karar vermemiz lazımdı. Tümümüz bir araya gelemesek bile, gruplar kendi aralarında durum değerlendirmesi yapacaktı. Oturup saatlerce bu konuyu konuştuk. İlk etapta çok sayıda insan köylere çekilmiş ve aranıyor olduğunu sanarak dolaşmaya başlamıştı ki biz bile bunlara karşı ne yapacağımızı şaşırmıştık. Bir kere, bu kadar insanla birlikte olamazdık. Bu insanların birçoğu bizim inisiyatifimiz dışında kıra çıkmışlardı. Ya tek başına ya da ikili üçlü ne yapacaklarını bilmeksizin dolanıp duruyorlardı. Bunların barınması, saklanması, iaşesi, her biri ayrı bir sorundu. Farklı siyasetten arkadaşlar da vardı içlerinde. Onların amaç ve beklentilerinin bizimkisiyle alakası yoktu. Bunlarla önce temasa geçtik. Ne yapmaya çalıştıklarını, uzun vadeli bir mücadele pers-

pektiflerinin olup olmadığını anlamaya çalıştık. Birçoğunda böyle bir şey yoktu, önce onu anladık. Yani çoğunluğu korkusundan ve endişesinden köylerde ve kırlarda dolaşıyordu. Anlaşılan, onlar da durumu anlamaya çalışıyorlardı. Birçoğu aileleriyle irtibata geçerek kısa zamanda teslim oldular zaten. Bu durum bizi kısmen rahatlattı. Kalanlarla sağlam bir şekilde yolumuza devam etmek istiyorduk. Çünkü ileriye yönelik bir mücadele perspektifi ve geleneği olmayan insanların bu koşullara uzun süre dayanabilmeleri mümkün değildi. Biz faşist askeri darbenin kendi açımızdan buğulu yanlarını berraklaştırdık, yolumuzun engellerini tanımladık ve kararlılığımızı ortaya koyarak devam etme isteğimizi beyan ettik. Bir durum değerlendirmesi yaptık ve şu şekilde deklere ettik: "Arkadaşlar, şimdiden konuşalım ve karar verelim. Bizimle beraber sonuna kadar gelmek istemeyenler şu an itibariyle evlerine gidebilirler ya da teslim olabilirler. Daha sonra, bu yaşam kendilerine zor gelerek ayrılmak durumunda kalındığında, bu bizim şu andakinden daha zor durumda kalmamıza neden olacak. Çünkü beraber kaldıkça birbirimiz hakkında daha çok şey öğrenmiş olacağız. Gittiğinizde ise, bilmemeniz gerekenlerle sorguya gireceksiniz. Bu sizin üzerinizde büyük bir yük oluşturacaktır. Hakkımızda konuşulması durumunda biz zor durumda kalacağız. O zaman bunu belki hayatımızla ödeyeceğiz. O yüzdendir ki yol yakınken herkes kendi yoluna devam etsin. Bu bir ölüm kalım mücadelesidir. Ayrılıp gidecekseniz şimdi karar verin, daha sonra ayrılmayı ise düşünmeyin."

Kırda Barınıp Yaşama Koşullarını Oluşturma Süreci

12 Eylül'den sonra genellikle evlerde barınmadık ama halkımızın yardım ve sevgisi devam etti. Bizim varlığımızdan ve gidip gelmelerimizden kısmen bir tedirginlik hissetseler de desteklerini devam ettirdiler. Sonuçta "devlet baba" diye bildikleri bir güç tarafından aranıyorduk. Bu güce karşı direndiğimizi, karşı geldiğimizi, ona karşı örgütlendiğimizi biliyorlardı ama bizim düşüncelerimizi ve ne yapmak istediğimizi de anlamaya çalışıyorlardı. Haksız olduğumuzu düşünseler, bir an bile tereddüt etmeden kapıları yüzümüze kapatırlardı, biliyorduk. Bugün bile çok kez tartışılan "halk isteyip destek vermezse, taraf

olmazsa başarılı olunamaz" sözü bir gerçeğin ifadesidir. Halk sizi istemezse devletin bir şey yapmasına gerek yoktur, o bölge halkı sizi zaten barındırmaz, kalma koşullarınız ortadan kalkar. Tamam, halk için mücadele ediyorsunuz ama halk iki silahlı gücün arasında kaldığında ne yapacak? Bu durumda halkın güçlüden yana tavır koyması ilk olasılıktır.

Gerçi biz güçlü değildik ama yine de bu halk bizi korudu, kolladı ve sahip çıktı. Elbette ki bu baskı koşullarında halkın bizi evlerinde barındırmasını beklemiyorduk. Doğru da olmazdı. İlk zamanlar mezralardaki paçka (ot barınakları) denilen basit ahşap barınaklarda kalıyorduk. Eylül geceleri kısmen soğuk olsa da çok zorlamıyordu bizi. Üstümüze bir battaniye alıp elbiselerimizi çıkarmadan kurumuş ot ve yaprakların üzerinde yatabiliyorduk, kendimize inanılmaz güzel döşekler yapmıştık. Daha sonra orman işçilerinin kullandığı çadırlardan bir tane elde ettik, böylece istediğimiz zaman yer değiştirme imkânına sahip olduk. Çadırımızı ormanlık alanın görünmez bir yerine kurduk.

Eylül ve ekim ayları, ağaç yapraklarının tamamen dökülmediği aylardır. Bir süre daha bu şekilde idare ettik ama kışı bu şekilde geçirmemiz imkânsızdı. Önceleri sayımız biraz daha kabarıktı. Pazar bölgesinde iki gruptuk. Doğu-batı diye tabir edersek, bizim grup batı cephesinde oluyordu. Sayımız gidip gelmelerle birlikte sekiz ile on arasında değişiyordu. Bu kadar kişinin yemek ve diğer ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıyorduk. Darbenin ilk dönemlerinde neyi nasıl yapacağımızı yaşayarak öğreniyorduk, tecrübe kazanıyorduk.

İlk Toprak Altı Barınma Deneyimi

Zaman geçtikçe kendimize daha kalıcı ve muhkem yerler bulmamız, yaratmamız gerekiyordu. Bunun en iyi yolu da toprak altında barınaklar oluşturmaktı. Tünel şeklinde mağaralar kazmaya karar verdik. Buna uygun arazi şekli aradık. Öncelikle dik bir yapıda, tenha ve işlenmeyen bir arazi olması esastı. Görünme olasılığından ötürü vatandaşın kullandığı tarlada böyle bir uygulama yapmak doğru olmazdı. Ayrıca dik bir zeminde olması kazma işimizi kolaylaştıracaktı. Bunun için birkaç deneme yaptık fakat başarısız olduk.

Şu gerçeği gördük, demek ki her toprakta mağara kazılmazmış. Mağara toprağı hem sert hem de yapışkan toprak olmalı. Böyle uygun yerler bulmak zordu ve deneme yanılma yöntemini kullanacak zamanımız yoktu. Bir an önce kendimize özgü yerler oluşturmalıydık. Önümüz kıştı ve kışın dağda barınmak hiç de "nostaljik ve otantik" değildi.

Bizim bu düşüncemizi uygulayabilmemiz için, yerleşim yerlerinden bir hayli uzaklaşmamız gerektiğinin farkındaydık. Dağlara, daha yükseklere, insanların çalışmak için gelmeyeceği, kullanılmayan arazilere gitmek zorunlu olmuştu. Doğrusu da bu idi ve bu ileride daha uzun süre kalabileceğimiz yerleri keşfetme anlamında bir karar verme anıydı.

Gecemiz gündüz olduğundan sürekli gece hareket ediyorduk. Gideceğimiz yere önce öncü, keşif kolu gönderip o yer hakkında fikir ediniyorduk. Bu yerlerde görüş mesafesi, operasyon olursa kaçma ve kurtulma yönleri, ihtiyaçları karşılama imkânları gibi şeylerin hepsi hesap edilmek zorundaydı. Yerimizi belirliyor ve hemen çalışmaya koyuluyorduk. Arazinin en az yüzde otuz eğimli olması esastı. Çünkü biz artık mağara değil, mahzen şeklinde barınaklar yapmaya karar vermiştik. Yani, araziyi iki bölüm hâlinde set şeklinde kazacak, alt kısmı giriş ve mutfak, üst kısmı ise yatma yeri olarak inşa edecektik. Tespit ettiğimiz yer örtüsüne ait toprak tümü ile alındığından, boydan boya ağaçlar döşenip üzerine önce yaprak, sonra da toprak sermeliydik. Toprak iyice bastırılıp sertleştirildiğinde, işin zor tarafı bitmiş demektir. Bunun üzerine tekrar ağaçlandırma ve yeşillendirme uygulaması yapmalıydık çünkü kazılan yer fark edilmemeliydi. Ayrıca yakınımızdan patika bir yolun geçmemesine de özen göstermeliydik. Bu yöntemi keşfedince, "işte bu yörenin barınağı, en iyisi bu" dedik. Gerçekten de yöntem doğruydu, yöreye en uygun barınma şekli buydu.

Burada kendi yemeğimizi kendimiz yapıyorduk. Yemek yapmak için açık alan ateşi yakamazdık. Bunun için bize bir kuzine sobası gerekiyordu. Sobayı tedarik ettik. Geceleri ve özellikle puslu havalarda sobamızı yakarak hem ısındık hem yemekler hazırladık. Mahzenin giriş kademesi bizim mutfağımız ve giriş çıkış alanımızdı.

Bu gidip gelmeler ve hareketlerimizin tümünü gece yapmamız mümkün gözükmüyordu. Zaman zaman gündüz hareket

ettiğimiz de oluyordu ama bu kez köylü vatandaşlar tarafından görülüyorduk. Bu durumu, yani konumumuzu bizi görenlere bir şekilde izah etmek durumunda kalıyorduk. Yani biz kimdik?

Tamam, tüm köylü dağlarda devrimcilerin gezip kaldığını biliyordu ama yer itibariyle görünmek güvenliğimizi sarsıyordu. Kırsalda askerlerin de bize karşı operasyonlar yaptıklarını biliyor ve duyuyorduk. Bizi gören köylülerin bazılarına "kaçaklara karşı operasyon yapan sivil askeri güç" olduğumuzu söylediğimiz de oluyordu ama onların bu yalanı yutmadıklarını sonradan duyup öğreniyorduk. Tanıdık kişileri bizi gören vatandaşların karşısına çıkarmasak bile, uzun seneler sonra "sen oradaydın, saklanıyordun, devrimcilerin olduğunu biliyordum zaten" şeklinde anlatımlarını dinledik. Buna rağmen bizi görenler, bizi sevmeseler bile ihbar etmediler. Biz bunu yaşadığımız gerçeklikler üzerinden biliyoruz. Bu belki korkularından, belki bizi kendilerinden bir parça gibi gördüklerinden, belki de hepsinden kaynaklanıyordu. Şurası bir gerçek ki, bizim onlara zarar vermeyeceğimizi biliyorlardı. Genç kız, çocuk, kadın, erkek ve herkes gönül rahatlığı ile tarla ve bahçesinde çalışabiliyordu. Hatta bizim varlığımız çoğunluk için bir güvence oluşturuyordu. Dağda yalnız ya da grup olarak gezenlerin devrimciler olduğu bilindiğinden, devrimcilere hayatında hiç yakınlık duymayan kimi köylüler bile bu durumdan şikâyetçi olmuyordu.

'80 Öncesi ve Sonrası Kırda Yaşam

12 Eylül askeri faşist darbesi olduğunda biz dört arkadaş (Ahmet, Recep, Hüseyin, Kemal) zaten aranır durumda olduğumuzdan köylerde ve kırlarda ikamet ediyorduk. Özellikle Kemal ve ben Pazar'ın yerleşik insanları olduğumuzdan, köylülerle ilişki kurma, barınma ve yaşama imkânı bulmakta bir problemimiz yoktu. Köylerde kalırken daha çok ilişkide olduğumuz vatandaşların evlerinde barınıyorduk. Bazen nadir de olsa köylerin dışında bulunan ama barınmaya elverişli baraka evlerde kaldığımız da oluyordu. Buralar bizim için daha güvenli ve tekindi. Aslında buralarda kaldığımızı köylülerin birçoğu bilmesine rağmen onlarla öylesine güven ilişkisi oluşmuştu ki kaldığımız sürede bir tek ihbar olayı bile yaşamadık. Tabii ki

bunun bir tek nedeni yoktur. Yukarıda belirttiğim gibi yaşadığımız yerin yerleşik insanları olmamız nedeniyle ailemizle birlikte tanınıyor ve biliniyorduk. İkincisi, devrimciydik ve devrimcilerin namuslu, dürüst ve adaletli insanlar oldukları biliniyordu. Pazar'daki devrimci mücadelemizde hareketimize laf getirtecek bir tek olumsuz olay yaşamamış ve yaşatmamıştık. Daha yirmiye varmamış tecrübesiz ve deneyimsiz yaşlarımıza rağmen ne kendi kişiliğimize ne de hareketimize halel getirecek davranışlarda bulunmamıştık. Bunun ayrıca alt nedenleri olduğuna inanıyorum. Hani bir deyim vardır "bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim"de olduğu gibi. Yoldaşlarımızın hemen tümü, problemleri olmayan, iyi aile ilişkileri içerisinde ve aklıselim insanlardı.

Bugünden bakarak dünü, yani geçmişimizi düşündüğümde ne kadar iyi niyetli, "sol duyulu" ve ileri görüşlü olduğumuzu daha net bir şekilde görebiliyorum. Bu almış olduğumuz sosyalist-devrimci kültürün dışında, sanırım bizim kendi doğamızdan kattığımız folklorik değerler de vardı. Biz Pazar'da bir yığın insandık. Yani her an ve dakikada hazır militan güç olarak yirmi, otuz kişi olmamız abartılı sayılmamalı. Bir miting ya da eylemde ise binlerle ifade edilecek sayılara ulaşıyorduk. Bu kadar insan içinden parmakla sayılacak bir grubun hapisliği, işkenceleri, çatışmaları ve ölümü göze alarak dağa çıkması ise, üzerinde konuşulmaya değer başka bir konudur.

Dağa çıkışımızı maceraperest bir davranış olarak değerlendirmek haksızlık olur. Bizim hareketimizde maceraya yer olmadığı gibi, hiç kimsenin kendini öne çıkarması gibi bir durum da söz konusu değildi. Bir ütopyamız vardı ve biz onun çağrısına uymuştuk.

İlk zamanlar eğreti yapılar ve barakalarda kalırken bile sabahleyin kapımıza kadar gelen genç kız ve analar bizi uyandırmaktan çekinmiyor, kardeşleri ya da evlatları gibi görüyorlardı. Biz de onlara aynı duygularla karşılık veriyorduk. Bu hava kulaktan kulağa yayılıyor, devrimcilere karşı güven pekişiyordu. Bazen çok zorunlu durumlarda evin çocuğu gibi çat kapı içeri girerek banyo, yemek ve uyuma gibi ihtiyaçlarımızı karşılıyorduk. Ahmet'in otuzuncu yıldönümünde onu anma ve yâd etme sohbetimizde bir arkadaşın bizlere dönük söylediği sözler o günü yalın bir şekilde anlatmaktadır. Anaların yemek hazırlarken "bu ekmek

de bizim çocukların" diyerek ekmeği ayırmaları kadar anlamlı ne olabilir?

Ya da "devrimciler geldikten sonra bacılarımız, kadınlarımız rahat oldular. Onlardan çekinmek ne ala, varlıkları tarlada, bahçede çalışırken daha bir güven veriyordu" ifadeleri? Ahmet'in yine otuzuncu yıldönümünde onu mezarı başında anmaya gittiğimizde bir köylü kadının söylediği söz ise ayrı bir anlam yüklüyordu bizim hikâyemize:

"Bu köylü, Ahmet'in kıymetini bilemedi."

Bu söz geçmişe bir serzeniş ve göndermeydi elbette. Devrimcilerin ne için ve kimden yana siyaset yaptığı bu sözlerden daha iyi nasıl anlatılır?

Bu sözleri otuz yıl sonra, o günleri yaşayan insanlardan dinlemek bizleri duygulandırdığı gibi umutlandırıyor da. Çünkü bu unutulmamışlık duygusu bizim içimizdeki alevi ve umudu şimdiki kuşaklara taşıyan en güzel duygudur. Biz geçmişi yaşayanlar olarak, yaşadıklarımızı sadece kendimize saklamadan tüm yalınlığı, içtenliği ve gerçekliği ile geleceğe aktarma sorumluluğunu ve yükümlülüğünü taşıyoruz. Halkımızın düne ilişkin söyledikleri bizleri bile hâlâ umutlandırıyorsa, gençlerin ve yeni kuşakların tüm bunlardan ilham alacaklarından hiç kuşkumuz yoktur.

12 Eylül arifesinde köylerde dolaşırken ne yapardık, zamanımızı nasıl geçirirdik... Sanırım bu konuda da birkaç şey söylemek gerekiyor. Biz her ne kadar aynı memleketin çocukları olsak da tüm araziyi, yolları ve geçitleri bilmemiz mümkün değildi. Eylül'e kadar özellikle yaptığımız şey bunları öğrenmekti. Köylerle yeni bağlar kurduk, güvenilir ilişkiler yarattık. Bolca kitap okuma zamanımız oldu... Ama bunun yanında bir şey daha yaptık, hem halkımızın işini görme hem de kendimize maddi kaynak yaratmak için bazen de çalıştık.

Bunlardan birinde, kendi köyümüzün muhtarına ait bir ormanın kesimi ve ağaçların yontulması işini aldık. İş küçük bir iş değildi. Takriben on dönüm bir arazinin ağaçları dört metrelik direkler hâline getirilecek ve yontulacaktı. Yaz olduğundan hava sıcak ve bunaltıcıydı. Ormana bir çadır kurduk. Evimiz yakın olduğundan yemek ihtiyacını oradan karşılıyorduk. İşi bitirmemiz günler, haftalar aldı ama söz verdiğimiz gibi bitirdik.

İşte asıl sorun bundan sonra başladı.

Muhtar paramızı direkler satılınca vereceğini söylemişti fakat bir türlü alamadık. Alacağımız miktarı bugün hatırlamıyorum, aradan geçen zaman içinde unuttuk gitti. Dönem 12 Eylül öncesiydi fakat sonrası oldu yine alamadık. Muhtarın evine birçok kez gittik, her gittiğimizde parayı vermesi gerektiğini söyledik, muhtar da vereceğini ama şimdi elinde bulunmadığını tekrar edip duruyordu her defasında. Para sonuçta bize lazımdı, kır koşullarında bazı ihtiyaçlarımızı karşılamamıza ve insanlarımızın kapısını daha seyrek aşındırmamıza yarayacaktı. En son Ocak 1981'de Ahmet'le birlikte muhtarın evine gittik, kendisini dışarı çağırdık ve parayı vermesi gerektiğini son kez söyledik. Son kez... Çünkü Ocak ayının 14'ünde yaylada yakalandık.

Dışarıda yağmur var, yağmuru kesecek bir gölgelik yok. Neredeyse bir saate yakın muhtarla konuştuk. Muhtarda yine aynı kafa, "vereceğim fakat elimde yok" yalanını atıyor bize. Biz ise bu parayı bugün almamız gerektiğini, bir daha kendisine uğrama imkânımızın olmayacağını söylüyoruz. Derken orada güzelce bir ıslandık ki Ahmet'le gideceğimiz saatlerce yolumuz vardı daha. Rize'ye varmak için yola çıkmışız. Muhtarı da geçmişteki ilişkimiz nedeniyle fazla zorlayamıyoruz. Yani baskı oluşturmak işimize gelmiyor. Hem bu kadar para için bize yakışmazdı hem de etik olarak yapabileceğimiz bir şey değildi. Ahmet'in parayı almak için döktüğü dile ve yediğimiz yağmura acıyorum. İş olurunda gitsin diye adama neredeyse bir yalvarmadığımız kalmıştı. Bu parayı cezaevinde olduğumuz sırada ailemiz aracılığı ile almaya çalıştık. Ailem gidip benim için "ona vereceğiz" diyerek istedi ama yine alamadı. Hapishane komünü için bu para yaramıza merhem olacaktı, olamadı. Biz çıktığımızda para çerez parasına dönüşmüştü, bu arada adamın oğlu ölmüştü, istemeye yüzümüz kalmadı ve o para öylece gitti. Sonra adamın diğer oğlu öldü, kendisi öldü... Derken isteyecek kimse de kalmamıştı zaten, işin arkasını mecburen bıraktık. Yaptığımız birçok işi maddi karşılık beklemeden yaptık, öyle bir beklentimiz olmadı ama burada sonuçta bu işi para karşılığı işçi tutup birilerine yaptıracaktı, yapan kişilere para ödeyecekti, keresteleri satıp yüklü bir para kazanacaktı. Anlaşılan bu iş, imece ile olacak bir iş değildi.

Kemal, Hüseyin ve ben darbe öncesi kırda olmamızın büyük yararını gördük. Bu dönemde köyden köye geçişler, kalacak

ve barınacak yerlerin tespiti çok işimize yaradı. Özellikle köy okulları ve öğretmenlerle geliştirilen yeni ilişkiler mükemmeldi. Buralara gidip kalmalar sonucu gelişen ilişkiler hem maddi hem de sayısal gücün göstergesiydi. Bizim siyasi çizgimizi benimsemeyenlerden bile destek alıyorduk. Onların birçoğunun buralarda siyasi yandaşları ve faaliyetleri olmadığından bize destek veriyorlardı ya da böylece vicdani bir huzur duyuyorlardı. Belki de siyasi ve toplumsal gerçeklik bunu gerektiriyordu. Özellikle TİP ve TKP hareketinden gelen vatandaşların bizlere ev ve imkânlarını açmadaki cömertlikleri unutulmaz. Biz aynı dönemde kimini "revizyonist", kimini "oportünist" hareketler olarak görüyorduk; onlar da bizi "maceracı", "fokocu" veya gençlik heyecanına kapılan bir hareket ve gençler olarak görüyordu. Birbirimize nasıl baktığımızı bilerek yeni bir konum almıştık. Bu hem onlar hem de bizim açımızdan "geçmişe kalem çekmek" diye açıklayabileceğimiz bir durum olmuştu bence. Belki onlar da askeri faşist cuntaya karşı fiili bir duruş sergileyememenin, direnememenin vicdan ezikliğini direnenlere yardım ederek hafifletiyorlardı. Bu onların içinde bulundukları bir ruh hâli, vicdan muhasebesiydi fakat bizim açımızdan iyi bir şey ve ilişkilerin geldiği noktaydı. "Düşmanına sen bir şey yapamıyorsan bile, cepheden karşı olmadıklarından birinin yapma cüreti ve ihtimali varsa yardımını esirgemeyeceksin" şiarı ile hareket etmenin doğru bir duruş olduğunu düşünüyorum. Baskı, operasyonlar ve işkencelerin ayyuka çıktığı bir dönemde evini ve imkânlarını devrimcilere açmak, cesaretli ve erdemli bir duruştur.

Komşu ilçede olan bir durumu paylaşmanın tarihe not düşme anlamında önemli olduğunu düşünüyorum. Biz o ilçede birçok kez örgütlenme çalışmaları yapmamıza rağmen başarılı olamadık. Bizden önce örgütlenen "Acilciler" adındaki hareketin örgütlü olması bizim oraya girişimizi zorlaştırıyordu. Bir hayli mesafe almamıza rağmen ayaklarımızın üstünde duracak bir örgütlülük yaratamamıştık. Buradaki arkadaşlar, askeri faşist darbeye karşı hiçbir ön hazırlıkları olmadıklarından "denizden çıkmış balık misali" havasız kaldılar. Siz zor koşullara karşı kırda bir ilişki geliştirmezseniz, o zor koşullar gelip dayandığında ne yapacağınızı bilemezdiniz. Kendi aile ve akraba ilişkileri üzerinden bir süre köylerde dolanıp durdular.

Fakat sadece bu ilişkilerle uzun süre yaşamını sürdürebilmenin mümkün olmadığını gördüler ve süreçten çekildiler ya da şehirlere indiler. Kısa sürede edindikleri sonuçla, "halkımız bizi anlayamadı, kabul görmedik, koşullar mücadeleyi sürdürmeye uygun düşmüyor" gibi gerekçe ve düşüncelerle alandan çekildiler. "Bil ki yaşadıklarınla değil yaşattıklarınla anılırsın ve unutma; ne yaşattıysan bir gün onu yaşarsın" diye bir sözü var Tolstoy'un. Bu sözün bizim konumumuzu tam ifade ettiği kanaatindeyim. Çünkü olmayan bir ilişki ve örgütü burada biz var ettik, hiçbir şey kendiliğinden olmadı, dişimiz ve tırnağımızla yarattık. 12 Eylül öncesi halkımızla kurduğumuz volan kayışları, aynı ahengi darbeden sonra da sürdürdü. O güveni verebilmiştik demek ki. Devrimci değerler yaşanılarak elde edilen ve yine yaşayarak karşıdakine de benimsetilen değerler toplamıdır. Sadece kitabi bilgiler ve dogmalarla yol almak inandırıcı olmuyor. Böyle yaklaşımların dün olduğu gibi bugün de ilişkileri geliştirmediği, ya "çokbilmiş" ya da uzaktan "halkçı" rolü oynamaktan öteye geçemediğini görüyoruz. 1981 Ocak ayında Kale yaylasında bir operasyon sonucu ele geçirildiğimizde, bize yardım eden insanların arkamızdan nasıl zor günler geçirdiklerini, cezaevinden çıktıktan sonra onlarla yüzleşince anlayabildik. Hapishanedeyken onların çektikleri ıstırapları anlayacak durumda değildik. Kendi hâlimiz ön plandaydı ama şunu biliyorduk ki, halktan bir tek ilişki bile buraya gelmemeliydi. 1987 yılında dışarı çıkınca halkımız yüz yüze konuşma fırsatı bulup, "Siz sorgudan çıkana kadar biz burada kumdan halatlar büktük, ne zaman bizleri de çağıracaklar diye bekledik, köşe bucak kaçtık, gizlendik, baktık ki sizin sorgudan çıktığınız haberi geldi derin bir oh çektik, rahatladık" diyordu. Bu ne demektir, bu bir yerde onlara duyduğumuz saygının ve sevginin yansımasıdır. Bu meyveler, diktiğimiz ağaçların, ektiğimiz ekinlerin boy vereceği ve bu güvenin ileride daha da pekişeceği anlamını taşımıyor mu?

Okan'dan Aşçı Olursa

Okan'la ilgili şu anekdotu aktararak asıl hikâyeye gelmek istiyorum. Okan Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra bir dönem öğretmenlik yapmaya gitmişti. Fakat bu durum Okan'ın içine sinmemiş olacak ki nisan sonlarına doğru daha

dönem bitmeden bir bahane ile okuldan ayrıldı ve memlekete geldi. Okan'ın kafasında aslında devrimci mücadeleye katılmak vardı. Buradaki sorumlu arkadaşların ise Okan'ın gitmesi ve kalması konusunda kafaları karışıktır. Mustafa Korkmaz gitmesinden yana tavır koyar. Dayı ise, kalmasının uygun olduğunu söyler. Ahmet ise, Okan'ı ilk gördüğünde "imeceye mi geldin, ne işin var" diyecektir. Anlaşılan, Ahmet bu durumdan memnun değildir. Zaten Okan aranmamaktadır. Aslında araması olan Okan'ın ağabeyi Öner'dir. Öner, daha sonra Ankara'da çalıştığı iş yerinde talihsiz bir kaza sonucu ölü bulunacaktır.

Kalabalık gruplarda genellikle yemek işi problemdir. Özellikle mahzen kazma dönemlerinde yoğun bir çalışma içine giriyorduk. Hâlâ çadırda kalıyorduk, önümüz kıştı ve kendimize kalıcı mekânlar oluşturmak zorundaydık. Bu iş öyle bir günde yapılacak gibi de değildi. Dedik ki arkadaşlar çalışırken içimizden biri yemek işine baksın. Okan, "Ben yaparım" deyince kimse itiraz etmedi, yemek işlerinden anlıyor herhâlde diye düşündük hepimiz. Okan, beden gücüyle çalışma konusunda bizler kadar yetenekli ve istekli değildi, "sivil" yaşamında öyle yetişmiş, fazla bedensel çalışması gerekmemişti. Neyse, biz işimize koyulduk, gözümüz işi bitirmekten başka bir şey görmüyor. Çünkü kendimize mekân yapıyoruz. Acıkınca nasıl olsa arkadaşımızın hazırladığı güzel yemeklerden yiyeceğiz. Sonuçta dağdayız ve kısıtlı olanaklarımız var. Yani elimizde kap-kacak, tencere, tava ve yiyecek olarak ne varsa ona göre bir şeyler yapılacak. Bugün tereyağlı pekmez ve makarna yemeyi umuyoruz. Okan bunları yapacak yapmasına ama annesinden gördüklerini gözünde canlandırıp hatırlarsa. Bunun için ciddi bir emek ve çaba harcamakta. Akşam oldu, herkes yoruldu ve pişen yemekler geldi, kaşıklamaya başladık ama bir sorun var, tereyağlı pekmezin dibi tutmuş ve yanık kokuyor. Yiyemedik tabii. Makarna tenceresi sofraya kondu, herkes tabağına makarna alacak ama batırdığımız çatallar tencerede kaldı, makarna tencereden tek parça olarak "komple" kalkıp geliyor. Gözlerimiz Okan'ı arıyor, ortalarda yok. Uzak bir yerden bizi seyrediyor. Bu arada kızgınlıkta hızını alamayan arkadaşlardan İsmail tencereyi olduğu gibi Okan'a doğru fırlattı. Okan, beklediği bu hamleden isabet almadan kurtuldu. Neyse iş tatlıya bağlandı ve kuru ekmek, peynir, biber, soğan derken karnımızı doyurduk, Okan da yanımıza geldi, "Olmadı"

dedi, "Kivamini tutturamadum." Ortam yatıştığında aşçımız Okan, "Makarna ve soğuk suyu birlikte tencereye koydum. Tam pişmeden de üzerine peynir ektim ama makarnanın suyu tamamen çekildi ve dibi tuttu. Ben de pişme işi tamamlandı diye kenarda beklemeye aldım. Meğer işler istediğim gibi gitmemiş" diye açıklamasını yapmıştı. Bu olaydan sonra Okan yine görevine devam etti tabii ki. Yemek yapmayı sürdürdü çünkü sığınakta bedenen çalışacak insan lazımdı bize. Yanlış yapa yapa bir "kıvam" tutturdu sonunda. Yani güzel yemeklerini de yedik, hakkını yemeyelim şimdi.

Pazar'ı Devrimciler Basmış

Türkiye'de askeri darbe olmuş, bir korku ve panik havası var. Şimdi ne olacak, devrimciler ne yapacaklar. Kendilerinden çok bizlerin ne yapacağını merak ediyor halk. Çünkü darbenin devrimcilerle devlet arasında bir hesaplaşma nedeniyle yapıldığını düşünüyorlar. Askeri darbeleri birçok yetişkin biliyor ve adına "örfi idare" diyor. Yani askerin astığı astık, kestiği kestik yöntemlere başvurduğu bir yönetim. Yani devrimcilerden başka kimsenin itiraz edemediği, sözünü söyleyemediği, iç yüzünü ortaya seremediği bir yönetim. Bunlara tabii ki teslim olmayacaktık çünkü ülkenin bu hâle gelmesine en büyük katkıyı onlar yapmışlardı. Bunlar ülkeyi kan gölüne götürenleri alttan alta teşvik edip yol verirken sırtlarını sıvazlayanlardı. Bunlar ikide bir Atatürk'ün arkasına sığınarak darbeler yapanlardı. Bunlar devrimcileri darağacına gönderip sokakta, okulda ve Kızıldere'de ördürtenlerdi. Bunlar Amerika'nın "bizim çocuklar" dediği iş bitirici çocuklarıydı. Bunlar dün de bugün de ipliği pazara çıkanlardı. İşte tam bunları düşünüp olup biteni kavramaya çalışırken, Pazar'dan bir haber geldi. Pazar'ı devrimciler basmış, üç çıkış noktasını tutmuşlar. Önce bombalı pankartlarını asmışlar, sonra da yazılama yapıp gitmişler. Bu haber köylerde duyulunca bomba etkisi yaratmıştı. Bu coğrafyada, devlet otoritesinden yana geleneksel bir eğilim her zaman vardı. Kılık kıyafet reformu zamanı pürüz çıkarsalar da Hamidiye zırhlısının denizden kıyıya doğru kuru sıkı birkaç top atışı yapması karşısında "atma Hamidiye atma; şapka da giyeceğiz, askere de gideceğiz" dediği söylenen bir ahali yaşıyordu bu coğrafyada.

Biz bir anlamda bunu kırmış, "demek ki örfi idareye de karşı konulurmuş" düşüncesini hatırlatmıştık.

1970'li yılların başında Cihan Alptekin ve arkadaşları bölgeye gelerek çay fabrikalarında üretici direnişlerini örgütleyip devlete karşı gelinebileceğini göstermişlerdi. Sonra 1980'e kadar bölgemizde bu korku ve sinmişliği dağıtmaya dönük devrimci çabalar yaşanmıştı.

Faşistlerin bu düzeni kollama adına kendilerini nasıl kullandırdıkları görülmüştü.

Biz mevcut haksızlıklara ve yoksulluğa karşı çıkarken onlar kolluk kuvvetlerinin yedek gücü gibi çalışıyordu. Devlet onları bize karşı özellikle örgütlüyor ve destekliyordu, halk da bunu görüyor ve biliyordu. Devrimcilerin Pazar'a inmeleri, kısa bir an bile olsa giriş ve çıkışları kontrol edebilmeleri, eylemleriyle "buradayız, teslim olmadık, daha bu iş bitmedi" deyip meydan okumaları halk nezdinde ilgiyle karşılanmıştı. Örfi idareye karşı koymak büyük cesaret ve akıl işiydi. Bunu yapabildilerse bunlar gerçekten cesaretli, kararlı ve inançlı insanlar diye düşünmeye başlamışlardı. Bütün siyasi faaliyetlerin yasaklandığı, belediye yönetimini bile askerlerin devraldığı ve askerlerin at koşturduğu yerde; devrimciler çıkmış "biz de varız" diyordu.

Pazar'ın üç giriş ve çıkışında da bombalı pankartlar asılmıştı. Pankartlarda, faşist askeri darbeyi lanetleyen ve mücadelenin sürmekte olduğuna işaret eden yazılar vardı. Bunları gören emniyet güçleri önce etrafı sardılar ve kimseyi yanaştırmadılar. Asılan bombaların gerçek olup olmadığı konusunda emin değillerdi ama önlemlerini almak durumundaydılar. Sabah olmuştu ve halkın merakı artmaya başlamış, etraf adeta film setine dönmüştü. Askerler önce uzaktan otomatik silahlarıyla taradılar. Ardından tehlikenin geçtiğini düşünerek pankartları topladılar ve emniyete götürdüler. Tam pankartları yere koydukları anda emniyette şiddetli bir patlama oldu. Kimse yaralanmadı ama büyük bir panik yaşandı. Bu hikâye, günlerce abartılarak dilden dile anlatıldı.

Bombalı pankartın asılmasında kullanılan kutuların nereden ve nasıl temin edildiği konusu, bir rivayete göre İsmet'i işaret etmektedir. Tabii ki alakası yok ama Alper astsubaya göre vardır. Ertesi gün ev basılır ve evdekiler rehin alınır, ev didik didik aranır. İş uzun sürünce merak eden komşular ne oluyor diye kapıya

giderler. Kim giderse Alper hepsini içeri alır ve bekletir. Bu rehin alınma ve bekletilme olayında işin içinde olanlardan biri de namı diğer Şevket amcadır. Eve giden çıkmayınca, artık kimse gitmez olur, ne olup bittiğini uzaktan seyretmeye çalışırlar. Artık kimse kapıyı çalmaz ama asker de evden gitmez olmuştur, ta ki sabahın dokuzuna kadar. Araçları kapının önünde olduğu için bizim eve gidip pusuya düşmemiz söz konusu olmayacağına göre geriye bir tek neden kalıyor, gece korkularından dışarı çıkamamışlardır. İçeridekileri de güvence olarak tuttuklarını düşünüyoruz.

Bir 12 Eylül Gecesi Hikâyesi

"Yaz geldi dert geldi" derler bizim oralarda. Çalışmak için bugün şehirden köylere çıkılır. 30-40 yıl öncesi böyle şey söz konusu değildi, zaten herkes köylerde ikamet ederdi. Eskiden kışın evde hazır yeme rahatlığının bitip yazın zor çalışma günlerinin geldiğini anlatıyor bu deyim. Bizim memlekette en zor iş olarak bilinen çay toplama, taşıma ve satma işidir. Kışlık odun kesme ve hazırlama, gübre dökme, çay kesme ve tımar işleri angarya olarak görülür. Eskiden köyde ahırlarda en az iki inek beslenirdi hatta iki inek besleyenler "ineğim var" bile demezdi. Hayvancılığı öldüren politikaların henüz keşfedilmediği zamanlardı o zamanlar. Mısır tarlaları, yaylacılık, bağ ve bostan işleri, hayatın temel döngüsüydü.

Yaz gelince erkeklerin çoğu mevsimlik işçi olarak çay fabrikalarına girerler, köyün işleri ise kadınlar ve gençlere kalır. Eylül, tarlalarda çay hasadının devam edip fabrikaların takır takır yaş çay işlediği bir aydır. Günlerden 12 Eylül'dür ve işçiler gecenin on ikisinde fabrikadan çıkıp Pazar sokaklarını hareketlendirmişlerdir. Özellikle fabrikadaki vardiyalı çalışma günlerine özgü normal bir durumdur bu. Her köyün işçileri için kiralanan minibüsler köye çıkmak için kenarda yolcularını beklemektedir. Saat yirmi dördü geçse de alışveriş için bazı dükkânlar açıktır. Alışverişi olmayanlar ise kahvehanede pişpirik atmaktadır. Biraz sonra olağanüstü şeyler yaşanacaktır. Askerlerin başında başçavuş olarak duran Alper adındaki şahıs, kendi kişisel egosunu tatmin etmek için fırsat kollamaktadır. Bu akşam yaptıracağı hareketi de kafasından uydurmuştur, bir işgüzarlığın sonucu olduğundan hiç kuşkumuz yoktur.

Askerler kasabada alışveriş için sokağa dağılan işçileri bir araya toplamışlardır. Sayıları en az yüz civarındadır.

Bu köylü işçiler tabii ki neden bir araya toplandıklarını bilmemektedirler, bilme imkânları da yoktur. Bir suç işlemediklerinden emindirler, Alper başçavuşun nasıl pervasız biri olduğunu ise sadece duymuşlardır. Kendi aralarında mırıldanmaya başlarlar.

"Niye toplandık, ne yapmaya çalışıyor bu adam, bu saatte de bu olur mu, bırakın da evimize gidelim."

Bu arada bir komut gelir;

"Sıraya Gir... Hizaya Geel... Rahat, hazır ol."

Arkasından Başçavuş Alper;

"Bakın gece gündüz köyünüze inip çıkıyorsunuz, dağlarda eşkıyalar, teröristler dolaşıyor. Siz bunları muhtemelen görüyor ya da rastlıyorsunuz. Bunlar sizin için de tehlikelidirler, her an zarar verebilirler. Bunları gördüğünüzü ve bildiğinizi tahmin ediyorum... Ama bugüne kadar bize intikal eden bir tek ihbar yoktur. Bunların bu kadar rahat dolaşabilmelerinin bir nedeni de sizlersiniz. Siz de suçlusunuz" gibi bir nutuk çeker ve geri çekilir. Derken,

"Uygun Adım Marş!"

Bu komut ile işçi ve köylü kardeşlerimiz yürümeye başlarlar, bu yürüyüş Pazar sokaklarında ikinci bir komuta kadar devam eder.

"Yere Yat!"

Yatanlar olsa da çoğunluk yatmaz. Bir tarafta yönetimi ele alan asker, diğer tarafta çamurlu sokağa boylu boyunca uzanmak var... Üçüncü komut da gecikmez,

"Yatsanıza laan, kafanızı mı kıralım!"

Yatmakta geciken kişiler bir iki dipçik darbesi alınca mecburen yatarlar, dördüncü komut "Sürünün!" olur.

İşçi ve köylü kardeşlerimiz düşünmeye başlarlar. "Hadi bir araya dizdiler, yürüttüler, yere de yatırdılar, şimdi sürünmek de neyin nesidir?"

Kimse sürünmeyince asker kıyameti koparıp herkese cop ve dipçiklerle girişir. 1-2 m de olsa süründüren asker, sonuçta dediğini yaptırmış ve korkusunu salmış olur. Gecenin o saatinde kimsenin "komutan sen bize bunu neden yaptın, bizim hiçbir suçumuz yok, biz kimseye yardım etmedik, görmedik" diyecek

cesareti ve hâli yoktur. 12 Eylül askeri darbesi ve bu akşam askerin yaptıkları zaten insanların kafasında var olan "asker güçlüdür ve istediğini yapar" imajını bir kat daha pekiştirmiş olur. Asker gece, sokakta halkımıza bu işkenceyi yaparken, evlerinde olanlar ve yataklarında uyuyanlar da pencerelerinden izlediler. Gecenin bir vaktinde rap rap sesleri ve askeri komutlara pek alışık değildi kimse. Biz onları tanıyorduk, onlar da bizi. İç düşman diye anlatılan devrimciler, karaborsaya karşı mücadele eden, çayda sömürüye karşı miting düzenleyen, köylerdeki yol, su, çay alım evi ve normal konut inşaatlarında karşılıksız çalışan mahallenin çocuklarıydılar. Fabrikada işçi alımlarında kura usulü alım yapılması için fabrika basanlar onlar, eşit, parasız ve herkesin ulaşabileceği eğitim ve sağlık sistemini savunan onlar, Bağımsız Türkiye diye bağıran onlar...

"Anlatmanın en iyi yolu yapmaktır" der Jose Marti. Biz de hem anlattık hem yaptık, bireysel karşılık beklemedik, kendimizi ortaya koyduk. Bizi birçok yönümüzle takdir ettiklerini biliyoruz. Bugün bile "devrimciler olsaydı böyle yapamazlardı, onlar gereken cevabı verirlerdi" diye konuştuklarını birçok kez duyduk.

Ne yazık ki, toplum her daim iktidar, güç ve silah sahibi olanların dümen suyuna giriyor. Bu bir özeleştiri olarak da algılanabilir. Bizim "suni denge" dediğimiz şey her yerde karşımıza çıkıyor. Biz gücümüzle orantılı güven verici bir ağırlık koyabilseydik, varlığımızı daha etkin hissettirebilseydik, toplumu başka bir mecraya akıtabilirdik. Bizim ütopyamız aslında halkın da ütopyasıydı. Kim istemez eşit, özgür ve insanca yaşamayı. Bunlar ön planda olunca, din, etnik ve rengi kimse sorgulamıyor. Önüne doğru seçenekler konulup sınıfın diliyle ayakları yere basar şekilde savunulursa, asıl olanla tali olanı karıştırmıyor halkımız. Bugün ne yazık ki durum farklı bir mecrada ve daha çok da kimlikler üzerinde ilerlemektedir.

Kurbanda Et Toplama Hikâyesi

12 Eylül darbesi yeni olmuş, halk üzerinden korku ve endişeleri henüz atamamış ve köylerde operasyonların başlaması ile başka bir panik yaşanmaya başlanmış, bu arada kurban bayramı gelip çatmıştı. Dağlara kış gelmiş, köy tepelerine yılın ilk karı yağmış, tabiat ana beyaz gelinliğini giymeye başlamıştı.

Bu ilk ve ayak bileğine gelecek kadar az yağan kara bizde "çarık boyu" derler. Herkes kışlık hazırlıklarını yaparken bizim de bundan geri kalmamamız gerekiyordu. Bir yandan barınma imkânlarını oluştururken, diğer yandan bir kış boyu yetecek yiyecek tedarikimizi de yapmak zorundaydık. Çünkü kış bazen öyle sert geçer ve kar öyle çok yağar ki metrelerce olabilir, dışarı adım atamazsınız. Kurban bayramı bunun için bir fırsat olabilirdi. Köylerde hem eskiden beri var olan hem de yeni yarattığımız ilişkilerimiz vardı. Birim ilişkilerimiz etkin ve eksiksiz devam ediyordu. Köy birimlerimiz aracılığı ile bu "et toplama ve kavurma yaptırabilme" imkânlarını konuştuk. Bunu köy birimindeki yoldaşlarla da değerlendirdik. Değerlendirme sonucunda yoldaşlar bu işin üstesinden gelebileceklerini söylediler. Kurban bayramı bizim bir sorunumuzu da çözme bayramı olacaktı. Yoldaşlar hiç gizlemeden, köylerinden açıkça bizim için et topladılar ve kavurma yaparak bize ulaştırdılar. Onların sayesinde beslenme sorunumuzu büyük ölçüde çözmüş olduk. Kış olduğundan saklanması kolay ve hazır bir yiyecekti. Hatta kış ortasında yakalandığımız için tamamını tüketme fırsatımız bile olmadı. Dağa götürdüklerimiz sığınaklarda kaldı, götüremediklerimiz ise hazırlanan evlerden alınamadı. Hatta kavurmaları bıraktığımız evin sahibi yıllar sonra şöyle diyecekti, "Sizin yüzünüzden o kış bol bol kavurma yedik." Bahse konu yıllarda iki yaşında olan oğluna da "Bak o yediğin kavurmanın asıl sahipleri bunlardı" diyecekti.

1980 darbesinden önce kurban bayramlarında yaptığımız işlerden biri de deri toplama idi. Derileri satarak gelir elde ediyor ve kazandığımız paraları siyasal faaliyetlerimizde kullanıyorduk. Derilerini bizlere verenler bunu gönüllü bağışlıyorlardı. Yani karşılıklı bir gönül bağı kurmuştuk. Bunu pekiştirdiğimizi gören egemenler önümüzü kısa yoldan kesmeye kalkıştılar, onların çocukları da 12 Eylül'de darbe yaptılar.

Operasyonları Uzaktan Seyretmek

Kırlarda, dağlarda yaşadığımız süre içerisinde yakalanma anının dışında önemli bir operasyon yaşamadık. Bu durum büyük oranda dikkatli davranmayı elden bırakmamamızdan kaynaklanıyordu. Bize karşı köylere ve kırsala operasyonlar

yapıldığını duyuyor ve biliyorduk: Özellikle köylere topluca girerek gözdağı vermeye çalışıyorlarmış. Halkın bize yardım ettiğini bilip de bir şey yapamamanın çaresizliğini yaşıyorlardı. Yardım edenleri isim ve hane olarak bilmedikleri için bu tedirginliği herkese yaşatmayı tercih ediyorlardı. Onlar gündüz silahların gölgesinde biçare olarak geri dönerlerken, biz akşam vakti aynı köylülerle beraber olabiliyorduk. Bu tavırlar herkes için geçerli olmasa da bizim ilişkide olduğumuz kesimde önemli bir tedirginlik yaratmıyordu. Hatta zaman zaman operasyon komutanlarına sataşarak "Neden geldiniz, ne arıyorsunuz, ne işiniz var buralarda" gibisinden konuşmalara, çıkışmalara da rastlanıyordu. Genellikle bizim terk ettiğimiz yerlerden hareket ediyorlardı. Bizim bulunduğumuz Sulet Dağı, Pazar'ı genelde gören hâkim bir tepeydi. Oradan operasyon için gelen askeri birliği görmek bile mümkündü. Asker ister yayan gelsin ister araçla, geçeceği yollar bellidir, buralar kontrolümüz altındaydı. Bir gün gündüz silah sesleri ve uçak sesi ile irkildik. Hiç böyle bir şey görmemiştik. Bir yandan durmadan silah sıkılıyor ama durmadan, diğer yandan bir keşif uçağı sağlı sollu sortiler yapıyordu. Aradıkları şeyin yerini keşfetmişler ve onu ablukaya almış gibi davranıyorlardı. Gelen silah seslerine bakan, sanki önemli bir grup sıkıştırılmış da büyük bir çatışmaya girilmiş sanabilirdi. Oysa bu bölgede bizden başka aranan, operasyona uğrama ihtimali olan başka bir grup yoktu. Bu "muhteşem çatışma ve operasyon" neredeyse akşama kadar devam etti. Biz ise Sulet Dağı yamacına oturmuş sakin sakin olanları seyrediyor, dalgamızı geçiyorduk ama bir yandan da operasyonun buraya sıçrama ihtimalini hesaplıyorduk. Zaten kış gelmiş çatmıştı. Bir karar verme durumundaydık. Buralarda mı kalacaktık, yoksa kışı geçirmek için başka bölgeye mi gidecektik. Bu ikilemi yaşıyorduk. Ertesi gece bazı köylere gittik ve olan biteni öğrenmeye çalıştık. Aynen düşündüğümüz gibi bizi korkutmak, sığınaklarımızdan çıkarıp panik bir havada yollara düşmemizi sağlamak, köylüyü de korkutmak ve tedirgin etmekti amaçları. Çünkü yaptıkları şey boş orman alanını silahla taramak, kalabileceğimiz muhtemel yerlere uzaktan silah sıkmaktı, yani bir panik ve tedirginlik ortamı yaratmak. Böyle şeyler yapabileceklerini biliyorduk, hazırlıklıydık zaten.

Dağda Köylülerle Karşılaşmalar

Dağda barınırken halkla karşılaşmamız çok olmasa da birkaç kez oldu. Buralar köylünün çalışmak için gelebileceği ender yerlerdendi. Mevsimin kış olması nedeniyle buraya gelmelerini gerektirecek durum söz konusu değildi fakat gelmek için geçerli nedenleri vardı. Yöresel çalışmanın bir aparatı olan sepetlerin ham maddesi dağlardan temin edilirdi. Genç ve filiz kestane ağaçlarının gövdesi bu iş için kullanırdı, en uygun zaman da sonbahar ve kış aylarıydı. Hem ağaçların suyu çekilmiştir hem de yapacak başka iş güç yoktur. Evlerinde oturup sepet örmek, baharda götürüp satmak amacındadırlar. Biz önceden bilip tahmin edemediğimiz bu karşılaşmalarda nasıl bir söylem tutturacağımızı önceden aramızda konuşmuştuk. Yörenin yerlisi olan arkadaşları bu insanların karşısına çıkarmayacaktık ve kendimizin sivil görünümlü askeri istihbarat güçleri olduğumuzu söyleyip, onları "kaçaklarla karıştırmamamız için" bir süre buralara gelmemelerini uygun bir dille tembihleyecektik. Biz bu taktiğimizi harfiyen uyguladık ama işe yarayıp yaramadığını çok sonra öğrendik. Köylü vatandaşlarla yıllar sonra bu karşılaşmalarla ilgili sohbet ettiğimizde aynen şöyle ifadeler kullanmışlardı, "Hani, siz dağda kaçak gezerken Sulet Dağında karşılaşmıştık ya, siz kendinizi bize karşı 'sivil gezen askeri istihbarat' diye tanıtmıştınız. İşte o yalanı biz yutmadık aslında, sizlerin olduğunu biliyorduk ama biz de size çaktırmadık. Hatta senin de orada olduğunu biliyorum, saklanmıştın." Dinledikçe gülmüştük. Biz tabii, bugüne kadar o yalanı yuttuklarını düşünmüştük. İhbar yemeyelim, şikâyet olmasın, asker olduğumuzu sansınlar diye bu yola başvurmuştuk. Korktuklarından ya da bize fikren karşı olduklarından ihbarlama durumu söz konusu olabilirdi. Köylülerin hepsinin bizi sevmesi mümkün değildi. Aralarında sevmeyenler ve cepheden karşı olanlar da vardı, biliyorduk. Sonuçta onlar için biz de bir güçtük, devlete kafa tutmuştuk ve savunma amaçlı da olsa silahlarımız vardı. "Başına iş almamak" için bizim tembihlerimizi dinlemişlerdir diye düşünebiliriz belki ama anladık ki bu halk o kadar da kolay aldatılabilecek cinsten değildi. Yalanı yutmamış fakat yutmuş gibi yaparak içine atmış, her ihtimale karşı kendini korumaya almıştı. Bu duruma sanırım "köylü kurnazlığı" diyorlar ama ne olursa olsun, sonuçta bizi ihbar etmemişlerdi. Bu insanlar bizim de kendileri gibi yörenin yerlisi olduğumuzu biliyorlardı,

ihbar durumu ortaya çıkarsa aileler arasında uzun yıllara yayılacak bir düşmanlığın başlayabileceğini tahmin edebiliyorlardı. Kırsal kesimde bazen gün ışığında hareket etmemiz gerekiyordu. Varacağımız yere yetişme veya bir randevuya giderken gündüz vakti köylü kadınlarla karşılaşmalarımız oluyordu. Yöremizdeki kadınların arazide daha çok çalıştıklarını düşünürsek, bu karşılaşmaların olması normaldi ama kadınlar bizden hiçbir zaman çekinmediler ve korkmadılar. Bizim dağda gezen kaçak kişiler olduğumuzu kesinlikle tahmin ediyorlardı.

Bir Nöbet Anısı

Gecenin bir yerinde herkes uyurken, nöbetçi arkadaş hepimizi kaldırarak bir ses duyduğunu söyledi. Bir hışımla kalkıp sesi dinlemeye ve anlamlar yüklemeye başladık. Sanki bir insan ormanlık alanda belli bir hedefe belli bir tempoyla varmaya çalışıyor. Ses çok düzenli ve etraftan duyulmasın diye de özenli. Sese anlamlar yüklemeye devam ediyoruz. Geçen zamanı hesaplamak mümkün değil. Zaten stresli bir süreçten geçiyoruz, ister istemez yenilerini yükleniyoruz. Neyse, sonunda uzun dinleme ve yorumlamalardan sonra bunun bir insan değil hayvan, büyük ihtimalle de ayı olduğuna karar verdik, tehlikenin ortadan kalktığı anlaşılınca kaybettiğimiz bir şeyi bulmuş gibi sevindik, birbirimizle dalga geçip takıldık. Kolay değil... Her şeyi, her sesi ve her çıtırtıyı birebir yaşayıp keşfediyor, öğreniyorduk.

Domuzlarla Yaşamak

Kırsaldaki "inimizde" yaşarken kendimize en yakın hissettiğimiz hayvan domuzlardır. Hayır, sevdiğimizden değil, yaşadığımız yerde çok fazla vardı sadece. Biz de gece çıkarız inimizden, onlar da.

Sonbaharda yaprakların yere dökülmesiyle esen ılık "kalaş" rüzgârı ortalığı hışırtıya boğar. Gece karanlığı görünen birçok şeyi görünmez kılıp saklasa da yaprakların sesi yürürken bizi saklayamıyor, ele veriyor doğal olarak. Ağaçtan kuru bir dalın düşmesi, yaprakların avuç avuç dökülmesi, dalların birbirine sürtünmesi, hepsi tedirgin eden seslerdir. Oysa asıl tedirginlik kaynağı bizdik, yaban hayvanlarını kendi yaşam alanlarında

tedirgin ediyorduk. Domuzlar sulak ve batak alanları severler. Bunun nedeni vücutlarının belirli bir nem ölçüsünde kalması gerektiğindendir. Kirli ve pasaklı kaldıklarından kötü bir koku yayarlar etrafa. Bu koku özellikle yapraklara siner ve bizi aşırı derecede rahatsız ederdi. Fakat elden gelen bir şey olmadığına göre mevcut durumu mecburen kabullenecek ve birlikte yaşamasını öğrenecektik. Nitekim öyle oldu. Biz onlara onlar da bize alıştı. Fakat yine de onlar değil bizim onları rahatsız ettiğimiz zamanlar oluyordu, aramızda tatsız olaylar yaşanıyordu.

Bir gece Ahmet'le Sulet Dağından köye doğru iniyorduk. Gece yol alırken ışık yakmamak önemle uymamız gereken kurallardandı. Gökteki ay ışığı sanki yol alalım diye bize yardımcı oluyordu. Küçük bir su kaynağının olduğu yerden geçmemiz gerekiyordu çünkü bu güzergâhta başka bir yoldan gitmemizin mümkünatı yoktu. Dağlar ve mezralar belirli yerlerde geçit verirler, bu yollar asırlardan beri kullanılan patikalardır. İşte bu bahse konu sulak yere yaklaştıkça birtakım sesler fark ettik. Önce dinledik, sesleri çözmeye çalıştık. Orada askerin pusu kurmasına imkân yoktu. Çünkü bizim devamlı geçtiğimiz bir yer değil, ayrıca pusu için de uygun değildi. Bunların bir domuz sürüsü olduğuna karar verdik. Biz yaklaştıkça onlar geri çekildiler ama homurdanıyorlar, rahatsız oldukları çok belli. Sanki "gecenin bu vaktinde bizleri nasıl rahatsız edersiniz" der gibiler. Her geri çekiliş ve yol alışlarında çalıların müthiş kırılma seslerini duyuyoruz. Bu homurtular hiç normal değil. Bir yerde durdular, biz de tam onların konakladığı göletten geçiyoruz. Tam geçmemiz için geri çekildiler, yol verdiler diye düşünürken müthiş bir çatırtı koptu. Gecenin karanlığında, dağın yamacında, kestane ağaçlarının altında ne varsa sanki kırıp geçiriyorlar. Bir tarafta homurtular diğer tarafta çalılıktan yükselen sesler arasında, etrafımızı çembere almak üzere üzerimize geldiklerini hissediyoruz. Bu durumu anlamak için durup düşünmeye zaman yok, bir karar vermemiz gerekiyor. Bir an önce çıkmalıyız ama nasıl olacak. Elimizde kendimizi savunacak silahlarımız var fakat gecenin karanlığında atacağımız mermi sesinin bizi ele verebileceği ihtimaline karşı atmayı tercih etmiyoruz. Bu belki son tercih olabilir. Neyse, bize çok yakın oldukları bir mesafeye geldiklerinde Ahmet'e "Yüksek bir yere çık, bunlardan başka türlü kurtulamayız" dedim. Ben bir ağaca, Ahmet başka bir

ağacın köküne çıktı. Manzara inanılacak gibi değil. Etrafımızda halka oldular, bizi sanki orada boğazlayacaklar. Bir süre gitmelerini bekledik. Baktık olmuyor, Ahmet gecenin karanlığında iki el ateş etti. Karanlıkta bir şey görmüyoruz ama durum fena. O mermilerden biri muhtemelen domuzların birine isabet etmiştir. Çünkü daha da azgınlaştılar ve kısmen geri çekildiler ama hâlâ oradalar. Sanki "siz kimi kimin mekânında rahatsız ediyorsunuz, mermi atıp yaralıyorsunuz, hesabını vermeden hiçbir yere gidemezsiniz" der gibiler. Bizim zamandan yana fazla problemimiz yok ama gitmemiz de gerekiyor.

Ne kadar zaman orada kaldık bilemiyorum fakat bir hayli oyalandık. Domuzlar uzun süre etrafımızda homurdandılar, biz de bir yere gidemedik öylece bekledik. Gün ışımaya başlarken beklemekten vazgeçip tamamen geri çekildiler ve biz de yolumuza devam ettik. Böyle bir olayı daha önce ne başkasından dinlemiş ne duymuş ne de yaşamıştık. Eskiden büyüklerimiz ayılarla ve yabani hayvanlarla ilgili hikâyeler anlatırlardı ama böylesini yaşamak bir tek bize rast gelmişti anlaşılan.

Kır Koşulları ve Birkaç Unutulmaz İsim

Kaçak ve aranır durumda yaşamasını "Kara Eylül" gününe kadar kendi imkânlarımızla sağladık. Çoğu zaman halkımızın sıcak ve dostane kucağındaydık. Aranır durumda olmamızı bilmelerine rağmen bize kucak açmada bir sakınca görmediler. Çünkü bu toprağın çocuklarıydık, yereldik ve kendilerinden biri olarak bağırlarına bastılar bizi. Kimi zaman çadır ve "paçğa" denilen arazideki ahşap ot barakalarında kaldık. Bu evler yerleşim yerlerinden uzak, alt katta hayvanların üstte ise otların konduğu, kısmen de insanların barınabileceği yapılardı. İzlenen tarım ve hayvancılık politikaları nedeniyle tarım ve hayvancılık öldüğünden bu yerler atıl bir şekilde duruyor veya yoğun kullanılmıyor, avcı ya da bizim gibi kaçakların uğrak ve sığınma yeri oluyordu.

Bir Eze (Emine Çakar) anamız vardı. Kasabadan gelerek ineklere yemini verir ve sağımlığını yapar, sonra da akşama kadar arazide bağ bostan işlerine devam ederdi. İlk geldiğinde bize "Yemek yediniz mi çocuklarım, size bir kahvaltı hazırlayayım, sütü de yeni sağdım, size bu sabah süt içireyim" derdi. Yufka yüreği ile üstümüze titreyen Eze anamızın sesini hâlâ

duyar gibiyim. Biz onun evlatları, o da bizim anamızdı. Sobanın başında ateşi yakarak oturur, onunla dertlerimizi sıkıntılarımızı paylaşırdık. Arazide yapılacak bir işi varsa yardım ederdik. Bu onun çok hoşuna gider, mutlu olurdu. Oysa onun bize yaptığı iyilikler karşısında bizimkisi zerre kalırdı. Eze ana doksan yaşın üzerine kadar yaşadı. Yakın zamana kadar yaşıyordu, evinde birkaç kez ziyarete gitmiştim. Bizleri daha dün gibi hatırlıyor, tanıyor hatta yaptıklarımızı anlatıyordu. Gördüğünde ağzından ilk çıkan söz "Govağarare si oreyi?" olurdu... Yani Türkçesi, "Canını sevdiğim, sen misin?"

Yatağa düşene kadar, ilçeden köye sabahları hep yürüyerek gidip işlerini yaptıktan sonra akşam da yürüyerek dönmüştür. Ahırda beslediği hayvanlarıyla sanki karşısında bir insan varmış gibi sohbet ederdi. Ne zaman ki artık köye yaya çıkamayacağını anladı, ineklerinden mecburen vazgeçti. Uzun süre yatalak kaldı, ağırlaştığı zamanlar da oldu, kendini toparladığı zamanlar da ama hiç beyinsel ve düşünsel problem yaşamadı. O bizim için hep "Eze ana" olarak kalacak. Kitabın yayıma hazırlandığı kısa sürede içinde onu da ışıklara uğurladık.

Şevket (Çakar) amcanın kapısını gecenin bir vaktinde çalıp uyandırdığımız zamanlar unutulur mu? Bunu yaparken ezikliğimizi hissedip "Hoş geldiniz çocuklar, hemen içeri girin, hanım hemen bir yemek hazırla çocuklara" derdi. Sobayı tutuşturur, hâl hatırımızı sorardı. Onun baba sevecenliğini unutmadık tabii ki. Siyaseten doğru teşhisleri, başı dik ve sağlam bir duruşu vardı. Saatlerce konuşup sabahladığımız olmuştur. Sohbetin arasında saate bakıp "Zaman geldi Şevket amca, bizim yola gitmemiz lazım" dediğimizde moralinin bozulduğunu hissedebiliyorduk. Şevket amcanın eşine kısaca "ana" diyorduk. Bu hitabımızı fazlası ile hak ediyordu. Bizi bir ana şefkati ile bağrına bastı hep. Verdiğimiz zahmetlerden dolayı bir kez bile serzenişte bulunduğunu sezmedik. Gecenin hangi saati olursa olsun yemekten sonra bir de çay içirmenden yola bırakmadı bizi. Bize eşlik etti, o da çayını yudumladı. Bugün ikisi de yok, çok özlüyoruz ve sevgiyle anıyoruz. Şevket amca ölene dek sol ve emekten yana düşüncelerinden vazgeçmedi. Hani birçok insanı biliriz, yaşlanınca "Allah'a yakınlaşır", fikirleri değişir, toplumsal hayatla irtibatını koparır ya... Şevket amcada zerre kadar böyle bir şey görmedik. Uzun süre sağlık sorunları yaşasa bile siyasal inancını

ve ümidini hiç yitirmedi. Kendisiyle hapishane sürecinden sonra da sıkça görüştük. Onlara olan saygı ve sevgimiz sonsuza kadar devam edecek, unutmayacağız. Sözümüz olsun.

Bizi doğuran bir ana vardır ama aslında devrimcilerin mücadelede kaldıkları süre içerisinde çok daha fazla anaları olmuştur. Bu analar, analık hakları bakımından fazlasını hak ediyorlardı. İşte onlardan biri daha, Gülsüm (Çakar) ana. Genellikle yöresel adlar takılırdı insanlara. Gülsüm ananın da lakabı "Ecü Bula"ydı. Biz evinde kalırken çocuklarımız tehlikede olmasın, başlarına bir iş gelmesin diye sabahlara kadar nöbet tutan, çocukları gibi gerekirse su ısıtıp başlarımızı elleriyle yıkayan, belki devrimciler her an gelebilir diye, yaptığı bir tencere yemeği fazladan yapan, evden ayrılırken bize sormadan azık çıkınımızı hazır eden, kısacası kendi öz evlatları gibi bizleri de düşünen eli öpülesi nadide ve özel bir insan. Bugün o da hayatta yok; onu saygı ve sevgi ile anıyoruz. Yine bu evde, Hasan abinin küçük kızı Güler'in anlattığı bi anı vardır, "Ben ve Ahmet eve geliriz ve evde sadece Güler ve annesi vardır. Diğerleri komşu evine oturmaya gitmişlerdir. Güler'i babasını çağırmaya komşu evine göndeririz. Çocuk eve gitmesine gider ama o çocuk aklıyla açıktan bizim geldiğimizi söylemez, saklamaya çalışır. Söylemez ama aklınca bizi tarif eden bir yöntem bulur, 'sakal sıvazlama' hareketi yapar. Babası Hasan abi, kızın bu hareketinden bizim eve geldiğimizi anlar ve kalkar."

Niyazi (Büyük) yoldaşın, baskı ve korku atmosferine rağmen bizlere yaptığı iyilikleri (aslında destekleri demem gerekiyor) anlatmak sayfalar alır. O bir can dost, yoldaş, kardeş ve sırdaştı. Zeki ve doğru önermeleri vardı. 12 Eylül öncesi ve sonrası bütün imkânları ile bize yardım edip yanımızda durmaktan çekinmedi. Bazı ihtiyaçlarımızı bireysel imkânlarını zorlayıp karşıladığını biliyoruz. Sonuna kadar güvenebileceğimiz bir dost ve fikirdaşımızdı. Düşüncelerinden yararlandığımız çok oldu. O sadece bize değil herkese karşı yardımsever ve cesurdu. Kimseye eyvallahı yoktu. Kendisini her koşulda savunabilecek kadar da donanıma sahipti. Niyazi yoldaş çok erken bir zamanda yaşamdan koptu. Onun ani ölümü birçok insanda boşluk yarattı. O bazıları açısından "beyin" diye tabir edilen özelliğe sahipti. Pazar Kooperatifinin dirilip atılım yapmasında, bugünkü seviyeye gelmesinde çok büyük katkıları olmuştur. Hasta değildi ama

bir gece geçirdiği ani rahatsızlık nedeniyle aramızdan ayrıldı. Çok seveni vardı, bunu cenazesinde herkes bir kez daha gördü.

Şemun (Godri) dayı ise, her türlü korku, endişe ve paniklerine rağmen bizleri bağrına bastı hep. Bizimle sohbet etmeye bayılırdı, iyi bir insandı. CHP delegesiydi. Şemun Dayı, seçim dönemi çalışmalarını bizimle heyecanla paylaşırdı. Delegelerin birbirlerinin önünü nasıl kesip ayak oyunları sergilediklerinden söz ederken, sanki bir şeyleri itiraf eder gibiydi. Biz onu sabırla dinleyip fikirlerimizi söylerdik ama o yine bildiğini okur, yeni fikirlere açık olmadığını her defasında ortaya koyardı, yine de sofrasını ve imkânlarını bizimle paylaşmaktan vazgeçmezdi. Ona olan saygı ve sevgimiz hiç eksilmedi.

Hele bir Hasan (Yıldız), namı diğer Mimar Hasan amcamız vardı ki hikâyeleri, yaşamı ve sözleri dillere destan. İnşaat ustası olduğundan ve mesleğinde hatırı sayılır bir yer edindiğinden "mimar" lakabı yakıştırılmıştı kendisine. Onu "Mimar Hasan" diye çağırdığınızda hoşuna gider, gururlanırdı. Emeği ile çalışıp geçinen, dürüst ve çalışkan bir insandı. Kalabalık bir ailesi vardı, bu yüzden çok çalışması gerektiğine inanıyordu ama sorunların üstesinden gelemeyeceğinin de bilincindeydi. Bizimle varlığını, yokluğunu, her şeyini paylaştı. Onun meşhur bir sözü vardı, "Maddi yok oğul; manevi, manevi" derdi. Bu onun maddi durumunun özetidir aslında. 12 Eylül öncesi dükkânında bir arama yapılmış, bazı gazete ve yayınlar bulunmuştu. Karakola alınıp sorgulansa da yayınları dükkâna koyanları gerçekten bilmiyordu. Bir hayli işkence ve hırpalamadan sonra bırakıldığında, geçmiş olsun demeye gidenlerin "Ne oldu Hasan dayı hele bir anlat, ne yaptılar sana, dayak attılar mı?" sorusuna verdiği cevap her defasında sadece şudur: "Uyyy, dayak attilar mii... Uşaklar, yerlere yaturdiler ne diyorsunuz, yekten eldurdiler beni." Saygı, sevgi ve özlemle anıyoruz kendisini. Oğlu Abdullah bu anlatıma gülerek karşılık verince de "O. b. uşağı ne gülersin, bunda ne var gülecek" derdi.

Mümtaz (Telatar) amca ise, tanıdığım kişilikler arasında ismi gibi "mümtaz" bir yere sahiptir. O bizimle bir büyükten ziyade, bir arkadaş, bir dost ve sırdaştı. Bizi, bize destek veren yaşlı amcalarımız içinde en iyi anlayan ve fark edendi. Aslında bir yol gösterici, hayata dair tecrübelerini paylaşan, öğüt veren ve verdiği öğüte göre yaşayan biriydi. Ayrıca iyi bir saz yapım

ustası ve türkü icracısıydı. Evine gecenin hangi saatinde gidersek gidelim rahatsızlık duymazdı. Eşi de kendinden aşağı kalmazdı, vefakâr ve cefakâr insanlardı. Bugün hayatta değiller, ikisinin yeri de yıldızların yanı olsun. Mümtaz amcayla ilgili şu hikâyeyi anlatmalıyım. Bir gün bize dönüp dedi ki, "Çocuklar, siz dağ bayır geziyorsunuz, elimde bir keçi var, zaten kesecektim, gelin hep birlikte yiyelim şu hayvanı." Biz de tabii et ziyafeti yapacağız diye sevindik. Hemen o gün kesildi ve kazanda pişti. Uzun zaman olmuştu böyle et yemeyeli. Sonra bize bir şeyler olmaya başladı. Önce karnımız guruldadı, sancılandı, daha sonra da tuvalet kuyruğunda sıralandık. Kesip yediğimiz keçi bizden öç alıyordu adeta.

Nazmi (Akdemirci) öğretmenimizi buradan anmazsak eksik kalır diye düşünüyorum. Nazmi öğretmen siyasal düşünüş olarak TKP'liydi. Bizlere her türlü desteğini sunmuştur. Bizimle siyasi tartışmaları oldu tabii ki ama hiçbir zaman kırıcı ve küçümseyici bir tavır takınmadı. Kendi akrabaları oldukça muhafazakâr ve tutucu olmasına rağmen o her daim kapılarını açtı. Onun özellikte Tütüncüler köyünün (eski adı "Talvat" olan bu köy Pazar'da İslami örgütlenmenin en yoğun olduğu köy olarak bilinir) "anlı şanlı" hocası Resul ile tartışmalarını izlemek, keyifli bir seyirlikti. Resul, piyasada "Cüppeli Ahmet" olarak bilinen magazin karakterin hocasıdır. Bu şahıs, Talvat köyünde Resul'un yanında yetişmiştir. Sokakta, evde, araçta ve nerede rast gelirse gelsin, bu ikili hiçbir zaman insani saygınlıklarını yitirmeden, "din" üzerine bilgiye dayalı tartışmalar yaparlardı ama tartışmayı en çok Nazmi öğretmen açardı. Resul bu tartışmalardan istese de kaçamazdı. Nazmi öğretmenim 1402'lik olarak yıllarca sevdiği mesleğinden uzak kaldı, dönme özlemiyle yaşadı. Mücadeleden vazgeçmedi ve mesleğine çok geç de olsa dönebildi. Bu arada yaşı hayli ilerlemişti ancak yetmişli yaşlarda emekli olabildi. Emekliliğini yaşayamadı. Faşizme değil ama kansere yenik düşerek aramızdan ayrıldı.

Namı diğer "Dayı", Azem (Keskin) yoldaştan iki kelam etmezsek bu hikâye eksik kalır. Her ne kadar Şavşatlı olsa da onun ikinci vatanı Pazar'dır dersek yalan olmaz. Onu tanıyanların hiçbiri Azem olarak bilmez, "dayı" lakabı adeta fiziğine ve yakasına yapışmıştır. Gerek boyu posu, yürüyüşü, gerekse kalın davudi sesiyle, anlaşılan tüm fiziksel edasıyla kendisine uygun en güzel lakabı insanlar ona yakıştırmışlardı. Saygın, yerine göre mesafeli

ve candan yoldaşlık ilişkisi, aramızda hâlâ örnek gösterilen bir kişiliktir. Dayıyı tanıyanlar, tüm bu özelliklerine rağmen onun ne kadar narin, duygusal ve insani yürekli olduğunu da bileceklerdir. Hani derler ya bazıları için "mangal yürekli insan", sanki onun için söylenmişti. Aynı zamanda iyi bir örgütçüydü de. Konuştuğu, dokunduğu her kim varsa örgütleyememe şansı yoktu. En büyük şanssızlığı, yakın zamanda yakalandığı amansız hastalığa yenik düşmesiydi.

Emin Ekinci yoldaşın Pazar'da devrimci mücadelenin başlaması, gelişmesi ve boyut kazanmasında ki katkıları bakımından kişiliği es geçilmeyecek bir yoldaştır. Emin yoldaş, bilgisi, cesareti ve kararlılığıyla Pazar'da her daim aranan ve hatırlanan biri olmuştur. Onun ikinci adı, kendisi kadar samimi ve içtenliğiyle özdeşleşen "kirve"dir. Hâlâ onunla görüşmelerimizde aramızda asıl adını pek kullanmayız, kirve diye hitap ederiz. Geçirdiği bir kaza sonucu ayağının aksaması sağlık açısından kendisine sorun oluştursa da, o bu aksaklığı önüne engel olarak hiç görmemiştir. Pazar meydanında, babası mobilyacılık yapan bir adamın, faşist oğluyla tartışma esnasında cesaret göstererek ilk yumruğu atmasıyla hatırlarım Emin yoldaşı. Kendisi, Artvin Şavşat'lı olmasına ragmen Pazar onun için hep ikinci vatan olmuştur. Öğretmenliği bırakarak, devlet memurluğunu elinin tersiyle iterek devrimciliği tercih eden ender kişiliklerden biridir. Bugünkü yaşamında, kendi çizgisinde ve tutarlılığında hayata inadına tutunarak muhalif yaşamaya devam etmektedir.

Hâlâ yaşayan efsane olarak Reşat, Mehmet Ali, yani namı diğer "Ebzali" kardeşimin birkaç anısını söylemeden geçemeyiz. Onun devrimcilerin üzerinde hep hakkı olmuştur. Her yaptığı işi devrimciler üzerinden ve mücadele adına düşünüp tasarlayarak yapmıştır. Yaşı altmışı geçmesine rağmen hâlâ aynıdır, iddialıdır, özverilidir. Gençliğinde fiziki gücüne hep inanmış ve güvenmiştir. Ebzali, gençliğinin ilk zamanlarında yüzmeyi bilmezmiş ama onu bir sahilde görenler, bir de Kız Kalesi'ndeki büyük taşın üstünde görürlermiş. Pazar'ın Kız Kalesi, denizin 20 m kadar içinde, kayaların üzerinde yükselen küçük bir kaledir. Bir de denizin takriben 50 m içerisinde büyük bir taş vardır. Fakat bu çocuk buraya nasıl gelebilmiş, kimsenin akıl fikir yürütmesi mümkün değildir. Geçen zaman içinde kaleye ve büyük taşa nasıl çıktığının sırrı anlaşılmış. Meğer beline taş

bağlayıp denizin altından kayaya kadar yürüyor, gelince de ipi çözüp yukarı çıkıyormuş.

Ebzali'nin bir hikâyesi de bizimle ilgilidir. Kemal'le arandığımız dönemde çıkan bir söylentiye göre, güya adliyenin önüne gelip "Biz oligarşiye teslim olmayız, direnmeye ve mücadeleye devam edeceğiz" diye bağırıp küçük bir korsan koyduktan sonra tekrar dağlara vurmuşuz. O dönemde çıkan bu söylentiyi Ebzali yoldaşım da duymuş ve inanmakla kalmayıp herkese anlatmış. Aslında böyle bir şey olmadı, hatırlamıyorum ama arkamızdan bize böyle şeyler yakıştırılmıştı. Efsane bile olsa gülümseyip mutlu oluyor insan. Buna benzer onlarca hikâye anlatabiliriz.

Ğunar, Ğaçapit, Ğudisa, Aranaş, Carcivat, Çitat, Ğaşkun, Koskenavat, Haku, Paniç, Sulet (bu isimler Lazcadır) gibi birçok köyde böyle onlarca hikâyemiz vardır. Bu hikâyeler, kırsalda nasıl yaşadığımızı, ilişkilerimizin boyutunu, köylülerle ilişkilerimizin güzelliklerini yansıtır.

Gece Göründüğü Söylenen İnsanüstü Yaratıklar

Gece ve karanlıkla ilgili sadece bölgemizde değil her yerde benzerleri anlatılan olur olmaz hikâyeler dinlemiştik büyüklerimizden. Bu hikâyelerin birçoğu hâlâ anlatılır, çocuklar o hikâyelerle büyürler. Mesela, yöremizde insanlar tarlalarına başkası girmesin diye "Onadida" adını verdikleri doğaüstü bir yaratık uydurmuşlar. Uydurma derken, folklorik inanıştan söz ediyorum. Gece dolaşan cinler, periler varmış, yol kesip korkuturlarmış... İnsanlar bu korkudan çarpılırlarmış, dillerini yutarlarmış hatta ölürlermiş bile. Özellikle terk edilmiş virane yerlerde bolca olurlarmış. Bu hikâyelerle büyüdük, hâlâ koca koca adamlar bu hikâyeleri dinler ve korktuğunu da gizleyemezler. Dağ ve kır hikâyelerimizi anlatırken, halkımız hemen o içindeki korkunun bizde de olup olmadığını öğrenmek için "Sen de gördün mü" diye sorar. "Neyi" demenize gerek yok, söylenmek ve öğrenilmek istenen bellidir.

Biz "O kadar dağ, dere, virane ve ıssız yer aştık, bir şey görmedik" deyince de şaşkınlıklarını gizleyemezler. "Nasıl olur, şurada şöyle, burada böyle şeyler olurdu" deseler de bir türlü inandıramazlardı ama bizim kavi, inat ve emin tavrımız onların

kafasında soru işaretleri bırakırdı. Kolay değil tabii ki yüzyılların inanca dönüşmüş hurafelerinden bir hamlede vazgeçebilmek.

Bu konulara biz de fazla girip derine inmedik, masal gibi dinleyip geçtik. Çünkü içinde bulunduğumuz koşullarda bunları zorlamanın bir anlamı yoktu, ayrıca gereği de yoktu. Biz kapitalist soygun düzeninin modern cin ve perilerini sorun ediyorduk, halkımız da sorun etsin istiyorduk.

Babamla 12 Eylül Sonrası Görüşme

12 Eylül açık faşizminin gerçekleştirildiği tarihte birçok arkadaşımızla birlikte zaten aranır durumdaydık ve bizi oldukça sıcak bir mücadelenin beklediğini biliyorduk. Darbe harekâtı ayrıca ailelerimiz üzerindeki baskıyı artırıyordu. Bizim yerimize ailemizden başka bireyleri rehin alma veya ailelerimizle ilişkiye geçerek "Çocuklarınız gelsin telsim olsunlar, onlara bir şey olmayacak, size güvence veriyoruz" diyerek "ikna" etmeye çalışıyorlardı. Zaman zaman ailelerimiz de bizimle bağlantı kurarak endişeli sözleri paylaşıyorlardı. Biz tabii ki onları anlıyorduk. Gerçi baba değildik, geride evlatlarımız yoktu ama buna rağmen anlamaya çalışıyorduk. Biz bir ülkenin kurtuluş mücadelesine inanmıştık, çabalarımız bireysel çıkar sağlamaya dönük değildi. Çok temiz, duru bir su gibi çocuklardık ve o günler aklımıza geldiğinde şimdi de aynı şeyi söylüyoruz. Babam ilişki kurup gidebileceğim evleri ve kişileri tahmin ederek beni sormaya, kontak kurmaya çalışıyordu. Zamanla onun bu davranışlarının bize ve ilişkilere zarar vereceğini düşünerek onunla oturup konuşmaya karar verdim. Bu kararımda yoldaşların da etkisi olmuştur. Yani en doğrusu, onun önünü kesip vazgeçmesini sağlamaktı. Babam nerede ve nasıl görüşeceğimizi bilmiyordu tabii ki bizim yerel ilişkiler onu aldılar ve tespit edilen yere getirdiler. Ben o yere Ahmet ile birlikte gittim. Bir süre oturup sohbet ettikten sonra babamla ayrı bir odaya geçtik, uzunca konuştuk. Babam benimle, bilinen korku, kaygı ve babalık güdüleri içinde konuştu. Bizim, onların kaygı ve endişelerini anlayabilmemiz için o anki durumunu yaşamamız gerekiyor. Ne kadar anladığımızı söylesek de bugün baktığımızda ne kadar anlayamadığımızı görüyoruz.

Babam karşıma geçmiş, bir evladını kaybetmenin çaresizliğiyle konuşuyordu benimle. Sağ olarak geriye dönüşü mümkün

olmayan bir yolun eşiğinde, bana korkularını sirayet ettirmeye uğraşıyordu. Çünkü ona söylenen, "Oğlunu en iyi sen ikna edebilirsin, dostlarını ve ilişkilerini sen bilebilirsin, git onunla konuş ve teslim olmasını sağla, yoksa bir gün oğlunun cesedini önüne atarız"dı. Bu mealde konuşulduğunu biliyorduk. Onun açısından bakıldığında kolay değildi bir evladı kaybetmek. Bir anne veya baba, kendisinin ikna olmadığı veya başarı şansı tanımadığı bir siyasal serüven uğruna kendini feda etmeyi göze alan evladına ne diyebilir? Evladıyla yüz yüze gelen bir ana veya babadan başka hangi cümleler beklenebilirdi? Ben kendisine tüm inancım, kararlılığım ve inadımla şunları söyledim:

"Baba... Biz bu yola baş koyduk, inandık, iddialıyız. Değil devlet güçleri, senin duygusal bir baba sevecenliğiyle yapacağın konuşmalar da beni yolumdan çeviremez, yoldaşlarımdan ayıramaz. Seni ve sizleri seviyorum. Seni kendimin yerine koyamam, kendimi de senin yerine koyamam. Çünkü ben çocuk sevgisi nasıldır, babalık nedir yaşamadım ama bir şey biliyorum ki bu kapitalist sömürü ve baskı düzeninde biz alttakilere karşı haksızlıklar, adaletsizlikler, zulümler, eşitsizlikler ve yok saymalar vardır... Hep de olacak... Biz örgütlenip son vermezsek de son bulmayacaktır. Hayal ettiğim ve uğrunda mücadele ettiğim özgür Türkiye'yi ben göremesem bile gelecek nesiller görsün, bizlerin ve sizlerin bu yaşadıklarını yaşamasınlar istiyorum. Biz belki de kendimizi feda ediyoruz, doğrudur, bizim düşüncelerimizin hayatiyet bulması sizler için bir hayal bizler için ise ütopya... Ama olsun, biz davamızda haklı olduğumuza inanıyoruz. Biz biliyoruz ama siz bu askerlerin ne kadar adaletsiz olduklarını yaşayarak göreceksiniz. O zaman da bize hak vereceksiniz fakat iş işten geçmiş olacak. Bunlar 1970 darbesinde de bizim gençleri darağacına gönderdiler, katlettiler. Bunlar sadece bize değil, kendilerinden olmayan herkese düşmandırlar. Bunlar kanımızı içip terimizi sömüren sermaye düzeninin askerleridirler. Bunlar kendi egemenlikleri için halkı feda etmekten zerre kadar çekinmezler. Kurtuluş savaşı, işgalci ve emperyalist güçlere karşı verilmedi mi? Peki, tamam o zaman, bizi işgal edenler niye hâlâ tankları, tüfekleri ve sermayeleri ile ülkemizde daha da çoğalıp ciğerlerimizi kemiriyorlar? Tüm bunlara karşı sorumluluk duyan bir insan olarak elimizden geleni yapmamız gerekmiyor mu? Geleceğimizi karartacak olan bu faşizmi ya onaylayacağız ya direnip

yeneceğiz. Evet, biz bugün bir avuç devrimci olarak bunlara kafa tutuyoruz ama yarın çığ gibi büyüyeceğiz. Bu düşüncelerimiz halkın çoğunluğunda kabul görecek ve bu efendileri! yerlerinden edeceğiz. Bu talan ve soygun düzeninden elbette ki kolayca ve kendi rızalarıyla vazgeçmeyecekler. Bize yasal mücadele alanı bırakmadıklarından bu yola başvuruyor olabiliriz. Yoksa elbette biz de biliyoruz ki daha kolay, daha endişesiz ve yolunda ölüm olmayan bir mücadele çizgisi mutlaka vardır fakat bir de hayatın dayattıkları vardır ve silah da bunlardan biridir."

Tüm bu konuşmalar karşısında babam ne diyeceğini bilemedi tabii ki. Şöyle dedi:

"Bu kadar öze ve gerçeklere dokunan konuşma karşısında sana 'geri dön oğul, yapma, boş ver' diyemem ama benim de bir baba olduğumu unutma."

Sonra birbirimize sarılıp vedalaştık. Bu duygusal ve hayatımızın gerçeğini içinde barındıran konuşma sonrası, bir insan ve bir devrimci olarak ben de derinden etkilendim. Sonuçta onlar beni büyütmüşler. Yememişler yedirmişler, giymemişler giydirmişler, kendileri üşümüş bizim üzerimizi örtmüşler. Şu anda görünen siluetim onların eseridir. Bunun bilincinde ve farkında olarak bugün durumu daha yalın ve çıplak bir hâlde görebiliyorum. Bugün ben de bir babayım, ondandır belki de. O zamanki ruh hâlimle, hayata karşı tavır alışımla ve duruşumla bugünü kıyaslamak mümkün değildir. Yaş farkı, kuşak çatışması dedikleri şey bu olsa gerek. Herkesin durmuş olduğu yerden hedefe kilitlenmesi ve bakması. Gençliğimizi hatırlayarak bugünün gençlerini suçlamamalı, "uçuk" görmemeli ve bizden ileri düşünebileceklerini aklımızdan çıkarmamalıyız. Biz kendimizi onların yerine koyabiliriz fakat onlar kendilerini bizim yerimize koyamazlar. Çünkü onlar bizim yaşadıklarımızı yaşamamışlardır. Biz ideallerimizden vazgeçtik mi ki onlara "yapma evlat" diyelim, set olalım? Bugün ben çocuğuma "yaşadığımız hayatlar yalnızca bize ait değildir, attığımız adımları sevdiklerimizi ve bizi sevenleri düşünerek atmalıyız" diyorsam, babamın yıllar önce söylediklerini nasıl yadırgayabilirim ki?

Analar ve babalar evlatlarıyla böyle konuşabilirler, doğaldır. Bu anlamda ben kendimi yalnızca "ben" olarak görüyordum belki ama bir de sürecin getirip önümüze koyduğu toplumsal bir "ben" vardı... Öyle bir "ben" ki tepeden tırnağa "biz" ile dolu!

Analar ve Anam

Özellikle analarımız. Elleri öpülesi, koklamaktan kendimizi alamadığımız, doyamadığımız analarımız. Hele ekonomik özgürlüğü olmayan anaların hikâyeleri çok benzer birbirine. Her bir ananın hikâyesi elbette ki farklıdır. Ama her çocuğun anası da kendine özel ve önemlidir. Çay toplama, taşıma, satma; hayvan bakımı, odun taşıma, yaprak getirme; sofra, yemek, çocuk bakma ve hangi iş varsa hemen aklımıza gelen "gün yüzü görmemiş" analarımız. Gurbetteki evladına memleketi yollayan analarımız.

Aranır durumdayken biz ne zaman eve gelip de gitmeye hazırlanırken sanki "oğul yapma, gitme" der gibi bakardı, içerisinde derin fırtınalar kopardı ama ağzından "Dikkatli olun, kendinize iyi bakın, selametler" sözleri dökülürdü. Gözleriyle biz oradan uzaklaşıncaya kadar ardımızdan takip ederdi. Bizim analarımız ilköğretim mezunu bile değillerdi, birçoğunun okuma yazması bile yoktu ama birçok okumuşa taş çıkaracak kadar bilgeydiler. Bir gün birinin çıkıp "annen öldü" demesi ne kadar kötü, değil mi? Gözlerinin aniden kararması, daha alışamamışken, daha iyi günler göreceğimizi tasarlarken ve henüz doyamamışken...

"Neyse ki hapishaneden çıkışımı gördü ve bir nebze de olsa rahatladı" deyip kendinizi avutursunuz, elinizden o gelir yalnızca... Seneler geçer ve alışmaya çalışırsınız hâlâ.

Babaannem

Babaannemi, beni en iyi anlayan kişi olarak biliyorum. Sanki bizim mücadelemizi bilen, anlayan ve desteğini veren bir neferdi. O bizlerin mücadelesinin amacı ve ufkunu bilemese de biliyor gibi yaklaşıyordu. Amacımız ve emeklerimize bir kutsallık addediyordu, "Bu çocuklar iyi ve doğru şeyler yapıyor" havasındaydı. Okuma yazması yoktu ama okumanın önemini bilen, çocuklarını okutabildiği kadar okutan biriydi.

Otuzlu, kırklı yılların imkânsızlığına rağmen okuyan çocuklarına "Oğul imkânım yok seni okula gönderemem" dememiştir. O, her şeyi bilen ve akıl danışılan bir kadındı, yani mahallenin bir bileniydi. Aranır durumdayken bir gün dahi bana "Oğul teslim ol, yazıktır sana" dememiştir.

Babaannem "Osmanlı" kadını olduğundan aranır olmak ve hapisliğin ne demek olduğunu biliyordu. Onun döneminde feodal devlet, merkezi olarak bugünkü kapitalist devlet kadar güçlü ve etkin olmadığından, her dönem aranan kişiler olmuştu. O kişiler daha çok şahsi olaylardan dolayı aranıyordu ve tek ortak yanları devlete teslim olmayıp aranıyor olmalarıydı. Bu bile, bu şahısların bir araya gelerek ortak hareket etmelerine, çete gibi davranmalarına yetiyordu. Zamanla çoğu; ağaların, eşrafın ve ileri gelenlerin adamı olup çıkıyorlardı, o ayrı tabii ki. Fakat geçmişin Anadolu coğrafyasında bazı isyankâr, güzel ve yüreği mangal insanlar da çıkıp destan yazmışlardır. Mevcut düzeni değiştirememişler ama değişebileceğini, değişmesi gerektiğini göstermişler ve bir ateş yakmışlar... Biz de o ateşin çağrısına uyup yola düşmüştük belki de.

Babaannem, Osmanlı'nın çözülüş dönemindeki isyan ve eşkıyalıkları görüp yaşamış bir kadındı ve bizim de zulme karşı bir özgürlük ve baş eğmezlik kavgası verdiğimize inanmaktaydı. Öldüğünde ben cezaevindeydim. Öldüğünü haber vermediler. Zaten yapacak bir şey de yoktu ama duyunca adeta yıkıldım desem yeridir. Babaannem beni cezaevinde görmek istese de babam "Yaşlıdır oraları gezemez, gider gelemez" diyerekten götürmemiş. Fakat o bu isteğinden bir türlü vazgeçmemiş. Çünkü hasretlik, beni görme isteği içinde ukde kalmıştı. Uzun yıllar birbirimizi göremedik ve hasretliği ebediyete taşımış olduk. Onu hayatta hep güzel anılarımla andım ve anıyorum.

Osman'ım Hikâyesi

Bizim 12 Eylül öncesinden beri gidip geldiğimiz, görüştüğümüz, siyasetimizi paylaştığımız Osman adında bir arkadaşımız vardı. Kemal ile beraber bu arkadaşın evine gider kalır ve ailece yardımlarını görürdük. Karadeniz'in hoyrat gecelerinde "Osman'ımın" evinde kuzinenin karşısına geçip türkülerle bütünleşirdik. Bazen İsmail de sazını alıp yanımıza gelirdi, gözlerimizi kapatıp dinlediğimizde sanki bir Ruhi Su konserine gitmiş gibi hissederdik kendimizi. O dönem amatörce çalışmaları vardı ama sesi yine bugünkü kadar hoş ve mükemmeldi. Sanatının ve türkülerinin yolu hep açık olsun İsmail kardeşimin.

12 Eylül olduğunda birçok ilişkimizi koparmadık, devam etti ancak daha çok dikkat eder olduk. Ahmet bir gün "Köylerde

bizimle beraber gelebilecek birçok arkadaş var, bunları neden saflarımıza katmıyoruz" diye sorduğunda, oturup uzun uzun tartıştık ve sayımızın daha çok olması için gönüllülük temelinde katılımların olabileceğine karar verdik. Katılacaklardan biri de Osman olabilir diye düşündükten sonra, sıra bu işin nasıl konuşulacağına geldi. Osman ile benim ilişkimin düzeyi gereği, Ahmet'le bir gece evlerine gitmeye karar verdik. Ailesi ile birlikte bir hayli oturduk sohbet ettik. Bu arada Osman'la bir ara dışarı çıkarak bize katılıp katılmayacağını sorduk. O da bize katılmak istediğini fakat bunun şimdi hemen değil de gece yarısı ailesinin uykuya dalmasından sonra olabileceğini söyledi. Böylece biz gece geç saatlere kadar oturduk, anne ve babasının yatmasını bekledik. Onlar yattıktan sonra da Osman'ı alıp yola koyulduk, sabaha karşı kaldığımız çadıra geldik.

12 Eylül'ün ilk günleriydi. Barınma durumumuzu tam olarak çözmüş değildik, bu yüzden bazen çadır, bazen de tarlalarda ot konulan ahşap barınaklarda kalıyorduk. Osman'ın ilk geldiği yer çadırdır. Yaşam koşullarımız mükemmel değil, sorunlarımız vardı. Osman gelirken ne bekliyordu, kafasında neyi hayal etmişti bilemeyiz fakat bir şeyin farkına vardık ki Osman bizim şartlarımıza alışmakta güçlük çekiyordu. Biz el yordamı ile kendimize bir yol bulmaya, yaşamımızı zor koşullara uydurmaya ve alışmaya çalışırken yeni katılan arkadaşlar şartlara uyumsuzluk yaşıyorlardı. Bu durumu görmemek ve sezmemek için kör olmak lazımdı. Bir isteksizlik ve memnuniyetsizlik vardı. Kendilerince bunu bize sezdirmemeye çalışıyorlardı ama her şeyin farkındaydık. Hatta kendilerine her zaman gidebileceklerini, bu kararın kendilerine ait olduğunu söylüyorduk. Yalnız kararlarında acele etmelerinin önemli olduğunu çünkü ilerleyen dönemlerde verilecek kararların bizi zora sokacağını anlatmaya çalışıyorduk. Biz bir yandan zaman, diğer yandan mekân oluşturma sorunları yaşıyorduk. İşte bir sabah, tespit ettiğimiz uygun bir yerde mahzen kazmak için yola koyulduğumuz esnada bir sesle kendimize geldik. Önce uzaktan geldi ses. "Osman neredesin, sesimi duyuyorsan cevap ver, Osmanuummm!"

Sesin kime ait olduğunu, kimi aradıklarını tespit etmeye çalıştık, giderek yakınlaşıyordu ve bizim ne yapacağımıza karar vermemiz gerekiyordu. O an yüzlerine çıkamazdık. Bu bizim için yaşadığımız mekânın deşifre olması anlamına gelirdi. Hiç

yüzlerine çıkmadan, kendilerine görünmeden saklanmamız gerekiyordu. Birinin Osman'ın babası olduğunu anladık ama yanında kimler var, kaç kişiler bilemiyoruz. Hemen yolumuzun önünde büyük bir ağaç kütüğü vardı, onun arkasına geçtik ve gizlendik. Osman'ın babası kütüğün yakınına kadar geldi hatta o kütüğün üstüne bile çıktı ve bir süre de oradan bağırdı. Osman'ı çağırıyor, annesinin hasta, yataklara düştüğünü, bir an önce eve gelmesi gerektiğini söylüyor, her bağırmanın ardından da "Osmanuummm!" diye uzatıyordu. Bu arada bir de dertli bir türkü tutturmaz mı, "Osman'ım senden sonra viran kalsın bu dağlar" diye. Bu türküyü her söyleyişinin arkasından ise "Oy Recep senin..." diye de yedi ceddime küfrediyor. O an hem hüznü hem de gülmeyi bir arada yaşadık. Bana küfür etmesine kriz gelircesine güldük ama ağlayarak o türküyü söylemesine de hüzünlendik. Adamcağız iki gözü iki çeşme ağlıyor, dağlara doğru sesini duyurmaya çalışıyordu. Oysa biz ona birkaç metre uzaktaydık. Bir süre daha bağırdı, ağladı, neredeyse sesi kısılana kadar devam etti. Artık sesi cılız ve tiz çıkmaya başlamıştı. Daha başka bir yere gitmedi ve oradan geri döndü. Hepsi gittikten sonra Osman'la bir kez daha konuştuk. Gidip kalma konusunda kendisinin de ikna olacağı bir karar vermesi gerekiyordu. Çünkü Osman da bu olaydan etkilenmişti. Daha bir durağanlaştı, sessizleşti. Bu şekilde bizimle kalması doğru değildi. Karar verip orada kalanlar, her olasılığı göze alan kişilerden oluşmalıydı. Kafamızda keşkeler, pişmanlıklar ve kuşkularla dolu bir torba taşıyarak zaten stresli olan hayatımızda rahat edemezdik. Bu yüzden kalanlar net olmalı, geriye yönelik içinde bir tek kuşku ve endişe barındırmamalıydılar. Bu kararı verenler açısından annelerini ve babalarını ya da kendilerini sevenler için, biz sevmiyoruz, onları yok sayıyoruz mu diyorduk, tabii ki hayır. Sonuçta, her devrimcinin annesi, babası ve sevenleri vardır. Bizden önce yola düşenler ağaçta yetişen meyveler değillerdi ki. Buradan neyi başardık, neler elde ettik meselesi ayrı bir konudur. Biz devrim yapamadık ama bir şeyi başardığımıza inanıyoruz, zamanı geldiğinde silahlı veya silahsız meşru bir mücadelenin zorunlu olduğunu kanıksattık. Yapılabilirliğini gösterdik, geleceğimizi ve gençliğimizi koyduk. Buralara maddi bir kazanım için gelmedik, faşizme karşı kır direnişini başlatmayı umuyorduk ve gidenlere de niye gittiniz diye kızıp küsmedik.

Nurettin

12 Eylül'ün ilk günleri, daha çok köyün yakın mezralarında kalıyorduk. Pazar'ın konumu ve yapısı gereği birçok insan, kimi korkusundan, kimi de ne yapacağına karar verememekten, aranmasa bile tedirginlik yaşıyor, evlerden çok köyün civarında ikili ve üçlü gruplar hâlinde kalıyorlardı. Bu arkadaşlarla konumumuz ve aynı yaşamı paylaşma gereğince birlikte oluyorduk. Biz ne yapacağımızı biliyorduk ama onların bu işin ne kadar süreceği, sonu neye varacağı konusunda fikirleri yoktu. İşte Haçapit köyünde de buna benzer durumlar yaşanıyordu. Kendisini zaman zaman köye gidip gelmelerden tanıdığımız Nurettin de bunların içindeydi. Bizimle sohbetler ediyor, ilgili olduğunu her halükarda hissettiriyor ve diğerlerinden farklılığını ortaya koyuyordu. Bu arkadaşların birçoğu ailelerinin sağladığı ilişkiler üzerine gidip teslim oluyorken, Nurettin bizimle kalma konusunda tercihini koyuyordu. Oysa Nurettin'den önce birlikte olma yolunda tercihini koymasını beklediğimiz arkadaşlar bizleri birer ikişer terk etmişlerdi. Bu arkadaşın bizimle kalma tercihine şaşırmıştık. Devrim, devrimcilik ve mücadele yolunda hiçbir tecrübe yaşamamış, geçmişi olmayan bir arkadaşın, babasına ait silahı beline takıp kendi isteğiyle böyle bir karar vermesi sevindirici bir hava yaratmıştı bizde. Aslında aranır durumda olmayan ve bize katılmasa hiçbir sorun yaşamayacak olan bu arkadaşın gruba katılma kararı bizleri derinden etkilemiştir. Ayrıca Nurettin, grup içindeki becerisi, çalışkanlığı ve tutarlılığıyla güven vermiştir. Yaşça içimizde en küçük ve tecrübesiz olması bile onu hiçbir işten geri durdurmamıştır. Haçapit sınırları içindeki dağlara doğru, köylülerin adına "Meapos" dedikleri yoğun ağaçlıklı bölgedeydik. Sabahın erken bir saatinde kimimiz kahvaltı hazırlıyor, kimimiz tıraş oluyor, kimimiz ortalığı toplamakla meşgulken bir ses duyduk. Dikkat ettiğimizde bir kadın gördük, o bizi daha önce görmüştü, yanımıza geldi. Nurettin'in annesiymiş meğer.

Teyze buraları avucunun içi gibi biliyordu tabii ki. Oldukça korunaklı bir sığınağımız vardı ama fark etmişti. Nurettin'i bulmak için geceden beri her çalı dibine baka baka gelmiş ve yerimizi bulmuştu.

"Oğul, ben Nurettin'in anasıyım... Bana onu bir gösterin."

"Hala, Nurettin bizimle beraber değil."

"Oğul, şu senin üstündeki hırka Nurettin'imin hırkasıdır, tanıdım. Onu bana bir gösterin."

"Nurettin şu anda başka bir grupla beraber, yarın sabah gelirsen görebilirsin."

Oysa Nurettin sığınağın arka tarafındaydı ve konuşulanları dinliyordu. Ayşe hala çaresiz olarak uzaklaştı. Ertesi gün gelmiş, ırmak içindeki sığınağın yerinde dümdüz bir alan bulmuş. Çünkü biz orayı anında değiştirmiş, arazinin doğal yapısına uygun hâle getirmiş ve bütün malzemeleri sırtlayıp orayı terk etmiştik. Ayşe teyzenin tekrar sığınağa geldiğini biz çok sonra öğrendik, aynı köyden arkadaşlardan dinledik.

"Ertesi sabah erkenden gidip baktım ki ne sığınak var ne bir şey... Ağır kuzineleri vardı, onu bile sırtlayıp götürmüşler. Nurettin'imi göremedim" diye anlatmış bu köydeki bazı arkadaşlarımızın annelerine.

Nurettin, yakalandıktan sonraki işkenceli sorgu sürecinde de en iyi tavır sergileyen arkadaşlardan biri oldu. İnatçı ve kararlı bir duruşu, sonraki hayatında da türlü imkânsızlıklara rağmen onun sağlam karakterini yansıttı hep. Nurettin ile dağda şöyle bir hikâyemiz olmuştu; çay bizim ulusal içkimiz ya, o olmazsa olmazdı. Dağda bile her fırsatta demler ve içerdik. Nurettin çayını eline alır almaz iki çekişte bitirirdi. O sıcak çayı nasıl içerdi, yutardı hepimiz şaşırırdık ve her seferinde de İsmail H. Temel ona doğru dönüp Çayeli şivesiyle "Yahu Nurettin, ben daha bir şup bile çekemedum sen nasi biturdun bardağuni, anlamayirum, ağzunde teneke mi var?" diyordu. Nurettin ses çıkarmadan, gülümsemekle yetinirdi.

Hunar Tepesinden Sulet Dağına Yürüyüş

Bizler Pazar bölgesi olarak iki gruptuk. Bir grup daha çok Handağı mevki civarında konumlanmıştı. Bölge itibariyle Hamidiye, Dernek, Handağı, Irmak gibi yerlerde faaliyet yürütüyordu. İkinci grup ise, Hemşin dere vadisi, Sırt boyu, Haçapit ve Melyat bölgelerinde faaliyet yürütüyordu.

12 Eylül olduğunda bizler daha çok ot barınaklarında, bazen köyde evlerde ve çadırlarda kalıyorduk. İlk dönemler, yönetime el koyan askerlerin genelde düzene hâkim olmadaki acemiliklerinden dolayı bir rahatlık söz konusuydu. Yani ilk bir iki aylık

süre bizlerin bazen eski alışkanlıklarımızı sürdürmemize yaramıştı. Dikkat etmemize rağmen, gündüzleri kendimizi güvende hissettiğimiz yerlerde dolaşmayı sürdürüyorduk. Genelde gece yürümek ve işlerimizi halletmek kuraldı. Acil ve zorunlu durumlarda gündüz görünmekten de çekinmiyorduk. Anlatmaya çalıştığımız gibi, kısmi bir rahatlık söz konusuydu.

Şehirde olup biten her şeyi akşamında ya da ertesi günü öğrenme şansımız vardı. Bugünkü gibi cep telefonları yoktu ama daha sağlam ve güvenilir birebir anlatımla yerel ilişki içinde olduklarımızdan öğrenme şansına sahiptik. Operasyonlar devam ediyorsa nerede ve kaç kişi ile sürdürülüyor, kime ne yapıyorlar, bu konularda bilgimiz oluyordu. Özellikle Pazar karakol komutanı Alper astsubayın ailelerimize yönelik ev baskınlarında korku salmak ve yıldırmak için yaptığı alçakça davranışlar unutulmamalıdır. İçeride hasta veya yaşlı olup olmadığına aldırmadan askerleri çamurlu botlarla evlere sokup arama bahanesiyle darmadağın ettirmesi, ailelerimizi en çok kızdıran davranışlarındandır. "Size çocuklarınızın leşlerini getireceğiz, onları bize teslim etmezseniz canınızı yakacağız" gibi tehditler de cabası.

Biz ise, kışa girmenin hazırlıklarını yapıyorduk. Karadeniz'in coğrafi koşullarına göre açık arazide nasıl kalınır, hangi yöntem daha uygundur, bunların araştırması içerisindeydik. Hunar Tepesinde çadırda kalırken bu arazide birkaç kez, yüzde seksen, doksan derece eğimli toprağa doğru mağara kazma girişimimiz oldu. Fakat toprağın mağara kazmaya elverişli olmadığını gördük ve bu yöntemden vazgeçtik. Çünkü toprak sert gözüküyordu fakat akıcı bir özelliğe sahipti. Bir gün yaptığımız kazıda, kazdığımız toprak az kalsın üzerimize çöküyordu, kendimizi zor dışarı attık. Kış koşullarında bu kadar yakın köylerde kalamazdık. Daha uzağa ve insanların bu mevsimde çok seyrek gittiği veya hiç uğramadığı sık ormanlık alanlara gitmeliydik. Bu düşünce bizde her daim mevcuttu fakat aldığımız karar çok ani ve acil bir duruma dayanıyordu. Kurban bayramıydı ve içimizden bir arkadaş evine giderek ailesini görmek istiyordu. Biz de çok dikkatli olması, gece gitmesi ve hemen ertesi günü dönmesi koşuluyla, gitmesinde bir sakınca görmedik. Aslında biraz çekimser olmamıza rağmen, arkadaşın ısrarla gitme isteğini geri çeviremezdik. Bu arkadaş gelmesi gereken zamanda gelmeyince bizde bir tedirginlik havası oluştu. İlk aklımıza gelen, onun yakalanmış olabileceği ihti-

maliydi. Bir durum değerlendirmesi yaptık ve bulunduğumuz alanı hızlı bir şekilde terk etmeyi düşündük. Çünkü ele geçen arkadaşımız vermemesi gereken bilgiler verebilir, yerimizi tarif edebilirdi. Önce iki arkadaşı gitmeyi düşündüğümüz yere öncü ve keşif kolu olarak gönderdik. Sulet Dağının neresinde kalınabilir, oraya nasıl gidilir, barınma koşulları nedir, insanların rahat erişebilecekleri yerler midir, araştırıldı. Bir gün boyunca yaptıkları araştırma sonucunu rapor olarak arkadaşlara sundular ve hemen o gece yola koyulduk. Bütün eşyalarımızı topladık, yüklendik, sarp arazide gece koşullarında aşılması zor ve ağır yüklerimizle gece boyunca yol aldık. En ağır yükümüz, kuzine dediğimiz köy sobasıydı. Bu sobayı grup içerisinde Ahmet ve benden başkasının o yollarda taşıması mümkün gözükmüyordu. Ahmet'le dinlenerek ve değişerek gideceğimiz yere kadar götürdük. Hani deyim yerindeyse canımız çıktı. Hemen işe koyulduk ve önce çadırımızı kurduk. Çünkü kafamızı sokacak bir barınak inşa etmemiz gerekiyordu. Önce iyi bir yer saptayıp mahzen yapmayı planladık. Bu arazide nasıl kalınacağına dair projemiz hazırdı. Önce sık ormanlık içerisinde insanların gelip geçmeyecekleri, operasyon esnasında göze çarpmayacak yüzde elli yakın eğimli bir arazi bulduk. Araziyi iki kademeli olarak kazdık, toprağın üst kısmını tümüyle aldık ve yana attık. Birinci kademeyi mutfak ve ihtiyaç giderme yeri olarak, ikinci kademeyi ise bir insan boyu uzunluğunda ve kalacak kişi sayısına uyacak bir genişlikte kazdık. Burası yatma yerimiz oldu. Mahzenin üstüne, 20-25cm çapında düzgün ağaçlardan keserek yan yana dizdik, üstünü toprak ile kapladık. Onun üstüne naylon serdik ve bir kat daha toprak koyup işi tamamladık. Mahzenin tek girişi vardı, o da ön kısımdı. Etrafa saçılan toprakları düzeltip ağaçlandırdık, kuru yapraklar döktük ve kazılmadan önceki eski hâline benzettik.

Burada kuzine ne işe yarar diye düşünülebilir belki. Ateşi, her koşulda gece yakmak ve etrafı aydınlatmamasına dikkat etmek gerekiyordu. Bunun için bir kuzine edinme ihtiyacı hissetmiştik. Bu soba bizi hem ısıtıyor hem de yemek pişirmemize yardımcı oluyordu. Ateşi gece yaktığımızdan duman problem oluşturmuyordu. Asıl problem, köylerden ve şehirden uzak olduğumuz için ihtiyaçlarımızın karşılanamamasıydı. Fakat bu da zaman içerisinde bir çözüme kavuşuyordu. Örneğin, bir süre sonra ekmek ihtiyacımızı çuvalla peksimet alarak çözdük.

Bir Mektup Yazamama Hikâyesi

Kırda bazı zaruri ihtiyaçlarımızı köylülerin yardımıyla karşılıyorduk ama öyle ihtiyaçlar vardı ki halkımız istese de karşılayamazdı. Çünkü değil elinde, bölgede bile yoktu. Büyük şehirlerde yaşayan arkadaşlarla nasıl ilişki kurabileceğimizi düşündük. Ben dedim ki, "bu ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir arkadaşım var, ona bir mektup yazalım ve bunu da legal arkadaşlarımız üzerinden yapalım."

İşin üstesinden gelebilecek, Pazarlı olmayan Emin'in eniştesi Ahmet Başar hocamızı düşündük. Ahmet Ardeşen'de kalıyordu ve görünürde bizimle pek alakalı değildi. Mektubun oradan gönderilmesinin dikkat çekmeyeceğini düşündük. Bir mektup yazdım ve zarfın üstüne de ismimin baş harfleri olan RMO diye de ibare koydum. Muhtemeldir ki ya Ahmet hocam takipteydi ve ilişkide olabileceğimiz kişiler arasında düşünülmüştü ya da postane çalışanlarından biri polise ihbar etmişti. Mektubu postaneye götürdüğünde el koyup incelemeye almışlar, ardından da kendisine gözaltı uygulamışlar, gözaltındayken işkence yapmışlardı. Daha sonra bu konu sorguda bana da sorulmuştu. Bizim yüzümüzden arkadaşımızın içeri alınması ve zor durumda kalması bizi ayrıca çok üzmüştü.

Pazar'dan Rize'ye Hat Oluşturma

Bir yandan kendi bölgemizde yaşama tutunmaya çalışırken, diğer yandan da yakın bölgelerdeki arkadaşlarımızla direkt irtibata geçmek istiyorduk. Bu çok zamandır yapmak istediğimiz ama bir türlü gerçekleştiremediğimiz bir şeydi. Kendi alanımızda, bölgemizde tümü ile doğaya bağlı ve ona uygun bir yaşam alanı yaratmaya çalışıyorduk. Öncelikle bunu başarmamız gerekiyordu. Bir dereceye kadar bile olsa, doğaya tutunup özdeşleşmeyi inadımızla başarmıştık. Bir inat diyorum çünkü bugüne göre ilkel koşullarda yaşamaya çalışıyorduk. Buna herkesin tahammül edebileceğini sanmıyorum. Her an yakalanma, çatışmaya girme, ölme ve öldürme endişesi içinde yaşamak. Yoklukları var ederek imkâna çevirmek, bazen reddedilmeyi göze alarak kapıları çalmak. Geceleri her an yabani hayvanlarla karşılaşma riski ile yol almak ya da puşt bir pusu ile karşılaşmak işten bile değildi. Hemen yanı başımızda operasyonlar devam

ederken biraz kenardan veya karşıdan seyretmek ve bu operasyonun bize karşı yapıldığını bilme duygusuyla yaşamaya devam etmek. Yanınızdaki arkadaş ve yoldaşınızın sizi terk edebilir duygusunu her an taşımak ve buna karşı sürekli olarak A ve B planlarınızın olması gerekliliği.

Bırakın saldırıyı, kendimizi savunacak silah ve teçhizat olarak yeterli birikime ve imkâna sahip olamamak, kışın zorluklarını bu imkânsızlıklar içinde nasıl geçireceğinizi düşünmek ve ailelerimize uygulanan baskı ve tehditlerin üzerimizde oluşturduğu psikolojiye dayanmak.

Sanırım aralık ayının sonlarıydı. Oturup konuştuk, Ahmet ile ben dağlardan ve köylerden geçerek Rize'deki yoldaşlarımıza ulaşacaktık. Bu şunun için de önemliydi; biz bir şekilde sahilden ve denizden irtibat kurabiliyorduk fakat sürekli, kalıcı ve güvenli geçiş kırsal alandan sağlanacak ilişkilerle mümkündü. Bu orta ve uzun vadeli yapmamız gereken işlerden biriydi zaten.

Sulet Dağındaki kamp yerimizden bir gece yarısı hareket ettik. Gideceğimiz istikameti bilmemize rağmen hiç gitmediğimiz ve bilmediğimiz yolları aşacaktık. İşin bir zorluk yanı da geçeceğimiz yol boyunca her an faşistlerle karşılaşma ve ihbar yeme endişesiydi. Nitekim Çayeli'nin Âşıklar köyünde böyle bir karşılaşma yaşandıysa da faşistlerin bizleri iyi tanıyamaması nedeniyle problem çıkmadı.

Ahmet'le her an tetikte ve temkinli bir şekilde yol aldık, yolumuza devam ettik. Sabaha karşı gün ağarmadan menzilimize varabilmek için hiç mola vermedik. Gerçekten de sıkı ve riskli bir yürüyüştü. Bizim gideceğimizden haberdar olduklarından, hemen bir görüşme yapıldı.

O gece Ahmet'in amcasının evinde kaldık. Yorgunduk, deyim yerindeyse deliksiz bir uyku çektik. Ahmet ise, annesi, babası ve kız kardeşi ile iyi bir hasret giderdi. Bize en güzel yemekleri yedirdiler, bağırlarına bastılar. Ahmet'in annesi ve babası ona söylemediler fakat gözleri ve yüzleri ile "oğul gitme, seni öldürecekler, bizi sensiz koyacaklar" der gibiydiler. Bir anne ve babanın bu durum karşısında ne tür duygular içerisinde olabileceğini anlayabiliyordum. Çünkü aynı duyguları ve bakışları ben de yaşamıştım. Bizi var edenlere karşı kararlı, samimi, inatçı ve güven veren bir eda içerisinde olursanız, hissiyatlarını dışa vururken onları zor durumda bırakırsınız, hep

dillerinin ucunda olan kelimeleri fiiliyata dökemezler. Çünkü evlatlarının o duygulu konuşmalardan etkilenmeyip bildiğini okuyacağına inanmaya başlıyorlar. Üzülüp hüzünlenseniz de baş koyduğunuz yoldan dönmeyeceğinizi anlıyorlar. "Çocuklarımız bizim kontrolümüzde ve himayemizde değiller, hile karışmamış bir fikrin peşinden gidiyorlar" diye bir düşünce yerleşiyor akıllarına. Sözlerle değil de gözlerle konuşuyorlardı bizimle. Biz onlar için ne kadar değerliydiysek, onlar da bizim için öyleydi. Bunu biliyorlardı.

Ertesi gece Ahmetlerin mahallesinden birkaç kişi ile irtibat kurduk. Hatta bunlardan biri Ahmet'in yakınıydı, Mustafa Yalçınkaya. Yaptığımız görüşmeler sonucu onları da peşimize taktık ve yola koyulduk. Ben bu arkadaşları o gece tanıdım, daha önce hiç karşılaşmamıştım. Bu yoldaşlar bizimle geldiler, yola koyuldular fakat sanki gayri memnun bir havaları vardı, istemeye istemeye geliyormuş gibiydiler. Ahmet onları bazen tersliyordu. Fakat ben arkadaşları iyi tanımadığımdan neden bu durumun yaşandığına da bir anlam veremiyordum.

"Açık faşizm dedikleri şey bu ise, devrimciler de buna karşı ölümü göze alarak bir direniş örgütlemeliydiler, bunun en iyi yolu da dağa çıkmaktı..." Sanki bu arkadaşları bu gerekçeyle mücadeleye biz mecbur bırakmışız gibi bir durum oluşmuştu. Yani onların acaba böyle mi düşünmekte olduklarını sormuştum kendi kendime. Herkesten ve her ilişkiden aynı tavrı beklemek ne kadar yanlışsa, onları yeterince gönüllü olmadıkları hâlde peşimize takıp riske atmanın da yanlış olduğunu düşünüyordum. Nitekim bu üç yoldaştan ikisi kamp koşullarına dayanamadılar ve geri gönderildiler. Kendileri dönmek istediklerini beyan ettiler ve biz de makul karşıladık, bir daha da bunun sözü edilmedi.

Biz Rize'ye irtibat hattının açılmasında önemli bir rol aldığımızı düşünüyorum ama sonrasında kırda kalışımız çok uzun süreli olmadı. Bu gidişten takriben bir ay sonra yakalandık. Bu yakalanma olayı yaşanmasaydı, bu hattın çok işler fonksiyonlu olacağını düşünüyorum. Kışı bitirip bahardan yaza devrilebilseydik, yani üç ay daha bu dağlarda yakalanmadan barınabilseydik, devrimci mücadele çok farklı bir boyut kazanacaktı. Nitekim biz yakalandıktan sonra Rize'deki arkadaşlar Pazar'a gelerek bizim ilişkilerimizi kullanmayı düşünmüş olsalar da o sırada operasyon yediklerinden ömürleri vefa etmedi. Biz

daha da ilerisini düşünerek en azından Artvin-Trabzon hattının oluşturulması gibi bir düşünce taşıyorduk. Aslında bu bir hayal de değildi, gerçekleşmesi muhtemeldi. Kırda daha uzun süreli kalabilseydik bunu gerçekleştirecektik. Tarihsel olarak devrimci halk hareketlerine baktığımızda örgütlerin bu tür bölgesel hatları nasıl oluşturduklarını biliyorduk.

Yaylaya Çıkış ve Uzun Yürüyüş

Bulunduğumuz bölge bizleri besleyen, barındıran ve saklayan bir bölgeydi. Belki daha ciddi, uzun operasyon ve takipler yaşanması durumunda sıkışma doğabilirdi ama en azından şimdilik böyle bir şey söz konusu değildi. Fakat kır yaşantısını uzun vadeli, hayatımızın bir parçası yapma ve zorlukları aşma konusunda yeni taktikler geliştirmek durumundaydık.

Bu yüzden oturup tartıştık, durum değerlendirmesi yaptık. Kışı en uygun ve zararsız nasıl atlatmalı, bu hareketsizlik koşullarını nasıl değerlendirmeli, mücadeleye hazır olmak için neler yapmalıyız, onu konuştuk. Mevcut durumun dingin kafayla bir kritiğini yapmamız gerekiyordu. Kendimizi, geleceğini tahmin ettiğimiz ancak henüz bu kadar erken beklemediğimiz bir anda açık faşist bir darbeyle karşı karşıya bulmuştuk. Tamam, önce kendimizi kırlara attık, barınma koşullarımızı oluşturduk, kısmen başarılı da olduk ama mücadelenin bundan sonraki uzun soluklu etabını nasıl yürüyeceğimiz, neler yapabileceğimiz noktasında eksiklerimiz vardı. Gruptaki arkadaşların hepsi gerek teorik gerekse pratik olarak eşit beceri, bilgi ve donanıma sahip değildi. Gerilla ve asker gibi yaşamak öyle bir yaşam ki birçoğumuz tehlikenin, tehdidin ve olacakların farkında değildik. Mevcut durumu içimizde henüz ciddi düzeyde sindirmiş, kavramış, hissetmiş seviyeye gelememiştik. İçimizdeki bir kısım arkadaşların bize katılma sebepleri devrimcilerin samimi, dostane, iyi niyetli ve kararlı bir duruşa sahip olmalarından dolayıydı. Onların bizi sevdikleri gibi biz de onları çok sevmiştik. Fakat her şeyi buna dayandıramazdık. Zaman bazı gerçeklerin daha iyi tanığı ve saptayanıdır. Onun için zamana ihtiyacımız vardı. Taraf olmak ve kararlı olmak, mevcudu bilinçli şekilde tercih etmekle alakalı bir durumdur. İkincisi, birçok arkadaşımız tarafını 12 Eylül öncesinden belirlemişti zaten ama bu saf tutma ve iddia

açık faşist cuntanın sıkı takibi ve sürekli ölüm tehlikesi altında yaşamak gibi bir durum söz konusu olduğunda değişebilir, safları yeniden belirleme söz konusu olabilirdi. Cuntanın ilk iki ayında içimizde bunu sık sık yaşadık. Katılmalar, ayrılmalar, baskılanmalar sonucu sıkışmalar ve tereddütler yaşandı. Tüm bunların normal ve yaşaması muhtemel olaylar olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda anlatmaya çalıştığım gerçeklikleri anlayabilmek için, daha önce anlatmaya çalıştığım anekdotlara bakmak yeterli olacaktır. Hani bir deyiş var "Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır" diye... Bizimki de "Yaşadıklarımız yaşayacaklarımızın birer ipuçlarıdır" dersek durumu özetlemiş oluruz. Biz önceleri geniş bir aile (grup) tasarlayıp adımlarımızı buna uygun atarken gördük ki işin aslı öyle değilmiş. Bizim daha dar, kabiliyetli, esnek ve pratik bir organizma gibi davranma yeteneği kazanmamız lazımdı. Buna ihtiyacımız vardı. Yoldaşlarımızın sadece barınma ihtiyaçlarını karşılamak, yaşamlarını idame etmelerini sağlamak değildi amacımız. Bu işin bir yanıydı. Faşist cuntaya karşı sürekli, iddialı ve karalı bir mücadele hattını örmemiz gerekiyordu. Bu da donanımlı, iddialı ve bir başına kaldığında ne yapmak gerektiğini bilen, yolunu bulan ve tayin edebilen bir militan kadro olmaktan geçiyordu.

İşte buna benzer hususları enine boyuna değerlendirmek, belki bir soluk almak için bildiğimiz bir yaylaya çıkmaya karar verdik. Kış koşullarını atlatıp daha yetkin bir kır birliği olmayı amaçlıyorduk. Pratik olarak doğanın bir parçası hâline gelebilmiş, hareket kabiliyeti yüksek ve olgun bir tutunma faaliyeti yürütmeliydik. Peşimizde bizi pusuya düşürüp avlamak isteyen askerler vardı. Daha önceden, bir iki kez hemen önümüzden geçtiler, isteseydik pusuya düşürebilirdik ama düşürmedik. Çünkü şu anda başka bir olgunlaşmayı sağlama derdindeydik. İçimizde yaylası olan ve oraları en iyi bilen Mustafa yoldaşımız vardı. "Nereye, nasıl, kimlerle" sorularını sorarken, Mustafa "En iyisi bizim Çiçekli Yayla" deyice kimsenin itiraz etme şansı olmadı. Çünkü diğer arkadaşlar başka bir yer bilmiyorlardı zaten.

İlk buluşma yerimiz Çingit ile Tomaslı arasında bulunan barınak oldu. Biz Sulet mevkinde bulunduğumuzdan, bir gece yürüyüşü sonunda bu kampa vardık, soluklandık. Gideceğimiz yolun Çamlıhemşin üstünden geçişini sağlamak ve yolu belirlemek için, Mustafa ile bir keşif yürüyüşü yaptık. Karşımıza

çıkan bir kangal çoban köpeğinin bize saldırması sonucu bir el silah atmak durumunda kaldık. Silah sesi devrimcilerin bu bölgedeki varlığına bir işaret olabileceğinden aslında tedirgin de olmuştuk. Fakat yapacak bir şey bırakmamıştı köpek. Sanki bizi yiyecekmiş gibi üzerimize gelmiş, mermi sesinden sonra da "ander" kuzu gibi olmuştu. Köpekler mermi sesinden çok korkarlarmış, kabadayılıkları sona erermiş, onu da bu deneyimle öğrenmiş olduk. Yine o gece dönüş yolunda bir çoban sürüsü ile karşılaştık. Bu kez de çoban köpeği bize saldırdı. Çobanın orada olduğunu biliyorduk, gündüzdü ve bağırınca karşılayacağını tahmin ediyorduk. Bu yüzden silahımıza sarılmadık ama yine de bir yandan çobanı var gücümüzle çağırırken ağaçlara tırmandık. Yerde de çarık bağı dediğimiz kadar kar vardı. Çoban çıktı ve önce ne olduğunu anlamaya çalıştı. Bizleri görünce, anında teşhisini koydu tabii ki. Bölgede devrimciler, ahaliden kimilerinin deyimiyle eşkıyalar ve kaçaklar dolaşıyordu. Bu zamanda ve bu saatte başkası olamaz diye düşünmüştür kesin. Çünkü bu bölge, Cumhuriyetten sonra kaçağın eksik olmadığı, köylülerin kan davası cinayetlerinde barınma ve saklanma mekânları olmuştur. Özellikle çobanlar, bu tür insanlarla nasıl ilişki kurulur, ihtiyaçları nelerdir diye bilirler ve uygun bir dil tuttururlar. Bizi hemen barakasına davet etti ve yakmış olduğu ateşinde ısıttı. Önce aç olup olmadığımızı sordu. Biz "hayır idare eder" desek de çoban durumumuzu çoktan anlamış ve işe koyulmuştu. Önce keçi peynirinden bir muhlama yaptı. Daha sonra keçi yoğurduna mısır ekmeği doğradı ve bir güzel karnımızı doyurduk. Sohbetimize devam eden süre içerisinde bir de içimizi ısıtan çay demlemez mi, sanırım en makbule geçen de bu oldu. Çoban o kadar uyanık ki hani "kadına yaş sorulmaz" halk deyimi var ya, bize de nereden gelip nereye gittiğimizi ve ne yapmaya çalıştığımızı hiç sormadı. Bir bilge edasıyla, usulüne uygun sohbetini yaptı ve yola koydu bizi.

Gün boyunca yaptığımız sohbetlerde, Azem Keskin ve Emin Ekinci de bizimleydi. Emin'in kırda yürüme sorunu olduğundan bizden ayrılması gerekiyordu. Azem ve Emin, şehir-kır ilişkilerini sürdürme anlamında bizimle gelmeyecek, bölgede kalacaklardı. Fakat biz yakalanınca, bölgede kalmanın koşulları ortadan kalktığından bu arkadaşlar da başka bölgelere gitmişler ve yakalanmışlardı.

O gece ki sohbet kritiğini şöyle özetleyebilirim: "Kesinlikle sadece gece yol alınacak, gündüze düşüldüğünde uygun bir yer bulunup akşamlanacak, kesinlikle yerimizi ve izimizi belli edecek davranışlardan kaçınılacak. Gideceğimiz yer itibariyle, yerimizin belli olması durumunda yakalanma ve çatışma riskinin yüksek, bir anlamda intihar demek olduğu" gerçeğinin vurgusu üstüne basılarak yapıldı.

Gündüz yola çıkmadan önce herkesin sırt çantaları hazırlandı, eşit ağırlıkta malzemeler kondu. Buna dikkat edilmeliydi çünkü yol uzundu ve arkamızdaki yük çok ağır olursa saatler sonra takatimizi kesebilirdi. Biz iki gece durmadan yol yürürsek düşündüğümüz yere gidebilirdik. Özellikle ayağımız muhkem olmalıydı. O gün kar yağmaya devam ediyordu ve karın akşama kadar yağacağını hesap ediyorduk. Yarım metreyi bulmuştu fakat yağmaya devam ettiği için bu miktarın artacağını düşünüyorduk. Neyse, gece oldu ve biz on kişi yola koyulduk. Gitmeyi düşündüğümüz güzergâhta bizleri görecek kimsenin olması muhtemel değildi. Çünkü gideceğimiz yol yazın bile yayla yolu olarak kullanılmıyordu. Hatta bu hissiyatımıza güvenerek akşam olmadan yola çıktık. Çamlıhemşin'in üzerinden geçeceğimiz yol, aslında bir yoldan ziyade bir istikamet ve işaretti. Kullanılmayan ve oldukça karlı bir yol olduğundan bazen şaşırmalar oldu ve zaman kaybettik. Yuvarlanma, kayma ve düşme tehlikeleri yaşadık. Burası tamamen ormanlık ve büyük ağaçlarla kaplıydı. Kar patika yolumuzu bulmamızı güçleştiriyordu. Işık yakma lüksümüz hiç yoktu, zaten bize yönelik operasyonların bu tarafa kaydırıldığının duyumlarını da almıştık. Bu anlamda, yürüyüş esnasında tam bir yürüyüş kolu oluşturmuştuk. Pus içinde yol alıyorduk. Onun için on kişi bir ip hizasında ve ip güvencesiyle yürüyorduk. Çünkü böyle yürüdüğümüzde birimiz düşüp yuvarlansa diğerleri onu tutma ve bulma şansına sahip olacaktı.

Henüz Çamlıhemşin ana güzergâhına gelmeden, İsmail ile ben bir ağaca çıktık ve kara kovandan yiyecek kadar bal aldık. Grupta bunu yapabilecek belki de üç insan vardı, diğeri de Ahmet'ti. Yani bu koca ağaca çıkmak ve peteğin arkasından açarak bal almak her yiğidin harcı değildi. Birincisi arıdan korkmamak, ikincisi arıya zarar vermemek ve en az onun kadar işi bilmek gerekiyordu. Arıcılık baba mesleği olduğundan ben hiç çekinmedim, İsmail de öyle. Biz bu bal operasyonunu ger-

çekleştirirken, grup da biraz soluklanmış oldu. Daha doğrusu, her birimiz ağzımıza birer parmak bal çaldık, yol boyunca lazım olan enerjimizi de almış olduk.

Eski damızlık hayvan yetiştirme bölgesi olan şimdiki Toki evleri mevkinden Meydan-Çat ana yoluna bindik. Bundan sonraki yol araç yoluydu ve düzgündü. Fakat kar hâlâ tüm hızıyla yağmaya devam ediyordu. Bu durumda kar izlerimizi kapattığı için avantaj, yol almamızı engellediği için de dezavantaj oluşturuyordu. Yola koyulduğumuza göre hangi şart olursa olsun hedefimize varacaktık. Geri dönüşü düşünmüyor, aklımızın ucundan bile geçirmiyorduk. Şenyuva (Çinçiva) köyüne geldiğimizde, yolun üzerindeki bir bakkaldan gerekli bazı ihtiyaçlarımızı gidermeyi düşündük. Fakat bakkal kapalıydı. Mecburen kapısını açtık. Buradan bizim için gerekli olan ihtiyaçları aldık ve "Biz bölgede avcılık yapan insanlarız, bıraktığımız paranın aldığımız malları fazlasıyla karşılayacağını düşünüyoruz. Habersiz girdiğimiz için özür dileriz" gibi bir not yazarak bıraktık. Yine yola koyulduk ve bir tempo ile amansızca yol aldık. Kar bizi öylesine engelliyordu ki önde iz olmadığından ilk izi biz yapıyorduk. Bir de eğer ola ki arkamızdan kar yağışı hızını keserse kaç kişi olduğumuz belli olmasın diye herkes öndekinin ayak izlerine basarak yürüyordu. Bu durum arkadakinin işini kolaylaştırıyordu fakat en öndeki arkadaş buna bir süre dayanabiliyordu. Yol açmak için önden giden arkadaşlar sürekli değiştiriliyordu. Uzun süre önden gitmek mümkün değildi. Zilkale mevkindeki rampalara geldiğimizde, hemen önümüzde bize doğru gelmekte olan bazı hayvanlar gördük. Önce bunların köpek mi, kurt mu olduklarını bilemedik fakat yakınımızdan geçerlerken kurt olduklarını kesin olarak anladık. Kalabalık bir grup olduğumuzdan bir korku yaşamadık ama sanırım hepimiz ilk kez kurtları bu kadar yakından görmüştük.

Hava açmak üzereydi, bizimse bir hayli yolumuz vardı. Uygun bir yerde ve kimsenin bizi görmeyeceği şartta gündüzü akşam etmemiz gerekiyordu. Hemen yolun altında ot kabı olarak kullanılan bir tahta yapı vardı. Burayı gözümüze kestirdik ve hepimiz otları yere sererek istirahate çekildik. Gündüz yol almamız doğru değildi.

Çok ağır kış koşullarında olsak da sonuçta buralarda insanlar yaşıyordu ve hayat devam ediyordu. Buralarda yaşayanların

senenin en az 5-6 ayı şehirle irtibatı yoktur. Çünkü coğrafi koşullar böyle gerektiriyor. Bu zaman içerisinde kendilerine lazım olacak malzemelerini tedarik ederler ve kışı evlerine kapanarak geçirirler. Hayvanlarına ise, yine yazdan hazırladıkları hazır yemleri yedirirler. Neyse, o gün orada kaldık ve akşam ettik. Hatta köyde yaşayanların hayvanlarına yem vermek için bizim kaldığımız barakalardan ot taşıdıklarını gördük. Onlar bizi görmeseler de biz onları kaldığımız yerden izliyorduk. Akşam oldu ve tekrar yola koyulduk. Saatle hareket etmeye ihtiyacımız yoktu ama akşamın ne zaman olduğu ve sabaha ne kadar kaldığına dikkat ediyorduk. Her yer beyaz ve kar da yağmadığı için gece uzak mesafeden bile görünme olasılığımız vardı. Yola çıktığımız güzergâhın hemen üstünde Meydan adındaki yayla köyünde insanlar yaşıyordu fakat görülme olasılığına rağmen yola çıkmak zorundaydık. Aslında bu köyden birileri tarafından görüldüğümüzü fark etmiştik ya da hissetmiştik diyelim. Hatta bu durumun kısa bir kritiğini aramızda yapmıştık. "Görünmüş olabiliriz, bu durum konumumuzu zora sokabilir, dönsek mi acaba" şeklinde konuşmalar geçmişti. Ama her şeye rağmen yürümeye ve devam etmeye karar vermiştik. Çat yol ayrımından Kale'ye doğru istikamet belirledik. Kale köyüne döndükçe bir hayli yokuş çıkacaktık. Bir metreye yakın bir karda yokuş yukarı çıkmak çok zor oldu. Hedefe yaklaşmıştık, bu bize son bir hamle yapmak için moral vermişti. Köye vardık ve Mustafa'nın belirlediği betonarme bir evi gözümüze kestirip içeri girdik.

Yakalanma Anı

Hiçbirimizin bir şey yapacak gücü ve mecali kalmamıştı. İki gece 1 m karda sürekli yol almıştık ve bu bizim tüm direncimizi yerle bir etmişti. Bir tek şey yapmak istiyorduk, yatıp istirahat etmek. Biz her kaldığımız yerde nöbet tutup güvenliğimizi sağlarken burada hemen arkamızdan operasyon yiyeceğimizi hiç düşünmedik. Yatakları yerlere serdik, yorganları hazırladık ve bir güzel uyku çektik. Bu öyle bir uykuydu ki, zamanın öğleyi geçtiğini anlayamamıştık. Saat iki civarıydı, kalktık.

Her birimiz işin bir ucundan tutup toparlama çabasındaydık. Birimiz su ihtiyacını gidermek için keşfe çıkarken, bir diğerimiz yatak yorgan ve etrafı toparlama işine girişmişti. Birimiz getirdi-

ğimiz malzemeleri kontrol ederken, diğerimiz sabah kahvaltısı hazırlıkları yapıyordu. Ahmet ise, geldiğimiz yol istikametine bakan pencere önüne oturmuş sakal tıraşı oluyordu. Ahmet, her koşul ve durumda kendine bakan, görünümüne dikkat eden, kendini ihmal etmeyen örnek bir yoldaşımızdı. Hani malum oldu derler ya; dağ başında, o yorgunluğun arkasından ve o karışıklıkta kafasına esmiş, mutfağın dışarı bakan penceresine küçük aynasını koymuş, tıraşına başlamıştı ki, "Aha askerler!" diye seslendi, aslında bağırdı demek daha doğrusu.

O askerleri, askerler de bizi gördükleri anda silahlar patladı. Başımızı pencereden bakacak kadar kaldırmak bile mümkün değildi. Kurşunların pencereden girişi ve duvarda patlayan mermi darbeleri karşısında durup düşünecek zamanımız bile yoktu. Nöbet tutmamanın cezasını böyle askerlerle ani karşılaşma ve baskın olarak almıştık. Yapacak bir şey yoktu, evi bir an önce terk etmek gerekiyordu ama evden çıktıktan sonra ne yapacaktık, nereye gidecektik, bilmiyorduk. Bu belirsizlikler içinde herkes bir şeyler söylüyor, yapmamız gerekenleri adeta bağırarak ifade ediyorduk. Odada bir an baktık üç kişi (Ahmet, İsmail ve ben) kalmışız. Kemal ve Okan birkaç silahı tamamen parçalamış, bakımını yapıyordu. O silahları öyle görünce İsmail ve ben bir anda hazır hâle getirdik. Zamanla yarışıyorduk. Diğer arkadaşların ne zaman çıktıkları ve nereye gittiklerini anlamadık. Biz de başımızı pencere seviyesinden yukarı kaldırmadan sürünerek evin arka tarafına geçtik. Arka pencere kapısı açıktı. Yoldaşların buradan dışarı çıktıklarını anladık. Kendimizi dışarı attık, baktık kardaki izler aşağıya doğru iniyor, onları takip ettik. Bu istikamet bizi ırmağa doğru götürüyordu. 150 m ileride arkadaşlarımızın eller yukarıda teslim alındığını gördük. Onlar için yapacak bir şey kalmamıştı. İndikleri yolu asker kesmiş ve pusu kurmuştu. Yakın mesafeden onlara teslim ol ve eller yukarı talimatı verildi. Anlaşılan kıpırdayacak durumları ve hâlleri yoktu. Dere içinde büyük bir taşın arkasında ve suyun içinde kalmışlardı. Elleri ayakları ve gövdeleri donmaya başlamıştı, ellerindeki silahları tutamayacak derecede üşümüşlerdi. Yakalandıklarında Yaşar'ın (gruptaki lakabı "ihtiyar"dı) silahını attığını söylediği yerden almak için aramaya gitmişler ama bulamamışlardı. Neyse bu arkadaşları ilk kaldığımız eve getirdiler ve askerler bizi yani üç kişiyi de yakalama derdine düştüler.

Ahmet, İsmail ve ben, askerlerin de bizi görmesi ile dereyi geçtik ve büyük bir taşın arkasına sığındık. Dereyi geçerken suya girmek veya kayıp düşmek durumunda kaldık ki bu kış kıyamette uzun süre direnemeyeceğimiz ve orada kalamayacağımızın bir göstergesiydi. 1 m karın altında ayaklarımız belimize kadar ıslanmıştı. Ne kadar dayanabilirdik ki? Fakat biz bunları düşünmüyorduk tabii. Nasıl ve ne yapmamız gerektiği üzerinde kafa yoruyorduk. Olabildiğince hızlı bir şekilde durumumuzun kritiğini yapmaya çalışıyorduk. Artık bizim için ölümün de bir önemi yoktu. Ölsek bile direnerek ve onurumuzla ölecektik.

Bir vadi düşünün... Bir tarafta siz diğer tarafta askerler var. Berbat durumda olan bizdik. Onlar yukarıda güvende ve uzun menzilli silahlara sahipler, bizim ise savunma silahlarımız var. Arkamız dik bir yamaçtı ve 1 m karda tırmanmanın mümkünü yoktu. Çok kısa sürede tüm bunların muhasebesini yaptık. Yamacı hızlı bir şekilde tırmanalım mı, ne pahasına olursa olsun çatışalım mı, yoksa teslim mi olalım. Kendi içimizde hızlı bir tur yaptık. Karşıda askerler mevzilenmişti, bu kadar yoğun karda orayı hızlı bir şekilde tırmanıp geçemezdik. Ayrıca buradan kurtulsak bile arazi yapısı konusunda acemiydik. Nereye, hangi tarafa gideceğimizi bilecek durumda değildik. Her tarafımız ıslak, berbat bir durumdaydık. Ellerimiz ve ayaklarımız zaten donmaya başlamıştı bile. Neredeyse elimizdeki silahı hissedemeyecek duruma gelmiştik. İkinci durum, ne pahasına olursa olsun çatışmaktı. Askerlerle uçurum derecesinde orantısız güce sahiptik. Bütün olumsuzluklar bir yana, savunma silahlarımızın bile yeterli mermisi yoktu. Yani hem bizden sayısal olarak kalabalıklardı, hem pozisyonları bizden çokça iyiydi hem de teçhizat bakımından kıyaslanmayacak durumdaydık. Üçüncü durum ise, teslim olmaktı. Gerçi sağ ele geçirilsek bile öldüreceklerini düşünüyorduk, Onların gözünde biz haindik, düşmandık, komünist ve satılmış insanlardık. Üst rütbeli subayların erleri bize karşı böyle şartlandırdıklarını biliyorduk. Böyle olduğunu ve bu düşüncemizde yanılmadığımızı sorgu ve cezaevi sürecinde de yaşadık, gördük. Evet, bulunduğumuz kötü durum ve bu karmaşık düşünceler içerisinde, her neyi yaşayacaksak, teslim olmaya karar vermiştik. Neyin doğru neyin yanlış olduğu kritiğini yapacak durumunda değildik. Ahmet, teslim olacağımız kararından sonra görmeleri ve anlamaları için arka

cebinden bir mendil çıkardı ve sallamaya başladı. Salladıkça taşın arkasında duran bizlerin üzerinden mermiler yağmur gibi akmaya devam etti. Başımızı taştan çıkaramıyoruz. Mermilerin başımızın üstünden kardan geçerek arkamızdaki kara saplandığını seyrediyorduk. Bir an bizi canlı teslim almayacaklarını düşündük. Çünkü bu durum bir süre öylece devam etti. Kısa bir sessizlikten sonra, "Taşın arkasından elleriniz ve silahlarınız kafanızın üstünde dışarı çıkın, sağ olarak teslim alınacaksınız" diye bağıran bir ses duyduk. Ne olursa olsun çıkacaktık artık, ölüm için hedef olacaktık ama ok yaydan çıkmıştı bir kere, böyle karar verdik. Silahlarımız başımızın üstünde, teker teker dışarı çıktık ve belimize varan karın içinde yukarı doğru yürümeye başladık. Bir de gördük ki iki asker karda sürünerek bulunduğumuz büyük taşa on veya 15 m kalacak kadar yaklaşmışlardı. Bu teslim olayı beş dakika daha gecikmiş olsa, orada bizleri vuracaklardı. Amaçları anlaşılmıştı. Üçümüz birlikte barındığımız eve götürüldüğümüzde diğer yoldaşların orada olduklarını gördük. Askerler de üşümüşler, yorulmuşlar, acıkmışlardı. Onlar bizleri yakalama sevincini evde ısınma, yemek yeme ve kendi aralarında gülerek yaşıyorlardı. Onlar için on kişinin bir arada yakalanması büyük bir zaferdi. Kendi aralarında kutlamaları kadar doğal bir şey olamazdı. Düşman bildikleri bir güç ele geçirilmiş, etkisiz kılınmıştı. Emir komuta zincirinde işleyen askerlik ilişkileri, komutanın gözüne girebilmek için askerin kendisini nasıl paraladığını askerlik yapanlar çok daha iyi bilirler. Düşmana ne kadar çok kötü davranırsa, komutanın gözüne o kadar girer ve "aferin" mükâfatı alır. Tüm bunları yalın ve açık bir şekilde gördük.

Operasyon bitiminde bizi eve topladıklarında; askerlerin arasında biraz şişman ve tıknaz, orta boylu sivil biri vardı. Bu şahsın yüzü gözü şişmiş, müthiş bir dayak yediği belliydi. Tanımıyorduk. Mustafa ile Okan şahsen tanımışlardı. Sonradan öğrendik ki bu şahıs Meydan köyünden orman memuru olarak çalışan bir köylüydü. Askerler yolu ve çevreyi tanımadıklarından olmalı ki destek almak için adamı zorla peşlerine takmışlardı. Bizi ihbar eden bu şahıs değildi. İhbar edenler, aynı köyden başkalarıydı. Onların kim olduklarını ve nasıl ihbar ettiklerini zaman içinde öğrendik.

Rize'ye Gidiş

Hani hikâyelerde anlatılır ya "Zordur, dolambaçlıdır, sarptır" diye... İşte bizim hikâyemiz de böyle bir süreçte başlayıp ilerledi. Soğuk bir ocak günü sarp Kaçkar eteklerinden on devrimci yoldaş askeri bir cemseye doldurulup önce Çamlıhemşin'e oradan da Pazar karakoluna götürüldük. Yakalanma esnasında bir iki olay yaşandı, paylaşmak isterim. Birincisi, yakalandığımız Kale yaylasında bizleri yakalayan komutanlardan biri (Alper başçavuş), bizlere karşı inanılmaz bir hınç ve kinle doluydu. Ailelerimize karşı da hep öyle olmuş, bu kinini operasyona çıkılan her köyde göstermişti. O ve onun gibiler için muhalif duran herkes düşmandır, yok edilmesi ve cezalandırılmaları gerekir. Ele geçirildiğimizde de Alper neler yapacağını kafasında kurgulamakta, muhtemelen hepimizi ya da birkaçımızı hemen orada infaz etmeyi geçirmekteydi aklından. Bölgeden sorumlu Çamlıhemşin karakol komutanına "Hepsini kurşuna dizelim" diye dayattığını biliyoruz. Çamlıhemşin karakol komutanının "Burası benim sorumluluk bölgem, çocuklar sağ olarak ele geçirildi, kafanızdan ne geçiyor bilmiyorum ama uygulamanıza müsaade etmeyeceğim" diye cevap verdiğini de biliyoruz. Biliyoruz çünkü bu tartışmaya tanık olduk. Bu tartışma gözümüzün önünde yapıldı. Biz de hayretle konuşulanları duyduk ve izledik. Konuşulanlar onlar için o kadar olağan ve sıradandı ki kendilerine artık zarar verme şansı kalmamış insanlar üzerinde yaşasınlar mı, yoksa öldürelim mi tartışması yapabiliyorlardı. O tarihlerde yurdun çeşitli yerlerinde yargısız, sorgusuz, çatışmasız infazların yapıldığına tanık olmadık mı hepimiz?

Arazide yakalanmamıza rağmen hepimizi kaldığımız eve götürdüler. Asker evde hem sobada ısındı hem de bizleri yakalamanın tedirginliğini ve heyecanını üzerinden atmaya çalıştı. Yoldaşlarımızla beraber, 2 m kara rağmen sabahın erken saatinde bir operasyon yemiş, kahvaltımızı dahi yapmaya fırsat bulamamıştık. Hazırladığımız kahvaltı bile askerlerin olmuştu. Kalabalık üç cemse asker komando vardı. Meçhul askerlerden biri yanımıza gelerek, başkasının duyamayacağı bir sesle avucuna aldığı şekerleri bir taraftan cebimize koyarken bir taraftan da "Bunları yiyin, aç kalacaksınız, bu sizi epeyce korur" dedi. O psikoloji ve kalabalıkta bunu yapabilmek büyük cesaret isterdi. Bu asker bunu yaptıysa, içindeki cevherdendir

diye düşünüyordum. Bu meçhul askerin hikâyesi sorguda da devam edecektir.

Bizi önce Pazar karakoluna götürdüler. Karakol koridoruna dizili bir şekilde önce donumuza varıncaya kadar soydular ve aradılar. Burada benim üzerimde bomba yapımında kullanılan dinamit lokumu bulunmuştu. Meğer dinamit lokumu parkamın astarından içeriye düşmüş benim bile haberim yoktu. Askerler kısa süreliğine bir panik yaşadılar ama bizden beklenebilecek şeyler olduğu gerçeği üzerinden bakıldığında bu panik kısa sürmüştü. Adının sonradan Levent Ersöz olduğunu öğrendiğimiz bir rütbeli şahıs, özellikle Ahmet Uzun'u hedef alarak "Pişman değil misiniz, değer miydi, bunun karşılığını misliyle ödeyeceksiniz" gibi şeyler söyledi, aklınca bizi aşağılayan ve küçük düşüren laflar etti. Söylediği sözler kendini doyurmamıştı anlaşılan, "Dua edin ki sizi yakalayan ekibin başında ben yoktum, sizi ben teslim alsaydım hepinizi kurşuna dizerdim" deme ihtiyacını bile hissetmişti. Topluca aynı nezarethaneye atıldık. Alper başçavuş bize işkence etmek için yanıp tutuşmaktaydı ama biliyordu ki, sorgumuz burada yapılmayacak ve hıncını alamayacaktı. Fırsat kollamaktaydı. Gecenin ilerleyen bir saatinde kapıyı açtı ve demir sopalarla hazırlıklı olan askerleri üzerimize saldı. Asker şunu hesap etmedi tabii, yer küçüktü ve dövüş sopalarını istediği gibi hareket ettirme şansları yoktu. Takriben 8-10 m^2 bir yerde zaten biz on kişiydik. Onlar kaç kişi üzerimize geleceklerdi ki rahatça hınçlarını alabilsinler. Onlar sanıyorlardı ki "hazır ol" durumuna geçeceğiz ve istediklerini yapabileceklerdi. Biz karşı saldırıya geçince oyunlarını bozmuş olduk. Ellerimiz bağlı olmasına rağmen birkaç sopayı askerin elinden aldık ve karşı saldırıya geçtik. Asker baktı ki beklediği sonucu alamıyor, geri çekilmek zorunda kaldı. Mazgaldan uzattığı uzun demir sopa ve demirlerle "arı kovanına çomak sokar gibi" sonuç elde etmeye çalıştı. Kapının mazgalından uzattıkları eğri büğrü ve kalın bir demiri çevirmeye başladılar. Demir her tur attığında bir yere vuruyor bir havaya kalkıyor ve bize çarpıyordu ama ondan da sonuç alamadılar. Saldırmayı bıraktılar. Cebimizde kalan son şekerleri paylaşarak yedik. Meçhul, yiğit ve aslan askerin cebimize koymuş olduğu şekerler işimize çok yaradı. Bu şekerlerin o kadar sıkı aramadan sonra hala cebimizde kalması bile ilginçtir.

Sabah olunca hepimizi bir araç lastiği zincirine bağladılar ve tekrar cemseye bindirdiler. Askerler yine hazırlıklıydılar, ellerinde hazırlanmış demir ve odun lobutlar vardı. Pazar'dan Rize'ye gidene kadar hiç durmadan vurdular, sopaları üzerimizde kırdılar desek abartmış olmayız.

Yakalandığımızı duyan duymayana haber vermiş ve sabahleyin alanda halktan hatırı sayılır bir kalabalık toplanmıştı. Bizi sevenler ve yakınlarımız geldiği gibi, sadece merakını gidermek ve düşman safında yer alanlar da vardı. Herkes yorum yapıyordu, bazılarını duyabiliyorduk. Yakalandığımıza "İyi oldu" diyenler, "Bunları öldürecekler" diyenler de vardı. Bildiklerimizi anlatırsak, yani sorguda çözülürsek zarar göreceğini düşünenler ise içten bir tedirginlik, korku ve suskunluk içerisindeydiler. Çok sevdiğim ve onun da beni sevdiğini bildiğim, bugün yaşamayan sevgili babaannem ve annem de oradaydılar. Bu iki sevdiğim insanın arasında geçen diyalog şöyleydi:

Annem, "İyi ki yakalandılar, en azından yaşayacaklar, cezaevinde ziyaret ederiz" diyordu. Babaannem ise, "Sen ne diyorsun be kadın, bu çocukları öldürecekler, sen sağ bırakacaklarını mı sanıyorsun, yazıklar olsun" diyerek anneme çıkışıyordu. Babaannemin ne kadar haklı olduğunu ileride yaşadıklarımız doğruladı. Yaşadıklarımızın sonucunda hayatta olmamız bence bir mucizeydi ki ileride anlatacağım olaylar zinciri bunları doğrulamaktadır. Hemen yanımızda can yoldaşımızı işkence ile öldürdüler.

Cemselere bindirilme esnasında kendi aramızda fısıltıylada olsa şunu örgütledik. Nasıl olsa bizi öldürecekler, bu işin şakası ve dönüşü yok. O zaman bizde Pazar meydanını son kez sloganlarımızla inletelim dedik. Hep bir ağızdan "Kahrolsun faşizm, yaşasın mücadelemiz" sloganını attık ama leş kargaları neredeyse sloganı tamamlatmadılar bizlere. Saldırı azgıncaydı ve halkın önünde gerçekleşmekteydi.

Bizi Yakalayınca Rehineleri Bıraktılar

Kırda aranan devrimciler yakalanmadan önce birkaçının babası, kardeşi jandarma karakolunda rehin olarak tutulmaktaydı. Tutuldukları on beş, yirmi günlük süre içerisinde onlara bu yurdun insanı bir misafir gibi değil, düşman muamelesi yapıldı. Bizler birer "vatan haini" olduğumuza göre, bizi dünyaya

getirenler ve yakınlarımız de otomatik olarak "hain" sayılıyordu. Düşmanımın dostu benimde düşmanımdır ilkesinden hareket ediyorlardı. Oysa onların bize yardım etmesi kadar doğal başka ne olabilirdi ki? Aranır durumda olduğumuz süre içerisinde ailelerimizden destek ve yardım aldığımızı hiç inkâr etmedik fakat onların zor durumda kalıp zarar görmemeleri için de elimizden geleni yaptık, irtibat kurmamaya gayret ettik. Hatta birçoklarıyla imkânımız varken bile hiç görüşmedik diyebilirim. Asker kafası başka doğrultuda şartlanmış olduğu için kendinden olmayanı düşman bellemişti en baştan. Bu halka neler yaptıklarını bilenler biliyorlardı tabii ki ama birçokları için asker temiz ve dokunulmaması gereken bir güç olarak kutsanıyordu. Oysa kirli çamaşırlar etrafta saçıldıkça belli oranda tabular yıkıldı, kutsallıklar elden gitti. Bu durumu tarihe not düşen birçok yazı yazıldı, tanıklar dinlendi, kitaplar yayınlandı. Bizim hikâyemiz onlar kadar olmasa bile, aynı ortak sayfaya not düşülecek kadar önemlidir bence. Benim ağabeyim (Taşkın), Mustafa'nın annesi Bedriye ana (Kadıoğlu) ve Yaşar'ın babası Sadık amca ve annesi Nazmiye (Kestioğlu) ana rehin alınmışlardı. Onlara orada günlerce kaba dayak atılıp ağza alınmayacak hakaretler edildi. Duvarlarından aşağı su sızan, rutubet kokulu beş altı metrekare yerde yatak olmadan geçen üç hafta. Yemek dahi vermiyorlardı. Yemeklerini çoğu zaman dışarıdan yakınları getiriyordu, ona da izin verildiği ölçüde tabii ki. Büyük ihtiyaç için dışarı çıkarıyorlardı ama küçük ihtiyaçlarını yaşadıkları yerde (hücrede) yapmak zorundaydılar. Düşünün bir kadının erkeklerle bir arada bu ihtiyacını nasıl ve ne şekilde giderme zorluğunu.

Ablam (Suzan) şehirde oturuyordu, memurdu. Müsait olduğunda ağabeyime yemek götürüyordu. Getirip götürme sırasında askerler ablama zaman zaman laf atıp sataşıyor, hakarette bulunuyorlardı. Ablam tüm bunlara katlanıyordu ve kimseye de bahsetmiyordu. Çünkü duyulduğunda bunu hoş karşılayamayacak kişiler çıkabilirdi. Ablam çok ince ruhlu ve olacakları hissedebilen bir doğaya sahipti. Ablamın kayınpederi askerlerin bu sataşmalarını nereden duymuşsa duymuş, anında evde bir kıyamet koparmıştı. Enişteye, "Görmüyor, duymuyor musun, karakolda karına neler söylüyorlar, bir daha göndermeyeceksin" gibisinden laflar etmişti. Ailede bir huzursuzluk yaşanmış ve kaynağı ben olmuştum, öyle düşünmüşlerdi. Fakat laf atıp tacizde

bulunan askerler için hangi duygular içindelerdi, bilmiyorum. Ben içeri düşerek zavallı askerin böyle davranmasına sebep olmuş, onun da günahına mı girmiştim acaba? Ablam belki de kadın olmanın avantajını kullanarak karakola daha rahat girebilirim hesabını yapmıştı ki bu çok doğru bir yaklaşımdı. Ondan başkası bu yardımda bulunamazdı. Devlet memuru olmasına rağmen tehlikeyi göze alarak ve bilerek atabildiği adımları atmıştı. Bu fedakârca bir davranıştı. Ablam evliliğini dahi riske atmıştır, sevgili ablama minnettarım.

İşkencenin Başlaması, Ahmet'in Öldürülmesi

Darbeden sonra başlayan tutuklamalarda herkesi önce Rize Kapalı Spor Salonuna topladılar, arkasından da 1980 öncesi Rize Eğitim Enstitüsü olarak kullanılan, Karadeniz'in sert dalgaları sanki duvarında patlıyormuş gibi duyulan, deniz ile arasında sadece kayalık bulunan bir mekâna götürdüler. Belli ki Eğitim Enstitüsü binaları bu arada hazırlandı, uygun hâle getirildi. Biz kaçak gezip dağlara yöneldiğimiz günlerde burayı tutuklama ve sorgulama yeri olarak kullandıklarını biliyorduk. Bizden önce sorgulanan ve işkence gören insanlar burada toplu bir şekilde tutuluyordu. Araçlardan indirilince bizi "Hoş geldiniz yenilmiş devrim ordusu" diye karşıladılar. Önce gözlerimize kalın bir bağ geçirdiler, hepimizi uzun bir zincire bağlayarak yukarıya çıkardılar. Orada zincirden ayırıp ellerimiz arkadan bağlı olarak birer ikişer sandalyeye oturtup günlerce beklettiler. Sorgu başlamamıştı, sadece kaba dayak ve işkence vardı. Aç ve susuz devam eden işkenceli günler bizleri moral olarak çökertmek ve teslim almaya dönüktü. Yoldaş Ahmet Uzun'la beraber aynı zincire bağlıydık ve yan yana oturtulmuştuk. Ahmet'e yakalandığımız andan itibaren bizden farklı, özel bir muamele yapılıyordu. Ona, grubun lideri ve sorumlu kişisi gibi davranılıyordu. Bu yüzden de daha çok kafasına ve ölümcül bölgelerine vuruyorlardı. Burada zaman mefhumunu yitirmiştik. Gözler sert Amerikan kaput bezi ile bağlı olarak sürekli dayak ve işkence görürken günlerin gece mi gündüz mü olduğunu anlayamıyorduk. Ağrılar içinde kıvranırken burada kaç gün geçirdiğimizi düşünemiyorduk bile. Ahmet bu dayak ve işkence faslının devam ettiği günlerde bağırtı olarak değil

de sanki sayıklar gibi "Ben ölüyorum, beni doktora götürün, kendimi iyi hissetmiyorum" diyordu. Biz de aynı muameleye tabiydik. Ahmet'e farklı davrandıklarını bildiğimizden durumun ciddiyetini kavrayabiliyorduk fakat yapabileceğimiz bir şeyimiz de yoktu. Ahmet bu sözleri birçok kez tekrarladı ve bir zaman sonra yere düştü, yanımızdan alıp götürdüler.

Onu bu götürmeden sonra bir daha göremedik, sesini duyamadık. Öldürülmüş olabileceğini az çok tahmin ediyorduk. İşkenceli sorguyu yapanların da bir ara panikliklerini, yanımızda koşuşturmalarından, gelen seslerden anlayabiliyorduk. Önce bize çaktırmamaya çalıştılar, söylemediler fakat sonraki sorgu süresince Ahmet'in ölüm olayını üzerimizde hep psikolojik bir baskı olarak kullandılar. Bunu şöyle yaptılar, "Bakın, Ahmet'i öldürdük, onu öldürdüğümüz gibi seni de öldürürüz. İnanmıyorsan tut, bak bu Ahmet'in botu, kazağı, parkası. O artık yok, sen de yok olmak istemiyorsan konuş." Bu baskıyı sorgu süresince sürekli kullandılar.

Sorgu Süreci Başlangıcı ve Birkaç Anı

Sorgulama boyunca yaşadığımız işkence yöntemlerine ayrıntılı girmemeyi düşündüm çünkü bunlar genelde anlatılan ve bilinen yöntemlerdi. Kaba dayak, ayakta bekletme, tazyikli su, elektrik verme, hakaretin en âlâsı, su ve yemek vermeme, uykusuzluk, askıya alma gibi yöntemler bizlere de uygulandı. Sorgu süresince işkencelerin vermiş olduğu hasar nedeniyle İsmail arkadaşı birkaç gün hastanede yatırmak ve tedavi ettirmek zorunda kaldılar. Hani halk dilinde "helal süt emmiş, yiğit, cesur insan" diye bir tanım var ya, tam bu tanımlamaya uyan bir insan evladı da vardı bu işkenceli sorgulama süresince. Bu insan muhtemelen biz yakalandığımız esnada cebimize gizliden şekerleri koyan askerdi. Sanırım çavuştu. Sorgu boyunca bu askerler yanımızda nöbet tutuyorlardı. Her nöbet değişiminde sorgu işkencesinin dışında askerlerden de ağır bir kaba dayak yiyorduk. Bu bahsettiğimiz çavuşun nöbeti geldiğinde rahat bir nefes alıyorduk, sorgu yoksa dayaksız iki saat geçiriyorduk. Bizim için bir soluklanma ve güç toplama anlamına gelen iki saat. Bu asker nöbet değişimine geldiğinde "Merhaba aslanlarım, yiğitlerim, ihtiyacı olan var mı" edasıyla içeri girip, ağzımıza

birer parça ekmek veya şeker koyuyordu. İhtiyaç gidermeye dayaksız ve insan gibi götürülmemizi de yapabildiği oranda sağlamaya çalışıyordu. Bu askeri bugün hayatta görüp tanımayı çok isterdim.

Sorgu ve işkence süresince ellerimiz arkadan bağlı, gözlerimizde geniş bir göz bağı ve yirmi ile otuz gün aralığı boyunca beton yere oturtularak geçirdiğimiz soğuk ocak ve şubat ayları. Bu yaşadıklarımızı bugün yaşasaydık vücudumuzun kaldıramayacağını düşünüyorum.

O gün hayatımızın baharında, "taşı sıksa suyunu çıkarır" dedirten bir yapıdaydık.

12 Eylül darbesi Türkiye'nin her bölgesinde deprem etkisi yarattı. Çok da derinlere girmeden ve farklı anlamlar çıkarmadan şu tespiti yapmak hakkımızdır sanırım; birçok bölgede örgütsel ve yerel ilişkiler alenileştirilirken Rize'de bu saklanabilmiştir. Biz o depremi yaşatmamamızın semeresini daha sonraki yaşantımızda aldık, güvenin devam ettiğini gördük. Sorgu esnasında bir arada olmamıza rağmen aslında herkes tek başınadır. Bir arada olmanın psikolojik bir etkisi olsa da konuşamıyor ve paylaşamıyor olmanın acısını çekiyorduk. Asker daima yanımızda, deyim yerindeyse nefesi ensemizdeydi. Sorgucular bir yana, askerler de birer işkenceci kesilmişlerdi başımıza. Hangimiz daha iyi dayak atıyor, acı veriyor yarışması yapıyorlardı. Rize bölgesinde operasyon yapan askerler bizi ele geçirdikten sonra büyük bir rahatlama ve bayram havası yaşıyorlardı. Sorguya ara verildiğinde askerler içimizden bazılarına türkü söyletiyorlardı. Hatırladığım ve aklımdan çıkmayan, bir keresinde Kemal Kestioğlu'nun söylediği "Tren gelip vızlıyor, yaralarım sızlıyor" adlı türküydü ve sanki oranın haletiruhiyesini anlatıyordu. Kemal'i uzun süredir tanırdım böyle bir türkü bildiğini bile bilmezdim, duymamıştım. Ama işkence havasının vermiş olduğu eza ortamı ona bu türküyü söyletmişti işte. Oradaki ortama uygun içten ve yanık söylenmesi ise türkünün etkisini beşe katlıyordu. Cemil Kaya'nın söylediği "Erzurum'a vardım dumanlı dağlar, Erzinca'a vardım ne güzel bağlar" adlı türküyü de bugün her aklıma getirdiğimde duygulanırım, dostlarımı anarım. Sesleri hâlâ kulaklarımdadır.

Askerlerin bizleri bir ihtiyaç gidermeye götürme faslı vardır ki anlatmaya değer. Bir şey yedirmiyorlarsa da sonuçta insanız ve bünyemiz bir şekilde çalışıyor. Özellikle soğuk mekânın beton

zemininde oturtulmamız, böbreklerimizi harekete geçiriyordu ve sık sık tuvalete gitme ihtiyacı hissediyorduk. Her götürülüşümüz bir işkenceydi. Sırtımıza binmeler, önümüzü göremediğimizden kafamıza hızlı bir şekilde kapı çarpmalar, ellerimizin bağını çözmeden ihtiyaç gördürmeler, süreyi kısa tutup ihtiyacımızı yarım bırakmalar, başımıza soğuk su dökmeler ve daha akla hayale gelmeyecek uygulamalar. Esir alınan düşman askerine bile bunlar yapılmaz ama sanki esir düşmüş bir düşman askerinden de beter durumdaydık. Halk çocukları kısa zamanda birbirine nasıl bu kadar gaddar ve düşmanca duygular besleyebilirdi, aklımız almıyordu. Bunu sadece askeriyenin iç disiplini ve uygulamalarıyla anlatmak mümkün değildir. Komutanlar bizi bu erlere nasıl anlattılar ki, askerlikten sonra yüzlerine bile bakmayacak olan bir otorite adına bu canavarlıkları bize yapabildiler. Betona oturtulmuş bir vaziyette geçen yirmiden fazla gün sonunda ayak baldırlarımız dayak ve soğuktan öylesine şişmişti ki, giydiğimiz pantolonlar apış arasına kadar dikişlerinden patlamış, baldırımız hem sertleşmiş hem de yaralar oluşmuştu. Sorgular yan odada devam ettiğinden bağırmalar, feryatlar ve inlemeleri hemen yanımızda oluyormuş gibi hissediyorduk. Özellikle elektrik verildikten sonra yanımıza gelen her bir arkadaşın "su, su..." diye inlemesi ayrı bir acı veriyordu. O suyu vermiyorlardı çünkü elektrik verdikten sonra hemen su içirmenin vücuda çok zararı varmış. Hani bu hareketleri bize iyilikten değil, ölsek de su verdikleri yoktu. Sorgucuların işkencede uyguladıkları "Bak arkadaşın konuştu sen de bildiklerini söyle" telkini her daim uyguladıkları bir yöntemdir. Siz eğer o oyuna gelirseniz yandınız. Bir kere bu oyuna geldiyseniz, kendinizi onların kıskacından kurtaramazsınız. Arkadaşınız konuşsa dahi siz kendinizi korumasını ve bir öz savunma pozisyonu geliştirmesini becermelisiniz. Burada bile "kırmızı çizgiler" olmalıdır. Kendinize bir hat çizmesini beceremediğinizde, onlar insanlığınızı ve kişiliğinizi yere atıp üzerinde tepinmeye başlarlar. Konuşmak ve doğru yanlış ne biliniyorsa anlatmakla oradan kurtuluş imkânı elde edemezsiniz. Sorgulayanlar sizden daha çok bilgi alıp kendi üstlerine kabarık kâğıtlar götürmeyi kahramanlık sayarlar, karşılığında aferin almayı umarlar. İşkencecilerin insani duyguları körelmiş, insanlıklarını yitirmiş ve psikolojileri bozulmuş birer robot hâline geldiklerini söyleyebiliriz. Akşam evlerine normal

insanlar gibi dönemezler, sonraki yaşamlarına sağlıklı insanlar gibi devam edemezler. İşkenceci, bir kurbanına işkence yaparken aslında kendisini bu lanetli mekanizmaya kurban ettiğini bilmez, düşünmez. Bütün mesaisi işkence yapmak, feryatları dinlemek, eziyet altında sorguladığı insanların o durumuna gülüp kendince aşağılamak olan bu "kurban", mesaiden sonra eve gittiğinde karısına, oğluna, kızına veya herhangi bir insana insan gibi sarılamaz, hastalıksız ilişkiler geliştiremez. Düşünün, günlerce yemek yememiş bir insanın karşısında ağızlarını şapırdatarak ve zevkle topluca yemek yeme seremonileri nasıl bir psikolojidir? Hayvan bile kendine yeterli olanı aldıktan sonra gerisini bırakır. Karnı doyunca kendinden güçsüz diye başkasına zevk için saldırmaz, yok etmeyi düşünmez. Düşünün ki işkenceci bir taraftan elektrik verirken diğer taraftan sizin feryat ve figanlarınıza kahkahalarla gülüyor, sorgu ve işkence sırasında cinsel organınıza ya da başka bir uzvunuza saldırıyor, eşinizi karşınızda soyuyor. Savaşlarda esir düşen düşman askerlerine yapılacak muamelelerin bile bir kıstası, sınırı ve ölçüsü vardır. Esirlere bu kıstas ve ölçüler dışında bir uygulama yaparsanız suç teşkil eder. Peki, biz neydik... Esir mi, müzmin düşman mı, yoksa ne? İşte ele geçirilmiştik, elimiz kolumuz bağlıydı ve istesek de kimseye zarar verecek durumda değildik. Bu bitmek bilmeyen kin ve nefretin sebebi neydi? Biz bir soygun düzenine karşı itirazımızı yükseltip kapışmaya girmiştik... Peki, siz bu dişlinin hangi dişiydiniz? Bizim kapıştığımız bu soygun düzeni size ait değildi ki!

Biz sorgudayken yanımıza getirilen Mehmet (Horosanlı) arkadaş mide kanaması geçiriyordu. Sonradan öğrendiğimize göre, bu arkadaş zaten mide kanamasından dolayı bir eve sığınmıştı ve kendinden geçmiş biçimde sığındığı bu evde ihbar üzerine yakalanmıştı. Bu şekilde hiç doktora götürülmeden, hiçbir tıbbi müdahale yapılmadan sorgusuna devam edildi. Doktorların mesleğe başlamadan önce, insanlık ve meslek etiği adına ettikleri bir "Hipokrat Yemini" vardır. Bizim sorgu dönemince doktorların bu etiğe uymadıklarını, mesleklerini ayaklar altına aldıklarını gördük. Onların da işkencecilere ortak ve taraf olduklarına şahit olduk. Üzerimiz kan revan, kendimizden geçmiş ve dayanılmaz ağrılar içindeyken yanımıza gelen doktor, yaralarımızı sözde pansuman ettikten sonra ağrı kesici haplar

vererek çekip gidiyor, bizi bir sonraki işkenceli sorguya hazır hâle getiriyordu.

Rize'de Diğer Grup, Yakalanma ve Ölümler

Biz Pazar'da iki gruptan oluşan bir ekiptik ama hareketin ilde bizimle irtibatı olan önemli parçası Rize'deydi. Buraya Pazar'dan ilk bağlantıyı kırsal hat üzerinden Ahmet'le birlikte kurmaya çalışmıştık. Buna değinmiştim. Ahmet ve benim Rize'de bu grupla yaptığımız temas sonrası, ilk kez ciddi operasyon yaşamış, Yalçın (Tatlıdil) yoldaşımız çatışmada yaralı yakalanmıştı. Yoldaşlar köyün hemen yakınındaki ahşap bir ot kabında kalıyorlardı. Nöbet tutmalarına rağmen yanlarına yaklaşan askerleri fark edememişler, ettikleri anda ise ateş etmeye başlamışlardı. Yaklaşan askerleri fark edememenin cezasını yaşamları ile ödediler bir anlamda. Yalçın arkadaş burada yaralanması sonucu ele geçirildi, tedavi ve işkence süreci başlamış oldu. Yalçın'ın tedavisi bitmeden başlayan sorgu ve işkence hayatında kapanmaz bir iz bırakmıştır. Buradan kaçan arkadaşlar kırsala doğru çekilmeye başladılar. Amaç aslında Pazar'a geçebilmekti ama geçecekleri güzergâhın güvensiz olduğunu biliyorlardı. Halktan kişilerle karşılaştıklarında ihbar edilebilirler hatta kendileri bile yakalama imkânı olsa yakalarlardı. Operasyon sabaha karşı başladığından, gündüze düşen yoldaşlar bir yandan kendilerini saklamak ve emin bir yere atmak isteseler de bölge itibarıyla olumsuz durumdaydılar. Ayrıca mevsimin kış olması, yağan kar ve soğuk hem yol almalarını geciktiriyordu hem de arkadan takip edilmeye kolaylık sağlıyordu. Bu nedenle kar ve soğuk olmasına rağmen dere içine girdiler ve buradan yürüyerek bırakmış oldukları kar izden kurtulmayı denediler. Bir ölüm kalım mücadelesi sırasında, bu hayati önemdeki süreci yaşayan insanlar iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış karar almışlardı. Operasyonun yakıcı sıcaklığında ve amansız takipte zaten durup düşünme, işin kritiğini yapma imkânları yoktu. Dereye girip yürümeye devam etmek, iki yoldaşımızın hayatına mal olmuştur. Ben burada bu yoldaşlarımızın ölüm şekli ve biçimini bir yazıya malzeme olsun diye çok ayrıntılı anlatmayı da uygun bulmuyorum. Bu iki yoldaşımız (Kenan Şengöz ve İhsan Ermiş) soğuktan ve yorgunluktan çıldırıp donarak ölmüşlerdir. Her şey Mehmet'in gözleri önünde cereyan etmiş, kendisi de bu olayın

etkisinden uzun süre kurtulamamıştır. Mehmet yoldaşımız artık yapabilecek başka bir şeyi kalmadığından, tanıdık olup olmadığına bakmadan kendisini yakın bir eve bırakmayı düşünmüştür çünkü mecali kalmamıştır. Midesi kanamaktadır, yürümeye ve kendini saklamaya imkânı kalmamıştır. İlk karşısına çıkan eve gelir ve kapıyı çalar. Durumu zaten bir şey anlatmasına gerek bırakmamıştır. Bayılacak, kendinden geçecek durumdadır. Önce sobanın başına geçip ısınmış, donmaktan kurtulmuştur. Ama yemek yemeye bile mecali ve iştahı yoktur. Gösterilen yere sobanın yanına uzanır ve uyur. Orada ne kadar zaman kaldığını kendisi de hatırlamaz. Uyandırıldığında kafasında askerler ve kendine doğrultulan namlular vardır. Mehmet yoldaş daha sonra kaldığımız hapishanede bu mide rahatsızlığından dolayı çok çileler çekti. Hatta daha sonra mide kanaması geçiren bazı arkadaşların ne yapması gerektiğini onun sayesinde öğrenip önlemler almıştık.

Sorgudan Sonra Koğuşa İniş

Sorgudan çıktıktan sonra bizi kalorifer borularının geçtiği kuytu bir yere götürdüler. Orada artık askeri ranzalar vardı ve yatakta yatacaktık. Bu bizim için yeni bir durum ve rahat bir ortamdı. Fakat oraya ilk götürülüşümüzde göz bağlarımızın açılmasından başka değişen bir şey olmadı. Çünkü göremiyorduk, sanki görme yetimizi kaybetmiştik. Bir aya yakın bir süre gözlerin bağlı kalması, ışıktan ve görme yeteneğinden uzak kalmak az bir süre olmasa gerek. Uzun bir süre aydınlığa alışamadık, gün ışığına bakamadık, her şeyi puslu gördük. Her birimiz diğerimize yardım etmeye çalışıyor, yaralarımızı tedavi ediyor, giyinemeyenleri giydiriyorduk.

İçimizde herkes durumu aynı hasarla atlatmış değildi. Bazılarımızda zamanla atlatılacak yaralar ve hasarlar mevcuttu. Ahmet Uzun'un öldürülmüş olabileceğini tahmin ediyorduk. Sorgu boyunca onu öldürdüklerini kanıtlamak için eşyalarını bize tutturdular ve defalarca bunu tekrar ettiler ama "acaba yaşıyor olabilir mi, bize blöf mü yaptılar" diye içimizde hâlâ umut kırıntıları vardı. Kabullenmek istemiyorduk. Gerçeği sorgudan çıktıktan sonra öğrendik ve bir kez daha yıkıldık. Acı gerçeğin asıl olanını bizden önce sorgudan çıkan arkadaşlar anlattılar. Bu arkadaşlar biz sorguya alınırken zemin kata indirilmişler, olup

bitenin bir kısmını görmüşler, gerisini zaten hissetmişlerdi. Ahmet öldürüldüğünde bir panik yaşamışlar. Acil ambulans gelmiş, koşuşturma başlamış. Olağan olmayan bir durum yaşandığını fark etmişler. Sorgumuz devam ettiği süre içerisinde, içimizden birinin öldüğünü askerlerden duymuşlar. Biz zaten sorgu sırasında bir arada tutulduğumuzdan kimlerin aramızda olup olmadığını biliyorduk. Acımız büyük, anlatılmaz ve paylaşılmazdı.

Biz birlikte olduğumuz ve yaşadığımız süre içinde et ve kemik gibiydik. Sırtımızı güvenle birbirimize dönebileceğimiz, hiçbir art niyet ve ölçü koymadan yaşanmışlıklarımızı yıllara yayacak sarsılmaz bağlar kurmuştuk. Sanki her birimizin içinden yüreğini söküp aldılar.

Evet, Ahmet hepimizden farklıydı, bilgili, becerikli, cesurdu, öngörülüydü ve bir o kadar da insandı. O, yapılması gerektiğine inandığı şeyi yaparken hakkını vermeye çalışan, boşluk kalmasın diye çabalayan, fırsatçılığa amansız bir düşmanlık besleyen, Rize toprağında yetişmiş güzel bir devrimci yoldaşımızdı. Yaşadığı gibi düşünen ve düşündüğü gibi yaşamaya çalışan bir insandı. Olmazsa da olur diyebileceğimiz küçük bir şey için bile saatlerce yol kat edebilir, küçük bir başarı için canını ortaya koyabilirdi. Sevdikleri, sevenleri ve bir de sevgilisi vardı. Ahmet, bir gün ona kavuşacağı günün hayalini de kuruyordu. Dünyanın diğer devrimcileri gibi, bir gün sevdiğini de yanına alacağını düşünüyordu.

Uzun süre yemek yememenin vermiş olduğu etkiyle, midelerimiz neredeyse küçülmüş ve yemeklerle tanışma yetisini kaybetmişti. Sanırım onun için olacak, önceleri hafif yemekler ve sulu yemekler yemeye çalıştık. Ne kadar bulabildiysek. Burada sanırım hepimiz ishal olmuşuz, birimiz giriyor diğerimiz çıkıyorduk. Dayanılacak gibi değildi. İdare bu rahatsızlığımızı fark etti ki bize suda pişmiş patatesler hazırlattılar.

Trabzon Bahçecik Cezaevi

Aslında Trabzon'da ilk götürüldüğümüz yer Boztepe askeri cezaeviydi. Burada çok kısa bir süre kaldık. Buranın aklımda kalan anısı şudur, yemek yiyoruz ve askerler bize yemek duası yaptırmaya çalışıyorlar ama biz yapmıyorduk. Belki komik gelecek ama askerler bizi inananlar ve inanmayanlar diye ayırmaya çalışmıştı.

Bir süre sonra toplu bir şekilde Trabzon Bahçecik cezaevine götürüldük. Sivil cezaevinin bir kısmını bize yani siyasi tutuklulara hazırlamışlardı. Orada Giresun'dan Rize'ye kadar bütün tutuklular vardı. Koğuş büyüktü, üçüncü kattaydı ve içinde yüze yakın insan vardı. Cezaevi yaşantısının nasıl bir şey olduğunu içimizden pek bilen yoktu, ilk kez yaşayıp görecektik. Koğuşa ilk gelenler sonra gelenlere yol gösteriyor ve yardım ediyorlardı. Sol kültür bunu gerektiriyordu. Yatağını, imkânlarını ve bilgisini paylaşıyordu herkes. Hatta her türlü ailevi ve psikolojik sorunlarımıza kadar özel sorunlarımızı da ortaklaştırıyorduk. Devrimci olmanın gereği de buydu. Fakat bölge itibariyle her örgüt kendi ilişkilerine öncelik veriyor, dışarıdaki örgüt beraberliği ve refleksi devam ediyordu. İlk defa Trabzon'da karşılaştığımız şey, devrimci kadro veya militan olmasa bile halktan insanların da tutuklanmış olmasıydı. Onlarla konuştuğumuzda, devrimcilere yardım ve yataklık etmekten getirilmiş olduklarını öğrendik.

"Nasıl yani, siz devrimcilere yemek verdiğinizden, yardım ettiğinizden mi getirildiniz buraya" diye sorduk hayretle. Bunu bir türlü kabullenemiyorduk. Çünkü biz böyle bir şey yaşamamıştık ve bunun olabilirliğini de düşünemiyorduk. Her birimiz on sekiz ile yirmi beş yaşları arasında olan gençlerdik. Devrimcilere yardım ve yataklıktan gelen insanlar ise elli ve üzeri yaş grubundaydılar. Bu insanların bizlerden farklı aile sorumlulukları vardı. Her biri bir şekilde buraya düşmekten rahatsızdı hatta kızgındı dersek yerinde olur. Onlarla konuşmak, moral vermek, mevcut durumu izah etmek biraz da bizlere düşüyordu.

Bu kadar yoğun, karmaşık, farklı düşüncelerin bir arada olduğu ortamı cezaevi yönetimi de yaşamamıştı. Koğuşumuzda yoğunlukla sol örgüt taraftarları, devrimcilerle birlikte silah yakalatmış adli suçtan hüküm giymiş insanlar da vardı. Bir gün baktık, birini daha yanımıza koydular.

Bu kişinin, Ardeşen'de devrimci arkadaşımız Erkan Eskiçırak'ın öldürülmesinden sorumlu olduğunu öğrendik. Adı Seraceddin olan bu faşist, Erkan'ı 1979 yılında sokak ortasında silahla vurup kaçmış, yakalanmamış ve teslim de olmamıştı. Bu faşist daha sonra bağlı bulunduğu milliyetçi çetenin tetikçisi olmuş, Türkiye'nin birçok yerinde devrimcilerin kanını akıtmıştı. Erkan, Ardeşen'de çok sevilip sayılan bir devrimci yoldaştı. Onu öldürerek Ardeşen'i düşürmeyi planlamışlardı muhtemelen.

Ardeşen'i düşüremediler ama bir mesafe kat ettikleri doğrudur. Erkan'ın cenazesini evinde sabaha kadar beklemiş, ertesi gün de ona görkemli bir cenaze töreni düzenlemiştik. Onu vuran faşist katil, kendisine tenha köşedeki ranzanın üst katında bir yer yaptı. Durumunu öğrenmemiz birkaç günümüzü almıştı tabii ki. Kimse onu tanımıyordu. Bir gün arkadaşlardan biri ranzasına çıktı ve aynı ilçeden bir hemşeri edasıyla neden cezaevine düştüğünü sordu. Buradaki ortamı bildiğinden durumunu aleni bir şekilde anlatması imkânsızdı. Bir korku ve endişe içinde olduğu her hâlinden belliydi. Gerçeği söylemedi tabii ki. Zaten söylemesini de beklemiyorduk ama bu onun yaptıklarından pişman olduğu anlamına gelmiyordu.

Bir gün şahsın yanına giderek suratına birkaç tokat ve yumruk indirdim, bağırarak can havliyle mazgala doğru koştu. Askerler kapıyı açıp şahsı aramızdan aldılar. O faşisti bir daha göremedik, sonra Adapazarı'na götürüldüğünü duyduk. Asıl vukuatları oradaymış.

Yoğun tutuklama ve sorgu süreci yaşandığından, bulunduğumuz yere Karadeniz bölgesinden bir yığın insan gelip gidiyordu. Rize'de yaşadığımız sorgu döneminden beri birlikte olduğumuz, bize göre yaşlı bir amca (Kadir) vardı. Bu şahıs silah yakalatmaktan tutuklanmıştı. Kadir amca dini bütün, ağzını her açtığında Allah kelimesini eksik etmeyen, namazını kaçırmayan bir vatandaştı. Bunun silah yakalatma hikâyesi de bir o kadar ilginçtir. Sorguda bu amcaya yüklenmişler, dayak atmışlar fakat bir türlü silahların yerini söyletememişler. İhbar edenler ise kesin silah diye ihbar etmişler. Sorgu devam ederken amcayı keşif için evine ve çevresine götürmüşler. Kadir amca silahları bir poşetin içine koyup güzelce ambalajladıktan sonra bol yapraklı büyük bir ağacın dalına asmış meğer. Tabii aradan geçen üç ay içinde ağaç yapraklarını dökmüş ve emanet torba öylece ortaya çıkmış. Sorgulamaya devam edilirken dahi bizim Kadir üstat, yakın komşuları ve yakın akrabaları bile "biz silahları Kadir amcaya verdik" demelerine rağmen hâlâ inkâra devam ediyordu. O, bu durumdayken bile, onca eziyete rağmen silahların kendisine ait olduğunu kabul etmedi, ifadesine geçirtmedi, takdirlerimizi hak etti ve bize adeta canlı örnek oldu.

Bahçecik cezaevindeki son günlerimizden birinde Mustafa fena hâlde susamıştı ama ne yazık ki sular akmıyordu. İçmek

için bile olsa bir damla su yoktu. Mustafa'nın aklına Kadir amcanın abdest aldığı ibrikler geldi ve birini alıp kafasına dikti. Bir yudum almasıyla püskürtmesi bir oldu. İbrikteki sıvı bir başka kokuyordu. Mustafa ne kadar tükürüp öğürse bile midesine az da olsa bir şeyler inmişti. Biraz sonra yanına gelen Kadir amca, "Sen ne yaptın kardeşim, orada çamaşırlarımı yıkarken kullandığım az biraz çamaşır suyu vardı, yoksa içtin mi?" deyip telaşlandı ama iş işten geçmiş, olan olmuştu. Neyse ki az içmişti de Mustafa iyiydi.

Bulunduğumuz koğuş büyük olduğundan her gelen buraya konulmaktaydı. Hatta bazen öyle kalabalıklaşıyorduk ki ranzada ikişerli yatmamız gerekiyordu. Hiç tanımadığımız insanlar geliyordu ve biz hemen tüm imkânlarımızla onlara kucak açıyorduk. Bildiklerimizi, oradaki kısa süre içinde yaratabildiğimiz yaşantıyı onlara aktarıyor, paylaşıyorduk. Bu yaptığımız şey sonradan gelenlerin buradaki yaşamını kolaylaştırıyor, psikolojik olarak rahatlatıyordu. Çünkü şunu biliyorduk ki bizi hep burada tutmayacaklar ve birçoğumuz farklı yerlere gönderileceğiz. Herkes gittiği yerde burada öğrendiği dayanışma duygusuyla hareket etsin diye çabalıyorduk. Biz toplumun tüm zenginliklerini ortak paylaşma ve bölüşme mücadelesi vermedik mi, öyleyse burada da ona uygun davranmalı ve yaşamalıydık. Dışarıdan, ailesi ve yakınlarından yardım gelmeyen biri varsa gelenlerle paylaşmalı, bölüşmeliydik. Yerleştirmeye çalıştığımız davranış biçimi en başta buydu.

Erzincan Cezaevi Hikâyesi Başlıyor

Bahçecik cezaevinde çok kalmadık aslında. İki, iki buçuk ay sonra gardiyan asker isimlerimizi mazgal deliğinden okudu ve hazırlanmamızı söyledi. Burada kalıcı olmadığımızı, başka bir yere götürüleceğimizi zaten biliyorduk. Özellikle dava arkadaşlarımızın olduğu bir liste okundu ve hazırlıklar yapıldı. Sabaha karşı askeri araçlara doldurulduk, Hamsiköy, Gümüşhane ve Zigana yolundan Erzincan'a doğru yola çıkarıldık. Yoğun bir güvenlik önlemi vardı. Önde ve arkada eskortlar eşliğinde gidiyorduk. Sadece bir yerde ihtiyaç giderme molası verildi.

"Erzincan'a girdik ne güzel bağlar" dizesi sadece türkülerde kalmıştı. Biz oraya giderken de ayrılırken de bağını ve

bostanını hiç göremedik. 3. ordu merkezi olan havaalanına götürüldük. Burada 1, 2 ve 3 no'lu olmak üzere toplam 3 tane askeri cezaevi vardı, hepsine bölüştürüldük. 3 no'lu cezaevi hem siyasilerin hem de adli tutukluların olduğu bir yerdi. 2 no'lu ise iki bölümden oluşuyordu, birinci kısımda devrimciler, ikinci kısımda faşistler kalıyordu. 1 no'lu cezaevinde ise sadece devrimciler vardı. 3 no'lu cezaevine getirildiğimizde, daha önceden tutuklanmış dava arkadaşlarımızın da orada olduğunu gördük. Buradaki hava hiç de hoş değildi. Çünkü burada ayrıcalıklı bir yaşam vardı, yani çoğunluğu silah kaçakçılığı ve adli suçlular teşkil ettiğinden onlara bizden daha iyi davranılıyordu. Onların maddi durumları çok iyiydi, eve gelen misafir muamelesi görüyorlardı. Bizden önce 1 no'lu cezaevinde olaylar yaşandığını arkadaşlar anlatmıştı. Özellikle Amasya bölgesinden operasyon ve çatışma sonucu yakalanan yoldaşların cezaevindeki baskı ve yıldırma politikalarına karşı direnişleri, büyük bir moral kaynağı olmuştu. Bu arkadaşlarla karşılaşmadan onları başka bir yere nakletmişlerdi. Tanışma fırsatımız olmadı ama bıraktıkları olumlu hava hissediliyordu. Bize bıraktıkları emaneti onurumuz belledik ve daha da yücelterek götürmeye çalıştık. Pazar davasından gelen arkadaşların tümünü aynı cezaevine koymadılar. Bir kısmımızı 2 no'lu denen tugay cezaevine, bir kısmımızı ise daha çok kaçakçı ve apolitiklerin kaldığı 3 no'lu cezaevine ve kalanımızı da 1 no'luya koydular. 3 no'luda kalanları birkaç gün sonra 1 no'luya naklettiler ve böylece neredeyse çıkmaya yakın zamana kadar buralarda kaldık.

Sene 1981, aylardan Mayıs. Bu koğuşta bulunanlar genellikle aynı bölge ve dava arkadaşlarının kümelenmesi şeklindeydi. Örneğin, 5. ve 6. koğuşlar daha çok Sivas, 7. koğuş Rize ve Trabzon, 8. koğuş Giresun, 9. ve 10. ise Elazığ, Tunceli, Ordu ve Giresun'dan karıştırılmıştı. 5. koğuş kadınlara aitti, diğer numaralar ise hücreler için verilmişti. Cezaevine ilk giren ya da cezaevi değiştiren herkese bir hoş geldin merasimi yapılırdı. Yani herkes iç çamaşırı kalacak şekilde soyundurulur, tüm eşyaları dökülür, yere yatırılır ve arama yapılırdı. Bunların birbirlerine bile güvenleri yoktur. Ya yolda askerlerden biri bir şey vermiştir diye düşünür ya da yıldırma ve aşağılamayı amaçlarlar. Belki de her ikisi birden. Gardiyanlar askerdir, gardiyanlık eğitimleri

olmadığı gibi her şey asker diplini içerisinde düşünülür, yapılır. Herkes girerken coplarla kaba bir dayaktan geçirilir.

Koğuşlarda önce bir boşluğa rastgele konulursunuz. İlk yerleştirmede payıma 6. koğuş düşmüştü. Tesadüfen düştüğüm yerden memnundum çünkü yoldaşlarımın yoğunlukta olduğu bir koğuş denk gelmişti. Burada, sonraki yaşantımda da sevgi ve saygı ile anacağım Sivaslı yoldaşlarımız vardı. Biz gitmeden önce cezaevinde birçok şey yaşanmış, arkadaşlar anlatmıştı. Samsun'da çatışmada yakalanmış, suçüstü hesabıyla ilk yargılaması bitmiş ve idam cezası alan yoldaşlardı. Özellikle bu arkadaşların öncülüğünde, cezaevinde insanca yaşam koşullarının sağlanması için bir mücadele verilmiş ve bazı haklar elde edilmişti. Cezaevine getirilmek, yani tutuklanmak tekrar sorguya alınmayacağınızın garantisi değildi. Herkes o sıkıyönetim koşullarında her an sorguya alınma ve işkence görme tedirginliği yaşamaktaydı. İşkence ve tekrar sorgu olasılığına rağmen özgüvenimizi yitirmedik. Mahkeme süreçleri daha başlamamıştı. Bir ütopya uğruna savaştık, mücadele ettik ve bu mücadelede yenildik, esir düştük. Öyle düşünüyorduk. Burası bizim yaşantımızın zorunlu bir evresiydi, bu gerçeği kabullenmek durumundaydık. Fakat burada ömrümüzün kalan kısmını yatarak tamamlayacağımızı hiç düşünmedik. Bir şekilde dışarıya çıkma ve mücadeleye katılma süreçleri, yöntemleri ve hayalleriyle yaşıyorduk.

Cezaevinde ikili bir yaşam söz konusudur. Bir yandan cezaevi yönetiminin baskıcı uygulamalarına karşı insanca yaşamı savunan bir hat çizmek, diğer yandan da koğuşta kendimize ait olan ortamı yaşanabilir ve kendimize ait bir iç huzur mekânına dönüştürmekti. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz diye düşünüyorum. Aksi durumda kendi hayat bakışınızla barışık olamazsınız. Zamanla kendinize olan saygınızı yitirirsiniz. İşte biz öncelikle bunu koğuşlarımızda başardık, uyguladık. Hiç kimseye "Sen bunu yapacaksın, böyle davranmak zorundasın, olmazsa şöyle olur" demedik. Zaman, mekân ve ortama uygunluk problemini çözdük. Olağanüstü bir durum yoksa her gün öğleden önce ve sonra havalandırma saatlerimiz vardı. Bu saatlerin uzunluğu idarenin keyfiyetine göre ufak tefek değişse de devam ediyordu. Koğuşlarda olması gerekenden fazla insan bulunduğundan, havalandırma ve temiz hava alma önemli bir ihtiyaçtı. İki ileri, iki geri adımlayabileceğimiz bir alanda yaşıyorduk ama sabah sa-

atlerinde spor yapmaya çalışıyorduk. Başka bir aktivitemiz daha vardı, iki ya da üç kişi sorular hazırlıyor, iki grup oluşturuluyor ve hazırlayanlar soruları sorarak grupları yarıştırıyordu. Tabii bura da asıl amaç yarışmak değil, bilgi edinmek, dağarcığımızı tazelemek ve zaman geçirmekti.

Sorular genel kültüre hitap etse de sosyalizm ve toplumların gelişimi, diyalektik materyalist felsefe ve yakın tarih gibi konuları içeriyordu.

Bizim Erzincan cezaevine götürüldüğümüz 1981 Mayıs ayından 3 Kasım 1983 gününe kadar yönetiminden sorumlu Orhan albay vardı. Bu albayın harp akademisinde öğretim görevlisi olduğu rivayet edilirdi. Doğru olabilir çünkü kendisinin yönetim yaklaşımı daha çok, sorunu tarafları muhatap alarak çözme merkezliydi. Bu yaklaşımına en güzel örnek, koğuş temsilcilerinin taleplerini dinlemesi ve kısmen de yerine getirmesiydi. Onun döneminde dayak, işkence ve amansız saldırılar olmadı dersek yanlış olmaz sanırım. Havalandırma saatlerimiz ihlal edilmedi, kantin ihtiyaçlarımız düzenli karşılandı, kitap okuma hakkımızı kullanabildik, koğuş değiştirmek isteyenler değişebildi. Buradan cezaevini bizim yönettiğimiz anlamı çıkarılmamalı ama sadece koğuş değil koridordan itibaren burası bizim sorumluluğumuz altındaydı. Orhan albay dönemi daha çok tutsaklarla diyalog sürecinin işletildiği bir süreçti. Buradan da keyfimizin yerinde olduğu, "otelde" kaldığımız sonucu çıkarılmamalı.

Devrimci kadın arkadaşların kaldığı koğuş ve iki hücre dahil toplamda on koğuştuk. Koğuşların en küçüğü on, en büyüğü on sekiz kişilikti ama aslında yarısı kadar insanın kalabileceği kapasiteleri vardı. En fazla 20 m^2 bir alan, ikili ranza tipi yataklarla doldurulmuş, hareket edecek yer kalmamıştı. Tek kişilik, 1- 1.5 m^2 yerde hem tuvalet ihtiyacınızı karşılayacaksınız hem de banyo gibi temizliğinizi gidereceksiniz. Kelimenin tam anlamıyla, insani olmayan koşullarda kalıyorduk. Zemin kattı ve 10 m uzağında yükselen cezaevi duvarları içeriye rüzgârın girmesini dahi engelliyordu. Koğuşun kapısı gece kapandığından 40 cm^2 camdan nefes alabiliyorduk. Kışın bu camı açmamızın mümkünü yoktu çünkü hemen camın altında ve paralelinde yatak vardı. Soğuktan çoğu zaman yatak ve battaniye altından çıkamıyorduk. Üstelik Erzincan'ın -20'lere varan soğuğu karşısında değil camı açık tutmak, durmak bile olanaksızdı. Tek katlı,

dikdörtgen şeklinde ve çatısı olan, uç kısmında koğuş ve hücreler, kalan kısmında idari bölümler bulunan bir yapının sakinleriydik. 1981 Mayıs'ından, 3 Kasım 1983'e kadar yaşadıklarımız, direncimizle, onurumuzla ve dik durmasını becerebilmemizle alakalıydı. Bu süre içerisinde sorunlarımızı cezaevi yönetimiyle konuşma, tartışma ve pazarlık yapma imkânlarımız vardı. Bir problem çıktığında bizim belirlediğimiz koğuş sorumlusu arkadaşı idareye gönderiyor, görüşme talep ediyor ve sorunlarımızı kısmen çözüme kavuşturuyorduk. Çözülmeme durumunda ise, cezaevinde ne tür eylemler konulabilirse onların tümünü deniyorduk. Bunlar, görüşe çıkmamak, yemek almamak, sorunlarımız duyulsun diye slogan atmak, kısa aralıklarla açlık grevleri gibi şeylerdi.

Cezaevi komutanı Orhan albayın konuşulabilir biri olması (belki öğretmen kökenli olması etkendi buna), sorunlarımızı dile getirip bir orta yol bulmamıza yarıyordu. Zaman zaman gelip bizimle toplu görüşmeler yaptığı da oluyordu. Havalandırma saatlerimiz genellikle aksatılmadı, kantin ihtiyaçlarımız verilen listelere göre karşılandı. Bizlere dayatılan tek tip bir yaşam yoktu. Fakat son günlerde bir farklılık sezinliyorduk. Makul karşılanan taleplerimiz reddediliyor, tersleniyor ve daraltılıyorduk. Şöyle ki havalandırma saatlerimiz kısıtlanmaya çalışılıyor, tek tip elbise giymemiz isteniyor, askerlerin komutanlarına verdiği şekilde sayım vermemiz talep ediliyordu. Biz bunları yapmayı kabul etmeyince de sürekli ceza ve mahrumiyet yaşıyorduk. Bu taleplerin Orhan albayın da üstünden geldiğini anlıyor ve hissediyorduk. Çünkü albay bize bir gerçeği ima ediyordu sanki ve şöyle diyordu: "Arkadaşlar bu kuraları ister ben söylediğim için yapın, ister yapmayın ama size bunları zorla yaptıracaklar. Çok çok beni buradan alırlar başka birini verirler. Eziyet görmemeniz için söylüyorum, bunları size zorla da olsa yaptıracaklar, gelin görmek istemediğim manzaralar yaşanmasın." Albay, bize karşı iyi "polis" rolünü oynamaktaydı. Onun da bir daralma ve yukarıdakilerin dayatmasını bize kabul ettirme çabasını anlıyorduk. Hatta kendi aramızdaki konuşmalarda gelen tehlikenin farkındaydık ve nasıl yapmamız gerektiğini planlamaya başlamıştık bile. Başka cezaevlerinde olan biteni zaten takip ediyor, yaşatılan zulüm, işkence ve dayatmaları biliyorduk. Yani sıranın bir günde bize de geleceği

belliydi. Albay aslında bize şunu demeye çalışıyordu, "Ben size işkence etmek ve zorla bunları yaptırmak istemiyorum, beni buna mecbur bırakmayın, emir yukarıdan geliyor, benim yapabileceğim bir şey yok."

Anlatmaya çalıştıklarını biz aslında biliyorduk, olacakları tahmin edebiliyorduk. Yani gelen tehlikenin farkındaydık. Biz de tüm bunlara karşı pozisyonumuzu belirlemeye ve planlarımızı yapmaya çalışıyorduk.

3 Kasım Saldırısı: Cezaevinde Bir Dönemeç

Erzincan'ın bir yanı Munzur bir yanı Keşiş Dağıdır. Bunu bilmek serbest, seyretmek yasaktır. Dışarıyı görebildiğin 30'a 40 cm pencereye bir metreden fazla yaklaşamazsın. Dağları düşünüp uzaktan da olsa bakmak tehlikelidir.

"Erzincan'da bir kuş var
Kanadında gümüş yok
Gitti yârim gelmedi
Gayri bunda bir iş yok"

Ah Nâzım ah, nereye gitsek dilimize düşen birkaç dize mutlaka vardır senden. Ben yedi sene Erzincan'da kaldım ama ağacın dalına konan o kuşu görmek nasip olmadı. Daha önce anlatmıştım, Erzincan'a ilk getirildiğimizde 3 no'lu cezaevine konulmuştuk. Burada kaldığımız süre itibariyle anlatmaya değer fazla bir şey yaşamadık. 1 no'lu cezaevi daha korunaklı ve "ağır suçluların" barındırıldığı bir mekândı. Burada sadece devrimciler ve küçük bir yerinde de kadınlar vardı. Onları bizim göremeyeceğimiz ayrı bir bölüme koymuşlardı. İlk dönemler birkaç kez kadınları da bizimle havalandırmaya çıkardıklarını biliyorum. Bu durum koğuş temsilcilerinin idarece muhatap alındığı son gün olan 3 Kasım'a kadarki dönemdi.

2 no'lu cezaevi ranzaları tahtadandı. Burası zemin altı olduğundan, yerüstüne göre daha rutubetliydi. İlk zamanlar bir şey yoktu ama zamanla tahtakuruları çıkıp muhteşem konforlu hayatımızı bozmaya başladı. İlaçlansa da bir türlü geçmedi, sonu gelmedi. Gece uykudan uyanıp kaşınmak için kalktığında

herkesin ayakta hatır hutur kaşınmakta olduğunu görüyordun. Tahtakuruları canımıza öyle tak etmişti ki, Tonyalı Raci arkadaşımız şiir bile yazmıştı:

"Bağladım pijamanın kollarını
Kestim tahtakurusunun yollarını"

Şiirin dediğini yapsak da para etmedi.

'83 yılının son aylarına doğru cezaevinin havası değişmeye başlamıştı. Bunu her bakımdan görüyor ve hissedebiliyorduk. İşe, önce asker sayımı istemekle başladılar.

Havalandırmaya çıkarılıyoruz, tek sıra hâlinde diziliyoruz, "sağdan say" komutuyla saymamız ve en sonunda da "sondur komutanım" dememiz isteniyordu. Biz ise, bunları yapmıyor, komutların emirlerine uymuyorduk. Böylece sürekli sorun çıkıyor ve sonunda dayak ve hücre yolu gözüküyordu.

Sonunda 3 Kasım gelip çattı. Bize o gün şiddetli ve sert bir saldırının yapılacağının sinyalleri verilmişti. Ayrıca cezaevi yönetimi değiştirilmişti. Bize yapılan operasyonu özellikle yeni gelen ve sonradan adını "gestapo" koyduğumuz yarbay Özcan Köse yönetti. Biz tüm koğuşlarla konuşup havalandırma girişi sırasında havalandırma kapılarını kapattık ve koridorları işgal ettik. Koğuş kapılarımız açıktı. Hemen hazırlıklara başladık. Öncelikle bize gaz bombalarıyla saldıracaklarını biliyorduk. Bunun için çamaşır leğenlerimizi ve su bidonlarımızı dolu tutup koridorun belirli yerlerine yerleştirmiştik.

Battaniyelerimizi ıslak beklettik. Bize "prosedür" gereği "kapıları açmamız ve teslim olmamız" uyarısını yaptılar. Biz ise, asker olmadığımızı, dayatılan askeri kuralların hiçbirini kabul etmediğimizi söyledik ve "siz dayatmadan vazgeçerseniz biz de direnişten vazgeçeriz" diyerek karşı isteklerimizi iletmiş olduk.

Bu karşılıklı restleşmenin ardından camlardan koridor ve koğuşa gaz bombaları yağmaya başladı. Seri bir şekilde o kadar çok bomba attılar ki ancak birkaçını yakalayabildik ve suya atarak etkisiz hâle getirdik. Bombanın kendisi atıldığı andan itibaren sürekli ve hızlı bir şekilde hareket ettiğinden yakalaması pek mümkün değildi. Önce koridoru terk etmek zorunda kaldık. Koğuş kapılarına ıslak battaniyeleri asarak kapattık fakat koğuşlara da bomba attıklarından fayda etmedi. O kadar kişi

tuvalete sığındık ve kapıya ıslak battaniye asarak kapattık. Bu şekilde bile kapıdan gazın nasıl içeriye sızdığını gördük. Burası da gazla dolmuştu, burada kalmanın, nefes almanın mümkünatı yoktu. Kelimenin tam anlamıyla boğuluyorduk. Islak bezlerle yüzümüzü kapatıp öylece nefes almaya çalışıyorduk ama bunun imkânı da yok olmuştu. İçeride bomba dumanından göz gözü görmüyordu. Biz tüm bunlara rağmen "insanlık onuru işkenceyi yenecek" gibi sloganlar atıyorduk. Gür çıkan seslerimiz kısılmış, tiz bir feryada dönüşmüştü. Parmaklıklar ardındaki o kısıtlı alanda yapabileceğimiz başka bir şey yoktu. Birçok arkadaşımız zaten bayılmış, kendinden geçmişti. İçeride bunlar yaşanırken, dışarıdan kapıları kıran askerler gaz maskeleriyle içeri girmeye başladılar. Bizleri bulunduğumuz koğuşlardan çıkararak, oluşturmuş oldukları asker koridorundan geçirdiler ama ne geçiş, her askerden en az bir cop ve tekme yedik. Neredeyse her birimizi havada kapıyorlardı. Nasıl dışarı çıkartıldık, nasıl bir yığın gibi üst üste dizildik anlayamadık.

Dışarı çıkarılırken yediğimiz dayak, çıktıktan sonra onun on misli dayak ve işkence, insan olan birinin kaldırabileceği türden değildi. Yığın hâlinde bir süre bekletildik, sonra kaldırıldık ve ellerimiz kafamızda kenetli duvara dayatılarak çok uzun bir süre bekletildik. Birçok kez kendimizden geçtik ve bayılmalar yaşandı. Orada kafası yarılanlar, ayağı, kolu ve kaburgası kırılanlar, baygınlıkları geçmeyip hastaneye kaldırılanlar vardı, tam bir savaş alanı gibiydi. Onlar müttefik güçler, biz ise düşman, imha ve yok edilmesi gerekenlerdik. Komutan vur deyince, komutanın gözüne girebilmek için asker neredeyse kırıyor, öldürüyordu. Askerin yetiştirilme tarzı böyleydi.

Gündüz başlayan operasyon gecenin yarısında "başarı" ile bitmiş ve koğuşlarımıza alınmıştık. Koğuşlarımıza girdik ama koğuşlar durulacak gibi değildi. Her tarafa gaz kokusu sinmiş, ortalık ıslanmış, dağılmış, harabe gibiydi. Üst başımızın zaten tarif edilecek hâli yoktu. Yaralı, yırtık, ıslak ve her tarafı çürüyüp morarmış bir hâldeydik. Operasyonda kısmen diğerlerine göre diri kalabilmiş arkadaşlar zor durumdakilere yardım ettiler. Bunlar pansuman, masaj, temizlik ve belki biraz da moraldi. Tüm bu işkence ve eziyetler durulduğunda, gecenin ilerleyen saatlerinde koğuştan Mehmet Horasanlı mazgal kapısından koridora doğru yayılan bir türkü tutturdu "Omzumuzda mavzerler

dağlarda adım adım", "üç beş kişi kaldı türkü diyenler, al üstüne yeşil donu giyenler" diye. Ardından koğuş katıldı, arkasından da başka koğuşlar derken koro büyüdü.

3 Kasım'dan sonra hiç bir şey eskisi gibi olmadı. Biz dışarıda 12 Eylül askeri faşist darbesini yaşamıştık, içeride ise 3 Kasım darbesini yaşattılar bize. Bu tarih ve operasyondan sonra Orhan albayı göremedik, değiştirilmişti. Muhtemelen görevden almışlardı. Zaten bu operasyon da onun gittiğinin bir kanıtıydı. Cezaevinin yeni kuralları vardı artık. Koğuş temsilcileri yoktu ya da hiç dikkate alınmıyordu. Askeri kurallar ve dayatmalar her koşulda kendini gösteriyordu. Gardiyan askerler önceden bize karşı daha saygılıyken, tamamen farklı kişiliklere bürünmüşlerdi. Daha düne kadar bize Ayşe teyzenin oğlu gibi davranan delikanlılar, duyguları tamamen alınmış robota dönüşmüşlerdi. Karşımızda Ayşe teyzenin terhis bekleyen çocukları değil, devletin kendisi vardı. Sonuçta askerdiler ve emirleri uyguluyorlardı ama bir ikilemin arasında ezildiklerini de fark ediyorduk. Bazıları için aynı şeyi söylemek mümkün değildi tabii ki. Sanki ellerine fırsat geçmişti ve bunun tadını çıkarıyor, vahşete kendi yorumlarını katıyorlardı. Siyasi bir hınçla hareket edenler de vardı. Yaptığından zevk alan, kin ve düşmanlıkla davranan askerler. Böyle davrananların askerlikleri bittiğinde çoğunun askerde yaptıklarını anlatamadığını biliyoruz. İnsanlık suçuna ortak olmuşlardı ve sonraki günlerde bazıları yüzümüze bakamadılar, belki yaptıklarından utandılar.

Yeniden toparlandık ve bu insanlık dışı dayatmalara karşı direnmeye devam ettik ama bu saldırı birçok arkadaşımızı korkutmuş ve yıldırmıştı. Bizim bulunduğumuz 7. koğuş neredeyse tüm koğuşların ortasında, hepsinin kesiştiği yerdeydi. Sayımlar 5. koğuştan başladı ve devam etti. İlk 5. ve 6. koğuşlar sayım verirken sanki hiç problem yokmuş gibi sessiz bir şekilde koğuşlarına girdiler. Bizim 7. koğuş havalandırmaya çıktığında ise sayım vermedik ve bir kıyamet koptu. 18 kişiydik, hepimize birden aynı anda saldırdılar. Havalandırma darmaduman oldu, yine iyi bir kaba dayak yedikten sonra koğuşa atıldık. Arkamızdan 8., 9. ve 10. koğuşlar çıktı, yine bir ses yok ve içeriye alındılar. Aslında durumu anlamıştık, bizim dışımızda tüm koğuşlar kurallara uymuştu. Tabii buna şaşırmadığımızı söyleyemeyiz. Biz, kapı mazgalından koridora doğru neden böyle davran-

dıklarını arkadaşlara sorduk. Bunun mantıklı bir açıklaması olamaz, korkma ve yılmanın bir sonucu olarak direnemediler. Biz ise askeri kurallara uymuyor, çıkıp dayağımızı yiyor ve koğuşlarımıza dönüyorduk, mazgal kapısından türkü tutturan da yine biz oluyorduk. Diğer koğuş arkadaşlarımız türkülere katılmaktan bile çekiniyorlardı. Bu arada hücre uygulaması başlamıştı. Artık içimizden birçoğunu hücreye koymak için bahaneler üretiyorlardı. Kurallara genelde tüm koğuş uymuyordu ama askerlerin daha çok mimlediklerini ve kendilerine engel gördüklerini tuttukları gibi hücreye götürüyorlardı. Orada ne kadar kalacağınız belli olmuyordu. İdarenin insafına kalmıştı.

1 no'lu cezaevinin hücresi tam bir tecritti neredeyse. Hücrede yatmak için uzanacağınız yer ile tuvalet iç içedir. Yatma derken, öyle yatak yorgan değil. Böyle hiç olmadı. Yatarsanız beton üzerinde yatacaksınız. Bu hem yaz hem de kış aylarında böyleydi. Buna bile razı iken hücrede rahat bırakmazlar, asker gelip üstünüze hortumla su tutar, sırılsıklam olup kışın soğuğunda donarsınız, sabaha kadar uyumadan titrer durursunuz. İki adımlık hücrede ısınmak için, iki adım ileri iki adım geri hızlı adımlarla yürüyüş yaparsınız, sabaha kadar vücudunuzu ovuşturmaktan, kurumak için çaba göstermekten yorgun düşersiniz. Hücremizin bir konforu daha vardı, mazgal kapısı hiç kapanmazdı. Üstelik havalandırma camı da açıktı. Yani tüm bu olumsuzluklara rağmen bir de cereyanda kalıyorduk.

Çoğu zaman yemek vermezler, verdiklerini de köpeklere verir gibi önünüze atarlardı. Buradan ne zaman çıkacağınızı bilmezsiniz. Üç gün, beş gün ya da bir hafta sonra asker gelir, "Hadi çıkıyorsun" der ve koğuşunuza geçersiniz. Koğuşa geçince arkadaşlar ellerindeki imkânlarla size bakarlar, el üstünde tutarlar.

7. koğuşun bu tavrı yalnız başına haftalarca sürdü, diğer koğuşlar destek vermediler. İdare bize, "Sizin dışınızda tüm koğuşlar kurallara uyuyor, inadınızda neden direttiğinizi anlayamıyoruz, boşuna dayak yiyorsunuz" gibi laflar ediyordu. Nitekim bu direnişimiz kısım kısım meyvesini vermeye başladı. Bu arada biz, diğer arkadaşlara "Bakın, biz bu kurallara uyarsak ardından tek tip elbise dayatması gelecek, duracağımız yeri belirleyelim yoksa yaptırımların arkası kesilmeyecek" diyerek bize katılmaları konusunda ikna etmeye çalışıyorduk. Önce 6. koğuş, daha sonra 9., 8. ve 10. derken tüm koğuşlara cesaret geldi ve onlar da bizim

gösterdiğimiz tavrı göstermeye başladılar. Bu sefer direnenler olarak biz çoğunluktaydık. Ne yazık ki birkaç kişi de olsa, bazı koğuşlarda dayak ve işkenceye direnemeyenler vardı ve teslimiyetlerini sürdürüyorlardı. Onlar için yapacak bir şey yoktu fakat işin bir gerçeği vardı ki bu arkadaşlar itirafçı olabilirlerdi. Böyle bir tehlike doğmuştu. İdare bazı zayıf karakterli olarak tespit ettiği arkadaşlarımızı yakın markaja alarak itirafçılığa zorluyordu. Bu arkadaşları biz de özel markaja aldık ve itiraf etmelerini önlemeye çalıştık. Direnememelerine karşılık onlara kötü davranmadık, dışlamadık. Dostane ilişkilerimizi sürdürdük.

Bu direnişte tabii ki biz de tam olarak istediğimizi alamadık ama askerlerin dediği gibi de olmadı. Biz onurumuzla direndik ve dik durduk, dayatmaları reddettik. Bu bize yeterdi. Cigerxwîn ne güzel demişti:

"Boyun eğen esirdir
Biz yücelere çıkalım
Çünkü yalnızca insan boyun eğmez"

Dışarıda ya da içeride olun fark etmez, boyun eğmenin içerisi dışarısı yoktur.

Dışarıda boyun eğenler de aslında esirdirler. Boyun eğmek ve güce boyun bükmek, kul olmak değil midir?

İçeride bu işkence ve direnişler sürerken, dışarıya çıkanlar da şöyle diyaloglar yaşıyordu: "Bu kadar işkenceye nasıl dayanabildiniz?"

"Biz içeride direndik, bedenlerimizi ölüme yatırdık, ya siz nasıl dayandınız, ne yaptınız?"

2 no'lu cezaevine bizden sonra saldırmışlardı. Bizi dize getiremediklerini gören idare, buradaki devrimcileri çözebilir miyiz diye düşünmüş olacak ki onlara saldırdı. Bu saldırı esnasında şöyle ilginç bir diyalog yaşanmıştı. Arkadaşın biri, daha asker copunu indirmeden bayılma numarası yaparak yere attı kendini. Askerler, bu numarayı anlamadılar ki arkadaşı revire kaldırdılar. Bu arada saldırı tüm şiddeti ile devam ediyordu. Azem, namı diğer Dayı, yattığı yerden bir hışımla ve hiddetle kalkarak, "Yeter ulan yaptıklarınız, ne yani bizi öldürecek misiniz, ölümse ölüm" diyerek bağırmaya başladı. Ardından başka bazı arkadaşlarda destek verdiler. Baktılar ki burada dize getiremeyecekleri kişiler

var, Dayı'yı ve diğer direnen arkadaşları ayrı bir yere aldılar ve kalanları da koğuşlarına koydular. İşte bu ayırdıkları arkadaşları, yani bizim gruptan Azem, Emin, Mustafa, Yaşar, Tokat davasından Halis Bilge (bu arkadaşı sivil cezaevinde gardiyanlar döverek katlettiler), Giresun davasından Ziya Gül gibi birçok arkadaşı 1 no'luya getirdiler.

Nedendir bilinmez ama bu işkence ve direnişler yaşanırken bir an olsun dışarıyı hayal bile edemiyor insan. İçeriye o kadar sıkı sıkıya sarılıyor ki başka bir hayatı tasavvur edemiyor sanki. Öyle de olmalıydı aslında, direnişimizi başka türlü bu kadar güçlü kılamazdık.

Direniş Sonrası Sürgün

Bu direnmeler karşısında 7. koğuş, başı çeken koğuşlardandı. Nerede, ne zaman bir şey yapılacaksa cezaevinde bunun başlangıcı bizim koğuştu. İdare de bizden başka diğerlerini muhatap bile almıyordu. Çünkü bizi düşürseler, cezaevinin tümünü düşürmüş olacaklardı. Bunu çok iyi biliyorlardı, biz de durumumuzun farkındaydık. Bu anlamda, diğer koğuşların da moral kaynağıydık. Dayak ve işkencemizi yiyorduk, koğuşa gelip, mazgaldan tüm koridora türkü söylüyorduk, slogan attırıyorduk. İşte bu direnişlerde öne çıkan arkadaşlardan biriydim ki cezaevinden ilk sürgünü ben yedim. Beni, siyasal tutukluların idarenin her bakımdan teslim aldığı 2 no'lu cezaevine naklettiler. Burada ne yapacağım konusunda kafamda net bir şey yoktu. Gittiğim yeri biliyordum, bir fikrim vardı. Çünkü oradan bizim cezaevine gelenler ve mahkemede görüştüğümüz arkadaşlar vardı. Burası, faşistlerle devrimcilerin bir arada kaldığı bir yerdi. Bu durum, idarenin "karıştır, barıştır" projesine uygun olarak yaptığı bir uygulamaydı.

Bu uygulamayı burada tutuklulara şiddetli bir saldırı sonrası dayattılar ve yaptırdılar. Uymayanları 1 no'lu cezaevine, bizim yanımıza getirmişlerdi. Kalanlar ise, ne yazık ki pırtıyı kaptırmışlardı, aynı koğuşta faşistlerle beraber yaşamak zorundaydılar. Ben de bu dönemde gelmiştim. Burada kaldığım bir buçuk sene benim için tam bir cehennemdi. İlk adımımı attığım anda beni önce şiddetli bir dayağa ve ardından da hücreye koydular. Çünkü onların istediği gibi davranmıyordum ve davranmayacağımı

da biliyorlardı. Evet, çok az bir zaman faşistlerle aynı koğuşta kaldım ama yapacak bir şeyim yoktu çünkü bana destek çıkabilecek arkadaşlar hemen hiç yoktu. Birkaç kişiydik ve ben burada kaldığımız sürenin en az bir senesini hücrede geçirdim. Hücre nasıl bir yer; abartmıyorum, tam olarak dört adıma üç adım genişliğinde bir yer. Kalorifer ve su boruları buradan geçiyor. Burası bazen 8-10 kişi oluyor. Bu kadar küçük bir yerde yazın kaldığınızı düşünün. Ne mi oluyordu, değil uyumak, ayakta bile durmakta zorlanıyorduk. Dönüşümlü olarak, dinlenmek için çömeldiğimiz oluyordu. Kışın bu durum hücrenin ısınması anlamında iyi ama bu kadar küçük bir yerde nefes almakta zorlanıyorduk. İçerideki oksijeni tüketmemek için fazla hareket etmiyorduk. Gündüzleri belirli aralıklarda sırayla tuvalet ihtiyacı için çıkarılıyorduk ama dışarı çıkmak bile bize ayrı bir işkenceydi. Çünkü her gidişimizde dayak yiyorduk. Geceleri dışarı çıkmak yoktu. Yanımıza bir pet şişe veriyorlardı ve oraya ihtiyacımızı yapmak zorundaydık. Büyük ihtiyaç ise kesinlikle yoktu, sabaha kadar tutmak durumundaydık. Tutamazsan ne olacağını siz tahmin edin isterseniz. Türkiye'de askeri cezaevlerinde yaşananlar tam bir insanlık dramıydı ve tüm bunları bize reva görenler askerlerdi. Biz onlar için tam bir vatan haini ve düşmandık. Bizi halk çocuklarına da ne yazık ki öyle tanıttılar. Oysa o halk çocukları kulağımıza, "Ben burada gördüklerimi ve yaşadıklarımı hayatım boyunca unutamayacağım, siz nasıl insanlarsınız ki tüm bunlara dayanabiliyorsunuz" diyorlardı fısıldayarak. Fakat maaşı benim de o güne kadar ödediğim vergilerle karşılanan rütbeli subaylar, tam bir kin ve öç duygusuyla davranıyorlardı. Ne yazık ki sol düşmanlığı ve kindarlığı Türkiye Cumhuriyeti'nin mayasında vardı.

Ahmet'in İşkence Davası

Günlerce ve haftalarca devam eden işkenceli sorgular bizleri bitkin ve mecalsiz bırakmıştı. Zaman ve mekân kavramını unutmuştuk. Orada ne kadar kaldık, tam olarak neredeyiz, onu bile anlayacak durumda değildik. Ahmet'in işkenceyle öldürüldüğü davanın gerekçeli kararında, "Ahmet Uzun yakalandıktan sonra kimlerin dövdüğünü açık seçik belirtmemesi (yaşayan ve ifade veren dokuz kişiyi kast ediyor), ölüm süresinin her bir sanık tarafından farklı (dört ile altı gün aralığında) söylenmesi" gibi nedenlere dayandırılarak dava reddedilmiştir. Böylesine komik

bir söylem ve karar çıktı ortaya. Sorguda geçirdiğimiz günlerin süresini net bir şekilde bilmek mümkün değildi zaten. Ortada işkenceyle öldürülen bir insan vardı ve arkadaşları işkencenin kaç gün sürdüğüne dair aynı süreyi ifade etmedikleri için dava reddedilmişti. İşkencecileri görüyormuşuz gibi tarif etmemiz ve ismen bilebilmemiz sanki mümkünmüş gibi, aklımızla alay ettiler açıkça. Gözlerimiz geniş bir bez bantla sıkı sıkıya bağlıyken, geceyi ve gündüzü ayırt etmek mümkün değilken, bizden işkencecileri kesin bir şekilde bilmemiz ve tarif etmemiz istenmekteydi. Tüm bunlara rağmen, işkencecilerimizi tanıyor ve biliyorduk, isimlerini de verdik. Onlarla o kadar bütünleştik ki aradan 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen hâlâ seslerinden tanıyabiliriz. Askerinden polisine, hepsinin sesi hâlâ kulaklarımızdadır. Orada geçen yirmi beş gün bizim için sadece geceydi.

Hazırlık soruşturması sırasında yapılan otopside; adli tıp raporunda belirtildiği gibi, bulgular yeterince saptanmamış. En basitinden "klasik otopsi kurallarına bile uyulmamış, başı açılmamış, daha sonra Adli Tıp Kurumu'nca kafatasında tespit edilen 5cm uzunluğundaki çatlak saptanmamış. Yersiz bulgularla ölüm, zayıflıktan ve aşırı miktarda ilaç almaktan kaynaklanan şeklinde bir sonuca varıldığı" belirtilmiş.

23 Kasım 1981 tarihli raporda da "vücudunda sıyrık ve yara bere şeklinde belirtiler bulunduğu, maktulün ilk otopsi raporunda açıklandığı üzere zayıflık ve fazla miktarda ilaç alması sonucu öldüğünü kabul etmenin mümkün olmadığı" belirtilmiş.

Bu raporda Ahmet'in yakalandıktan sonraki ikinci gün ölmüş olduğu belirtiliyor, doğrudur. Fakat aynı rapor, "yakalanan şahısların" (yani bizlerin) ifadelerini samimi bulmuyor çünkü biz, silahlı çatışmada bizi yakalayan bu güvenlik güçlerine karşı "muğber" yani küskün olduğumuz için onlara suç atıyor olabilirmişiz!

Ahmet Uzun bir müessir fiil sonucu ölmüş olsa bile, inandırıcı deliller yokmuş!

Kimin öldürdüğü şüpheliymiş, şüphenin sanıklar lehinde yorumlanması bir ceza hukuk genel kuralı olduğu için de suçu işledikleri konusunda kuşkuya düşülen sanıklar (yani işkenceciler) hakkında bu suçtan dolayı beraat kararı verilmeliymiş!

Bu karar karşısında, müdahil baba Mustafa Uzun'un sanıklar aleyhinde hüküm edilmesini istediği maddi ve manevi tazminat taleplerinin reddedilmesi gerekirmiş!

Çünkü bütün bu konularda mahkeme kurulunda tam bir hukuk ve vicdan hâsıl olmuşmuş!

Sonuçta ne oldu?

Tüm işkenceci sanıklar beraat etti, baba Mustafa Uzun'un istekleri ise reddedildi!

Buna mahkeme, tüm vicdansızlığıyla oy birliği ile karar verdi yani bir tek kişi bile aksini düşünmedi... Ama olsun; yargıtay yolu açıktı nasılsa, umut fakirin ekmeğiydi... Bununla avunmamız öneriliyordu adeta!

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bu karar metni hukuk adına tam bir katliam belgesidir.

İşkence ve sorguda görevli 9 kişinin ismini verdiğimiz hâlde, isimleri beyan etmediğimiz söylenmektedir. Üstelik sorgu boyunca gözlerimiz sert bir kaput beziyle kapatılmış olmasına rağmen isimleri beyan edebilmişizdir. Devlet aklı, Ahmet'in ölümü hakkında verilen ilk raporu kendisi de ret etmesine, yanlışlığı üzerinde kanaat getirilmesine rağmen, ikinci rapordaki "kafasını yakalanmadan önce kendisinin bir yerlere çarpmış olabileceği" tespiti, abartılı, absürt ve zorlama bir tespittir. "Maktulün ölümüne sebebiyet verenlerin kimler olduğu noktasında açık seçik delillerin ortaya konulamadığı" söylemi kadar zorlayıcı ve akla ziyan bir cümle daha kurulamazdı.

Şikâyete söz konusu 9 kişinin ismini biz kafamızdan mı indirmiştik?

Onlar sorgu ve işkenceye katılmadılar mı? Devlet, sorguya ve işkenceye katılanları bilmiyor muydu?

İlk raporu hazırlayan doktor ya da doktorların, vermiş oldukları yalan ve yanlış saptama-rapor nedeniyle sanıklar listesinde olmaları gerekmiyor muydu?

Yargılanan sanıkların hemen hepsinin asker ve polis memuru olduklarını düşünürsek, bunların adreslerinin tespit edilemediğinin söylenmesi, mahkemenin bu davanın sanıklarını aklamayı kafasına koyduğunun kanıtı değil mi?

Onlarca yıl geçmesine rağmen, üzerimizde hâlâ var olan işkence izlerini göstermemize rağmen, heyet kayıtlara almamakla kimden yana tavır koyduğunu göstermiştir. İşkencenin suç ortakları sadece isimlerini tespit edebildiklerimizle mi sınırlıdır, değil elbette!

İşkencenin diğer suç ortakları şunlardır:

İşkence izlerini gördüğü hâlde tutanaklara geçirmeyen savcılar... Adil bir yargılamaya gerek görmeden baskı, talimat ve önyargılarla devrimcileri mahkûm eden hâkimler... İşkenceler sonucu hasta, sakat ve ölü olarak huzuruna gelen insanlara yapılan işkenceleri, işkenceler sonucu oluşan bulguları ve meydana gelen ölümlerin gerçek nedenlerini gizleyerek, yaptığı insani ve vicdani yeminlerine rağmen sahte rapor veren doktorlar... Devrin iş başındaki bürokratları, emniyet müdürleri, polis şefleri, valiler!

Asıl sorumluları ise, "Asmayalım da besleyelim mi" diyen Evren ve onun dört generalidir. "Bizim çocuklar işi bitirdi diyen" emperyalistlerdir. Darbenin yapılmasından çıkarı olan ve bu nedenle çok sevinen işbirlikçi tekelci sermayedir. Bu aklı temsil eden her kim varsa odur!

Ahmet'in öldürülme nedenini yazan ilk tespit raporunda askerlerin ve bilumum sorumluların ileri sürdükleri görüş, "Ahmet daha önce cebinde sakladığı hapları içerek intihar etmiştir" şeklindeydi. Bu görüşü uzun süre muhafaza ettiler. Ta ki işkence davası açılıp mezardan kafatasının çıkarılıp Adli Tıp raporu gelene kadar. Onlar bu yalan üzerinden davanın üstünü kapatabileceklerini sanıyorlardı. Bu dava açılmasaydı, Adli Tıp'tan böyle bir rapor gelmeseydi bile, değil bizi, halkımızı da inandırmaları mümkün değildi. Oysa biz, bir toplama ve işkenceli sorgu evi olarak kullanılan Askoroz mevkindeki Rize Eğitim Enstitüsü'ne getirilene kadar elli kere arandık, hem de çırılçıplak şekilde. Ahmet zaten rutin hayatında bile ilaç içmeyi sevmeyen biriydi. Şu karara bakın:

"Bütün bu konularda mahkeme kurulunda tam bir hukuk ve vicdan hâsıl olmuştur."

Bu davada vicdani ve hukuki kararı hâsıl olduranlar, normal yaşamlarında da böyledirler! Burada hâsıl olan hukuk ve vicdan yalnızca 12 Eylül adaletine değil, bu soygun düzenine ve onun rahat işlemesine yarayan faşizme ait bir hukuk ve vicdandır!

Ahmet Uzun'un işkencede öldürülmesiyle ilgili şu anekdotu yazmazsak eksik kalacaktır. İsmail Hakkı Temel tarafından mahkemede, işkence davasında ifade ettiği şöyle bir anı vardır. İsmail, sorgudaki ağır işkence nedeniyle almış olduğu darbeler sonucu kötüleşip hastaneye kaldırılmıştı. Hatta birkaç gün yatırıldığını hatırlıyorum. Anlatacağım bu karşılaşma Ahmet'in öldürülmesinden sonra yaşanmıştır. İsmail, hastanede yatarken,

yanında nöbet tutan askerler Ahmet'in ölümüyle ilgili şöyle bir gerçeği dile getirmişlerdir:

"Ahmet'i sizin yanınızdan bir süreliğine aldılar ve deniz kıyısına götürdüler. (Bulunduğumuz yer denize sıfır noktasında inşa edilmiş bir yapıydı zaten). Burada Ali Liba adlı asker Ahmet'in kafasına taşla birkaç kez vurdu, hızını alamadı postallarıyla vurdu, üzerinde tepindi. Ahmet'in yarı canı burada gitmişti zaten. İçeriye götürüldüğünde Ahmet neredeyse konuşamıyordu."

Buradan da anlaşılıyor ki Ahmet, işkence koşullarında öldürülmüş ve failleri de bellidir.

Bir Babanın İkinci Kez Ölümü

Bir baba, çocuğu ölünce bir kez ölür. Ölüm eğer doğal bir ölümse, gömmek belki yine zor olur ama hiç olmazsa doğal olur. Yukarıda Ahmet'in işkence davası, mahkeme süreci ve verilen karar tüm garabetiyle anlatılmıştır. Çıktıktan sonra Mustafa amcadan dinlediğim hikâye beni tam anlamıyla sarsıp silkelemiştir. Ahmet ile ilgili olarak mahkemede ciddi sözler söyledik, suç duyurularında bulunduk, tutsaklık koşullarında yapabileceklerimizi maksimum düzeyde yaptık. Mahkeme ifadelerimizi ve bu konudaki direncimizi fazla savsaklayamayan heyet, bahsettiğimiz işkenceciler hakkında dava açmak zorunda kaldı ve dava sürerken mezarı açtırıp Ahmet'in kafatasını aldırarak "otopsiye" gönderdi. Sonrası, tarihe geçen bu utanç belgesine ait hazin bir hikâyedir:

Savcılığa bağlı bir ekip tarafından evin yanındaki mezar kazıldı, tabut açıldı, Ahmet'in kafası gövdeden ayrıldı ve "otopsi" için Adli Tıp'a gönderilmek üzere alındı, haftalar sonra işlemler tamamlandığında Rize ili Gündoğdu mahallesindeki karakola geri getirildi. Karakol komutanı Nadir astsubayın çağırması üzerine karakola giden Mustafa amca (Ahmet'in babası) ne olduğunu bilmediği için neden buraya çağırıldığını sordu. Kenarda bir masanın üstünde tahta bir kutu durmaktaydı.

"Oğlunun kafatası geldi, emanetini al götür ve doğruca koyman gereken yere koy."

"Onu mezardan siz aldınız, yine siz koyacaksınız... Bana bunu yapmayın."

"Bak, sana son kez söylüyorum... Al o kafayı ve git yerine koy, sana emrediyorum! Yoksa seni de içeri alırım, başına gelecekleri sen hesap et."

Şimdi bunu bu şekilde yazmak ve yazılanları okumak bile nasıl zor, değil mi?

Bir babanın, çocuğuna ait kafatasını koltuğunun altına alarak eve gitmesini yazı ile hikâye etmek bile öyle zorken, hangi birimiz kendini Mustafa amcanın yerine koyabilir?

Bu olaya ve sonrasındaki travmaya kaç baba dayanabilir, hayatına normal insanlar gibi devam edebilir?

Bu olaydan sonra aile için normal yaşam unutuldu zaten. Ahmet'i mezara koyduklarında bir kere ölmüşlerdi, mezarın açılıp kafatasının tekrardan yerine konulmasıyla aile ikinci ölümü yaşadı. Mustafa amca, uğradığı saldırı, hakaret ve aşağılık davranış karşısında kızgınlığı ve hiddeti ile oradan çıkıp mahalle yolunu tutsa da neyi nasıl yapacağını hangi ruh hâli içerisinde düşünebilirdi kim bilir.

1981 senesinden söz ediyoruz. Yani 12 Eylül darbesi yapılmıştır ama ortalarda devletin "bölücü-ayrılıkçı terör örgütü" diye kodladığı örgüt de yoktur henüz. Kürt hareketiyle girişilen çatışmaların başlamasına daha 3 yıl vardır... Yani Rize'de sergilenen bu şeyler, ülkede bir sıcak çatışma yokken yaşatılan gerçeklerdir. Bunu şunun için söylüyorum; güneydoğuda yaşananlar, bu yaşadığımız benzer olay karşısında onlarca misli ile yaşatılmıştır buradaki halka.

12 Eylül öncesinde akan "kardeş kanı" 13 Eylül sabahı şıp diye kesilmiş, huzur ve güven ortamı sağlanmıştı! ama bu "güzel ortamı" tesis edenler şimdi bu vahşetleri yaşatmaktaydılar. Diyorlar ki "Olan olmuş, ölen ölmüş, hapis edilen edilmiştir..." Fakat bu zulümlerin sebebi nedir? Bütün bunlar neden yaşatılır?

Mesela, sonraki yıllarda 13 kurşunla delik deşik edildikten sonra yanına boyu kadar bir tüfek bırakılan 12 yaşındaki "terörist" çocuk... Havan topu ile parçalanan 13 yaşındaki küçük kız çocuk... Operasyonlarda yakılan evler, yaşanan trajediler, köylüye yedirilen dışkılar, zırhlı araç arkasına bağlanıp yerde sürüklenen bedenler, fosseptik çukurunda bekletilen insanlar, bedenlerini ölüme yatıranlar ve yakanlar, toplu katliamlar, gözaltında kayıplar, yargısız infazlar ve daha başka neler, neler!

Perulu şair C. A. Vallejo, "Acı Çekene Saygı" adlı şiirinde şu dizelere döker kalbini:

"Ben tanrı olsam intihar ederim
İnsanlarla birlikte acı çekmeyi
Öğrenemediğim için"

Bir babaya, anaya ve aileye bu acıyı yaşatan bir Tanrı olabilir mi?

Şair bu dizelerde haklı değil mi?

Bu kitap yazılırken Mustafa amcayı yitirdik. Bu dünyadan tüm ah ve alacaklarıyla ile geçip gitti... Acılı anamız ise yaşıyor. 10 m uzaklıktaki evin penceresinden hâlâ oğluna bakıyor.

Ne Çıkar

Derler ki, anasıdır ayların Ocak... O kadar mı yalnız
Belki acının ve hüznün, başlayan ve bitenin... Umudun belki de
Kim bilir

Buza kesmiş bir sabaha uyandığında koca yaz
Yanmaz mı dağ menekşesi
Suyu damarlarında donmuş taze fidana
Sonbahar ki kışa hazırlığın adıdır
Hey canım gel dertleşelim
Zamansız ayrılığımıza

Bu kez amansız bastırdı kış
Hazırlıksız yakalandık
Oysa nasıl da yanıyordu
Avuçlarımız

Nasıl da yanıyordu avuçlarımız, sıcak bir namluyu kavrar gibi
Nasıl yanıyor avuçlarımız
Alev saçlı bir çocuğun gülüşüne sarılır gibi
Ozan diyecek ki "toprak sıcak ve güzeldir"
Ne çıkar

Ah yiğidim, bak işte yine Ocak'tayız
Nasıl anlatılır şimdi
Karayemiş dallarına çöken kar
Şimdi nasıl anlatılır
Toprağı yalnız tohuma açan kazma

Kazmayı tohum için tutan el
Yiğidim ki yaşamayı ölesiye sevmiştir
Tokum diye saklamıştır onu toprak, ne çıkar
Ne çıkar ki yarın köy köy, yayla yayla
Çoğaltıp asmadıkça gülüşünü
Doruğuna Kaçkarların

Hey benim kıvır kıvır katmerleşen gülbaharım
Kaç yıl oldu sen gideli, kaç ömür
Kaç ay geçti sen gideli, kaç gün oldu, kaç gece
Eylül'de ki okul yolu karlıdır
Üzerine postal basmış, izi kalmış, ne çıkar
Uzunca bir şarkıysa söylediğimiz
Bir notada es verilmiş ne çıkar
Şarkı devam ediyor
Şarkı devam edecek
Söylenecek

"Asılırken hava soğuk olmasın" demiş Hıdır
"Korkudan titriyor sanmasınlar"
Eminim, Erdal da böyle, Adalı da böyle demiştir
Ve bizim şarkılarımız
Bazen böyle söylenmiştir

Dağlarda geziyorsun, köye gelmişsin
Çay alım yerinin soğuk bir köşesinde
Dinlendiriyorsun sıcak yüreğini
Oturuyorsun yoldaşlarınla
Yirmi metre ötede köy kahvesi var
Gelen askeri aracı sesinden tanıyorsun
Konuşmaları dinliyorsun
Yaslandığın duvarın dışında
"Çayda Sömürüye Son" yazılmış
İri, uzun harflerle
Başçavuş orayı işaret ediyor
"Nedir lan bu rezalet" diyor
Kahvedeki en yaşlı amcaya
"Al şu boyayı, git sil" diyor
Yeni yetme bir çocuğun diz bağları eriyor

"Ben silerim komutanım" deyip kapıyor boya kabını
Yeni yetme bir çocuk, ortaokul çağlarında
Çoktan vermiş kararını, okulu bırakacak
Başka nasıl yardımı dokunacak
Köyün gençleri ya içerde ya kaçak

Hey koca Ahmet
Uzun kardeşim benim
Bakma sen kardeşim dediğime
Ağabey demek istiyorum, anla

On üç Eylül sabahı
Beni üniversiteye, kendini dağlara yolcu ettiğinde
Yüzündeki o sakin, mağrur ifadeyi hatırlıyorum
Aklından geçirmiş miydin hiç
Bir gün bahçesinde turladığım, sıralarında oturduğun
Dişe diş bir yaşamı savunduğun okulunun, bir gece vakti
Seni yaşama son kez konuk edeceğini

Rize Eğitim Enstitüsü
Şimdi Sağır ve Dilsizler Okulu
Camlarına battaniye gerili sınıfları
İşkence sesleriyle yankılanmış okulunda
Okuduğun sıralarda
Şimdi sağır ve dilsiz öğrenciler eğitiliyor

Erken terhisle kandırılmış erlerin savurduğu sopalar
Bedenini parçalarken
Dışarıda tek aykırı ses olarak
Karadeniz'in duvarda patlayan dalgalarını duymuşsun
Bir balıkçı türküsü dinler gibi yummuşsun gözlerini, ne çıkar
Bir can koparılırken yaşamdan
Şimdi orada engelli çocuklar eğitilirmiş, ne çıkar
"Uğrunda ölecek ve öldürecek hiçbir şeyin olmadığını düşle" demiş
John Lennon, o ünlü şarkısında
Keşke olmasa, kalmasa keşke, ne çıkar
Budanmış bir çiçek gibi konulmuşsun kara yere, ne çıkar
Sonra bir gün, mezarını açmışlar
Ayırıp omzundan başını otopsiye götürmüşler, ne çıkar

Eylül mahkemelerinde suçsuz bulunmuş katiller, ne çıkar
Gazete bir başlık atmış "Ahmet Uzun nasıl öldü" ne çıkar
Toy bir ozan seni yazmış, ne çıkar
Mezarının başucunda
Çok sevdiğin karayemiş fidanı var, sen yoksun, ne çıkar

İşte yine Ocak'tayız
Derler ki, Askoroz Deresi Ocak'ta durgun akar
Derler ki, Karadeniz utancından yere bakar
Baksın
Ne çıkar

İbrahim Karaca

Mustafa Gökalp'in Sivil Cezaevi Macerası

Mustafa tahliye olmuş ama kendisinin de bilmediği on günlük kesinleşmiş yatarı kaldığı gerekçesiyle bırakılmamıştır. Cezasını memleketinde çekme talebi vardır, bu konuyu savcılıkla görüşmek ister ama savcı kabul etmez. Erzincan'a gönderilir. Mustafa, "Ben yıllarca askeri cezaevlerinde yattım, sana minnet mi edeceğim, yatmam gerekirse onu da yatarım" deyip savcıya restini çeker ve kapalı cezaevine konulur. Gider gitmez temiz bir hoş geldin dayağı çekilir. Mustafa, buna alışıktır ama cezaevinin en kötü ve sorunlu koğuşuna atılmış bulunmaktadır. Çoğunluk esrar, eroin ve başka uyuşturuculardan yatmaktadır, cinayet işleyenler de vardır. Mustafa'da ne yatak vardır ve yorgan. İçlerinden biri sorar:

"Buraya hangi nedenle geldin?"

"Devrimciyim, az bir yatarım var on günlük, bırakmadılar, onun için getirdiler."

Soran vatandaş, Adana Ceyhanlıdır ve uyuşturucudan yatmaktadır. Birkaç da cinayeti vardır. Mustafa'ya, "Sen çık benim yatağımda yat, ben on gün idare ederim" der.

Bu vatandaş daha başka cezaevlerinde devrimcilerle kalmış ve onlardan iyilik görmüştür. Şimdi sıra ondadır. Mustafa

ranzaya uzanır ama şiddetli bir baş ağrısı vardır. Vatandaş ne olduğunu sorar, bir hap verir. Uyku nedir bilmeyen Mustafa, yirmi dört saat deliksiz uyur, yerinden kalkamaz. Uyandığında adama sorar "Yahu sen bana ne verdin, yerimden kalkamadım" diye. Vatandaş ise, "Bize idare ayda dört hap verir, kafa yaparız" der. Muhtemeldir ki, bunlar uyuşturucu krizine girdiklerinde kullansınlar diye idare tarafından az sayıda hap veriliyordu. Bir yarım hap, Mustafa'nın hem kendini hem de bütün baş ağrılarını uyutmuştu. Sivil cezaevlerinde koğuş ağalığı geçerlidir. Maddi ve fiziki gücü olanın diğerlerine her şeyi yaptırdığı, devletin de bunun böyle olduğunu bildiği ve göz yumduğu mekânlardır sivil cezaevleri. Mustafa bu vatandaş sayesinde ne nöbet tutmuş ne de başka bir iş yapmıştı. Adanalı vatandaş, devrimcilere olan borcunun bir kısmını Mustafa üzerinden ödemiştir. Başka bir gün havalandırma saatindedirler. Mustafa bir duvar dibinden diğer duvara doğru volta atmaktadır. Meğer aynı istikamette başka biri daha volta atmaktadır ki bu adam vukuatlıdır ve uyuşturucudan yatmaktadır. Başka bir mahkûm Mustafa'nın yanına gelir ve "Sen ne yapıyorsun, adamın voltasını kesiyorsun, o nasıl bir adam biliyor musun, şöyle yapar böyle yapar" gibi laflar eder. Mustafa geri durur mu, "Siz ne diyorsunuz kardeşim, o adam keserse ben de keserim ne olacak ya gidin işinize" der. Adam devrimcileri tanımaktadır ve zamanında onların iyiliklerini görmüştür. Mustafa'ya sataşmaz çünkü unutmamıştır. Ben bunları sonradan, Mustafa ile bir muhabbet sırasında öğrendim.

İçeriden Mektup
Kime, Nasıl ve Neden Yazılır?

Bugün dışarıda yaşayanlar için mektubun hiçbir önemi ve değeri yoktur. Çünkü kişiler kendi aralarında iletişim kurmak için telefon, mail ve daha başka gelişmiş araçlar kullanırlar. Fakat mahpushanede olanlar için mektup çok önemlidir.

Havalandırmaya çıkarılmazsanız, koğuştan gökyüzünü görme şansınız bile yoktur. Bu şansı her zaman elde edemeyebilirsiniz. Çünkü orada her şey cezaevi yönetiminin iki dudağı arasındadır. Hani cezaevi yönetmelikleri vardır ve burada tutsakların hakları da kayıt altına alınmıştır ya...! Oysa orada yaşananları dışarısı

duymaz, duysa bile fazla bir şey fark etmez. Orada yatanlar için cezalar ve müeyyideler kaçınılmazdır, kuraldır. İnsani değerler hep ayaklar altındadır, kâğıt üzerindeki haklarınız bir tutam lütuf olarak sunulur size. Yöneticilere göre mahpusların yaşama hakları bile yoktur. Birçok yönetici öyle bir psikoloji içerisindedir ki tutsaklar hastalanmışlar, sıkıntıları varmış, sorunları varmış hiç önemli değildir. Biraz vicdanlı ve insanlıktan nasibini almış kişinin ise, bunlara duyarsız kalması mümkün değildir. Oysa orada tutsaklara kötü davranan her yönetici prim yapmakta, el üstünde tutulmaktadır. Dışarıdan dostlarla yazışmak, ne olup bittiğini onların kaleminden okumak, ağaçları, meyveleri, kuşları, toprağı, emmiyi, dayıyı, teyzeyi, halayı, komşuyu onlardan dinlemek kadar insana haz veren bir şey olamaz. Varsa köyde kedisi, köpeği, ineği, kuzusu hepsi ayrı ayrı sorulur. Mektubun birinde dışarıdan bir ayrıntı atlanmışsa, ikincisinde kesinlikle o neden anlatılmadı diye merak edilir. Ne kadar büyümüş, neden hastalanmış, doğum yapmışsa adını ne koymuşlar, düğün ne zaman, falanca neden ölmüş... Açıkta kalan soru kalmaz. Dışarıdan yazanlar bile artık zamanla ustalaşırlar, siz sormadan onlar döktürüverirler. Ha birde içeride uzun süre yatanlar açısından, kalem tutmak, yazmak bir tutkudur artık. Yazmanın ustası olmuşlardır. Hayal ettikleri şeyleri dışarıda yaşayanlardan daha iyi ve güzel betimlemeye başlamışlardır. Bazılarımız şair olmuştur çoktan, bir kısmımız âşık. Şair, yazdığını önce kendi beğenir, sonra etrafındakilere okur, olup olmadığını duymak ister. Karşı taraftan "Ooo güzel oldu, eline, kalemine, beynine sağlık" sözlerini duymak ister. Hele bir de şiirlerini Mustafa gibi gelen geçen herkese okuyan, yorumlarını alan ve bunu sürekli tekrar eden biri varsa, edebiyattan biraz anlayanların kaçacak delik araması gerekir. Koğuşa yeni biri gelmişse onu yanına alır ve yazdığı tüm şiirleri baştan sona okur. Biz bu tür kişilere ham adam deriz. Yani taze ve şiire doymamış. Mustafa'yı böyle bir durumda şiirlerini okurken gördüğümüzde, "Mustafa yine ham adamı bulmuş döktürüyor, o da işi öğrenince kaçacak delik arayacak bizim gibi" diye aramızda şakalaşıp eğlenirdik. Biz Mustafa'nın şiirlerini beğenmemezlikten değil, sevdiğimizden şakasına yapardık. Çünkü biliyorduk ki Mustafa sadece içeride değil dışarıda da güzel şiirler yazmaktaydı. Mustafa'ya özenip kıskanarak bazılarımız şiir yazmaya da çalışmış ama hiçbirimiz

onun gibi beceremezmiştik. Şiir yazmak başka bir işçilik gerektiriyordu. İdam ve müebbet hapis cezaları ile yargılanıp dışarı çıkması muhtemel olmayan bizler arasında, değil şiir yazıp dışarıyı hayal eden, âşık olmayı göze alanlarımız bile vardı.

"Öyle ya da böyle, bir gün dışarı çıkacağım ve sevdiğime kavuşacağım" düşüncesi, anayasayı "tağyir ve tebdil" etmeye kalkışan biri için normal olmasa bile makul karşılanacak bir eylem olmalı. Eylem çünkü hayata bağlanarak pozitif bakabilmenin bir yolu, belki de insan olmanın bir gereğiydi bu. Cezası kesinleşmemiş, ne kadar yatacağı belli olmayan, cezaevinden yatay mı yoksa dikey mi çıkış yapacağı meçhul biri âşık olabilir mi? Oluyormuş. Biz ne tanımadığımız insanlarla mektuplaştık. Sadece birbirimizi devrimci, yoldaş ve kardeş olarak bildik ve yazıştık. Küçüklerimizle bir ağabey edasıyla, sanki karşılıklı oturmuş hasbihal ediyormuşuz gibi yazıştık. Onlar bize çocuk gözüyle olan biteni anlattılar, biz onlara mahpus gözüyle hayatı anlattık. Neden içeride olduğumuza bir türlü inanamadı hiçbiri.

"Suçunuz neydi, neden mahpustasınız, bütün bu eziyetlerin sebebi ne, ne zaman çıkacaksınız" gibi sorular sordular hep. Geçen onca zamanda, biz içeride daha da olgunlaştık, onlar ise büyüdüler, geliştiler, bizi daha iyi anladılar. Onlarla yazışmak ayrı bir keyifti bizim için. Mektup mazgaldan okunduğunda aslanın avına atladığı gibi zarfı alır ve bir solukta okurduk. Kolay değildi yeşili görememek, gökyüzüne bakamamak, yıldızların akışını seyredememek, canının çektiğini yiyememek, adamakıllı bir banyo yapamamak ve yüzlerce şey. Hele bir de can yoldaşını yanı başında kaybetmişsen!

Hemen o gece mektuplara yanıt verilir. Bir değil birkaç sayfadır her zaman. Çünkü anlatacak çok şey vardır. Okul ve okuma üzerine yazdıklarımız çoğunluktadır. Çünkü onların okumalarını özellikle isterdik. Sadece okul kitapları ile kalan, onlardan ibaret bir okuma değil, dünyayı ve hayatı kavrayacak, kucaklayacak kadar okumak. Büyüklerimizle yazışmalarımız daha çok resmiydi. Yakınlarımız, sorularımızı çok temkinli ve yüzeysel yanıtlarla geçiştirirdi çoğunlukla. Hani ağzı sütle yananın yoğurdu üfleyerek yemesi var ya, öyle. Onlar hâlâ tedirgin ve endişeliydiler. Mahkemeler uzun süredir devam ediyordu ve ne zaman biteceği de bilinmiyordu. Ayrıca görüşe gelen yakın-

larımızı her seferinde tehdit ediyorlardı. "Çocuklarınız içeride bize karşı sürekli isyankâr hâldeler, olay çıkarıyorlar, kuralara uymuyorlar." Bu tür söylemlerle ailelerimizi ve yakınlarımızı bize karşı kullanmayı deniyorlardı. Oysa yakınlarımız bizlere yapılan işkence ve kötü muamelelerin farkındaydılar, bunu hapishaneye ilk adım attıklarında hissedebiliyorlardı. İkili oynadıklarını, yakınlarımızın bize ana dilimizce yani Lazca anlattıklarında anlıyorduk. "Biz size nasıl davrandıklarını biliyoruz, anlıyoruz ama yapacak bir şey yok, ne yapalım, biz de korkuyoruz ve çekiniyoruz" gibisinden şeyler söylüyorlardı. Onların çaresizliğini de anlıyorduk. Biz ki belli bir örgütlü kesimden gelmişiz, insani haklarımızın farkındayız, dışarıda devrimci muhalefet umudunu taşıyanlar bile fiziki direnme dışında bir şey yapamıyorken, yakınlarımızdan bu durumda daha farklı ne bekleyebilirdik?

Yazmak insani bir ihtiyaçtır ama içerideyken yazmak bir başkadır. İnsan burada daha duygusal, içli, özlem dolu ve hayalcidir. Çünkü mahpusun zamanı boldur ve bunun çoğunu bir iç muhasebe ile geçirir. Bu muhasebe, sağlıklı kalmak ve düzgün yaşamanın da olamazsa olmazıdır. Hayata nasıl bakarsanız öyle yaşarsınız. Yaşam kesitlerinizde zorluklara karşı her daim dik durmasını beceremiyorsanız, kafanız alıp başını gidebilir. "Kefenini koltuğunun altında taşıyanlar" olarak birçok şeye hazırlıklı olmasını bilmek lazımdı. Boyun eğmek diye bir şey yoktu kitabımızda. Bunu beceremiyorsan sen artık o "sen" değilsindir çünkü.

Mektup meselesinden nereye geldik ama bunları mektuplarda bir şekilde paylaşmalıydık. Tarihe not düşmeliydik. Bizim haklı olduğumuz bu adaletsiz dünyada, yine bizi esir alanlara karşı yıkılmadığımız ve korkmadığımızı cümle âlem duymalıydı.

"Bu ne sadakat ve inançtır ki bu kadar zorbalığa karşı hâlâ varız diyebiliyorlar."

Biz işte bunları düşündürtüp dedirtmeye çalışıyorduk. Bu sadece bir gösteriş değil, işin aslıydı. Yani inandığımız gibi davranıyor ve yaşıyorduk. Yazmayan ve yazması yasaklanan bir tutsak sağır, dilsiz gibidir. Yazmak demek bazen şiir, bazen makale, bazen roman ve bazen mektuptur ama en çok da dışarısı ile yazışmaktır. Bunu yasaklamak, dört duvar arasına tıkılan insana ikinci cezayı vermek demektir. Hapishane yönetimleri birçok uygulamada keyfidir, kuralsızdır ve gayrı meşrudur.

Çoğu zaman onların da (asker, subay, astsubay) baba, kardeş, dayı, amca gibi insani sıfatları taşıdıklarından şüphe duyardık. İnsani duygularını yitirmeyenler kendilerini belli ederlerdi, anlayan anlardı. Mektuplaşmayı kesintisiz sürdürdüğüm ablamla yaşadığım bir diyalogu aktarmak istiyorum. Yaşadığım işkence ve zor koşulları, mahkeme süreçlerini yazmaya çalıştım. Beni olduğum gibi sevmesini sağladım. Onu çok sevdiğimi kendisi de bilirdi ama onun beni sevmesindeki sürekliliği nasıl sağlayabilirdim, bilmiyordum. Bu ancak duygu ve düşüncelerimi mektupla anlatmakla olabilir diye düşündüm. Bize bu mezalimi yaşatanlar dışarıdakilere de cennet vaat etmiyorlardı. Sermayeden yana koydukları tavır ve pekiştirmeye çalıştıkları korku imparatorluğu, her şeyiyle kendini toplumda hissettiriyordu.

Ablam 12 Eylül'ü protesto ettiği ve benim uğradığım adaletsizlikleri onaylamadığı için 1982 halk oylamasında "hayır" oyu kullanmıştı. Yüzde yedi buçuğun içerisine ablam da vardı ve bu tavrı büyük oranda bana sahip çıktığındandı. Ablamın bu tavrı beni çok duygulandırmıştı.

Mahpuslukta, dışarıdayken hiç aklınıza gelmeyen kişilerle ve dostlarla yazışırsınız. O ilişki nasıl kurulur, nasıl devam eder siz bile farkına varmazsınız. Yazışacak o kadar konu bulursunuz ki sanki aklınızdan geçenleri yetiştiremeyecekmişsiniz hissine kapılırsınız. Bazen bu yüzden bir dahakine unutmayayım diye notlar bile tutarsınız. Mahpusun zamanı çoktur derler oysa orada yaşamını bir plan ve program içerisinde sistemli yaşayanlar için zaman bazen yeterli değildir. Oysa dışarıda bir hapis yakını olmayan için mektubun sadece adı kalmıştır şimdi. Olsun. Olsun bakalım!

Açlık Grevleri

Açlık grevleri tutsakların en son başvurdukları bir eylem tarzıdır. Açlık grevine kadar şunu bilin ki birçok görüşme yapılmış ve çeşitli yollar denenmiştir. Gelinen nokta başka bir çarenin olmayışıdır. Zaten tutsağın en çok yapacağı eylem biçimi de açlık grevleri ve bir ilerisi ölüm orucudur. Hak alma ve insani bir yaşam koşulu oluşturmanın başka yolu kalmamıştır. Tek tip elbise giydirme ve askeri sayım koşullarının dayatılması, bunun için başvurulan dayak, işkence ve psikolojik baskılara

karşı açlık grevinden başka yapacak bir şeyimiz yoktur. Bakın bu koşullarda başkaca insani taleplerden söz etmiyorum bile.

Önce verilen "karavana" yemekleri almamaya başladık. Bu tavrımız idare tarafından hoş karşılanmasa da pek önemsenmedi, ciddiye alınmadı. Çünkü bu eylem, sessiz sedasız yapılan ve idareyi başlangıçta zora sokmayan bir eylem biçimiydi. Devletin tutsaklara nasıl davranması gerektiği hususu sadece kanunlarda yazılanlarla değil, uluslararası sözleşmelerle de bağlayıcıdır. Fakat biz olağan değil, "olağanüstü" koşulların tutuklusu ve tutsaklarıydık. Bu nedenle 12 Eylül generalleri kimseye hesap verme durumunda değillerdi. Hatta Amerika'nın övgülerini alıp takdirlerini kazanıyorlardı. Operasyonlarda, sorgularda, hapishanelerde ve mahkemelerde normal hukuk sistemi çalışmıyordu. Mahkemelerde hâkimlerin değil, görevli subayların kanaatleri gereği verilen cezalar uygulanıyordu. Sivil hâkim ve savcıların karşı çıkma şansları yoktu (burada yoktu söylemini onların duruşu ve omurgasızlıkları açısından söylüyorum). Biz greve devam ettikçe karşı tarafın her geçen gün daha sertleştiğini görebiliyorduk. Bunun nedeni, bizim bu koşullarda hâlâ bazı haklar talep edebiliyor olmamız ve askerlerin elinde bulunan azami yetki serbestliğine rağmen işin uzamasıydı. Bunu içlerine sığdıramıyorlardı.

Bizim "o büyük, yenilmez, dize getirilmez ve her şeye muktedir" dedikleri askere karşı "talepkâr" davranışlarımız bir türlü kabullenilemiyordu. Mantık şuydu, "onlar tutsak, esir ve elimizdeki kuş..." "Nasıl oluyor da dışarıdaki hak elde etme alışkanlıklarını burada da sürdürüyorlar." Direnmeye devam ettik. Bu direniş ve duruşumuz karşısında biz iki şeyi birden kazandık aslında. Birincisi, kendi arkadaşlarımıza onurlu duruşun ne olduğunu örnekledik. Aslında onurlarını, insanlıklarını ve devrimci duruşlarını kurtardık. Bir yerde onları onursuzlaştırmak isteyenlerin oyununu bozduk. Teslim olan bir insanın o teslimiyetini hangi boyuta taşıyacağını kestirmek imkânsızdır. Kişilik sapması başladığında önünü alamazsınız. İkinci kazanımımız ise, bizleri düşman diye belleyen askerlerin bize karşı bakışı ve duruşunun değişmeye başlaması oldu. Artık içten içe bir saygı beslemeye başladıklarını hissediyorduk. Sezmek ne kelime, bazı askerler gardiyanlar bizzat yüzümüze karşı söylüyorlardı. "Abi sizin dayanma kudretinize şaşmamak elde değil,

kaç gün yemek yemediniz, gizli yiyorsunuz desem bir yerden bulmanız, elde etmeniz mümkün değil, nasıl dayanıyorsunuz, havalandırmaya çıkıp top bile oynayabiliyorsunuz" gibi hayret dolu sözlerini dinledik. Hatta bazıları "Ben hayatım boyunca bu dirençli ve kararlı duruşunuzu unutmayacağım" diyordu. Uzun süren işkenceler karşısındaki bu duruşumuz, rütbesiz askerinden rütbelisine kadar hepsini etkiledi. Bize hayranlıklarını bizzat söyleyenler oldu. On iki gün süren açlık grevi karşısında hiç dökülmeden dimdik duruşumuzu izlediler. Verdikleri yemeği almadık, başka bir yerden de temin etme şansımız yoktu, o hâlde açlığa bu kadar gün nasıl dayanabiliyorduk? Haydi, aç kaldık ama havalandırmaya çıktığımızda eskisi gibi nasıl hareket edebiliyorduk? Tüm bunları bir düşünce ve ideal uğruna yapabildiğimizi kafaları almıyordu. Bu zorbalık ve işkenceye katlanmamızı sağlayan ne idi, gençliğimizi ve hayatımızı tehlikeye atacak kadar önemli ne olabilirdi, dışarıda onlara göre "özgürce" yaşamak varken bizim derdimiz neydi? Tüm bu soruların yanıtını kafalarında bulamıyorlardı. Onların duruşu ve yaşam tarzlarına göre bu sorulara yanıt vermeleri de mümkün değildi. Çünkü yaptıklarımız onlara göre her insanın başarabileceği bir şey değildi. İnancımız karşısındaki kararlılığımız ve bu inancımızı dirençle pekiştirmemiz karşınızda düşman dahi olsa saygı duymaya başladığını gösterdi. Gerçekten de biz bile kendimize şaşırıyorduk. İçtiğimiz sadece şekerli şerbetti ve bir kişi bir günde ancak bir bardak içme hakkına sahipti. Bu kuralı aksatmadan, disiplinli bir şekilde tek elden yürütüyorduk. Böyle de olması gerekiyordu, yoksa açlık grevinin ne kadar devam edeceği belli değildi ve yarı yolda kalma ihtimali vardı. Bu konuda tüm arkadaşlar asgari özeni gösteriyorlardı. Bütün direncimizi yoldaşlık dayanışması ile canlı tutuyorduk. On iki gün iyi bir süreydi. Bu direnişten sonra cezaevi yönetimi elbise konusunda fazla ısrarcı olmadı. Sayım konusunda da avluya çıkıp dizilip sayım verdik ama "sondur komutanım, emret komutanım" gibi şeyler söylemedik. Bu aramızda yazılı olmayan ve her iki tarafın da mutabık kaldığı bir sonuç olmuştu sanki. Bizim açımızdan, gelinen nokta istenilen ve makul bir yer miydi diye bir soru sorulacak olursa, "Bence o şartlarda toplu olarak elde edilen en iyi sonuçtu" derim. Takriben 60 kişi civarında insanı direnişin bir parçası hâline getirmiştik.

İşkence ve Sürgünle Rehabilitasyon

Bizi devlete karşı gelmekle suçlayanlar, gerçekte toplum nezdinde suçlu olup olmadığımıza bakmadılar. Oysa biz, yani devrimciler her zaman toplumun vicdanı olduk. Çarkları, ezilen ve yok sayılanlardan yana döndürmeyi denedik, çıkarsız ve hesapsız olarak hayatımızı ortaya koyduk. Bizi bu yönümüzle sorgulamadılar, yargılamadılar. Zaten böyle davranmalarını da beklemiyorduk. Dediler ki "Anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve yerine Marksist-Leninist bir düzen kurmaktı amacınız."

Aslında bunları söylemem bir hayretten kaynaklanmıyor. Biz tam da böyle düşündüğümüz ve düşündüğümüz gibi olmaya "eylemli kalkıştığımız" için zindana atılmıştık. İyi olmak iyidir tabii ki ama kimin için iyi olduğunuz önemlidir. Evet, devrimciler iyidirler ama kimin için iyidirler? Bu iyiliğimizi sermaye sınıfından yana kullanmış olsaydık yine zindanda mı olacaktık?

12 Eylül faşist askeri darbesi bir kere kafasına koymuştu, bizleri peşinen mahkûm etmişti. Evet, bu düzeni yıkmak için devrimci bir mücadele vermiştik ve yerine daha adil ve daha güzel bir hayat inşa etmek amacındaydık. Fakat onları asıl ilgilendiren şey, korumaya çalıştıkları bu soygun düzenini yıkmaya cüret etmemizdi. Onca şiddet, eziyet ve işkence görmemizin sebebi nasıl bir düzen kuracağımız değil, onların düzenini yerle bir edecek olmamızdı. Darbeyi yaptılar ve sabahleyin her yer sütliman oldu, öyle mi? Mademki bir düdükle memlekete sükûnet getirme kudretleri vardı, faşist terör ve saldırıları baştan önleme iradelerini de çalıştırabilirlerdi o zaman, değil mi? Buna neden daha önce hiç teşebbüs etmediler?

Devrimciler zaten savunma ve kendilerini koruma durumundaydılar. Oysa sıkıyönetim altındaki bölgelerde bile faşistlerin saldırıları ve katliamlarını önlemiyordu askerler. Maraş, Sivas ve Çorum katliamları askeri otoritenin ön planda olduğu dönemde gerçekleşmedi mi? Bu saldırı ve katliamları önleyememe durumu acaba genel müdahaleye zemin hazırlamak için miydi? Bunu bilen biliyor zaten ama bir kez de ben sormuş olayım bari.

Yargılama, sorgulama ve ceza vermede işleyen süreç tam bir alicengiz oyunudur. Yani, "bakın faşistleri de tutukluyoruz, sorguluyoruz, cezalandırıyoruz." Cunta şefi Evren, bazen açıktan "biz sağa da sola da karşıyız" mesajını veriyordu sesli olarak. Oysa bu bir oyundu, aldatmacaydı. MHP'nin bir yöne-

ticisi Ankara'da yargılanırken "fikrimiz iktidarda, biz ise yargılanıyoruz" dememiş miydi? Onlar bu yargılamadan dolayı askerlere hep kırgın ve küskün kaldılar. Haklıydılar, 12 Eylül tam da faşistlerin yapacağı uygulamaları yapıyordu. Onlar da zaten böyle yapılmasını istiyorlardı. Toplumda herkese karşı tarafsız bir darbe anlayışını oturtmak, doğru mesaj verebilmek için bu kesimden de bazılarının yargılanması, hatta cezalandırılması gerekiyordu. Kullanıldılar ve kenara itildiler, küstüler. Oysa devlete nasıl da canla başla yardımcı olmuşlar, terör sarmalını körükleyip toplumu bir darbeye razı olacak hâle getirmişlerdi. Her defasında devlete yardımcı olduklarını dile getiriyorlardı, ne yaparlarsa devlete yaslanarak yapıyorlardı. Sorulduğunda, devlete arka çıkıyorlardı. Darbe kendilerine bir rol daha verseydi mutlu olacaklardı şüphesiz. Onlar gerçekte dayak yemiyorlardı çünkü askerlerin tüm kurallarına eksiksiz uyuyorlardı fakat bu kez ne oldu, asker niye tokatladı bilmiyorum. Dönüp bir kez daha düşündüm. En zor ve çaresiz koşullarda bile hiçbir zaman onurumuzu, gururumuzu ve şahsiyetimizi yitirmedik. Dayak yemek ne kelime, bize cezaevinde yapılan işkence ve eziyet tüm sorgu dönemini aratmayacak hatta aşacak nitelikteydi. Hem de öyle günlerle sınırlı bir işkence değil, aylar ve yıllarla tanımlayabileceğimiz bir sürece yayılmıştı. İdam maddesi ile (146/1) yargılanıyorduk, adil olmayan koşullarda hüküm giyme ihtimalimiz yüksekti ve yapılan yargılamaların "ortaoyunu" gibi bir gösteri olduğunu biliyorduk. Bu adaletsiz ve hukuksuzluğa rağmen, yine de yarın dışarı çıkacakmış gibi yaşıyorduk. Hem bilgimizi geliştirdik hem hayallerimizi kaybetmemeye gayret ediyorduk.

Etraftaki faşistlerin birçoğu, cezaevi ve mahkeme koşullarında "birileri tarafından kullanıldıklarını" birçok kez itiraf ettiler. Kullanılmak ne kötü bir şey değil mi?

Hele ki bu hizmet ettiğiniz, her şeyinizle kendinizi feda ettiğiniz "devlet" denilen şeyse. Faşistler o dönem bu psikolojiyi çok yerde yaşadılar.

"Biz bu devlete yardımcı olduk, karşılık beklemeden hizmet ettik, düşmana (düşman bizdik) karşı kendimizi siper ettik" duruşundan, "devlete düşman diye yargılandık" hissiyatına geçtiler. Faşistler, Shakespeare'in "Sizden ne çalındığını fark etmediyseniz, soyulmuş sayılmazsınız" cümlesinden fırlayıp çık-

mış gibiydiler. 1980 darbesine kadar devlete hizmet etmenin ve kutsiyetine inanmanın rüyası içindeydiler ve en dipteki tetikçide bile bir hayal kırıklığı vardı. Onlar bizim kadar dayak yeselerdi ne yaparlardı, nasıl bir tavır içerisinde olurlardı acaba? Nedeni ne olursa olsun, askerin kendilerine dayak atmasını içlerine sindiremiyorlardı. Onlar ki devletin yedek milis güçleriydiler, taltif edilmeliydiler. Bunu beklerken böyle cezalandırılmalarını bir türlü hazmedemiyorlardı. 12 Eylül borası geçtikten sonra yine birçokları devletle işbirliği içerisinde oldular, bazılarına rütbe, mevki, maddi imkân ve dokunulmazlık verildi, biliyoruz. Bugün yine "devlet büyüklerinin" verdiği mesajlardan kendilerine vazife çıkaranlar, doğru mesajı alanlar, tehdit edenler var. Süreklilik esasmış gerçekten de. Yedikleri kazıktan ve kandırılmışlıktan ders almamışlar ki 1980'den sonra da önemli şefleri kendilerini aynı şekilde kullandırtmaya devam etmişlerdir. Birçok faşist şef, bu hizmetlerinden dolayı saygın iş insanı olarak devletten ihale ve plaket almaktaydılar.

Devlet kimin elindeyse ve hangi güç hükmediyorsa, bütün sular o tarafa akıyordu, yine öyledir. 12 Eylül öncesi bazı yerlerde sokağa çıkamayan faşistler, polislerin arka çıkmasıyla birçok yerde hâkimiyet sağlamaya çalışmışlardı.

Bir Faşistin Yediği İki Tokat

Bir kış günüydü, gündüz koridorda sobanın başında herkes ısınmaktaydı. Devrimciler ve faşistler, karıştır, barıştır politikası sonucu olarak birlikte kalmaktaydılar.

Benim sürgünde olduğum dönemlerdi. Çorumlu faşistler de vardı aramızda. Bunlar Çorum katliamından yargılanmaktaydılar. İçlerinde şefler ve cinayetten yargılanan önemli kişileri vardı. İşte o önemli kişilerden biri sobanın başına fazla yaklaştığı için, asker gardiyan tarafından sağlı sollu iki tokat yedi. Adam anında ağlamaya başladı. Ben ise, gördüğüm manzara karşısında bir gülme krizine tutuldum. Evet, insanların dayak yemesine gülünmez tabii ki ama ben dayak yemesine gülmüyordum zaten. Bu şahsiyetsizler cezaevi koşullarında tüm onursuzlukları ile yaşarlarken, yani askerin tüm emirlerini harfiyen uygulayıp onurunu ve insanlığını ayaklar altına alırlarken, gıklarını bile çıkarmazken, sobanın başında iki tokat yedi diye onurları kırılmıştı sanki. Atılan tokada karşı çıkması gerekirken, elinden elma

şekeri alınan çocuklar gibi ağlıyordu. Üstelik bu şahsiyet, birkaç devrimcinin kanına girmekten dolayı yargılanmaktaydı. Arkadaşları arasında şef olarak biliniyordu ama tüm mahkûmların gözü önünde zırıl zırıl ağlıyordu. Adamlar bir cop yememek için yerlerde sürünmeyi göze alıp onurlarını çiğnetmeyi önemsemezken, iki tokatla yerle bir oluyorlardı. Onur, kişilik ve erdem bunun neresindeydi?

Bize uygulanan işkencelerin yüzde birine maruz kalsalar ne yapacaklardı?

Mahkemeye Çıkmak Ayrı Bir Maceraydı

Devlet kimi nasıl koruyacağını, kime karşı duracağını biliyor. Biz devrimciler olarak hiçbir zaman devletten medet ummadık. Haydi diyelim ki biz dağa çıkmıştık, aranıyorduk, kanunlar karşısında suç işlemiş görünüyorduk. Binlerce insan sadece dernekler, sendikalar, partilere üye oldukları için yargılanıp cezalandırılmadı mı?

Tutuklu ve hükümlülerin de insani, vicdani, kanuni ve evrensel hakları vardır. Bu haklar her kesimin bulunduğu ortama göre değişebilir. Tutuklu ve hükümlünün havalandırma, yiyecek elde etme, basın yayını takip etme, açık-kapalı görüş yapma, mektuplaşma, imkânlar ölçüsünde telefonlaşma, savunmasını hazırlayacağı bir ortam oluşturulması, temizlik ve kitap gibi ihtiyaçlar en temel olanlarıdır. Bu haklardan mahrum bırakılan insanın tepki vermesi doğaldır. Cezaevi yönetimi eliyle uygulanan devlet politikası, özellikle bizim gibi devrimci tutsakların bu gibi haklara "layık" olmadıkları fikrine dayanır, biz bunu yaşadık. İnsanlar hapishaneden iki tür duygu ile çıkarlar.

Birincisi, devlete olan duygularını kökten sorgulayan ve içeri düşmeden önceki duygularını daha da boyutlandırıp iflah olmaz bir karşı duruşu benimseyebilirler. İkincisi, bu ortamdan korkup tırsanlar, yine oraya düşerim diye en temel insani hakların lafını bile etmezler. Buralar, insanların bir süreliğine toplumdan ve imkânlardan izole edildiği, baskı, zor ve işkencelerle korkutulduğu yerler olarak görülüyor. 12 Eylül'den sonra hapishanelerde işkence ve zor şartlara karşı direnme gücünü yitirip intihar edenler, kendini astı süsü verilenler, sorguda pencereden atladı denilenler, bomba ve zehirli gazlarla öldürülenler, kaçıyordu

denilerek sırtından kalleşçe vurulup öldürülenler, kötü yaşam koşullarını protesto etmek için ölüm orucuna yatanlar ve daha nice nedenlerle yüzlerce devrimci katledildi. Tüm bunları görüp yaşayan bir insanın yukarıda sayılan iki şıktan birini tercih etmesi muhtemeldir ama önemli olan bu muhtemellerden hangisinin daha ağır basacağıdır. Mahkemelerin cezaevleri üzerinde hiçbir yaptırımları yoktur. Hapishanelerdeki rehabilitasyon, insanları topluma kazandırmak değil, "sürü" olarak gördükleri kalabalığa katılacak hâle getirmektir.

Mahkemenin bir celsesinde, cezaevinde gördüğüm işkenceleri anlatmak ve izlerini göstermek için kalktım, heyetten söz istedim. Cezaevinde olan biteni anlatmaya çalışıyorum, mahkeme başkanı, "Oğlum orada yapılanlar orada kalmıştır" diyerek söz vermedi ama ben yine de kalktım ve söyleyeceklerimi söylemeye başladım. Bir yandan pantolonumu iç çamaşırıma varana kadar indirip dayak ve işkenceden çürümüş etlerimi gösterdim, bir yandan da anlattım. Heyet ise "Oğlum açma, indirme, tamam" diyene kadar ben derdimi anlattım ve zapta geçirttim.

Ne oldu? Kocaman bir hiç!

Bizim mahkemeye gidiş gelişlerimiz hep bir ayrı macera, merasim olmuştur. Hiçbir zaman mahkemeye çıkıyoruz diye sevinemedik. Hani mahkemeye gidişler sırasında değişik insanları ve yerleri görmek bile insanları rahatlatır ya... Oysa biz bunu hiç yaşamadık, yaşatmadılar. Özellikle 3 Kasım 1983 tarihinden itibaren her mahkemeye gidişimiz bizim için bir işkence olmuştur. Sıkıyönetim askeri mahkemesi, cezaevi ile birlikte üçüncü ordu içerisinde olduğundan, kaldığımız cezaevine yürüme mesafesindeydi. Bizi topluca dışarı çıkardılar, üçerli yürüyüş kolu oluşturup bir, iki, üç, rap rap askeri biçimde yürütmeye çalışırlardı... Dediklerini yapmayınca da gidiş gelişler esnasında kafamıza, vücudumuza inen copların, atılan tekmelerin ve küfürlerin sayısı belli olmazdı.

Yine böyle mahkemeye çıkarıldığımız bir gündü. O gün diğerlerinden daha çok dayak yediğimizi düşünüyorum. Zaten bir gün öncesinden yine sayım esnasında "rahat, hazır ol, soldan say, sondur, emret komutanım" demediğimiz için iyi bir dayak yemiştik. Askerler vücudumuzu "paralel" yaparak baş bölgesinden sırtımız ve ayaklarımıza kadar yüzlerce cop vurmuşlardı. Bir de ertesi gün mahkemeye bu dayak faslının

devamıyla çıkınca, ben mahkeme salonunda feryadı basıvermiştim. Feryat derken öyle bağırmak anlamında değil, cezaevlerinde yapılanları mahkeme heyeti önünde ifşa etmek ve gelen ailelerimizin de kanıtları ile görmesini istemiştim. Sıkıyönetim askeri mahkeme başkanları asker kökenli olduklarından, ne derlerse o olurdu. Bunlar hukuk kökenli olmamalarına rağmen, verilen kararların tümünde en etkili faktördüler. Heyet başkanı rolündeki rütbeli asker istemezse, mahkeme heyetinin hiçbir şey yapma şansı yoktu. Benim amacım, durumu sadece heyete izah etmek ve kayıtlara geçirtmek değildi. Ben de biliyordum ki buradan bir şey çıkmaz ama onlar ailelerimize, bize ne kadar iyi davrandıklarını anlatıyorlardı. Yaptıkları işkence ve insanlık dışı muameleleri görüşte ve mektupla aktarma imkânımız yoktu. Açık ya da kapalı, ailelerimizle yaptığımız görüşmelerde bir asker nöbetçi olarak yanımızda dikilmekteydi. Onların istemediği bir şeyi anlatmaya kalkışsak, hemen ya görüşü keserler ya da sert bir şekilde ikaz ederlerdi. Biz aramızda şöyle bir karar almıştık, "bize dayak atılırken kimse bağırmayacak." Bu aramızda bir kural olmuştu. Nedeni şuydu, onlar dayak atarlarken biz bağırırsak onlara ayrı bir haz tattırmış olurduk. Yani bizi döverlerken zevkten dört köşe olduklarını biliyorduk. Çünkü aramızda sanki bir kan davası ve husumet varmış gibi davranıyorlardı bizlere. Hâl böyle olunca acımızı bağırarak dışa vurmamız durumunda onları sevindirmiş olurduk. Böylece, ne kadar dayak atarlarsa atsınlar "acımızı içimize akıtacaktık." Onlara dayak acımızın zevkini tattırmayacaktık. Yine böyle bir ortamda, topluca ama teker teker "paralele" alınarak dayak atılıyor. Paralele almak cezaevlerindeki bir deyimdir. Olayın özeti şudur, askerlerden biri mahkûmun kafasını iki tanesi de ayaklarını tutarak yüz üstü bastırırlar ve sırtına omuzdan ayaklara kadar copla ve sopayla kömür siyahı olana kadar vururlar. Sırasını geçiştireni ya koğuşa ya hücreye atarlar.

Mustafa'nın sırası geldiğinde baktık ki Mustafa kaçıyor ama nereye be kardeşim, kaçıp da kurtulabileceğimiz bir yol, yer, iz yok ki. Havalandırma dediğin, 20'ye 10 m bir yer. Tabii, Mustafa'yı tekrar kaptıkları gibi yatırdılar paralele ve arkasından hücreye attılar. İçeri gelince, "Ya Mustafa neden kaçtın kapıya doğru, ne yapmaya çalıştın" diye hep beraber sorduk ve güldük. O hâlde bile gülebiliyorduk. Mustafa ise "Ya kardeşim ben ne

yaptığımı biliyor muyum, içgüdüsel öyle ellerinden kaçtım işte, maksat işlerini zorlaştırmaktı, bir yere gidebileceğimden değil" deyip, o da gülüp geçmişti.

Talimatla Alınan İfade ve Hâkimle Yaşanan Diyalog

Erzincan sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanıyorduk ama bazı yerel mahkemeler de hakkımızdaki iddialar gereği birtakım davalar açmışlardı. Aslında bu mahkemelerin tümü göstermelikti. Dışa yönelik olarak "bakın askeri mahkemeler var ama bir taraftan da sivil mahkemeler devam ediyor" izlenimi vererek, sürece "meşruluk süsü" vermeye çalışıyorlardı.

Hakkımızda sıkıyönetim mahkemeleri neyi iddia ediyorsa, sivil yerel mahkemeler de aynı şeyler üzerinden dava açmışlardı. Bu yüzden bulunduğumuz cezaevinden alınıp askeri araçlarla, yine başımızda asker olması şartıyla adliyelere götürülüyorduk. Buralara gelmenin hiç de isteklisi değildik. Çünkü gidip gelmek bizleri yoruyordu. Daha doğrusu, boşu boşuna gittiğimizi biliyorduk ve buralarda yargılanmanın bize hiçbir yararı olmayacaktı. Neyse, yine bir gün beni, Kemal ve bazı arkadaşları alarak Erzincan adliyesine götürdüler. Kemal'den sonra beni içeri çağırdılar. Her zaman olduğu gibi hâkimin hakkımdaki suçlamaları okuyup bunlara karşı ne diyeceğimin sorulmasını beklerken, başka bir şey oldu. Hâkim şöyle cepheden bana karşı "Ülkeyi bu hâle siz getirdiniz, sizin yüzünüzden tüm bunlar. Bu ülke yaşananları hak etmiyor. Bunun sebebi de sizsiniz. Benim senin gibi bir çocuğum olsa ellerimle öldürürdüm, seni ıslah edenler edememişler" gibi bir çıkışı oldu. Belki daha başka şeyler de söylemiştir ama aklımda bu kadarı kaldı. Bir süre dinledim, sonucu bekledim hatta her söylediği laf karşısında bilendim. Kafamda ne demem gerektiğini ölçüp biçtim, hesap ettim. Hem bir hayli sinirlendim hem de bilendim. Birden benim de şöyle bir çıkışım oldu, "Hâkim bey, buraya sizin bu hakaretlerinizi ve nasihatlerinizi dinlemeye gelmedim herhâlde. Bunları dinlemek istemiyorum. Ayrıca ülkeyi bu hâle biz getirmedik. Sizin benim gibi bir çocuğunuz varsa ve onu öldürme hakkını kendinizde görüyorsanız görün, o hakkı kullanmak istiyorsanız gidin o hakkınızı da kullanın. Bu sizin bileceğiniz bir husustur ama ben sizin çocuğunuz değilim ve bana bunları söyleme hakkınız

yoktur. Bir an önce hakkımdaki iddiaları okuyun ve ben de size verecek cevaplarımı vereyim, demem gerekenleri diyeyim."

Hâkim sanırım benden böyle bir çıkış beklemiyordu. Orada bulunan sekreter ve askerler de şaşırmışlardı. Sanırım bu tür ters bir cevapla daha önce karşılaşmamışlardı. Bunu kaldıkları ikilem içerisindeki pozisyonlarından anlayabiliyordum. Hâkim sanki deminki lafları dememiş gibi gardı düştü, mülayimleşti ve "Evladım ben sana hakaret değil, iyilik olsun diye söylüyorum, sen yanlış anladın, tamam, tamam" deyip düştüğü durumdan sıyrılmaya çalıştı. Ben durur muyum, bir kere su üstüne çıkmıştım ve karşımdaki gardı düşmüş ezik saldırganın üstüne gitmek istemiştim, "Benim için iyilik düşünmeyin, siz çocuğunuza iyilik yapın, ben sizin çocuğunuz değilim, sadede gelelim, lütfen sorguma geçin ve işinizi yapın, herkes bu memlekette işini yapsa zaten sorun kalmayacak" gibi şeyler söyledim. Sorgum tamamlandı ve tekrar cezaevine geri götürüldüm.

Soba ve Balık

Cezaevi komutanı tutsaklara "Ben size haklarınızı vermiyorum ancak direnerek alabilirsiniz" mantığı ile hareket eder mi?

Evet, tam da bu anlama gelecek bir olay yaşadık. 2 no'lu cezaevinde faşistlerle karıştır, barıştır politikası hayata geçirilmişken, onlar her türlü koşullara uyuyorlardı. Biz ise, birçok dayatmaya direnerek faşistlere sağlanandan kat kat üstün haklar elde etmiştik. Açık görüş, koğuşlara soba, içeride yemek yapma imkânı ve birçok istediğimiz kitabı elde etme gibi. Üstelik bu hakların bize direndiğimiz için verdiğini kendisi de itiraf etmişti. Bizim yaşadıklarımızın mislini yaşamış cezaevleri vardı. Diyarbakır, Metris, Mamak, Sağmalcılar, Bayrampaşa bunlardan birkaçıdır. Hepsi direniş destanlarıyla doludur. Duvarlara isimlerini ve haykırışlarını kanlarıyla yazmışlardır. Bugün de benzer uygulamaları yaşıyoruz. Sonuçta faşizmle yönetiliyoruz ve bu faşizm, kendisini her daim revize ediyor, üstüne koyuyor, yöntem ve donanım olarak daha da yetkinleşiyor. Koğuşlarda kalorifer sistemi olmadığından kış aylarında adeta donuyorduk. Erzincan'ın -25 dereceye düşen soğuğu insanı yerinden kıpırdamaz hâle getiriyordu. Bu yüzden arkadaşlarımızın birçoğu kışın havalandırmaya çıkmaktan çekiniyorlardı. Hani bunu sadece soğuğa bağlamasak bile, tembelliklerinden dolayı çıkmayanlar da vardı içimizde. Özellikle dışarıda (havalan-

dırmada) gezerken ağzımızdan çıkan buharın bıyık altında buza dönüştüğünü görebiliyorduk. Aramızda esprilere ve gülmelere neden oluyordu ama en kötüsü, soğuktan çenemizin donması ve konuşma yetimizi kaybetmemizdi. Gerçekten de konuşamıyorduk, ağzımızı açamıyorduk, çene konuşma esnekliğini kaybediyordu. Fakat o hâldeyken bile kartopu oynamak son derece keyifliydi. Cezaevi yönetimi ile daha iyi diyaloglarımız olduğu dönemde bile koğuşlara soba vermemişlerdi. Çünkü onlara göre sobanın koğuşlarda olması demek, ateşin ve silahın olması demekti. Sanırım bu sebeplerden dolayı uzun süre koğuşlara soba vermediler, bir de sırf soğukla cezalandırıp burnumuzu sürtmek içindi sanırım. Cezaevi yönetimi her attığı adıma cezalandırma, öç alma ve düşmanlık açısından bakıyordu. Dönem değişti, "gestapo" adını taktığımız bir cezaevi komutanı geldi. Bizden askeri davranış kurallarına göre hareket etmemizi istedi, dayattı. Asker olmadığımızı, esir ve tutsak olduğumuzu öne sürerek kabul etmedik. Onlar yapmamız için ellerinden gelen tüm baskı ve işkence kurallarını denediler. Yapmamızı istedikleri aslında "tek tip" elbise giymemizdi ama önce direnişimizi kırmaları gerekiyordu. Sayım verme sırasında asker gibi olmamızı istediler önce ve rap rap yürütmeye kadar varan bir dizi şeyler.

Bunların hiçbirini yapmadık ama direniş öyle bir kerteye doğru gidiyordu ki bizim koğuş ve diğerleri şeklinde ayrılmaya başlamıştık. Biz diğer koğuşları da işin içine katmak istiyorduk. Onlar ya tamamen teslimiyete doğru kayacaklardı ya da işi biraz yumuşatıp onları yanımıza çekebilmenin şartlarını yaratacaktık. Dayağı ve işkenceyi biz görsek de yine moral veren biz oluyorduk. Onlar dayak yemeseler bile, dayak yiyen insanları dinlemek ve bilmenin moral çöküntüsünü biliyorduk. Dayağı yiyip koğuşlara giriyorduk ya da hücrelere konuluyorduk ama türkü söyleyen yine bizler oluyorduk.

Dışarıda dayak yerken bağırmamak kuraldı. Asıl olan, acıyı hissettiren bağırma duygusunu bastırabilmekti. Arkadaşları cesaretlendiren bağırış ve slogan gibi diğer her türlü karşı koyuş serbestti. Serbest-yasak meselesinden öte, düşmanı güldürme, zevklendirme yerine, dosta cesaret vermeye gayret ediyorduk. Biz dışarıda sayım vermeye başladık ama "rahat, hazır ol, sağa-sola dön, sondur komutanım" şeklindeki komutları yapmıyorduk. Bir, iki, üç, beş derken onlara da cesaret gelmeye başladı.

Bize zamanla tümü katıldı, derken koğuş direnişi tüm cezaevi direnişi hâline geldi.

Hapishane yönetimiyle zamanla karşılıklı olarak neyi yapacağımızı ve yapmayacağımızı anlamaya başladık. Tamamen restleşme içimizden kopmalara neden olabiliyordu bazen. Türkiye örneklerini bildiğimizden, diğer cezaevlerinde yaşananların bizim cezaevinde yaşanmasını istemiyorduk. "Ya hep ya hiç" derseniz, bu sizi yok olmaya da götürebilirdi. Konumumuzu ve gücünüzü iyi tartmalı ve hesap etmeliydik, bunu gözlem ve eylemlerimize bakarak öğrendik. Kimin ne yapabileceğini bilen yönetim, kişiye göre muamele uyguluyordu. Arkadaşlarımızı yalnız yakaladıklarında yaptırabilecekleri dayatmaları bildiklerinden üzerlerine geliyor ya da gelemiyorlardı.

Bazı taleplerimizi idareyle pazarlık konusu yapmaya başlamıştık. Daha iyi koşullarda içeriye soba verilmemesine rağmen, bu dönem pazarlıkla koğuşlara sobayı aldık. Aldık derken, verilmeseydi elde etmek için uğruna direniş yapılacak bir hak olarak da görmüyorduk (yani bir açık görüş, savunma hakkını engelleme, kitap okuma, havalandırmaya çıkarmama gibi hak gasplarıyla eşdeğerde görmüyorduk) ama pazarlığa onu da kattık ve aldık. Alınmış alınmıştır.

Bunlar önemli adımlardı. Sobanın içeriye verilmesiyle, başka bir şeyi de talep ettik, kendi imkânlarımızla soba üstünde yemek yapabilme hakkını koparmak için idare ile görüştük. Hiç beklemesek de idare bunu makul karşıladı ve kabul etti. Bizim özellikle yapmak istediğimiz, kış aylarında sobanın üzerinde balık pişirip yiyebilmekti. Kasalarla hamsi balığını idareye ısmarlıyorduk, onlar da getiriyordu. Koğuşumuzda daha çok Karadenizli arkadaşlar kaldığı için balığın hazırlanması ve pişirilmesi sorun olmuyordu. Hatta diğer koğuşlardaki arkadaşlara nasıl yapılacağına dair tarifler veriyorduk. Balık olduğunda kimse idarenin verdiği yemekleri yemiyordu. Tepsilerde bol malzemeli hamsi olunca başka şeye bakan olmuyordu. Yavaş yavaş, ballandıra ballandıra yiyorduk ve sofradaki muhabbetin tadını çıkarabildiğimiz kadar çıkarıyorduk. Uzun zaman sonra balığı kendi ellerimizle yapıp doyasıya yiyebilmek bir hasretti ve uzak gibi görünüyordu. Sefasını sürüyorduk hazır bulmuşken. Balık sefasını haftada bir yapma şansımız vardı. Bir hafta eğer hamsi gelmediyse, bilin ki koğuşta moraller bozuktur. Bize söylenen

bahane midir bilmiyorduk ama söylenen şuydu, "Bu hafta balıkçılara balık gelmedi." Bu iş onlar için de ekstradan bir işti. Erzincan merkeze bizim için özel olarak gidilecek ve kasalarla hamsi alınacak. Bizi atlattıklarını düşünüyorduk.

2 no'lu cezaevi, idarenin her türlü koşullarını ve dayatmalarını kabul etmesine rağmen, koğuşlarına soba verilmedi. Onların sobaları tüm koğuşların sıralandığı ortak koridorda yanıyordu. Ayrıca, biz 1 no'lu cezaevi olarak açık görüş yapıyorduk, onlara ise bu hak verilmemişti. Görünüşe bakıldığında, onlar cezaevi idaresinin kurallarına istisnasız uyuyorlardı. Yani orada problem yok sayılırdı ama yine de idare bize verdiğini onlara vermemişti. Bu durum, cezaevi komutanının tutukluları ziyarete gittiğinde dile getirildi. "Komutanım biz sizin söylediğiniz tüm kurallara uyuyoruz fakat 1 no'lu cezaevi bizden daha fazla haklara sahip, bunun nedeni nedir" diye soruldu. Verdiği yanıt, "Benim kurallarıma göre, kim direnirse o kazanır" oldu. Komutanın neyi ifade etmek istediğinin yorumunu yapacak durumunda değilim. Çünkü bu cezaevi komutanı geldikten sonra biz neredeyse ikinci darbeyi yaşamıştık, sorgunun on katı işkence yaşatmıştı bize, ona "gestapo" adını takmıştık. Çektiğimiz işkenceler, dayaklar ve acılar kelimelere sığacak gibi değildi.

Cezaevi Komutanı Albay

Bir gün öğleden sonra rutin yaşantımıza devam ederken, gardiyanlar aniden koğuşun kapısına yığıldılar. "Arz ederim, emredersin, baş üstüne" derken, bütün askeri laflar bir anda havada uçuşmaya başladı. "Ne oluyor, kim geliyor, yine mi basıldık" diye anlamaya çalışırken, komutan (Özcan Köse) koğuşa daldı. Önce "Merhaba arkadaşlar" dedi ve askerlere dönüp dışarı çıkmalarını, kapıyı da kapatmalarını emretti. Biz ne olduğunu ve bunu neden yaptığını hâlâ anlayamamıştık. Adamın normal konuşması bile askeri komut gibiydi. "Herkes otursun arkadaşlar, ben sizinle sohbet etmeye geldim, başka bir amacım yok" diye giriş yaptı ama biz "bayram değil seyran değil" hesabı bu nereden çıktı diye birbirimize baktık. Çünkü ortada o an için görünen bir problem de yoktu, bugüne kadar komutanın koğuşa girip mahkûmlarla sohbet etmesi görülmüş şey değildi.

"Arkadaşlar, her ne kadar sizlerle birtakım problemler yaşamış olsak da sizleri takdir ediyorum. Siz ne kadar dirençli,

inançlı ve sabırlı insanlar olduğunuzu kanıtladınız. Size hayret, gıpta ve kıskançlıkla bakıyorum. Ben, 1974 Kıbrıs Çıkarması'nda öncü güç olarak görev aldım. Yani bir savaş yaşadım, peşimdeki, yanımdaki askeri de gördüm. Ben sizin gibi insanlar görmedim. Bana Kıbrıs Çıkarması'nda sizler gibi 10-15 asker verselerdi, tek başıma Kıbrıs'ı fethederdim. Bize karşı direndiniz ve bedeninizden başka bir şeyiniz olmamasına rağmen ölümü göze alan bir cesaretle karşı koydunuz. Bu yüzden sadece takdirlerimi ve hayretlerimi sizlerle paylaşmak istedim" dedi.

Biz de kedisine neden bu kadar baskıcı, gaddar ve diktatörce davrandığını, tüm bunları bize illa da yaşatmak zorunda mı olduğunu, bir sınama mı yoksa direnç kırma denemesi mi yaptığını, bu uygulamalardan vicdani olarak bir sızlama duyup duymadığını sorduk. Tabii ki hep kaçamak cevaplar verdi.

"Ben direnen insanı severim, bir hak elde etmek istiyorsan onun için mücadele etmelisin, yukarıdan versinler diye beklemekle olmaz" gibi şeyler söyledi.

Fakat biz çoğu uygulamanın bir devlet politikası olarak dayatıldığını biliyorduk ama o politikaları yerleştirmeye çalışırken uyguladıkları bazı insanlık dışı uygulamaları sormuştuk aslında. Bir görevi ifa edenlerin, hele de askerlerin kimseye hesap vermeyeceği kanaatiyle kendi kişisel egolarını tatmine çalıştıklarını biliyorduk ve gözlemliyorduk. Hep söylenir, evinde kafeste kuş misali olanlar kışlaya döndüklerinde Azrail kesilebiliyorlar. Bu ziyaretten sonra koğuş yaşantımızda ne değişti, hiçbir şey. Her şey eskisi gibi devam etti.

Yine de bu zamanlara denk düşen, dışarıdan bolca kitap getirtip okuma dönemi başladı. Tüm arkadaşlar aile ve arkadaş ilişkilerini kullanarak nerede okuyabileceğimiz ve elde edebileceğimiz kitap varsa getirtiyorduk. 750 sayfalık kitabı bir günde geceli gündüzlü okuduğumuzu bilirim. Bazı kitaplar için buna biraz da mecburduk çünkü okuma sırasının bir an önce kendine gelmesini bekleyen arkadaşlar vardı. İçeriye düştüğümüzden beri geçen üç yıl boyunca kitap yüzü göstermemişlerdi, büyük bir açlıkla saldırıyorduk bu yüzden. Cezaevinde zaman bol olur derler oysa zaman yetmiyordu. Bir yandan okunacak kitaplar var, bir yandan havalandırmaya çıkmak var.

Koğuşta yalıtılmış yaşama şansınız yok ve ortak bir yaşam devam ediyor. Koğuşun tek tuvaleti olmasına rağmen (aynı

zamanda banyo yapma yeriydi de), hiçbir zaman sen-ben tartışması yaşanmadı. Kimin durumu hangi işe müsaitse o arkadaş o işleri yaptı. Şeflik, liderlik, ağalık gibi şeyler bizim koğuşumuzdan içeri giremezdi zaten. Herkesin konumu ve şartları birdi. Yaralı, hasta ve muhtaç durumdaki arkadaşlara elimizde olan konforu sağlamaya çalışırdık. Çünkü biz kimseye değil, birbirimize emanettik. Bize birbirimizden başka sahip çıkacak kimsemiz yoktu, koğuşumuz bir komün ailesiydi. Dışarıdan kime harçlık gelirse gelsin koğuşun kutusuna girer, ihtiyaçlar bu ortak kaynaktan karşılanırdı. Benim ailemden bana gelen harçlık, bizim ailemizden bize gelen mütevazı bir harçlık demekti.

Cezaevi Komutanı Üsteğmen Zafer

Cezaevlerinde ne yaşandıysa hepsi bir politika olarak uygulandı. Yaşananları yöneticinin bir tasarrufu olarak görmek, işi basite indirgemek olur. Türkiye'nin değişik bölgelerindeki cezaevlerinde farklı uygulamalar olmuştur. Bu bile merkezi yönetimin tasarrufunda olan bir şeydi. Diyarbakır'da, Metris'te, Mamak'ta ve daha sonra diğer cezaevlerinde uygulanan vahşet diye tabir edeceğimiz uygulamaların hiçbiri rastlantı veya kişiye özel politikalar değildir. Bunu şunun için söylüyorum, 2 no'lu cezaevi komutanı üsteğmen Zafer, tıpkı Raci Tetik'in Mamak'ta yaptıklarını yapmıştı. Ben bir buçuk sene bu şahsiyetin komuta ve sorumluluğunda olan bir cezaevinde kaldım. Bana yapılanların tümü, onun bilgi ve talimatları gereği yapıldı, bundan adım gibi eminim. Erzincan'da gördüğümüz uygulamalar da Mamak'ta olanlar da bir komutanın gece düşünüp sabah uyguladığı edimler değildi. Burada kaldığım süre içerisinde, onlara göre, diğer tutuklulara kötü örnek teşkil ediyordum. Emirlere uymuyor, onların istediği gibi bir mahkûm olmuyordum. Kafalarına göre beni buraya getirmekle ayrı bir ceza uygulamışlardı. Daha fazla kalmam benim açımdan bir şeyi değiştirmeyecekti. Yani "ıslah olmam" söz konusu değildi. O zaman beni burada daha fazla saklamanın anlamı kalmamıştı. Nasıl ki beni bir gün buraya getirme kararı verdiler, yine bir gün götürme kararını da kendileri vermişlerdi. Üsteğmen Zafer Pekçağlayan, götürülmeden önce beni yanına çağırttı. Makamına askerler eşliğinde çıkarıldım. Sanki insanlığını hatırlamışçasına gayet yumuşak

bir sesle bana şöyle dedi, "Recep, seni aslında iyi insansın, tüm bunlar neden başına geldi, bak seni tekrar eski yerine göndermeye karar verdim."

Ben de şöyle karşılık verdim, "İyi insansam böyle şeyleri bana layık görmemeliydiniz, demek ki iyilik farazi bir durum."

Bu cevabım üzerine askere, "Tamam, alın götürün" dedi.

Erzincan Depremi ve Yaşadıklarımız

Orada ikamet edenler! olarak depremi birçoğumuz ilk kez Erzincan'da yaşamıştık. 1983 yılı sonbahar aylarıydı, havalar soğumaya başlamıştı. Bir gece uyuduğumuz ranzamızdan adeta düşercesine şiddetli bir sarsıntı yaşadık. Ne olduğunu anlayamadık, depremi yaşayan bazı arkadaşlar bunun bir deprem olduğunu söylediler. Koğuşun dışında kıpırdayacak durumumuz yoktu. Bazılarımız "Ha deprem mi olmuş, bir şey olmaz, yatın aşağı" deyip umursamadı. Fakat biz depreme ilk kez tanık oluyorduk. Paniklemiştik. Ölüm cezası ile yargılansak da bu kapalı yerin hiçbir şey yapamadan kendine mezar olabileceği duygusu ilginç gelmişti bana. Biz bu duygular içindeyken, subay aileleri cezaevi etrafında çadırlar kurdular ve bir süre burada yaşadılar. Kıymetli canların hâli başka oluyordu. Oysa evleri de pek yüksek değildi.

Tonyalı Arkadaş İçin Tank, İshal ve İsyan

Tonyalı arkadaşlardan birinin midesi fena ağrıyordu. Nöbetçi askerden mide ilacı olarak kullanılan "dank" adlı haptan istedi ama derdini bir türlü anlatamadı.

"Ne istiyorsun" diye tekrar tekrar sorup hep "tank" cevabını alınca, "Yahu kardeşim sen içeride bir mahkûmsun, tankı ne yapacaksın, benimle dalga mı geçiyorsun" diye çıkıştı. Araya başkaları girip meseleyi anlatınca, olay durulmuş, sinirler yatışmış oldu.

Cezaevinde attığınız her adım, bulunduğunuz her söylem ve duruşunuz takip edilmekte, yönetim tarafından değerlendirilmektedir. Her bireyin kişisel tutumu, görüşü, duruşu not edilmektedir. Gardiyanlar eğitimli olmadıklarından, bu işi el yordamı ile yapıyorlardı. İçeride yaptığımız her eylem onlar için büyük bir deneyim ve ilerideki hayatları açısından sarsıntılar yaşatmıştır. "Bu kadar da olmaz" şeklindeki hayıflanmaları artık sesli şekilde dile getiriyorlardı. Düşünün, on, on iki gün

hiçbir şey yemeden açlık grevi yapıyorsunuz, askeri dayatmalara karşı tüm baskı ve işkencelere rağmen direniyor, emirleri uygulamıyorsunuz, gaz bombalarına rağmen direniyorsunuz. Hücrelerin o olumsuz koşullarına rağmen günlerce, haftalarca hatta aylarca orada kalmayı göze alıyorsunuz ve idamla yargılanmanıza rağmen moralinizden hiçbir şey eksilmiyor. Sanki yarın sabah dışarı çıkacakmış gibi yaşıyor ve hayata sarılıyorsunuz. Biz bunları yaşarken askerler ilgiyle gözlemliyor, kişilikleri sarsılıyordu, hissediyorduk. Bunu bizimle olan münasebetlerinden anlayabiliyorduk. Onların bize karşı nasıl eğitildiklerini bildiğimizden, biz onlara hiçbir zaman yukarıdan bakmadık, itici yaklaşmadık. Tabii ki amacımız onları kazanmak ve bizim gibi yapmak değildi. Neticede onlar da insandı ve bizim gibi insanların yakınları, kardeşleri ve çocuklarıydılar. Emir komuta zinciri içerisinde bize farklı yaklaşabilmeleri de pek beklenemezdi. Bize havalandırmada dayak atarken, bazı insanlığını yitirmeyen askerlerin vurur gibi yaptıkları, coplarını-sopalarını kaldırdıkları ama vurmadıkları için komutanları tarafından fark edildiğinde aynen bizim yediğimiz dayağı yediklerini biliyoruz. Neyse, şimdi anlatacağım yer 2 no'lu (tugay diye tabir edilen) cezaevidir. Askeri binanın zemin katı deprem olasılığına karşı mahsen ve bir kısmı da kalorifer kazının konduğu mekândı. Darbeden sonra burası mahkûmlara koğuş olarak yeniden tasarlanmış, yapılandırılmıştı. Uzun bir koridor ve her biri otuz, kırk kişi barındıran koğuşlar. Bu koğuşlarda ihtiyacı karşılayacak imkânlar sağlanmamıştı. Akşamleyin gün kararmasına göre koğuş kapıları kapatılır ve dışarı çıkıp ihtiyaç giderme imkânı kalmaz. Küçük ihtiyacınızı içeriye bırakılan bidonlara yapmak durumundasınız. Büyük ihtiyaç için ise, kendinizi sabaha kadar sıkıp beklemeni gerekmekte. "Başka çare yok mu" derseniz, onu da siz bulacaksınız.

Bir akşam, koğuştaki tüm tutuklular yedikleri yemekten dolayı ishal oldular ama biliyorlar ki bu işin çözümü yok. Tutuklunun biri dayanamadı ve mazgal kapısından bağırmaya başladı "ishal vaaar" diye. Nöbetçi asker bunu "isyan var" diye anladı ve telaşla komutanına koşup mahkûmların isyan ettiğini duyurdu. Bu duruma karşı alınacak tertibat bellidir, asker hemen içtimaya çağrılıp harekete geçirilir, teçhizatlanır ve silahlar koğuşlara dayanır.

Bu arada mahkûmlar "isyan var" diye bağırmaya devam etmekteydiler. Komutan kulak kabarttığında durum anlaşılmıştı.

Durum anlaşılmıştı ama tutuklu arkadaşlar bir kere bu haklı direnişlerini kazanımla sonuçlandırmak niyetindeydiler. Ertesi gün açık görüş vardı ve görüşe çıkmama kararı almışlardı. Aileler geldi ama kimse görüşe çıkmıyordu. Nedeni soruldu ve cevabı alındı. Gece başlayan ishal olayı ve tutsakların yaşamakta olduğu "altlarına yapacak derecede" kötü koşulların ve davranışların düzeltilmesini istiyorlardı. Bu konuyu görüşmek üzere ailelerden kadının biri, koğuş penceresine, tutuklularla yakın konuşulabilecek mesafeye getirilerek oğluyla aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"Oğul ne oldu, neden görüşe çıkmıyorsunuz?"

"Ana, bize kötü davranıyorlar, anamıza, babamıza, bacımıza ve ailemize bile sövüyorlar, bu koşulların düzeltilmesini istiyoruz" der.

"Olsun oğul olsun, bir şey olmaz, o sövdükleri bize değmiyor ki siz yine de çıkın görüşelim."

Komutanın "sorun çözülecek" sözünden sonra görüşe çıkılmıştı.

Bayram Seyran

Dini bayramlar bizim açık görüş yapma bayramımız olurdu. Bu bayramlar yaklaştıkça bizi bir heyecan kaplardı. Ne konuşacağımızın notlarını alır, kime ne haber yollayacağımızın hesaplarını yapardık. Bu görüşe kimin geleceğine aylar öncesinden yazıştığımız mektuplardan belirlemeye çalışırdık. Ailelerimiz uzaklardan geldiğinden bütçesine göre kaç kişi gelineceğinin nihai kararını onlar verirdi yine de. Kış ise, soğuk ve kar; yaz ise iş, güç bahaneleri yapılırdı. Bizim isteklerimiz kendimize göre, ailelerimizin bahaneleri de elbette ki kendilerine göre olacaktı. Bir kere hiçbirimiz zengin aile çocukları değildik. Günler öncesinden ailelerimize ne ikram edeceğimiz tasarlanırdı. Sanki çok imkânlarımız varmış gibi. Limonata ve pastalar yapardık, limonların kabuklarını rendeleyip suda güzelce süzer ve suyunu da sıktıktan sonra kıvamında olacak şekilde şeker katardık. Bu işi kocaman bir bidonda yapardık. Çünkü gelecek misafirlere yettiremesek ayıp olurdu. Oysa onların böyle bir beklentisi

yoktu. Ailelerimiz bizleri sağlıklı ve moralli görsünler isterdik sadece, bütün telaşımız buydu. Moralsiz olsak dahi ailelerimize sezdirmezdik, üzülmesinler diye. Bazen çetin geçen bir direnişin ardından böyle bir açık görüş olduğunda, yaralarımız varsa bile gizlerdik. Asker gardiyanlar her bir görüş masasında tepemizde dikilirler, yapılan işkenceleri anlatmamızı engellerlerdi. Oysa biz bir yolunu bulup anlatırdık. Özellikle Lazca ve Kürtçe bilen arkadaşlar alçak sesle rahatça anlatırlardı. Lazca ve Kürtçe, direniş kararı vereceğimiz zaman çok işimize yaramıştır. Bir de şiir işimize yarardı, çoğu kez de Nâzım Hikmet:

"Ne kötüdür
İnsanın yüreği arasında çaresiz kalması
Ne kötüdür
An kadar yakın
Bir asır kadar uzak olması
Ve bilir misin
Ne acıdır
İnsanın bildiğini anlatamaması
"Ben" deyip susması
"Sen" deyip ağlamaklı kalması"

Açık görüşte kapılar açıldıktan sonraki kucaklaşma anı belki en güzel resimle anlatılabilir ama öyle bir yeteneğimiz olmadı. Herkesin kendinden geçercesine kucaklaşması, sonra aile ziyaretleri, memleketten bol havadis almalar, evdeki inek, kedi, köpek, eşek ve başka ne varsa hepsinin hatırını sormalar, selam yollamalar. Bizim bayramımız da buydu işte.

Bizden İnsanlığımızı İstiyorlardı

İşkencede, cezaevinde ve tutsak olduğumuz tüm alanlarda bizden ne istiyorlardı? Bir devrimci için bu sorunun cevabı çok basit ve kolay olabilir. Fakat ailelerimiz de dahil olmak üzere bizim dışımızdakilerin, bizimle aynı düşünmemeleri aslında bizim için bir handikaptı. Yakalanıp hapsedilmiş olsak bile, yaşıyor olmamız onlara yetiyordu. Bu bizim dışımızdakilerin düşüncesiydi ve bu düşünce bizim çeperlerimizi daraltıyordu. Ailelerimiz görüşe geldiklerinde cezaevi yönetimi tarafından bir baskılanma içeri-

sine sokuluyorlardı. "Çocuklarınızla konuşun, içeride bile rahat durmuyorlar, sürekli sorun çıkarıyorlar" diyorlardı. Fakat bizim neden sorun çıkardığımızı anlatmıyorlardı, anlatamazlardı zaten. Ailelerimiz de bunun nedenini onlara sorma cesaretini kendilerinde bulmuyorlardı. Hapishanedeki sorunlara karşı mücadele ettiğimiz için bizi ailelerimize "sorun çıkaranlar" olarak adeta şikâyet ediyorlardı. Mevzu açılıp anlattığımızda bize de inanıyorlardı ama kafalarında bir soru işareti taşıdıklarından emindik. "İyi kötü sağsınız, yaşıyorsunuz, artık rahat durun, içeriden bir şey yapabilme durumunda değilsiniz" şeklinde düşünen aileler azımsanmayacak kadar çoktu. Bazen askerlerin kendilerine bile kötü davranmaları karşısında, bize kim bilir neler yapabileceklerini düşünenler de az değildi. Ailelerimize "Bizi burada mahkûm değil esir gibi görüyorlar" dediğimizde, afallıyorlardı.

Düşünün, içeride bazen satranç oynamanın bile yasaklandığı dönemler olmuştur. Satranç, sonuçta iki kişi arasında oynanan bir oyundur ama sorun oyun değildir. Sorun, "biz esirlerin" kafamızı meşgul edecek güzel şeylerden uzak tutulması ve idarenin izin verdiği ölçülerde düşünme, zaman geçirme, baskılanmasını sürekli hissettirmekti. Fakat biz, her şeye rağmen satranç aparatlarımızı ekmeğin hamurundan yaparak oynamaya ve arama durumu varsa zulalarımızda saklamaya devam ettik. Onlara göre düşünmek, kafayı insani şeylerden yana yormak bile suçtu.

Yargılanma koşullarımız da olağanüstüydü. Mahkemeler delil arama yerine, sorgu ifadelerine dayanarak ve onları kesin delil kabul ederek yargılıyorlardı. Yapılan işkenceler bariz bir şekilde bilinmesine ve izlerini taşımamıza rağmen mahkemede verdiğimiz ifadeleri dikkate almıyorlardı. Zaten, bütün kararları iki hâkimin ortasında oturan ve mahkeme heyeti başkanı olduğu söylenen rütbeli asker veriyordu. Hâkimlerin yargılaması sadece bir senaryonun sahneye konulmasıydı. Yargılama esnasında savunmaları yaparken bizim mahkeme hâkiminin şöyle dediğini hatırlıyorum, "Çocuklar o kadar ayrıntıya girmeye gerek yok, biraz seri anlatmaya çalışın, biz biliyoruz aslında neyin ne olduğunu." Biz de her şey gerçekmiş ve olması gerekenlermiş gibi kendimizi ve yaşadıklarımızı anlatmaya çalışıyorduk. Ortaoyununu bilmemize rağmen, yine de dilimiz döndüğünce kendimizi ifade etmeye, anlatmaya çaba gösteriyorduk. Bu hâkim, davamızın ilk hâkimiydi. Biz onun davadan

alınacağını duymuştuk. O da sanki bir an önce savunmalar bitsin ve tahliye olacakları bırakalım havasındaydı. Nitekim de öyle oldu, tahliye celsesinden sonraki celsede o hâkimi (adını Aydın Temelli olarak hatırlıyorum) bir daha göremedik. Davamızdan almışlardı. Şimdi düşünüyorum da o hâkim "biraz kısa kesin" derken gideceğini biliyordu da o yüzden mi acele ediyordu acaba. Oysa Erzincan'da yargılamalar yeni başlamıştı ve heyetler daha istenildiği gibi yerli yerine oturmamıştı.

İşkence, kısa zaman diliminde insanı tamamen teslim alma, kişiliğini yok etme ve maneviyatını çökertme harekâtıdır. Bu kısa zaman diliminde direnenler, kendilerini korumuş ve sağlam çıkmış olmaktadır. İşkencede çözülmenin sınırı yoktur. Bir çözülmeye başlarsanız, işin sonunun nereye varacağını siz bile kestiremezsiniz. Çünkü bir insan onurunu ve şerefini bir kere ayaklar altına aldı mı, işin nereye varacağını bilemezsiniz. O zaman size selam veren insanları bile sorguya taşırsınız, onurlu yaşadığınızı düşündüğünüz geçmişinize kalın bir çarpı çekmiş olursunuz. Birçok devrimci arkadaş için geçerli olan süreç benim için de geçerliydi. Sorguda yirmi beş günde gördüğüm işkencenin ve dayağın on mislini cezaevinde yaşadım. Sorgu süreci on günler veya birkaç ayla sayılı bir zaman dilimidir. Yani askerlik gibi sayılı günlerdir. Cezaevi öyle değildir. Hele yıllar süren yargılanmalar sürecinde idamla yargılanıyorsanız ne kadar ceza alacağınız belli değildir. Hatta çıkma ihtimaliniz bile olmayabilir ki birçoğumuz böyle düşünüyorduk. Sonuçta bu devlete hâkim olan, siyasal düzene karşı mücadele etmiş, silahlanıp dağa çıkmış ve yakalanmıştık. Kendi adıma, karşı taraftan kimseyi öldürmediysem de bu, ölümü içerecek bir karşılaşma olsaydı öldürmeyeceğim anlamına gelmiyordu. Devletin de beni böyle değerlendirdiğini düşünüyordum. Kendi konumumuzu biliyorduk ve bize yapılanların neden yapıldığını sorgulamıyorduk. Fakat biz devrimciler her şart ve koşulda haklarımızı almasını ve korumasını bilen insanlardık. Böyle bir kültürün içinde yetişmiştik, bu bizim refleksimiz olmuştu. Nerede bir zulüm varsa ona karşı direnme, haksızlığa karşı koyma ve hakkını arama, adaleti ve hukuku tesis etme, özgürlüğü isteme, insanlığa ve doğanın katline karşı olma, edindiğimiz ve donandığımız Marksist ideolojinin genel bir karakteriydi. Oysa sağ ideoloji açısından zulme karşı direnmek bir karakter ve esası

teşkil etmedi hiçbir zaman. Varsa böyle bir direniş, kesinlikle "münferit" ve şahsidir. Cezaevindeki devrimci, burada geçireceği belirsiz süreyi kendi lehine çevirmek ve hayatı yaşanabilir kılmak durumundadır. Yoksa bu yaşam, devrimci dahi olsanız kahredici ve çekilmez bir hâl alabilir.

Benzer çok şeyleri yaşadık ve gözlerimizle gördük. Kişi işlemiş olduğu bir "suçu" "keşke olmasaydı" boyutuna vardırdığı an, o insanın bittiği ve geçmiş kişiliğinin yok olduğu andır. Devrimci bir tutsak böyle davranmaz, bu psikolojiye düşmez, düşmemeli. Biz bilerek, örgütlü davranarak ve hedefimizi saptayarak hareket etmek durumundaydık, öyleydik de. Bir anlık öfkeyle kalkışılan bir durum değildir bizimkisi. Biz içerideyken dışarıyı özleriz, sevenlerimize karşı özlem duyarız, doğayı içimizde duyumsarız ama onlarsız da yaşayabileceğimizi biliriz. Bu kaderine razı olma durumu değildir. Hayatın içinde hepsi vardır sadece.

Bir Fenomen: İrfan Astsubay ve Mamak Ayısı

Bu ikisi, farklı özellikleri olan iki astsubaydı aslında. İrfan astsubay, özgüvensiz, ortama uyan, bazen insancıl tavır gösterebilen ama çift kişilikli ve içten pazarlıklı minyon bir tipti. Mamak Ayısı diye tabir ettiğimiz astsubay ise, Mamak askeri cezaevinde görev yapmış, oradan edindiği tecrübeleri buraya uygulamaya fırsat kollayan kişiydi. Aslında bu lakap kendisine fiziki yapısının iri ve uzun olması nedeniyle takılmıştı. Mizaç olarak da kabaydı. İrfan astsubay Samsunlu olduğunu söylemişti. Bu cezaevinde kalanların yüzde sekseni Karadenizli olduğu için de öyle söylemiş olabilirdi, bilmiyorum. Ürkek ve sadece işini yapan bir devlet memuru gibiydi. İç güvenlikten çok idari kesimde sorumlu olduğundan, problemlerimiz olduğunda onunla çözmeye çalışıyorduk. Mamak Ayısı iç güvenlikten sorumlu olduğundan, yaşadığımız fiziki uygulamaların doğrudan faili oluyordu. Onu bu alana vermelerinin sebebi fiziki yapısıydı sanırım. Mülayim davransa zaten orada kalmasına izin vermezlerdi. Çünkü bize yumuşak ve toleranslı davranmak demek, idari kararların dışına çıkmak demekti ve o görevde bir saniye bile bırakmazlardı. Düşünsenize; evdeki çocuğunuza süt, karınıza çorap, kendinize bir paket sigara alabilmek için size verilen

görev, bizi dövüp eziyet etmek, zaten hapiste geçen hayatımızı biraz daha cehenneme çevirmek!

Terfi etmeniz, görevde kalmanız ve eve ekmek götürebilmeniz bu şarta bağlanmış!

Bu nasıl bir köleliktir?

İşin gerçeği, birçoğu bize nasıl ve ne şekilde davranacağını bilmiyorlardı. 12 Eylül askeri faşist ortamı onları da zaman içerisinde pişirdi, geliştirdi. Her insan ne kadar şiddet uygulama merkezinde olursa olsun, içinde biraz da olsa insancıl kırıntılar taşıdığını düşünürüm. Başka türlüsü nasıl olur, aklımın alması mümkün değil.

Bir hikâye duymuştum, böyle zamanlarda hep aklıma gelir... İki kişi bir şoförü ıssız bir yerde gasp amacıyla fena hâlde dövüp yaraladıktan sonra, öldü diye şehrin dışındaki bir mahallenin mezarlığında karanlık bir köşeye atarlar, aracı uzak bir yerde terk ederler. Her gün gazetelerin üçüncü sayfasında gördüğümüz haberlerden bir haber ama öyle değil.

Hava soğuk ve kar atıştırmaktadır. Mezarlık ıssız ve başıboş köpekler vardır. Akşam mezarlığa doluşan köpekler yerde yatan adamı görünce topluca havlamaya başlarlar ama nasıl havlama. Yatsı namazından çıkanlar duyup rahatsız olsalar da sadece yorum yaparlar. "Köpekler hiç bu kadar havlamazlardı, ne oldu, acaba bir şey mi gördüler?"

"Acaba bir gidip baksak mı?"

"Yok ya, yabani bir hayvan görmüşlerdir, onun için havlıyorlar, köpek işte."

Muhabbetleri kendi aralarında bir süre devam etmiş, sonra hepsi evine, rahat yatağına dönmüş. Kimse gelmeyince bir süre sonra köpekler de sus pus olmuşlar ama sabah erken saatte tekrardan, aynı yerde ve aynı şiddette havlamaya başlamışlar. Namaza kalkan mahallelinin kulaklarını rahatsız etmeye başlamışlar tekrardan.

"Bu köpekler şimdiye kadar böyle sürekli havlamazlardı."

"Acaba bir gidip baksak mı?"

"Sanki bunlar bize bir şey anlatmaya çalışıyor."

"Yok ya onlar köpek değil mi, havlıyorlardır işte."

"Bir şey olabilir, yol uzak değil, gidip bakalım."

Onlar gittikçe köpekler uzaklaşır, köpek izleri onları bir mezarın içine götürür. Üstü bir parmak kar olan iki köpek yerinden

kalkıp uzaklaşırlar, köpeklerin altında bir insan cesedi vardır. Kontrol ederler, yaralıdır ama yaşıyordur. Köpeklerin ısrarı bir hayat kurtarmıştır.

İtler bile bir insan hayatını kurtarmak için gerekirse kendilerini feda edebiliyorken, kendilerini insan sınıfından sayan yaratıkların bu kadar insanın hayatını karartacak, yok edecek davranışlar içerisinde olmaları da anlaşılır sanırım.

O kadar anılar anlatıp duygulandıktan sonra bu hikâye geldi aklıma, yazmasam kurtulamayacaktım, yazdım.

İdamla Yargılanırken...

7 yıl boyunca idamla yargılanıyorsanız, sizin normal şartlarda dışarı çıkma umudunuz zaten kalmamıştır. İdam edilmeseniz bile, en iyi ihtimalle müebbet alıp hayatınızın kalan bölümünü bu duvarlar arasında geçireceğinizi düşünmeye başlıyorsunuz. Bir ihtimal, son bir umut mahkeme kararını bekliyorsunuz ama oradan da yargılama sürecine göre bir adalet ve iyi niyet işareti göremiyorsunuz. Son mütalaada bile "savcı bey!" hakkınızda idam istemektedir. Hâl böyle olunca da siz kendinizi mahkûmdan ziyade esir olarak görüyorsunuzdur ve bu görüşünüz pekişmektedir.

İyi niyet ve adalet beklemek demek, sizi öldürmeye çalışan "cellâdınızdan" medet ummak anlamına geliyor belki ama aslında medet değil, adaletin kendini dayatmasını bekliyorsunuz. Bizi içeri tıkan, tutsak alan anlayışa karşı mücadele etmiş ve onu devirip onlardan kurtulmaya çalışmıştık. Biz beceremediğimiştik ve sıra onlardaydı.

Örgütsel yapımız dağılmış, yenilmiştik. Aramızda konuşmuş, çok da siyasi savunmalar yapmamıştık. Böylesini uygun görmüştük. Sonuçta bir siyasi hareketin insanlarıydık, düşüncelerimizi inkâr da etmiyorduk, bunu cezaevlerinde gösterdiğimiz direnç ve mücadele ile ispatlamıştık zaten. Her birimiz çok bilinen ve altından kalkamayacağımız iddialarla yargılanmıyorduk. Sorgu sürecimiz de birçok yere göre gayet iyiydi, alnımızın akıyla çıkmıştık. Kaçağa düşmemizi sağlayan birkaç olay vardı ki bunlar aleni olduğu için mahkemede bile reddetmediğimiz olaylardı. Sorun bunla bitmiyordu, devlet sizi idamla yargılıyordu ve hesap soruyordu. Aslında hesap mı soruyordu bizden, yoksa öç mü

alıyordu, o da belli değildi. Hesap sormak adil yargılama sürecinin işletilmesiyle olur. Yani ortada kanunlara karşı işlenmiş bir suç vardır, siz de kanunlar ve hukuk ölçütünde kendinizi savunursunuz. Adalet mekanizması hiçbir zaman bize öyle işletilmemiştir. Suçlu diye tabir edilen kişi, iddia edilen suçları, yani kendi suçsuzluğunu kendisi ispatlamak zorundadır. Peki, içeride ve tüm imkânlardan azade olan şahıs, kendi suçsuzluğunu nasıl kanıtlayacaktır. Biz biliyoruz ki yargılama süreçleri daha kısa zamanda bitirilmiş olsaydı birçoğumuz hakkındaki karar ya idam ya müebbet olurdu. Neden öyle olmadığı konusuna gelince, sonuçta hiçbir ülke tek başına yaşayan ve kendinden menkul ülkeler değillerdir. Türkiye'de sonuçta, dünyadaki ekonomik, siyasi, askeri, kültürel, coğrafi vs bakımından global kapitalist, emperyalist imparatorluğun bir parçasıdır. Ülkelerin birbirleriyle girmiş oldukları ilişkiler, yapmış oldukları antlaşmalar, imzalamış oldukları bağlayıcı kararlar vardır. En berbat dükkânın bile içeriyi yansıtmasa da süslü bir vitrini vardır. Vitrini daha fazla bozmanın anlamı yoktu artık. Şimdi "normalleşme" zamanıydı, bırakıldık... Ama şunu çok iyi biliyorduk; iktidar güçleri ve işbirlikçiler için her birimiz cehennem zebanileriydik.

Oysa kimi toprağa gömülür, kimi yüreklere... Biz ölülerimizi hep yüreklerimize gömdük. "Eşkıya" adlı filmdeki Cumali karakteri ile Eşkıya arasında, vurulduktan sonra geçen bir diyalog vardır... Cumali, Eşkıya'ya sorar "Ben ölecek miyim?" diye ve şu cevabı alır, "Korkma, sadece toprağa gideceksin... Sonra toprak olacaksın... Sonra sularla birlikte bir çiçeğin bedenine yürüyeceksin... Orada özüne ulaşacaksın... Çiçeğin özüne bir arı konacak ve o arı ben olacağım belki." Biz sosyalist devrimciler ve hayata soldan bakanlar, ölüm ve sonrasını tam da böyle görüyoruz aslında.

Çıktıktan Sonra

Muhtemeldir ki benzer süreçlerden geçtiğimiz yoldaşlarla çıktığımızda da benzer durumlarla karşılaştık. Konu komşu, dost, arkadaş ve yoldaşlar gelirler, geçmiş olsunlar yapılır ve ardından herkes kendi dünyasına geri döner. Siz ise, ne kaldığınız yerde ne kaybedilmiş yılların telafisindesiniz... Hayata tutunma arifesindesiniz!

1990 yılında, takriben üç yıl esnaflığım vardır. Yine bir dostun aracılığıyla bu işe bulaşmıştım. Ayakkabı dükkânım vardı. İhtiyacı olan, tanıdık, tanımadık birçok insana verdiğim ayakkabıların parasını tahsil edemeden, veresiye defterini yırtarak İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştım. Yine bu yıllara denk gelen dört yıl, özel çay fabrikasında işçi olarak çalıştım.

Hatırlıyorum, Pazar Belediyesi CHP'nin elinde ve mahkûm statüsünde birileri işe alınacak. Talipli çok olunca, biz taliplilerdedik ki aramızda kura çekelim. Bu talebimizi önemsemeyen yönetim, bizden birini almamak için mahkûm kadrosunu boş bıraktı. 1994 yılında İstanbul Belediyesi'ne girerken de aynı şeyleri ve sıkıntıları yaşattılar bana. Tüm sınav ve kurslar bittiği hâlde seçim üzeridir diye siyasi tutsakken tahliye olanları işe almadılar. Siyasal tutsaklar içerisinde bireysel ilişkilerimi kullanarak sadece ben girebildim. Oysa onların "adli mahkûm" statüsünde aldıkları insanlar daha sonraları siyaseten karşılarına dikildiler.

Cezaevinden çıktıktan sonraki bir gün sokakta dolaşıyorum, herkesle konuşuyorum. Tamam, birçok insanın benimle konuşmadaki tedirginliği, ürkekliği ve korkaklığını hissedebiliyordum ama onlar açısından şimdilik bunun normal olduğunu düşünüyordum. Fakat biri vardı ki hiç de normal karşılamamıştım. Karşılamam mümkün da değildi çünkü içeriye düşmeden önce siyaseten benim üstümde olan bir kişiydi. Uzaktan gördüğümde, karşılaşma ihtimaline karşı yönünü değiştiriyor, başka tarafa yöneliyordu. Sadece dikkatimi değil ayrıca tepkimi de çekmeye başlamıştı. Benden adeta cüzamlıymışım! gibi kaçıyordu. Bir gün meydanda, gazete büfesi önünde kaçamayacağı kadar yakın karşılaştık. Hemen çektim kenara ve hiddetle sordum. "Neden beni görünce yön değiştiriyorsun, neden benden kaçıyorsun?"

"Yok, sen yanlış anladın, ben öyle bir şey yapmadım. Bana çıktıktan sonra muhbirlik teklif ettiler, ben ise kabul etmedim, beni takip ediyorlar, sürekli izleniyorum."

"Tamam, peki kardeşim, benimle görüşmeyebilirsin, bu senin tercihin, anlarım ama yön değiştirip kaçman ne oluyor? Muhbirliği kabul etmemişsen onurlu bir iş yapmışsın, neden dik durmasını beceremiyorsun o zaman?" dedim ve ondan sonra ayrıldık.

Kuşak Farkı ve İki Farklı Gençlik

Saf köylü çocuklarıydık. Kapitalist kültür bizi bozup çarpanlarımıza ayıracak kadar kılcal damarlarımıza nüfuz edememişti demek. Entrika ve üçkâğıdın ne olduğunu bilmiyorduk, siyaseti de öyle yapıyorduk. İnsanları kendi hesaplarımızın peşinde kullanmayı bilmiyorduk, kullanmış olsak veya kendimiz kullanılsak bile bunu fark edemiyorduk. Gözü kara, ideallerinin peşinde canı pahasına giden, dost ve arkadaş canlısı delikanlılardık. Bize destek veren kesime hiç hayal kırıklığı yaşatmadık, onları üzmedik. Kendimizi onların bir parçası ve onlardan biri gibi hissettirdik. Yaptığımız siyasal çalışmalar daha çok yerel ve onların da kendilerini içinde bulduğu çalışmalardı. Genel siyasal sorunları ise onların anlayacakları dilde, tarzda ve anlayışta anlatmaya gayret ettik. Hastalıklı bulduğumuz yanlarımızı ve ilişkilerimizi ya tedavi ettik ya da umutsuz vaka olarak gördüğümüzden kesip attık.

"Yeni tarz" siyaset içinde bulunan günümüz kuşağının, belki de en dezavantajlı yanı, siyaseti sadece yasal sınırlar içerisinde kalarak düşünmesi ve yapmasıdır. Oysa meşruiyeti öne alan, daha doğrusu siyasal duruşu ve mücadeleyi meşrulaştıran bir siyasal çalışma daha gerçekçidir. Çünkü faşizm koşullarında yaşıyoruz ve meşru olmayan yasallıklar ve yasal olmayan meşruluklar her zaman vardır. Bunu bir suçlama olarak söylemiyorum. Fakat tarz olarak bu yöntemin benimsenmesi, her çalışmanın yasal sınırlar içerisine sıkıştırılması, kişilerin ve hareketlerin taşıdıkları hastalıkları dezenfekte edememiş, saflarda hesap sorma-verme mekanizmasını işletememiştir. Örneğin, en basitinden, bir toplantıya geç kalmak veya hiç gitmemek, alınan bir sorumluluğu yerine getirmedeki gevşeklik ve "olmadıysa sorun yok, hallederiz" yaklaşımı egemendir. Siyasi dost ve arkadaşlıkların anlam ve önemini kavrayamama ya da herkesin kendi meşrebince duruş belirlemesi, "ben yaptım oldu, diyorum anlamıyorlar, yapıyorum görmüyorlar" yaklaşımı çoğu kez hâkim durumdadır.

Bir de gençlik kendi kabuğunu kırmadığı, o kabuğundan çıkmadığı sürece siyasette bağımsız, özgün ve inisiyatifli duruşunu ortaya koyamayacağı kanaatindeyim.

Kabuğunu kırabilmek, embriyondan çıkabilmenin belirli koşulları vardır. Gençliğin inisiyatif alabileceği alanlar, ortam-

lar ve koşullar olmalı. Orada yerini alarak yapmak, başarmaya çalışmak, üstesinden gelmek ve başarının hazzını tatmak bir devrimcinin olmazsa olmazıdır. Ayakları yere basan bir özgüven bu yollarda kazanılır. Kendi varlığına bile nitelikli faydası olmayan bir insanın başkalarının sorunlarını çözebilmesi, hele ülke meselelerine kafa yorabilmesi mümkün değildir.

Eski zamanlardan bir örnek vereyim. Köyde yaşıyorum, ilçeye neredeyse her gün inebilme şansım var. Köy ve şehir duvarlarına sık sık yazılamalar yapılıyor, "Çayda Sömürüye Son", "Faşizm Döktüğü Kanda Boğulacaktır", "Zam Zulüm İşkence İşte Faşizm", "Tek Yol Devrim", "Üreten Biziz Yöneten de Biz Olacağız" gibi. Her inişimde yeni yazılamalar görüyor ve yazanları da tanıyorum. Kendi köylüm ve yakın köyden arkadaşlardı. Çoğu kez söylerdim, "Arkadaşlar, yazılama yapacağınız zaman benim de haberim olsun, çağırın katılayım" diye. Akabinde o gece yazılama yapıldığını gördüğümde, arkadaşlara sitem ederdim, 'Hani çağıracaktınız, yine haber vermediniz" diye çıkışırdım. Bu olayı şunun için anlattım, bizde görev alma, görev talep etme ve görevi yerine getirme aşkı vardı. Tamam, bir yerlerden etkileniyorduk, yapılanları görüyorduk ama katılım konusunda da bir arzu vardı. Katıldıkça, gördükçe kendimizdeki eksiklikleri fark ediyor ve o eksikliklerimizi gidermenin yollarını buluyorduk, çabalıyorduk.

Birçoğumuz üniversite koşullarını yaşamamıştık bile. Sadece yakınımızda Rize'de, Eğitim Enstitüsü ve İşletme Yüksek Okulu vardı ve orada okuyan arkadaşların okulda yaşadıkları mücadele örneklerini görüyorduk. Şurası bir gerçek ki '78 kuşağı olarak geleceğimizin sorunlarını görüyorduk, kafa yoruyorduk ve böyle devam ederse gelecekte olacaklara vurgu yapıyorduk. Köylüden alınan çaylar işlenmeden denize dökülüyor ve parası halka ödeniyordu ama biz çayın denize dökülmesini eleştiriyor, böyle uygulamaların ülkeyi belirsiz bir yere götürdüğüne değiniyorduk. Doğru düşünüyorduk. Bugün yaşadıklarımız, dünün yanlışlarıdır. Siyasal duruş, taraf olma ve siyasete katılma sadece ekonomik bağımsızlıkla alakalı bir durum değildir. Burada daha farklı sebepler aramak doğru olacaktır. Siyasal faaliyetlerde yol alamamak, büyüyememek, gelişememek, sürekli ve kalıcı olamamak gibi şeyler ileri sürülebilir, bunların hepsi birer sonuçtur. Neden yerimizde patinaj çekiyoruz, nokta atışı yapan sorular sorup kıyasıya tartışmalı, hayata bakışımızı hayatın içinde var etmeliyiz.

1980 sadece Türkiye açısından değil, dünya ölçeğinde de bir milattır. Uygulanan ekonomik politikalar beraberinde siyaseti, eğitimi, adaleti, sağlığı, yani anlaşılan tüm hayatımızı yeniden düzenlemiş, tasarlanmış, projelendirilmiştir. Faşizmle yönetilen bu düzen kendini revize etmiş, yeni araçlar geliştirmiş ve kendini yeni koşullara uyarlamış... Buradan tüm toplum olduğu gibi gençlik de elbette ki payına düşeni almıştır. Kendimizi elbette bugünkü gençlikle kıyaslamıyoruz, böyle bir niyetimiz de yoktur. Ben inanıyorum ki bugünkü gençlik, akıllı, geleceğini gören ve gerçekçi bir gençliktir. İnanacağı ve güveneceği bir siyasal düzlem yaratılabilseydi, kati olarak söylüyorum ki bu gençlik yerini çoktan almıştı. Bu sorumluluk sadece onların sırtına yüklenmemeli, yüklenemez.

Her Şeye Rağmen Hayat Devam Ediyor

Siyasal hayatta iniş ve çıkışlar yaşanabilir. Tekdüze, sürekli başarı ya da sürekli yenilgiler olmaz. Benim de gerek cezaevinde gerek çıktıktan sonra siyasal anlamda yaşadığım süreç bazı hayal kırıklıkları ile doludur. Mücadele yaşamımdaki tüm süreçlerde hep önde (öncü değil) oldum, önde durmaya çalıştım. Bu 1980 öncesi militan mücadelemde de böyledir; sorguda, cezaevinde ve cezaevi yaşantısından sonraki mücadelemde de böyledir. Sorguda göstermiş olduğum direnç ve inadı, sorgudaki diğer arkadaşlarımın takdirine bırakıyorum. Cezaevinde de hep öndeydim, direnen arkadaşlarımı hiç yalnız bırakmadım. Bunu, almış olduğum devrimci ahlak ve inancıma bağlıyorum. Fakat ne yazık ki cezamın bitiş süresine yakın bir zamanda kaldığım koğuşta, kendi yoldaşlarım, büyük bir hayal kırıklığı yaşattılar bana.

Komünal yaşantımıza yönelik birtakım arkadaşları haklı olarak eleştirmem, bazı aklıselim ve kendilerini hâlâ şef (o zaman dilimi için geçerli) görenler tarafından pek hoş karşılanmadı. Bana orada tavır alınmasını sağlayanların birçoğuyla aynı siyasal süreci paylaşmıyoruz artık. Birlikte kalmaya devam ettiğimiz son yedi, sekiz ayımı aynı koğuşta bana zehir ettiler. Çok ilginçtir, beni çok yakından tanıyan, omuz omuza mücadele ettiğimiz can dostlarım bile bana karşı aynı tavrı takındılar. "Onlara da tavır aldırdılar" diyeceğim ama insana demezler mi "Aklınız neredeydi, kime emanet etmiştiniz" diye? Devrimci duruş ve tarz, her zaman için geçerlidir. Bir zaman için değil. Benim sorgulayan,

eleştiren ve daha "cüretli" bir duruş sergilemem bu düşünceye adeta "iman edercesine" bağlı kalmadığımdandır. Karakterim gereği körü körüne itaat eden ve onaylayan biri hiçbir zaman olmadım ve değilim. Devrimciler karakterleri gereği, tüm dikta ve despot iktidarlara karşı olmalıdırlar. Bu kendi iktidarları olsa da fark etmez. Biz bir despotluğa karşı çıkarken diğerine boyun eğemeyiz. Yanlış bulduğumuza karşı olmak bizim felsefemizde, kitabımızda ve düşüncelerimizde vardır. Aslında böyle olamadığımızda, davranmadığımızda kendimizi inkâr etmiş oluruz. Mücadele ve süreç bizi pişirmiş, belirli tecrübeler kazandırmıştı. Öyle sorgulamadan, anlamadan itaat edeceğimiz zamanlar geride kalmıştı. Bizde öyle körü körüne itaatkârlık söz konusu değildi zaten ama olduğu kadarıyla söylüyorum. Şimdiki dağarcığımız bunları söyletiyor bana. Şunu demek istiyorum aslında, geçmiş ilişkilerde öncelikle bir güven esastı. Siz kaşınızdakine ne kadar güveniyorsanız, söylenenleri çok da sorgulamadan yerine getirir, yaparsınız. Geçmiş ilişkiler, sonsuz inanmaya dayanan güven tesisi üzerine kurulmuştu. Kimilerine biraz "feodal" gelebilir belki ama feodal kültür geri olsa bile bütün her şeyiyle toptancı mantıkla kötü değildir. Tıpkı kapitalist kültürün daha ileri ama kötülükte ona rahmet okuttuğu gibi. Bir kültürün ileri veya geri diye kodlanması, onun çağ veya tarih olarak ileride veya geride olmasına bağlı değildir. İleri ve geri, içinde barındırdığı demokratik ve insana dair öz ile ilgili bir sorundur.

Yeni Yaşama İlk Adımlar

Cezaevinden çıkışımdan sonra önce zorunlu askerlik süreci başladı. Tahliyeden sonra beni hemen bırakmadılar. Memlekete geldim ve ilk yaptığım şey arkadaşlarımla diyalog kurmak oldu. Kısa bir süre etrafı gözlemledik, barınma ve yaşama koşullarını araştırdık fakat burada bize yaşama şansı bırakılmadığını anladık. Birkaç arkadaşla karar verdik, "gemileri yakarak" Ankara'ya gitmeye karar aldık. "Feodal ve ailevi ilişkileri" askıya alarak, onları da reddederek gittik aslında. Ne yazık ki bir kez de orada hayal kırıklığı yaşadık. Gurbete giderken arkadaş, dost ve varsa yoldaşlık ilişkilerini kullanarak iş, barınma ve olabildiğince siyasal kültürün, mücadelenin bir parçası olmak istemiştik. O ilişkilerin kısmen de var olduğunu görmemize rağmen, bize hiç destek olunmadı, yardım eli uzatılmadı. Daha çok bireysel

yoldaşlık ve dostane arkadaşlık ilişkileri üzerinden ayakta kalabilme durumunda bırakıldık. Ben gazete ilanlarına bakıp iş ararken, arkadaşlarım "Sen ne yapıyorsun, gel bizimle çalış, sana da uygun bir iş buluruz elbet" demediler. Fakat imkânları olan bazı arkadaşlarım (bireysel de olsa eski yoldaşlık ilişkilerim) orada kaldığım süre içerisinde bana evlerini açtılar, barınmamı sağladılar. Hepsi bu. O boyutta kalmamalıydı diye düşünüyorum. Buradaki hayal kırıklığı sonucu, yaktığımız gemileri tamir edebildiğimiz kadar etmek üzere tekrar memlekete, ailemin sıcak ellerine tutundum. Bu istenmeyen bir tercih olmasına rağmen, bir şekilde ayakta durmalı ve yaşamalıydım. Kimseye muhtaç kalmadan, kimseye yük olmadan yaşamalıydım. Yaşadığım hayal kırıklıklarının beni sürecin dışına itmesine müsaade etmedim.

Hayatımın en önemli dönemeçlerinden biri kasım ayıydı. Çünkü 03 Kasım 1983'te cezaevinde bombalarla ikinci bir darbe daha yaşamıştık ve hayatımız değişmişti. İkincisi ise, hayatıma yeni bir yön verecek, geleceğimi başka bir açıdan da olsa belirleyecek bir insanla tanışmam ve çeyrek asrı devirdiğim eşimle olan birlikteliğimdi (03 Kasım 1990). Bu birlikteliğin oluşmasında yaşanan bir anekdotu anlatmak isterim. Eşimin ailesi araştırmak ve soruşturmak için, Pazar'dan tanıdıkları birine beni ve ailemi sormaktadırlar. Sordukları kişi, '80 öncesi siyaseten karşı cenahta yer alan bir ailedir ve akaryakıt istasyonları vardır. Beni, onlara sorduklarında verdikleri yanıt şöyle olacaktır; "Gerek aile gerek çocuk kötü insanlar değiller ama aşırı solcudurlar, bildiğim kadarıyla içeride de yatmıştır" derler. Bu anekdotu kaynım Engin bana anlattığında şöyle diyerek bitirecektir cümlesini, "Solcu olman ve içeride yatman bizim açımızdan gurur vesilesidir, problem yoktur." Bu iş elbette tatlıya bağlanacaktı ama sadece devrimciliğimizin ve mücadelemizin birileri açısından problem görülmesi alışkanlığı devam ediyordu demek ki.

Kendi ilçem, çevre ilçeler ve illerdeki eski ilişkilerden yola çıkarak ne yapabileceğimizi tartıştık, adımlar atmaya çalıştık. Ciddi bir öğrenci gençlik ve eski ilişkiler ağı yakalamıştık. Halkevini bölgede yeniden canlandırdık (1989). Halkevinin bölgede ilk örgütlenmesinde büyük katkımın olduğunu düşünüyorum. Ankara'dan yeni dönmüştüm ve orada genel merkezle yetki ve örgütlenmeyle alakalı hayli sohbetlerimiz olmuştu. Potansiyel vardı ama insanların hâlâ o korku atmosferinden çıkmadıklarını da

görüyordum. Gençlerin yapabileceğini düşündüm ama onların da bu işin üstesinden gelecek birikim ve pratikleri olmadığından iş yine bana kaldı. Boynumuzun borcu dedik ve kolları sıvadık. Hâlâ içimizde devrim ateşinin sönmediğinin farkındaydık. Biz yapmazsak başkaları hiç yapamayacaktı. Aslında bunu nasıl tarif etmeli bilmiyorum, gençlik mi bizi ateşledi biz mi örgütledik ama sonuçta fitil görevi gördüğümüz doğruydu. O dönemler boyumuzdan büyük işler başardık. İlçelerde kitabevleri açtık. Fındıklı'da Mustafa Ertaş, Pazar'da ise, Nurettin Pirim sorumluluğunda ticari olarak bu kitabevi işini başlatmıştık. O dönem hâlâ öğretmenliğe dönemeyen ve manavlık yapan Kenan Hindistan'ın katkılarını da unutmamamız gerekir. İlk olarak Fındıklı'da iki günlüğüne halk şenliği düzenledik. Konser, panel, yüzme, kitap sergisi gibi birçok etkinliği bu kapsamda yaptık. Konuşacak mekânımız olmamasına rağmen, elli, bazen yüz kişiye ulaşan siyasal gündemli toplantılar yaptık. Pazar'da iki kere (1993-94) üç gün süren halk şenliği düzenledik. Çernobil olayından sonra bölgede halk üzerinde bıraktığı etkiler anlamında ciddi bir saha araştırması yapılmamıştı. Özellikle gençliğin çalışması ve Tabipler Birliği'nin öncülüğünde bölge saha araştırması, taraması yapıldı. O dönem bölgede yaptığımız işler bakımından, bugüne göre inanın daha iyi yerde olduğumuzu söyleyebilirim. 1993 Pazar halk şenliğini biz örgütledik ama işin görünür tarafında olmadık hiç. Başvuru komitesini esnaf, memur, işçi ve emekli gibi tam da olması gerektiği şekilde yapmıştık. Ama ne olduysa, tam başvuru yapacağımız esnada arkadaşlar başvuru komitesinde görev almaktan vazgeçtiler. Kendimi komitenin başında gördüm. Anlaşılan sihirli bir değnek dokunmuştu ve işleri karıştırmaya çalışıyordu. Sihirli elin karışıklık yaratmasına müsaade etmedik, yolumuza devam ettik. Şenliğimize, Selda Bağcan, İlyas Salman, Birol Topaloğlu, TRT halk korosu, İsmail Hakkı Demircioğlu, Volkan Konak gibi sanatçıları davet etmiştik. Ayrıca gün boyu sokak tiyatroları, kitap fuarları, resim sergileri, çocuklara yönelik duvar resim etkinlikleri, yörenin sorunlarını öne alan paneller, spor etkinlikleri gibi daha birçok etkinlik gerçekleştirdik. Hatta bu şenliğe kültür bakanlığından yardım bile çıkarmayı başarmıştık. Kaymakamlık parayı bize vermemek için bir gecelik etkinlik düzenleyerek, yirmi milyon lira tutarındaki parayı gasp etti.

1993 yılı sonu itibariyle iş gereği İstanbul'a gitmek durumunda kaldım. Büyükşehir Belediyesi'ne işçi olarak girdim ve oradaki yaşamım da hep mücadelelerle geçti. Siyasal faaliyet içerisinde yer alma imkânım olmadı ama işyerindeki sendika, dernek, iş ve aile yaşantım bütün zamanımı dolduruyordu zaten. Sendika ve dernekte işi örgütleyen, belirleyen ve önde duran insanlardan biri konumundaydım. Hatta çocuğumu, ailemi bile çoğu kez ihmal ettiğim için oğlum annesine, "Babam nerede, hiç göremiyorum" diyordu. Ben burada çalıştığım on bir yıl içerisinde işyerinde yaşadığımız sorunlar ve işçi örgütlenmesinde üzerime düşeni fazlası ile yaptığıma inanıyorum. 2004 yılında emekli olduktan sonra birebir siyasal örgütlenmede yerimi aldım. Gittiğim her yerde ve ortamda bir sıra neferi oldum, hiçbir zaman kendimi şöyle ya da böyle bir yerlerde görmedim. Kim bu düzlemde ne yapıyorsa değerlidir, önemlidir ve saygı duyulmalıdır. Kimseyi itmeden, ötelemeden, yan yana, omuz omuza birlikte olmaya devam edeceğim. Bu benim insani, vicdani ve siyasi sorumluluğumdur. Ben buyum.

Geçmiş Peşimizi Bırakmıyor, Bırakmasın Zaten

Yaşadıklarınız sizin hayatınız olur. Geriye dönüp baktığınızda "tüm bunları ben mi yaşadım" diye şaştığınız da olur çoğu kez. Yaşanmışlıklar mazide kalsa bile peşinizden şöyle ya da böyle geliyor, hep gelecektir, gelsin zaten. Birçok kez köyde, kasabada, sokakta ve her yerdeki karşılaşmalarda "Oo sen misin, nasılsın, ne yapıyorsun, çocuklar, iş, güç" gibi konulara girilir ve şöyle devam edilir, "Hey gidi eski günler, bize az mı gelirdiniz, gecenin bir saatinde çat kapı girerdiniz, o günlere selam olsun." Hemen arkasından da "Geçmişte yaşadıklarınızdan pişman mısınız" diye sorulur. Çünkü hayatımızın en güzel yıllarını cezaevlerinde geçirmişizdir. İnsanlar şunu öğrenmek istiyorlar aslında, "Herkes kendi hayatını yaşarken, siz halkın sorunlarını dile getirdiniz diye yargılandınız, işkence gördünüz, öldünüz, gençliğinizi verdiniz. Tüm bunlara rağmen hâlâ pişman değil misiniz?"

Biz "Hayır, bugün aynı konumda olsak, imkânlarımız olsa ve benzer yaygınlıkta bir devrimci sürece girsek yine aynı şeyi yaparız, asla pişman değiliz" dediğimizde ise şaşırıyorlardı. Bir

köy evinde aile ortamında sohbet esnasında bir ana, "Sepetlerle araziye çalışmaya gidiyor gibi size yemek taşıdığımız günleri unutmadınız, değil mi?" diye sormuştu. Sevgili anamın gözlerinin içine bakmış ve orada büyük bir sevgi görmüştüm. Öyle sitem, serzeniş ve hayıflanma işaretleri yoktu. Sanki ben belki bir şeyi unutmuşum da o hatırlıyor gibiydi.

Ah anam... Nasıl unuturuz ki?

Yine bir köy evinde, bize kucak açan ve hatta eşinden habersiz yardım eden bir anayı yıllar sonra ziyarete gittiğimizde, bizleri unutmadığını, tanıdığını ve aynı sevgi ile kucakladığını gördük. Onun kendi buluşu bir haberleşme sistematiğimiz vardı, "suyu bulandırma" hikâyesi. Biz köy evinden daha yukarıda bir yerde konaklıyorduk. Evin suyu da oradan geçiyordu, "Zorda ve darda kaldığınızda suyu bulandırın, ben anlarım" demişti bize.

Bu haberleşme yöntemine fazla başvurmadık, gerek kalmadı ama güzel anamız kafa yormuş, bizi düşünmüş ve böyle bir yol bulmuştu. Bu hikâyeyi bize daha dün yaşanmış gibi tekrar anlattı, duygulandık ve onu sevgi ile kucakladık.

1980'li yıllara göre bizden çok daha küçük olan çocuklar bazen o dönemleri kendi izlenimlerine göre anlattıklarında, duygu dolu anlar yaşadığımızı söylemek zorundayım. Bugünün babası, amcası, teyzesi, halası ve annesi, "Ben küçüktüm, siz evimize geliyordunuz, kalıyordunuz, köyde toplantılar yapıyordunuz, büyüklerimiz bizleri yanlarına almıyorlardı, gizliden uzaktan seyrediyor, sizleri izliyorduk, siz sonra uzun bir ara yok oldunuz, kayboldunuz, şimdi tekrar çıkıp geldiniz, sahi siz o kadar zaman neredeydiniz, niye hiç gelmediniz?" diye sorular yöneltiyorlardı.

Biz tabii ki bunların hiçbirini unutmadık, hatıralarımızda ve hafızalarımızda kazılı olarak durmaktadır ama bizim açımızdan asıl sevindirici taraf, insanlar yaptıkları yardımlardan söz ederlerken "Keşke yapmasaydım, olmasaydı, onları yaşamasaydık" tarafında değillerdi. Yaptıklarından asla pişmanlık duymuyorlardı.

Köy evi oturmaları ve sohbetlerine gittiğimizde eşim, özellikle kadınların anlatımları karşısındaki şaşkınlığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Sen ne de çok insanın yemeğini yemiş, evinde kalmış ve iyiliklerini görmüşsün, hâlâ bu insanlar sizleri sevgiyle yâd ediyorlar, ne büyük gurur."

Evet, sonunu istediğimiz gibi getiremesek bile gurur duyduğumuz bir geçmiş yaşadık.

"Sesini değil, sözünü yükseltmeli insan
Çünkü gök gürültüleri değil
Yağmurlardır yaprakları yaşatan"

Diye yazan William Shakespeare, tam da içimizden geçenleri söylemiş aslında. Biz bu halkın evlatları bir yaprak gibi sararıp dökülsek bile, bizi yaşatan toprak analarımız ve yağmur babalarımız zamanı geldiğinde yeni yaprakları yeşertecektir hep.

Dostluk ve Yoldaşlığın Adı: Efe

Her yeni yaratılan arkadaşlık ve yoldaşlık ilişkisinin insan üzerinde bıraktığı iz farklı olur. Beni böyle yazmaya sevk eden Erzincanlı Efe yoldaşıma burada bir parantez açmak durumundayım. Kendisini Erzincan cezaevinde tanıdım. Uzun yıllar önce Dersim'den sürgün yemiş, acılar çekmiş bir ailenin evladıdır.

Yoldaş Efe, 1980 öncesindeki mücadelesine sonra da devam etmiş, bu süreçte bir şekilde yakalanmış, tutsak düşmüştür.

Hayatlarımız orada kesişse de biz orada bırakmadık, dostluğu ve yoldaşlığı devam ettirdik.

Evet, yakalanmak değil teslim olmak kötüdür.

Siz bir mücadelede yenilebilir, düşebilir, düşmana postu kaptırabilirsiniz yani yakayı ele verebilirsiniz ama bunu dövüşerek, direnerek yaşarsanız ne mutlu.

İşkencede uzun süre kaldı, vücudunda fiziki hasarlar oluştu. Hayatını işkencenin bırakmış olduğu izlerle sürdürürken, mücadelesine devam etmeyi de ihmal etmediğini biliyorum. Uzun ve güzel bir ömür sürsün.

Efe yoldaş işkencede askıda kalmaktan kaynaklı olarak bir kolunda doku kaybı oluşmuş ve kasları hasar görmüştü.

Cezaevindeki saldırı ve işkence koşullarına da en çok direnç gösteren arkadaşlardan biriydi. Onunla cezaevi sonrası beraberliğimiz ve ilişiklerimiz devam etti.

Sevgi, arkadaşlık ve yoldaşlık ilişkimizin sonsuza dek süreceğini umuyorum.

Ahmet'in Kardeşiyle Yıllar Sonra Buluşma

Ahmet öldürüldüğünde ona orada en yakın duran biri olarak, ailesi ve dostları bizlere soruyorlardı, "Nasıl oldu, neler yaşandı, ne zaman oldu, siz fark etmediniz mi, fark ettiğinizde ne yaptınız?" gibi deli sorular.

Kız kardeşini, darbe sırasında Ahmet'le Rize'ye kırdan hat çekme nedeniyle gittiğimizde gece evlerinde görmüştüm. Önceden tanışıklığımız yoktu. O gece yaptığımız görüşme de kısa olmuştu. Sonraki yıllarda, bizim de yoldaşımız olan "Castro" lakaplı vatandaşla hayatını birleştirecek ve yurt dışında kendilerine bir hayat kuracaklardı. Aradan uzun zaman geçmiş, bir türlü bir araya gelip görüşme fırsatımız olmamıştı. Benimle görüşme talepleri olduğunu biliyordum ama yurtdışında yaşadıklarından dolayı bir türlü denk gelmemişti. Kendisini sonradan tanıdığım ve değer verdiğim Mance Niyazi amca bana sürekli söylerdi, "Ahmet Uzunlarla hısımlığımız var, sizlerden söz ediyoruz, onlar buraya geldiklerinde seninle görüşmek istiyorlar, sizleri görüştürmek istiyorum" diye. Ben de ne zaman olursa görüşürüz demiştim.

2015 yılının bir yaz gününde, Niyazi amca beni aradı ve Ahmet'in kız kardeşinin Pazar'a geldiğini söyledi. Hemen nerede olduklarını öğrendim ve gittim. Castro'yu 1980 öncesinden tanırdım. İki de çocuğu vardı ama kız olan "cin" gibiydi. Dayısını hiç tanımadığından, onu bizden ayrıntılarıyla öğrenmek istiyordu. Kafasında sorular belirlemiş, biri bitince diğerine geçiyordu. Çok şeyler konuştuk, uzunca sohbet ettik ama bir sorusu vardı ki beni derinden sarsıp etkiledi:

"Orada sizden biri değil de neden benim dayım öldürüldü?"

Bu soruyu sorarken sanki bizden hesap sorar gibiydi veya ben öyle kabul ettim. Şimdi bu soruya nasıl bir yanıt vermeliydim, ne demeliydim?

Bir an duraksadım. Hani sınava girersin de hiç hazırlanmadığın bir yerden soru çıkar ve apışıp kalırsın ya, öyle kaldım. Castro ile şöyle bir göz göze geldik, "şimdi bu nereden çıktı, böyle soru mu olur, bunun yanıtı nasıl verilir" gibisinden. Babasının da zor durumda kaldığını görüyor, hissediyordum. Onun, şuna yakın bir şeyler söylediğini anımsıyorum, "Bizimki çok meraklı ve dayısına düşkün, onu öğrenmeye ve her fırsatta tanımaya çalışıyor, hele seni gördü ki kafasın-

da kurduğu soruları sormaya çalışıyordur, onu mazur gör." Ahmet'in yeğeni aslında bana göre, "Siz on kişiydiniz ve her biriniz aynı konumdaydınız, öyleyse Ahmet dayım içinizden neden ve nasıl kurban seçildi" demeye getiriyordu. Bu çocuk belki de yakınları arasında geçen ve bu soruyu sorduracak bazı muhabbetlere tanık olmuştu, kim bilir. O yaştaki bir çocuğun o anda kendiliğinden üreteceği bir soruya benzemiyordu bu. Öncesi vardı demek ki. Ahmet'in yeğeni, bana dayımı anlat deyince, önce ne anlatacağımı bilemedim. Ahmet öldüğünde henüz doğmamış birine ben Ahmet'in hangi yönünü anlatmalıydım? Bende kısa ömrüne rağmen anlatılacak yanları uzun bir Ahmet vardı ve hazine gibi bütün gövdemde duruyordu ama nereden başlamalıydım?

Ben anlattıkça gözlerime bakan, ağzımdan çıkan sözcükleri kapan ve beynine yerleştiren biri vardı karşımda. Karşılıklı duygusal anlar yaşadık. Anlattıkça, karşımdakilerin duygusallığı bana da sindi ve neredeyse ağlamaklı anlar yaşadık beraber. Hayır, düpedüz ağladık, gözlerimizden yaşlar indiğini hatırlıyorum. Ne zaman olursa ben bu duygusallığı hep yaşamışımdır zaten. Ahmet Uzun'la yaşadıklarımız, hayatımızın bir anısı değil, neredeyse tümüdür. Kızımız için belki bir efsanedir, dayıdır... Ama o bizim için birlikte yaşadığımız mücadele anılarıyla dolu bir yol arkadaşı, devrimci yoldaş, sırtımızı güvenle döneceğimiz ve birbirimize kendimizi emanet edebileceğimiz insan, yaşamı her bakımdan birlikte paylaşmanın erdemine ve hazzına vardığımız kişiydi. Kızımızın merakını bu anlam içerisinde giderebilirdim. Bizi işkencede "içinizden hanginizi kurban edelim" diye bir seçenek içerisinde bırakmadılar ki. Ahmet zaten onlar açısından adeta özeldi, büyük balıktı, baştan beri onu kafalarında bir yere oturtmuşlardı. Bu sonuca nasıl ulaşmışlardı bilemiyoruz ama gerçeği buydu. Biz bu sonucu değiştiremezdik. Daha başlamayan bir sorgu sürecinden söz ediyoruz. Onun hakkında ve üzerinde yoğunlaşan bir ifade söz konusu değildi. Sorgu süresince de asla böyle bir şey olmadı zaten.

Yeryüzünde insanlık tarihine bir bakılsın, incelensin ki insanların acı çekmedikleri bir an, bir zaman dilimi olsun. Var mı? Yoksullar ve alttakiler için acı, çile, sıkıntı, eza çekmek ve çektikleriyle pişmek vardır. "Bir hayat boyu çekilen bu onulmaz acıların sonu gelmeyecek mi" diye sormak gerekmez mi?

Bu soruların yanıtını kim verebilir?

Çekilecek acılar bir tarafa, çekilmiş, olmuş bitmiş, geri dönülmesi ve hesap verilmesi mümkün olmayan hayatların hesabı verilebilir mi?

Yüreğimizi şimdilik dindirecek hesapların elbette ki vakti geldiğinde sorulması gerekir... Ama en doğru, güzel ve kalıcı hesabın peşinde olmayalım mı?

Ahmet'in ve devrimcilerin uğrunda öldükleri dünyayı kurmak için onların taşıdığı sosyalizm bayrağı altında mücadele etmek ve o ütopyayı gerçeğe çevirmek, boynumuzun borcu değil midir?

Ben Ahmet Uzun

"Ben Ahmet Uzun... Öldürdüğünüzü sandınız, yanıldınız!

Arkadaşlarımın tanıklıklarına itibar etmediniz.

Şimdi ben anlatıyorum, dinleyin!

Tarihe bir ibret belgesi olarak geçen işkence davamın savunmasını yapıyorum... İyi dinleyin beni!

Bir devrimci, korkak, inançsız ve zayıf karakterli olmaz... Bu nedenle kafasında intihar düşüncesi taşımaz. Kendine eziyet etmez. Her devrimci, sizin işkencecilerinize karşı direnmeyi mücadelenin önemli bir aşaması olarak kavrar.

İddianamenize aldığınız üç polis memuru, üç başçavuş ve üç erin tescilli işkenceciler olduğunu biliyorum ama benim davamda yazılanların hiçbir önemi yoktur.

Bu davanın asıl failleri; 12 Eylül faşizmi ve onun görevlendirdiği üst düzey komutanlarıdır!

Bizimle çatışmaya giren, tutuklayan, gözaltı denilen yerde "koruma ve kollanmamızdan sorumlu" olanları görevlendiren ve bu görevlendirmedeki isimleri "unutan" Jandarma Albay İsmail Sinan'dır!

İsmail Sinan'ın unutmasına karşın devrimcilerin unutmayacağı kişiler Nadir Küçükkurt ve beraberindeki subay, astsubay, başçavuş ve diğer rütbeli askerlerdir!

Otopsiyi yapıp yalan rapor veren doktor ve otopside bulunduğu ifade edilen görevlilerdir! Devrin Adli Tıp Kurumu'nda görevlendirilenlerdir. Savcı ise savcı, hâkim ise hâkim!

Bu davanın baş sanıkları, 12 Eylül faşist diktatörlüğünün tüm askeri ve sivil sorumlularıdır!

Ey vicdan ve hukuku hâsıl eden vicdansızlar... İşbirlikçi faşistler!

Müessir fiil sonucu öldüğümü söylüyorsunuz ama nerede, kimlerin denetimi altında bu müessir fiile maruz kaldığımı söyleyemiyorsunuz.

Oysa biliyorsunuz!

Siz hem katil hem de kadı olmuşsunuz. İnandırıcı değilsiniz hiçbiriniz.

Bütün kurum ve kişilerinizle, işbirlikçi sivil destekçilerinizle birlikte tarih önünde hesap vereceksiniz. Ölümü kurtuluş sanmayın sakın.

Size cehennemlerinizde bile rahat vermeyecek bu mazlum halkın çocukları!

Tarih mahkemesinde en adil şekilde yargılanacaksınız.

O adaletten sakın şüpheye düşmeyin.

Onların aldığı hukuk dersi, halkın hukuk öğretisinden gelir.

Hak ettiğinizi mutlaka alacaksınız!"

Mustafa Korkmaz

Elimizden Bu Kadar Geldi

İşte bizim yaşadığımız hayatın çok önemli bir kesitinin özeti budur. Her hayatın kendine has meşakkatleri ve güzellikleri vardır. Herkese kendi hayatı roman gibi gelebilir çünkü herkes kendi hayatına en yakındır, özel ayrıntılarını kendisi bilir. Bazı hayatlar aynı zamanda bir ülkenin hayatıyla çakışır, onun hayatına eklenir.

Bir devrimcinin yaptığı ve yapmayı düşündüğü ne varsa hepsi insana, bir ülkenin hayatına ve giderek dünyaya dairdir.

Sadece bize değil ülkeye de onca kötülükleri yapanlar ve yapmayı düşünenlerin hepsi insandı aslında. Etten ve kemikten insan olmakla "insan" olmak aynı şeyler değildir. Bir insanlaşma süreci yaşıyor insanlık ve o süreç henüz tamamlanmadı. O süreç sınıf mücadelesi içerisinde ilerleyecek ve mükemmelleşecek ama hiçbir zaman tamamlanmayacak, sonraya evirilecektir... "Tamam" diye bir şey yoktur.

Kapitalizmin sürekli sömürerek semirme mantığı, bitmek bilmeyen gasp ve kâr hırsı, aslında insanlığı köreltip yok ettiği gibi sahiplerinin de kuyusunu kazacaktır.

Dünyanın olanakları sınırsız değildir ve bu kaynakların daha âdil dağılımı için hayat sosyalizmi emretmektedir. Dünyayı yaşanmaz hâle getirip cehenneme çeviren bu kapitalist emperyalist soygun düzeni, savaş çıkarmadan ayakta duramıyor. Onun efendileri, tüm dünya üzerine yayılan birkaç büyük şirkettir ve büyük devletler, büyük şirketler demektir. Dünyaya hükmedip kendi özel mülkü gibi kullanan ABD adındaki devlet, birkaç silah, ilaç, petrol ve otomotiv şirketinin malıdır. Bu şirketler dünyayı kendi efendileri için cennet yaparken, yeryüzündeki milyarlarca insana sadece yoksulluk ve ateş vermektedir. Efendilerin düzeninde halk değil köleler vardır. Halkı gül olarak düşünürsek, devrimciler o gülün dikenidirler.

Bu kitap, dünyayı değiştirme çabasına Rize'den katılan devrimcilerin mütevazı bir hikâyesidir. Benim de içinde olduğum ve harcına emek verdiğim bir imecenin hesapsız, kitapsız, içten, samimi ve pazarlıksız fotoğrafıdır. Bizi doğuran toprağın çocukları olduğumuzu hiç unutmadık.

"Dünyayı güzellik kurtaracak" elbette... Ama biz onun yanına mücadele ve direnişi koyamadığımızda, o güzelliğin kurtaracağı dünya ezilenlere ait olmayacaktır. İnsandan bahsetmek kaba bir hümanizma içinde kaybolmak değildir. Belki "ağlamak da insanidir" ama dünyayı sadece ağlayarak değiştiremezsiniz. Değer verdiğin şeyi ne pahasına olursa olsun savunacaksın, koruyacaksın ve hayat getirip önüne koyduğunda o gülün doğrudan dikeni olacaksın!

Engels, 1848 yenilgilerini yorumlayan "Almanya'da devrim ve karşı devrim" yazısında şöyle der, "Eğer yenilmişsek, o hâlde yeniden baştan başlama dışında yapacak bir şeyimiz yok."

O günden bugüne tarihsel koşulların ne kadar değiştiğini de dikkate alarak, bugünün toplumsal ihtiyaçları bakımından değişim ve dönüşümün hiç olmadığı kadar acil ve yakıcılığı orta yerde dururken, yirmi birinci yüzyılda sosyalizme ait yaşam örnekleri yaratmak için, "yeniden başlamak" ama geçmişimizi de arkamıza ve yanımıza alarak her şeyi önümüze katarak başlamak kadar doğru ve vazgeçilmez bir şiar var mı ki?

Biz de diyoruz ki, "Yaşamak bir görevdir bu yangın yerinde, yaşamak ama hâlâ ve inadına insan kalarak!"

Bir Anadolu deyişi var, "Güneş çarığı, çarık da ayağı sıkar" der. Sorun kalıplara sığmamaktır, girmemektir, ufku geniş tutmaktır, ta uzakları ve uzaktakileri görebilmektir, hissedebilmektir, paylaşabilmektir, anlayabilmektir, statükoya karşı çıkabilmektir! Zaten devrimcilik de bütün bu değerlerin toplamı değil mi dostlar?

Sonsöz

Karadeniz mavidir, asidir ve hırçındır. Deli dalgaları vardır.

O bize hep esin kaynağı olmuştur. Dalgalar kayaları yıkar parçalar, aşındırır; sabır, itina ve aşk ile. Halka ihanet eden siyasal iktidarların yüreklerine korku salmamız bundandır bizim. Karadeniz'in dipten gelen dalgalarından korkan "güç köleleri", bölgeye eskisinden daha çok önem vermekte, korkularına çare aramaktalar. Karadeniz'i kendilerine bir liman sanmaktalar ama bilmiyorlar ki Karadeniz onların kör ve dipsiz kuyusu olacaktır!

1980 öncesinde devrim ışığının Karadeniz'den yandığını, bu yangının tüm ülkeyi sarma ihtimalinin olduğunu gördükleri içindir ki darbe yaptılar, önümüzü kestiler. Biz biliyoruz ki yürürken ses çıkarma kaygısında olanlar korkanlardır. "Mavi ile yeşil, iki sevgilidir" derler Karadeniz'de... ve Karadeniz sevgilimizdir bizim.

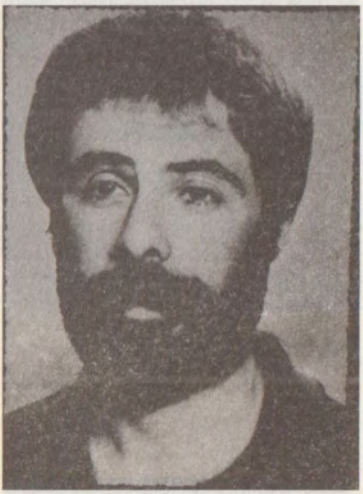
Karadeniz direngendir, yolunu bulur, yeni yollar yaratır.

Vakti gelir ve siz onu mutlaka görürsünüz!

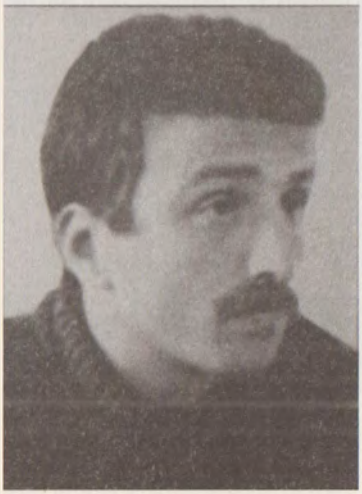
Fotoğraflar

Ahmet Uzun

Bayram Ali Tatoğlu

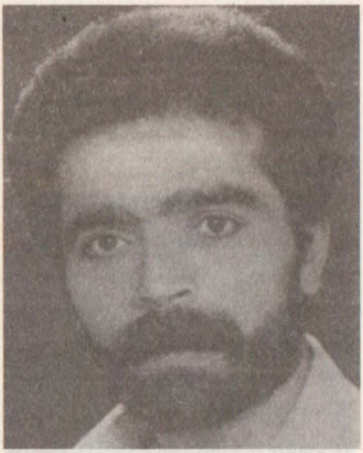
Cihan Alptekin

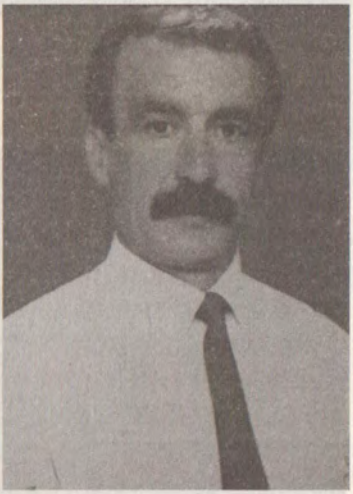
Erkan Eskiçırak

Şevki Kobal

Bilal Haberal

Niyazi Büyük

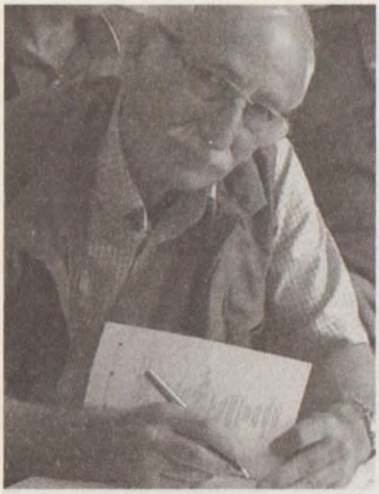
Ali Başpınar

Gülsüm Çakar

Emine Çakar

Mustafa Korkmaz

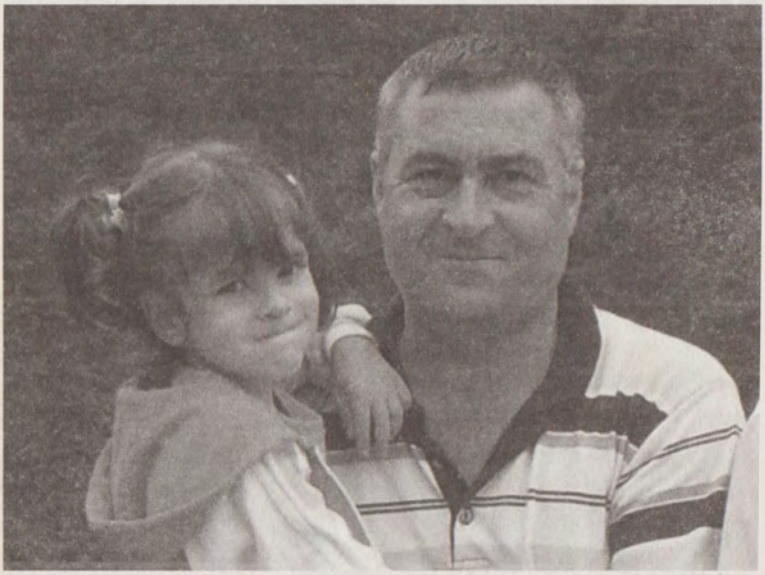
Şevket Sütlü

Ahmet Uzun'un Annesi ve Babasıyla

Çay Alımevi Yazılamaları

Hüseyin Kansız

Mümtaz Telatar

Rize Eğitim Enstitüsü Mitingi

Şevki Kobal Cenazesi

Kivamini Tutturamaduk, dünyayı değiştirme çabasına Rize'den katılan devrimcilerin mütevazı bir hikâyesi. Recep Memişoğlu'nun da içinde olduğu ve harcına emek verdiği bir imecenin hesapsız, kitapsız, içten, samimi ve pazarlıksız fotoğrafıdır. Bu kitabın kahramanları onları doğuran toprağın çocukları olduklarını hiç unutmadılar:

"Dünyayı güzellik kurtaracak" elbette... Ama biz onun yanına mücadele ve direnişi koyamadığımızda, o güzelliğin kurtaracağı dünya ezilenlere ait olmayacaktır. İnsandan bahsetmek kaba bir hümanizma içinde kaybolmak değildir. Belki "ağlamak da insanidir" ama dünyayı sadece ağlayarak değiştiremezsiniz. Değer verdiğin şeyi ne pahasına olursa olsun savunacaksın, koruyacaksın ve hayat getirip önüne koyduğunda o gülün doğrudan dikeni olacaksın!

AYRINTI • YAKIN TARİH
ISBN: 978-605-314-34
9 786053 143475